

OTTO BÖHTLINGK'S
SANSKRIT-CHRESTOMATHIE

Dritte
Verbesserte und vermehrte Auflage

Herausgegeben

Von

RICHARD GARBE.

LEIPZIG
H. HAESSEL VERLAG

1909.

Vorwort.

Die 1877 erschienene zweite Auflage von Böhtlingk's Sanskrit-Chrestomathie ist seit dem Jahre 1895 vergriffen. Daß auch ein an vielen Stellen recht unleserlicher anastatischer Neudruck schon im Jahre 1905 ausverkauft war, beweist deutlich, wie sehr diese Chrestomathie dem Bedürfnis nach einem Lesebuch entspricht, in dem charakteristische Proben aus den wichtigsten Gebieten der Sanskritliteratur vereinigt sind. Ich glaubte deshalb, als Herr G. W. Sorgenfrey, der tatkräftige Inhaber von H. Haessel's Verlag, die Frage an mich richtete, ob ich geneigt wäre, eine neue Auflage der Böhtlingk'schen Chrestomathie unter möglichster Wahrung des Charakters des Buches herauszugeben, mich dieser Aufgabe nicht entziehen zu sollen. Galt es doch, nicht nur ein Buch im Gebrauch zu erhalten, das sich für das Sanskritstudium als nützlich bewährt hatte, sondern auch eine Pflicht der Pietät gegen das Andenken des großen Indologen zu erfüllen.

Wenn ich bei der Gestaltung des Buches vollkommen freie Hand gehabt hätte, so würde ich freilich zum großen Teil andere Lesestücke ausgewählt haben. Eine so tiefgreifende Umgestaltung verboten aber die für die Neuauflage aufgestellten Grundsätze und ebenso praktische Rücksichten. Denn damit auch weiterhin Cappeller's Wörterbuch für die Lektüre in der Hauptsache ausreiche, war es notwendig, den in der zweiten Auflage der Chrestomathie enthaltenen Literaturbestand so wenig wie möglich zu ändern.

Die Aufnahme von ein paar neuen Stücken war mir gestattet worden. In dieser Hinsicht wäre ich gern erheblich weiter gegangen und hätte gewünscht, die Chrestomathie durch Hinzufügung von Proben aus Literaturgattungen von allgemeinerem Interesse und aus Werken von hervorragender Schönheit noch reichhaltiger gestalten zu dürfen. Um dem Anfänger einen umfassenderen Überblick über die bemerkenswertesten Erscheinungen der Sanskritliteratur zu gewähren, hätte ich die Aufnahme von Proben aus den Śrautasūtra, der Bhagavadgītā, dem Meghadūta, dem R̥tusamhāra, dem Daśakumāracarita, der Sāṃkhyatattvakaumudī und anderen philosophischen Lehrbüchern für wünschenswert gehalten. Auch eine Erweiterung der erklärenden Anmerkungen nach Art der „Notes“ zu Lanman's vortrefflichem Sanskrit Reader wäre entschieden nützlich gewesen. Dadurch aber wäre das Buch zu umfangreich und sein Preis zu teuer geworden. Ich mußte mich also auf diejenigen Ergänzungen, die mir unerlässlich erschienen, beschränken, d. h. auf die Hinzufügung der 14 Lieder des Atharvaveda (II) und der Kathopanīṣad (V). Wenn ich anstatt des Stückes Hitopadeśa 1. Der Wanderer und der Tiger (1, 2) auf S. 159—168 die Einleitung und den Anfang von Buch I des Hitopadeśa aus den Auflagen 2—5 von Stenzler's Elementarbuch eingelegt habe, so ist das deshalb geschehen, weil nach meinen langjährigen Erfahrungen die Anfänger gerade dieses Stück mit besonderem Vergnügen lesen und weil es ihnen eine bessere Vorstellung von der eigentümlichen Einschachtelungstechnik der indischen Erzählungskunst gibt als die Stücke 12. 13 und 23. 24. Gestrichen ist das Stück Hitopadeśa 23. Der Barbier, der einen Bettler erschlägt (3, 9), da es von Pischel in die von ihm veranstalteten neuen Auflagen des Stenzler'schen Elementarbuchs aufgenommen worden ist.

Selbstverständlich sind die Texte der zweiten Auflage der Böhlingk'schen Chrestomathie für diese Neubearbeitung durchweg sorgfältig revidiert und von mancherlei Fehlern gesäubert. Wer die beiden Auflagen miteinander vergleicht, wird finden,

daß die Anmerkungen am Schluß die meisten Veränderungen aufweisen. Hier waren, wenn das Buch zeitgemäß gestaltet werden sollte, erhebliche Eingriffe nicht zu umgehen.

Auch zu Anfang des Buches wird die Änderung der Akzente im R̥gveda und Śatapathabrāhmaṇa in die Augen fallen. Daß die willkürliche Akzentbezeichnung Böhltlingk's aufgegeben werden mußte, die meines Wissens bei keinem Fachgelehrten mehr Beifall findet — auch nicht bei den treuesten Verehrern Böhltlingk's —, konnte keinen Augenblick zweifelhaft sein. Die Restituierung der indischen Akzentbezeichnung erforderte im Texte der R̥gveda-Lieder natürlich auch die Beseitigung der von Böhltlingk eingeführten Sandhi-Auflösungen und der anderen von ihm aus Rücksicht auf das Metrum vorgenommenen Änderungen der Schreibweise. Aus demselben Grunde mußte die Abtheilung der Stollen durch den Interpunktionsstrich auf die in dem Samhitā-Text überlieferte Art beschränkt werden. — An Stelle der von Böhltlingk gebrauchten Umschrift des Sanskrit habe ich die jetzt allgemein übliche Transkriptionsweise angewendet.

Die vorzügliche Bearbeitung der Ratnāvalī hatte Cappeller bekanntlich schon für die zweite Auflage der Chrestomathie beigezeichnet. Der verdienstvolle Herausgeber hat mit der größten Bereitwilligkeit die Revision des Dramas für die dritte Auflage übernommen und trägt für das Stück, den Prākṛit-Index und die dazu gehörigen Anmerkungen allein die Verantwortung.

Herr Prof. Grill, mein verehrter Kollege, hatte die Freundlichkeit, mich bei der Auswahl der Atharvaveda-Lieder zu beraten. Durch andere wertvolle Ratschläge und Mitteilungen haben mich die Herren Professoren Jolly, Liebich und Pischel verpflichtet. Herr Dr. Otto Wecker, mein früherer Schüler und lieber junger Freund (z. Z. Repetent am Tübinger Wilhelmsstift), hat die große Mühe nicht gescheut, mich bei der Korrektur des Buches mit unermüdlicher Sorgfalt zu unterstützen. Auch Herr Hofrat Cappeller hat die Güte gehabt, die zweiten Korrekturen durchzusehen und noch eine Reihe von Druckfehlern und Versen zu beseitigen. Die Korrektur der Bogen 14—19 habe ich

wegen eines Augenübels ganz meinen gütigen Helfern überlassen müssen.

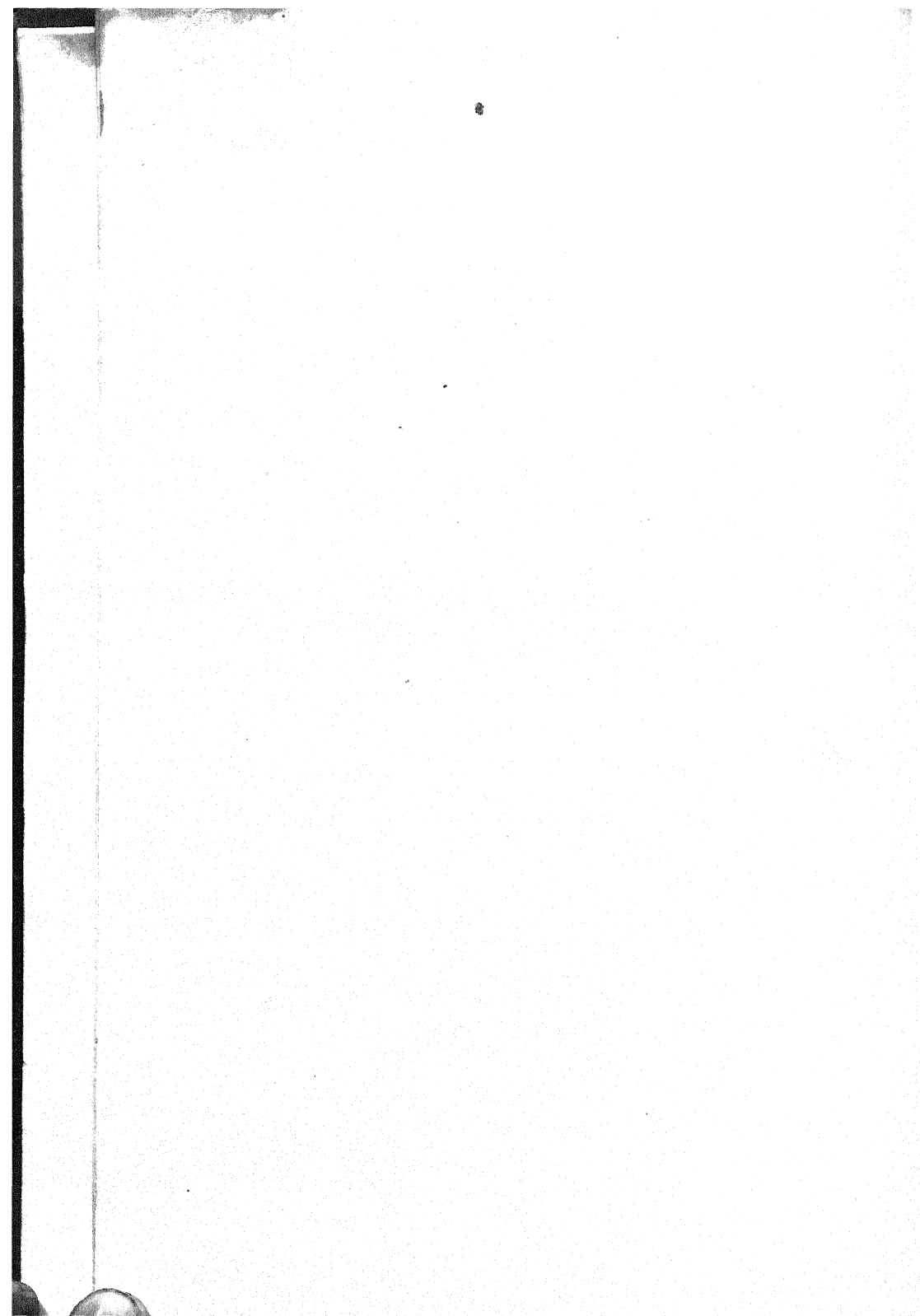
Allen diesen Förderern der Chrestomathie spreche ich meinen aufrichtigsten Dank aus. Dann aber habe ich noch einen Namen mit dem Gefühl herzlicher Dankbarkeit zu nennen. Herr Dr. Arthur Pfungst in Frankfurt a. M., der erfolgreiche Geschäftsmann, Dichter und Gelehrte, der so vielen idealen Bestrebungen und besonders dem Studium der indischen Gedankenwelt ein begeistertes und verständnisvolles Interesse entgegenbringt, hat, als er darum angegangen wurde, keinen Augenblick gezögert, die Zwecke, die dieses Buch verfolgt, durch einen sehr bedeutenden Beitrag zu den Druckkosten zu fördern. Dadurch ist die Verlagshandlung in den Stand gesetzt worden, die jetzt um mehrere Bogen gewachsene Chrestomathie halb so billig zu liefern, als die auf Kosten der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften zu St. Petersburg gedruckte zweite Auflage geliefert werden konnte.

Tübingen, November 1908.

R. Garbe.

Inhalt.

	Seite
I. Rgveda	1
II. Atharvaveda	20
III. Aitareyabrāhmaṇa	28
IV. Śatapathabrāhmaṇa	36
V. Kaṭhopaniṣad	46
VI. Āśvalāyana's Gṛhyasūtra	54
VII. Mahābhārata	56
VIII. Rāmāyaṇa	104
IX. Raghuvamśa	114
X. Viṣṇupurāṇa	119
XI. Bhaṭṭikāvya	127
XII. Kathāsaritsāgara	129
XIII. Hitopadeśa	159
XIV. Sprüche	190
XV. Gītagovinda	216
XVI. Mānava Dharmasāstra	217
XVII. Viṇṇāneśvara's Mitākṣarā	238
XVIII. Suśruta	246
XIX. Varāhamihira's Bṛhatsaṃhitā	248
XX. Grammatishes	251
XXI. Amarakośa	278
XXII. Kāvyaḍarsa	282
XXIII. Sadānanda's Vedāntasāra	287
XXIV. Ratnāvalī	326
Alphabetisches Verzeichnis der in der Ratnāvalī vorkommenden Prakrit- Formen mit beigegeführter Sanskrit-Übersetzung	370
Anmerkungen	333

I. R̥gveda.

1. An die Āditya (1, 41).

- यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित्स दभ्यते जनः ॥ १ ॥
यं बाहुतेव पिप्रति पान्ति मर्त्यं रिषः । अरिष्टः सर्व एधते ॥ २ ॥
वि दुर्गा वि द्विषः पुरो घ्नन्ति राजान एषाम् । नयन्ति दुरिता तिरः ॥ ३ ॥
सुगः पन्था अनृचुर आदित्यास ऋतं यते । नावावखादो अस्ति वः ॥ ४ ॥
५ यं यज्ञं नयथा नर आदित्या ऋजुना पथा । प्र वः स धीतये नशत् ॥ ५ ॥
स रत्नं मर्त्यो वसु विश्वं तोकमुत ताना । अच्छा गच्छत्यस्तुतः ॥ ६ ॥
कथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्वार्थम्णः । महि प्सरो वरुणस्य ॥ ७ ॥
मा वो घ्नन्तं मा शपन्तं प्रति वोचे देवयन्तम् । सुमैरिदु आ विवासे ॥ ८ ॥
चतुरश्चिह्नदमानाद्विभीयादा निधातोः । न दुर्गताय स्पृहयेत् ॥ ९ ॥

2. An Pūṣan (1, 42).

- १० सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् । सत्त्वा देव प्र णस्युरः ॥ १ ॥
यो नः पूषन्नधो वृको दुःशेव आदिदैशति । अप स्तु तं पथो जहि ॥ २ ॥
अप त्वं परिपन्थिनं मुषीवाणं ऊरुश्चितम् । दूरमधि सुतेरज ॥ ३ ॥
त्वं तस्य दद्याविनो ऽघशंसस्य कस्य चित् । पदाभि तिष्ठ तपुषिम ॥ ४ ॥
आ तत्तं दस्र मनुमः पूषन्नवो वृणीमहे । येन पितृनचोदयः ॥ ५ ॥
१५ अधो नो विश्वसौभग हिरणवाशीमत्तम । धनानि सुषणा कृधि ॥ ६ ॥
अति नः सृष्टतो नय सुगा नः सुपथा कृणु । पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ७ ॥
अभि सूयवसं नय न नवज्वारो अध्वने । पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ८ ॥
शुग्धि पूर्धि प्र यंसि च शिशिहि प्रास्युदरम् । पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ९ ॥
न पूषणं मेयामसि सूक्तिरभि गृणीमसि । वसूनि दुस्समीमहे ॥ १० ॥

3. An Sūrya (1, 115).

- चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः ।
 आप्रा बावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्युषस्य ॥ १ ॥
 सूर्यो देवीमुषसं रोचमानां मर्यो न योषामर्थेति पश्चात् ।
 यच्चा नरो देव्यन्तो युगानि वितन्वते प्रति भद्रार्थं भद्रम् ॥ २ ॥
 5 भद्रा अश्वा हरितः सूर्यस्य चित्रा एतन्वा अनुमाबासः ।
 नमस्तन्तो दिव आ पृष्ठमस्युः परि बावापृथिवी यन्ति सुवः ॥ ३ ॥
 तत्सूर्यस्य देवत्वं तन्महत्त्वं मध्या कर्तोर्विततं सं जभार ।
 यदेदयुक्त हरितः सधस्यादाद्रात्री वासस्तनुते सिमसै ॥ ४ ॥
 तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो रूपं कृणुते बोरूपस्ये ।
 10 अनुन्तमन्यद्गुशदस्य पाजः कृष्णमन्यद्हरितः सं भरन्ति ॥ ५ ॥
 अवा देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः पिपृता निरववात् ।
 तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत्त द्यौः ॥ ६ ॥

4. An Agni (1, 143).

- प्र तव्यसीं नव्यसीं धीतिमप्रथे वाचो मतिं सहसः सूनवे भरे ।
 अपां नपाद्यो वसुभिः सह प्रियो होता पृथिव्यां न्यसीददृत्वियः ॥ १ ॥
 15 स जायमानः परमे व्योमन्याविरप्तिरभवन्मातरिश्चने ।
 अस्य कृत्वा समिधानस्य मज्मना प्र बावा शोचिः पृथिवी अरोचयत् ॥ २ ॥
 अस्य त्वेषा अजरा अस्य भानवः सुसुदृशः सुप्रतीकस्य सुद्युतः ।
 भात्वचसो अत्यक्तुर्न सिन्धवो ऽग्ने रेजन्ते असंसन्तो अजराः ॥ ३ ॥
 यमेरिरे भृगवो विश्ववेदसं नाभा पृथिव्या भुवनस्य मज्मना ।
 20 अग्निं तं गीर्भिर्हीनुहि स्व आ दमे य एको वखो वरुणो न राजति ॥ ४ ॥
 न यो वराय मरुतामिव स्वनः सेनेव सृष्टा दिव्या यथाशनिः ।
 अग्निर्जम्बैस्त्रिगितैरन्ति भवति योधो न शत्रून्स वना नृजते ॥ ५ ॥
 कुविन्नो अग्निरुचयस्य वीरसुदसुष्कुविद्वसुभिः काममावरत् ।
 चोदः कुवित्तुज्यात्सातये धियः शुचिप्रतीकं तमया धिया गृणे ॥ ६ ॥
 25 घृतप्रतीकं व च्यतस्य धूर्षदमग्निं मित्रं न समिधान चञ्जते ।
 इत्यानो अको विदथेषु दीब्यकुक्कवर्णामुदु नो यंसते धियम् ॥ ७ ॥
 अप्रथुक्प्रथुक्छिरमे शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शग्मैः ।
 अदव्येभिरदृपितेभिरिष्टे ऽग्निमिषद्भिः परि पाहि नो जाः ॥ ८ ॥

5. An Viṣṇu (1, 154).

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वीचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि ।
 यो अस्त्रभायदुत्तरं सुधस्य विचक्रमाणस्तेधोरुगायः ॥ १ ॥
 प्र तद्विष्णुः स्ववते वीर्येण मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः ।
 यस्योरुषु त्रिषु विक्रमेष्वधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा ॥ २ ॥
 5 प्र विष्णवे शूषमेतु मन्त्रं गिरिचितं उरुगायाय वृष्णे ।
 य इदं दीर्घं प्रयतं सुधस्यमेको विममे त्रिभिरित्पदेभिः ॥ ३ ॥
 यस्य ची पूर्णा मधुना पदान्वचीयमाणा स्वधया मदन्ति ।
 य उं त्रिधातुं पृथिवीमुत दामेको दाधार भुवनानि विश्वा ॥ ४ ॥
 तदस्य प्रियमभि पाथो अश्यां नरो यत्र देवयवो मदन्ति ।
 10 उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्या विष्णोः पदे परमे मधु उत्सः ॥ ५ ॥
 ता वां वास्तून्श्रमसि गर्मथै यत्र गावो भूरिशृङ्गा अयासः ।
 अचाह तदुरुगायस्य वृष्णः परमं पदमव भाति भूरि ॥ ६ ॥

6. An Indra (2, 12).

यो जात एव प्रथमो मनस्वान्देवो देवान्क्रतुना पृथभूषत् ।
 यस्य शुष्माद्रोदसी अभ्यसेतां नृगणस्य मूहा स जनास इन्द्रः ॥ १ ॥
 15 यः पृथिवीं व्यथमानामदृहवः पर्वतान्प्रकुपितौ अरम्णात् ।
 यो अन्तरिक्षं विममे वरीयो यो दामस्तभात्स जनास इन्द्रः ॥ २ ॥
 यो हत्वाहिमरिणात्सप्त सिन्धून्यो गा उदाजदपृथा वलस्य ।
 यो अश्रमनोरन्तरिं जजान संवृक्कमत्सु स जनास इन्द्रः ॥ ३ ॥
 येनेमा विश्वा चवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः ।
 20 शृङ्गीव यो जिगीवाँल्लचमाददर्थः पुष्टानि स जनास इन्द्रः ॥ ४ ॥
 यं सा पृच्छन्ति कुह सेति घोरमुतेमाङ्गनैषो अस्तीत्विनम् ।
 सो अयः पुष्टीर्विज इवा मिनाति अदस्यै धत्त स जनास इन्द्रः ॥ ५ ॥
 यो रुधस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो नाधमानस्य कीरेः ।
 युक्तयाव्णो यो ऽविता सुशिप्रः सुतसोमस्य स जनास इन्द्रः ॥ ६ ॥
 25 यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गावो यस्य ग्रामा यस्य विश्वे रथासः ।
 यः सूर्यं य उषसं जजान यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ॥ ७ ॥
 यं क्रन्दसी संयती विह्वयते परे ऽवर उभया अभिचाः ।
 समानं चिद्रथमातस्थिवांसा नाना हवते स जनास इन्द्रः ॥ ८ ॥
 यस्यान्न ऋते विजयन्ते जनासो यं युध्यमाना अवसे हवन्ते ।
 30 यो विश्वस्य प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत्स जनास इन्द्रः ॥ ९ ॥

- यः शश्वतो महेनो दधानानमन्यमानाञ्छ्वर्वा जघान ।
 यः शधते नानुददाति शृध्यां यो दस्योर्हन्ता स जनास इन्द्रः ॥ १० ॥
 यः शम्बरं पर्वतेषु क्षियन्तं चत्वारिंशं शूरबन्धविन्दत ।
 ओजायमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ॥ ११ ॥
 5 यः सुप्ररश्मिर्वृषभस्तुविष्मान्वाहजत्सर्तवे सप्त सिन्धून् ।
 यो रौहिणमस्फुरद्वज्रबाहुर्बामारोहन्तं स जनास इन्द्रः ॥ १२ ॥
 दावां चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माञ्चिदस्य पर्वता भयन्ते ।
 यः सोमपा निक्षितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः ॥ १३ ॥
 यः सुन्वन्मवति यः पचन्तं यः शंसन्तं यः शशमानमृती ।
 10 यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राघः स जनास इन्द्रः ॥ १४ ॥
 यः सुन्वते पचते दुध्न आ चिद्वाजं ददर्षि स किलासि सत्यः ।
 वयं तं इन्द्र विश्वहं प्रियासः सुवीरासो विदधमा वदेम ॥ १५ ॥

7. An die Āditya (2, 27).

- इमा गिरं आदित्येभ्यो घृतसूः सनाद्राजभ्यो जुह्वा जुहोमि ।
 शृणोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो दक्षो अंशः ॥ १ ॥
 15 इमं स्तोमं सक्रतवो मे अद्य मित्रो अर्यमा वरुणो जुषन्त ।
 आदित्यासः शुचयो धारपूता अवृजिना अनवद्या अरिष्टाः ॥ २ ॥
 त आदित्यास उरवो गभीरा अदव्यासो दिप्तन्तो भूर्यक्षाः ।
 अन्तः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्वे राजभ्यः परमा चिदन्ति ॥ ३ ॥
 धारयन्त आदित्यासो जगत्स्था देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः ।
 20 दीर्घाधिचो रक्षमाणा असुर्यमृतावानश्चर्यमाना ऋणानि ॥ ४ ॥
 विदामादित्या अवसो वो अस्य यदर्यमन्भ्य आ चिन्मयोभु ।
 शुष्माकं मित्रावरुणा प्रणीतौ परि श्वेधेव दुरितानि वृज्याम् ॥ ५ ॥
 सुगो हि वो अर्यमन्मित्र पन्था अनृचरो वरुण साधुरस्ति ।
 तेनादित्या अधि वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहन्तु शर्म ॥ ६ ॥
 25 पिपर्तु नो अदिती राजपुत्राति द्वेषास्वर्यमा सुगेभिः ।
 बृहन्मित्रस्य वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः ॥ ७ ॥
 तिस्रो भूर्मीधारयन्तीरुत द्यून्तीणि व्रता विदधे अन्तरैषाम् ।
 ऋतेनादित्या महि वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु ॥ ८ ॥
 ची रौचना दिव्या धारयन्त हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः ।
 30 अस्वप्नो अनिमिषा अदव्या उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय ॥ ९ ॥

- त्वं विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मर्ताः ।
 शतं नो राख शरदो विचक्षे ऽश्नामार्धेषु सुधितानि पूर्वा ॥ १० ॥
 न दक्षिणा वि चिकिते न सुव्या न प्राचीनमादित्या नोत पश्चा ।
 पाक्वा चिद्वसवो धीर्या चिबुष्मानीतो अभयं ज्योतिरस्याम् ॥ ११ ॥
 5 यो राजभ्य ऋतुनिभ्यो द्वादश यं वर्धयन्ति पुष्टयश्च नित्याः ।
 स रेवान्याति प्रथमो रथेन वसुदावा विदधेषु प्रशस्तः ॥ १२ ॥
 शुचिरपः सूर्यवसा अदंष्ट्र उप क्षेति वृद्धवयाः सुवीरः ।
 नकिष्टं घृत्यन्तितो न दूराद्य आदित्यानां भवति प्रणीतौ ॥ १३ ॥
 अदिते मित्र वरुणोत मृळ यद्वो वयं चकृमा कक्षिदागः ।
 10 उर्वश्यामभयं ज्योतिरिन्द्र मा नो दीर्घा अभि नशन्तमिस्राः ॥ १४ ॥
 उभे अस्मै पीपयतः समीची द्विवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन् ।
 उभा क्षयावाजयन्त्याति पृत्सूभावर्धौ भवतः साधू अस्मै ॥ १५ ॥
 या वो माया अभिद्रुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे विचृत्ताः ।
 अश्वीव ताँ अति येषु रथेनारिष्टा उरावा शमन्त्याम् ॥ १६ ॥
 15 माहं मघो नो वरुण प्रियस्व भूरिदावु आ विदं शूनमापेः ।
 मा रायो राजन्तस्यमादव स्थां बृहद्वदेम विदधे सुवीराः ॥ १७ ॥

8. Viśvāmitra's Unterredung mit den Flüssen Vipāś und Śutudrī (3, 33, 1-12).

Viśvāmitra:

- प्र पर्वतानामुशती उपस्थादश्चे इव विधिते हासमाने ।
 गावेव शुभ्रे मातरां रिहाणे विपाट्कुतुद्री पर्यसा जवेते ॥ १ ॥
 इन्द्रेधिते प्रसवं भिक्षमाणे अच्छा समुद्रं रथ्येव याथः ।
 20 समाराणे ऊर्मिभिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामथेति शुभ्रे ॥ २ ॥
 अच्छा सिन्धु मातृतमामयासं विपाशमुर्वी सुभगामगन्व ।
 वत्समिव मातरां संरिहाणे समानं योनिमनु संचरन्ती ॥ ३ ॥

Die Flüsse:

एना वयं पर्यसा पिन्वमाना अनु योनिं देवकृतं चरन्तीः ।
 न वर्तवे प्रसवः सर्गततः कियुर्विप्रो नद्यो जोहवीति ॥ ४ ॥

Viśvāmitra:

- 25 रमध्वं मे वचसे सोम्याय ऋतावरीरुपं मुहूर्तमेवैः ।
 प्र सिन्धुमच्छा बृहती मनीषावस्युरङ्गे कुशिकस्य सूनुः ॥ ५ ॥

Die Flüsse:

इन्द्रो अस्माँ अरद्वज्रबाहुरपाहन्वृचं परिधिं नदीनाम् ।
देवो ऽनयत्सविता सुपाणिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः ॥ ६ ॥

Viśvāmitra:

प्रवाच्यं शश्वधा वीर्यं तदिन्द्रस्य कर्म यदहिं विवृषत ।
वि वज्रेण परिषदो जघानायत्तापो ऽयनमिच्छमानाः ॥ ७ ॥

Die Flüsse:

5 एतद्वचो जरितर्मापि मृष्टा आ यत्ते घोषानुत्तरा युगानि ।
उक्थेषु कारो प्रति नो जुषस्व मा नो नि कः पुरुषत्रा नमस्ते ॥ ८ ॥

Viśvāmitra:

ओ षु स्वसारः कारवे शृणोत युयौ वो दूरादनसा रथेन ।
नि षू नमध्वं भवता सुपारा अधोअबाः सिन्धवः स्त्रोत्याभिः ॥ ९ ॥

Die Flüsse:

10 आ ते कारो शृणवामा वचांसि युयाथ दूरादनसा रथेन ।
नि ते नसै पीयानेव घोषा मर्यायेव कन्या शश्वचै ते ॥ १० ॥

Viśvāmitra:

यदङ्ग त्वा भरताः संतरेयुर्गव्यन्याम इषित इन्द्रजुतः ।
अर्षादहं प्रसवः सर्गैतक्त आ वो वृणे सुमतिं यज्ञियानाम् ॥ ११ ॥
अतारिषुर्भरता गव्यवः समभक्त विप्रः सुमतिं नदीनाम् ।
प्र पिन्वध्वमिषयन्तीः सुराधा आ वक्षणाः पूणध्वं यात शीभम् ॥ १२ ॥

9. An Mitra (3, 59).

15 मित्रो जनान्यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथिवीमुत वाम् ।
मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे मित्राय हव्यं घृतवज्जुहोत ॥ १ ॥
प्र स मित्रं मर्तो अस्तु प्रयस्वान्यस्त आदित्य शिञ्चति वृतेन ।
न हन्यते न जीयते स्तोतो नैनमंहो अश्रोत्यन्तितो न दूरात् ॥ २ ॥
अनमीवास इळ्या मदन्तो मित्रज्ञवो वरिमन्त्रा पृथिव्याः ।
20 आदित्यस्य व्रतमुपचिन्तितो वयं मित्रस्य सुमतीं स्ताम ॥ ३ ॥
अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो अजनिष्ट वेधाः ।
तस्य वयं सुमती यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे स्ताम ॥ ४ ॥
महो आदित्यो नमसोपसद्यो यातयज्जनो गृणते सुशेवः ।
तस्मा एतत्पन्थमाय जुष्टमपौ मित्राय हविरा जुहोत ॥ ५ ॥

मित्रस्य चर्षणीधृतो ऽवो देवस्य सानसि । बुधं चित्रश्रवस्तमम् ॥ ६ ॥
 अभि यो महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः । अभि श्रवोभिः पृथिवीम् ॥ ७ ॥
 मित्राय पञ्च येमिरे जना अभिष्टिशवसे । स देवान्विश्वांन्विभर्ति ॥ ८ ॥
 मित्रो देवेष्वायुषु जनाय वृक्तवर्हिषे । इष इष्टव्रता अकः ॥ ९ ॥

10. An Indra (4, 19).

- 5 एवा त्वामिन्द्र वज्रिन्नच विश्वे देवासः सुहवास ऊमाः ।
 महामुभे रोदसी वृद्धमृष्वं निरेकमिदृणते वृत्रहर्त्रे ॥ १ ॥
 अवाहजन्त जित्रयो न देवा भुवः सम्राकिन्द्र सत्ययोनिः ।
 अहन्नहिं परिशयान्मणैः प्र वर्तनीररदो विश्वधेनाः ॥ २ ॥
 अतृप्णवन्तं वियतमबुध्यमबुध्यमानं सुषुपाणमिन्द्र ।
 10 सप्त प्रति प्रवत आशयान्महिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन् ॥ ३ ॥
 अचोदयच्छवसा क्षामं बुधं वारुणं वातस्तविषीभिरिन्द्रः ।
 दृष्ट्वा न्यौभादुशमान् ओजो ऽवाभिनत्क्कुभः पर्वतानाम् ॥ ४ ॥
 अभि प्र ददुर्जनयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः ।
 अतर्पयो विरुत उज्ज ऊर्मीन्त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिन्धून् ॥ ५ ॥
 15 त्वं महीमवनिं विश्वधेनां तुर्वीतये वय्याय चरन्तीम् ।
 अरमयो नमसैजदणैः सुतरणाँ अकणोरिन्द्र सिन्धून् ॥ ६ ॥
 प्रायुवो नभस्वोऽ न वक्त्रा ध्वसा अपिन्वद्युवतीर्धृतज्ञाः ।
 धन्वान्यज्ञौ अपृणक्तृषाणाँ अधोगिन्द्रः सूर्योऽ दंसुपत्नीः ॥ ७ ॥
 पूर्वीरुषसः शूरदक्ष गूता वृत्रं जघन्वाँ असृजद्वि सिन्धून् ।
 20 परिष्ठिता अतृणद्वद्धधानाः सीरा इन्द्रः सवितवे पृथिव्या ॥ ८ ॥
 वस्त्रीभिः पुत्रमयुवो अदानं निवेशनाद्वरिव आ जभर्थ ।
 व्यन्धो अख्यदहिमाददानो निर्भूदुखिच्छित्समरन्त पर्व ॥ ९ ॥
 प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्राविद्वौ आह विदुषे करांसि ।
 यथायथा वृष्णानि स्वगूतापांसि राजन्मर्याविविषीः ॥ १० ॥
 25 नू द्रुत इन्द्र नू गृणान इषं जरित्रे नद्योऽ न पीपिः ।
 अकारि ते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥

11. An Indra (4, 30, 1-7, 9-23).

नकिरिन्द्र त्वदुत्तरो न ज्यायौ अस्ति वृत्रहन । नकिरेवा यथा त्वम् ॥ १ ॥
 सचा ते अनुं कृष्टयो विश्वा चक्रेव वावृतुः । सचा महौ असि श्रुतः ॥ २ ॥

- विश्वे चनेदृना त्वा देवास इन्द्र युयुधुः । यदहा नक्तमातिरः ॥ ३ ॥
 यज्ञोत बाधितेभ्यश्चक्रं कुत्साय युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्यम् ॥ ४ ॥
 यत्र देवाँ ऋघायतो विश्वाँ अयुध्य एक इत् । त्वमिन्द्र वनूरहन् ॥ ५ ॥
 यज्ञोत मर्त्याय कमरिणा इन्द्र सूर्यम् । प्रावः शचीभिरेतश्म ॥ ६ ॥
 5 किमादुतासि वृचहन्मर्घवन्मनुमत्तमः । अवाह दानुमातिरः ॥ ७ ॥
 दिवश्चिद्वा दुहितरं महान्महीयमानाम् । उषासमिन्द्र संपिणक् ॥ ८ ॥
 अपोषा अनसः सरत्संपिष्टादहं बिभ्युषी । नि यत्सीं शिञ्जयदृषा ॥ ९ ॥
 एतदस्या अनः श्ये सुसंपिष्टं विपाशा । ससारं सीं परावतः ॥ १० ॥
 उत सित्यं विबाल्यं वितस्यानामधि क्षमि । परिं षा इन्द्र मायया ॥ ११ ॥
 10 उत शुष्णस्य धृष्णया प्र मृचो अभि वेदनम् । पुरो यदस्य संपिणक् ॥ १२ ॥
 उत दासं कौलितरं बृहतः पर्वतादधि । अवाहन्मिन्द्र शम्बरम् ॥ १३ ॥
 उत दासस्य वर्चिनः सहस्राणि शृतावधीः । अधि पक्षं प्रर्धैरिव ॥ १४ ॥
 उत त्वं पुत्रमयुवः परावृत्तं शतक्रतुः । उक्थेष्विन्द्र आभजत् ॥ १५ ॥
 उत त्वा तुर्वशायदूँ अस्तातारा शचीपतिः । इन्द्रो विद्वान् अपारयत् ॥ १६ ॥
 15 उत त्वा सुब आयीं सरयोरिन्द्र पारतः । अणीचिचरथावधीः ॥ १७ ॥
 अनु द्वा जहिता नयो ऽन्धं ओणं च वृचहन् । न तत्तं सुम्नमष्टवे ॥ १८ ॥
 शतमरसम्नयीनां पुरामिन्द्रो व्यास्यत् । दिवोदासाय दाशुषे ॥ १९ ॥
 अस्वापयद्भीतये सहस्रां त्रिंशतं हथैः । दासानामिन्द्रो मायया ॥ २० ॥
 स घेदुतासि वृचहन्समान इन्द्र गोपतिः । यस्ता विश्वानि चिच्युषे ॥ २१ ॥
 20 उत नूनं यदिन्द्रियं करिष्या इन्द्र पौंस्वम् । अवा नकिष्टदा मिनत् ॥ २२ ॥

12. An die R̥bhu (4, 33).

- प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वाचमिष्य उपस्तिरे श्वेतरिं धेनुमीळि ।
 ये वार्तजूतास्तरणिभिरेवैः परि बां सुबो अपसो बभूवुः ॥ १ ॥
 यदारमक्रवृभवः पितृभ्यां परिविष्टी वेषणा दंसनाभिः ।
 आदिद्देवानामुप सख्यमायन्तीरासः पुष्टिमवहन्नायै ॥ २ ॥
 25 पुनर्ये चक्रुः पितरा युवानां सना यूषेव जरणा श्याना ।
 ते वाजो विभ्वाँ ऋभुरिन्द्रवन्तो मधुप्सरसो नो ऽवन्तु युजम् ॥ ३ ॥
 यत्संवत्समृभवो गामरन्त्यत्संवत्समृभवो मा अपिंशन् ।
 यत्संवत्समभरन्भासो अस्वास्ताभिः शमीभिरमृतत्वमाशुः ॥ ४ ॥
 ज्येष्ठ आह चमसा द्वा करेति कनीयान्नीन्कणवामेत्याह ।
 30 कनिष्ठ आह चतुरस्करेति त्वष्टं ऋभवस्तत्पनयद्वचो वः ॥ ५ ॥

सत्यमूचुर्नर एवा हि चक्रुरनु स्वधामृभवो जग्मुरेताम् ।
 विभार्जमानांश्चमसाँ अहेवावेनन्तष्टा चतुरो ददृश्वान् ॥ ६ ॥
 द्वादश बून्यदगौह्यस्यातिष्ठे रणवृभवः सुसन्तः ।
 सुजेचाकृण्वन्नयन्त सिन्धुन्ध्वातिष्ठन्नोषधीर्निम्नमापः ॥ ७ ॥
 5 रथं ये चक्रुः सुवृतं नरेष्ठां ये धेनुं विश्वजुवं विश्वरूपाम् ।
 त आ तक्षन्वृभवो रथिं नः स्ववसः स्वपसः सुहस्ताः ॥ ८ ॥
 अपो ह्येषामजुषन्त देवा अभि क्रत्वा मनसा दीध्यानाः ।
 वाजो देवानामभवत्सुकर्मेन्द्रस्य ऋभुचा वरुणस्य विभ्वा ॥ ९ ॥
 ये हरी मेधयोक्था मदन्त इन्द्राय चक्रुः सुयुजा ये अश्वा ।
 10 ते रायस्योषं द्रविणान्यस्मे धत्त ऋभवः जेमयन्तो न मित्रम् ॥ १० ॥
 इदाहः पीतिमुत वो मदं धुर्न ऋते आन्तस्य सख्याय देवाः ।
 ते नूनमस्मे ऋभवो वसूनि तृतीये अस्मिन्सर्वे दधात ॥ ११ ॥

13. An Savitar (5, 81).

युञ्जते मन उत युञ्जते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो विपश्चितः ।
 वि होचा दधे वयुनाविदेक इन्द्राही देवस्य सवितुः परिष्टुतिः ॥ १ ॥
 15 विश्वा रूपाणि प्रति मुञ्चते कविः प्रासावीज्जुद्रं द्विपदे चतुष्पदे ।
 वि नाकमख्यत्सविता वरेण्यो ऽनु प्रयाणमुषसो वि राजति ॥ २ ॥
 यस्य प्रयाणमन्वन् इव्युर्देवा देवस्य महिमानमोजसा ।
 यः पार्थिवाणि विममे स एतशो रजांसि देवः सविता महित्वना ॥ ३ ॥
 उत यासि सवितस्त्रीणि रोचनोत सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि ।
 20 उत राचीमुभयतः परीयस उत मित्रो भवसि देव धर्मभिः ॥ ४ ॥
 उतेशिषे प्रसुवस्य त्वमेक इदुत पूषा भवसि देव यामभिः ।
 उतदं विश्वं भुवनं वि राजसि श्लावाश्वस्ते सवितुः स्तोममानशे ॥ ५ ॥

14. An Prthivī (5, 84).

बक्रित्या पर्वतानां खिद्रं बिभर्षि पृथिवि ।
 प्र या भूमिं प्रवत्वति मूहा जिनोषि महिनि ॥ १ ॥
 25 स्तोमांसस्त्वा विचारिणि प्रति शोभन्त्यक्तुभिः ।
 प्र या वाजं न हेषन्तं पेदमस्यस्वर्जुनि ॥ २ ॥
 दृष्ट्वा चिदा वनस्पतीन्क्षया दधेर्ष्योजसा ।
 यत्नं अभस्य विद्युतो दिवो वर्षन्ति वृष्टयः ॥ ३ ॥

15. An Varuṇa (5, 85).

- प्र सुभ्राजं बृहद॑र्चा गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय ।
 वि यो जघान शमितेव चर्मोपस्त्रिरे पृथिवीं सूर्याय ॥ १ ॥
 वनेषु व्य॑न्तरिचं ततान् वाज॑मव॑त्सु परं उ॒स्रिया॑सु ।
 ह॒त्सु क्रतुं वरु॑णो अ॒प्स्व॒यिं द्विवि सूर्य॑मदधात्सोम॒मद्रौ ॥ २ ॥
 5 नी॒चीन॑वारं वरु॑णः कव॑न्धं प्र संसर्ज॑ रोद॑सी अ॒न्तरि॑क्षम् ।
 तेन॒ विश्व॑स्य भुवनस्य राजा यवं न वृ॒ष्टिर्बु॑नन्ति भूम ॥ ३ ॥
 उ॒नन्ति॑ भूमिं पृथि॒वीमु॒त द्यां यदा दु॒ग्धं वरु॑णो वध्यादित् ।
 सम॒भ्रेण॑ वसत् पर्व॑तासस्तविषीयन्तः अथयन्त वी॒राः ॥ ४ ॥
 इ॒मामू॒ष्वासु॑रस्य श्रुतस्य म॒हीं मा॒यां वरु॑णस्य प्र वोचम् ।
 10 मानि॑नेव तस्त्रि॒वाँ अ॒न्तरि॑क्षे वि यो ममे पृथि॒वीं सूर्ये॑ण ॥ ५ ॥
 इ॒मामू॒ नु क॒वित॑मस्य मा॒यां म॒हीं दे॒वस्य॑ नकि॒रा द॑धर्ष ।
 एकं॑ यदु॒द्रा न पु॒ण्येनी॑रासिञ्चन्ती॒रुव॑नयः समु॒द्रम् ॥ ६ ॥
 अ॒र्य॒म्यं वरु॑ण मि॒त्र्यं वा सखा॑यं वा स॒द्रमि॒द्वात॑रं वा ।
 वे॒शं वा नि॒त्यं वरु॑णार॑णं वा यत्सी॒माग॑श्चकृ॒मा शि॒अश्रु॑स्तत् ॥ ७ ॥
 15 कि॒त॒वासो॑ यद्रि॒रिपु॑र्न दी॒वि यद्वा घा स॒त्यमु॒त यन्न॑ वि॒स्र ।
 सर्वा॑ ता वि थं शिथि॒रेव॑ दे॒वाधा॑ ते स्याम वरु॑ण प्रियासः ॥ ८ ॥

16. An Agni Vaiśvānara (6, 9).

- अ॒ह॒श्च कृ॒ष्णम॒हर॑जुं च वि व॑र्तेते रज॑सी वे॒द्याभिः॑ ।
 वै॒श्वान॑रो जायमानो न राजावा॑तिर॒ज्योति॑षामि॒क्षमा॑सि ॥ १ ॥
 नाहं॑ तन्तुं न वि जाना॑म्योतुं न यं वय॑न्ति सम॒रे उ॑त्तमानाः ।
 20 कस्य॑ स्त्रि॒प्तुच॑ इ॒ह व॒त्का॒नि प॒रो व॒दात्य॑वरेण पि॒त्रा ॥ २ ॥
 स इ॒त्तन्तुं॑ स वि जाना॑म्योतुं स व॒त्कान्य॑तृ॒था व॑दाति ।
 य इ॒ं चि॒कैत॑द्र॒मृत॑स्य गो॒पा अव॑सरन्प॒रो अ॒न्येन॑ पश्यन् ॥ ३ ॥
 अयं॑ होता प्रथ॒मः प॑श्यतेममि॒दं ज्योति॑र॒मृतं॑ म॒र्त्येषु॑ ।
 अयं॑ स जज्ञे ध्रुव आ निष॑त्तो ऽम॒र्त्यस्त॒न्वा॒ऽव॑र्धमानः ॥ ४ ॥
 25 ध्रु॒वं ज्योति॑र्नि॒हितं॑ दृ॒श्ये कं॑ मनो जवि॑ष्ठं प॒तय॑त्स्वन्तः ।
 विश्वे॑ दे॒वाः सम॑नसुः स॒कैता॑ एकं॑ क्रतु॒मभि॑ वि यन्ति सा॒धु ॥ ५ ॥
 वि मे॑ कर्णा प॒तय॑तो वि च॒क्षुर्वी॒ऽदं ज्योति॑र्हृद॒य आ॑हितं यत् ।
 वि मे॑ मनश्चरति दूर॒आधीः॑ किं स्वि॒द्वृ॒क्ष्यामि॑ किमु नू म॒निष्ये॑ ॥ ६ ॥

विश्वे देवा अनमस्यन्भिथानास्वामये तमसि तस्थिवांसम् ।
वैश्वानरो ऽवतूतये नो ऽमर्त्यो ऽवतूतये नः ॥ ७ ॥

17. An die Viśve Devāḥ (6, 50, 1-11).

- ऊवे वो देवीमदिति नमोभिर्मृक्काय वरुणं मित्रमग्निम् ।
अभिचुदामर्यमणं सुशेवं चातृन्देवान्त्सवितारं भगं च ॥ १ ॥
- 5 सुज्योतिषः सूर्यं दक्षपितृननागास्त्वे सुमहो वीहि देवान् ।
द्विजम्बानो य ऋतसापः सत्याः स्वर्वन्तो यजता अभिजिह्वाः ॥ २ ॥
- उत द्यावापृथिवी चक्षुर्बृहद्रौदसी शरणं सुषुम्ने ।
महस्करथो वरिवो यथा नो ऽस्मे क्षयाय धिषणे अनेहः ॥ ३ ॥
- आ नो रुद्रस्व सूनवो नमन्तामद्या हृतासो वसवो ऽधृष्टाः ।
10 यदीमर्भं महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्नाम देवान् ॥ ४ ॥
- मिम्यक्षु येषु रौदसी नु देवी सिषक्ति पूषा अभ्यर्धयज्वा ।
श्रुत्वा हवं मरुतो यज्ञं याय भूमा रेजन्ते अध्वनिं प्रविक्षे ॥ ५ ॥
- अभि त्वं वीरं गिर्वणसमर्चेन्द्रं ब्रह्मणा जरितर्नवेन ।
अवदिङ्गवमुपं च स्तवानो रासद्वाजौ उपं महो गृणानः ॥ ६ ॥
- 15 ओमानमापो मानुषीरमृक्तं धातं तोकाय तनयाय शं योः ।
यूयं हि षा भिषजौ मातृतमा विश्वस्य स्थातुर्जगतो जनित्रीः ॥ ७ ॥
- आ नो देवः सविता चायमाणो हिरण्यपाणिर्यजतो जगम्यात् ।
यो दत्तवाँ उषसो न प्रतीकं व्यूणते दाशुषे वायौणि ॥ ८ ॥
- उत त्वं सूनो सहसो नो अद्या देवाँ अस्त्रिध्वरे ववृत्वाः ।
20 स्वामहं ते सदमिद्रातौ तव स्वामये ऽवसा सुवीरः ॥ ९ ॥
- उत त्वा मे हवमा जगम्यातं नासत्वा धीभिर्युवमङ्ग विप्रा ।
अचिं न महस्तमसो ऽमुमुक्तं तूर्वतं नरा दुरितादभीके ॥ १० ॥
- ते नो रायो द्युमतो वाजवतो दातारो भूत नृवतः पुरुषोः ।
द्रुशस्यन्तो दिव्याः पार्थिवासो गोजाता अषा मृक्ता च देवाः ॥ ११ ॥

18. An Soma und Rudra (6, 74).

- 25 सोमारुद्रा धारयेथामसुर्यं प्र वामिष्टयो ऽरमश्ववन्तु ।
दमेदमे सप्त रत्ना दधाना शं नो भूतं द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १ ॥
- सोमारुद्रा वि वृहत् विषूचीममीवा या नो गयमाविवेश ।
आरे बाधेथां निर्वृतिं पराचैरस्ते भद्रा सौश्रवसानि सन्तु ॥ २ ॥

सोमो रुद्रा युवमेतान्यस्ते विश्वा तनूषु भेषजानि धत्तम् ।
 अव स्यतं मुञ्चतं यन्नो अस्ति तनूषु बद्धं कृतमेनो अस्मत् ॥ ३ ॥
 तिग्मायुधौ तिग्महेती सुशेवौ सोमो रुद्राविह सु मृकृतं नः ।
 प्र नो मुञ्चतं वरुणस्य पाशाङ्गोपायतं नः सुमनस्यमाना ॥ ४ ॥

19. An Indra (7, 28).

5 ब्रह्मा ए इन्द्रोप याहि विद्वान्वाञ्छस्ते हरयः सन्तु युक्ताः ।
 विश्वे चिद्धि त्वा विहवन्त मर्ता अस्माकमिच्छृणुहि विश्वमिन्व ॥ १ ॥
 हव त इन्द्र महिमा व्यानड्व्रह्म यत्पासि श्वसिन्वृषीणाम् ।
 आ यद्वज्रं दधिषे हस्त उय घोरः सन्क्रत्वा जनिष्ठा अषाञ्छः ॥ २ ॥
 तव प्रणीतीन्द्र जोङ्गवानान्सं यन्नृन् रोदसी निनेथ ।
 10 महे क्षत्राय श्वसे हि जज्ञे ऽतूतजिं चित्तुतजिरिश्रित ॥ ३ ॥
 एभिर्न इन्द्राहभिर्दशस्य दुर्मिचासो हि क्षितयः पवन्ते ।
 प्रति यच्चष्टे अनृतमनेना अव द्विता वरुणो मायी नः सात् ॥ ४ ॥
 वोचेमेदिन्द्रं मघवानमेनं महो रायो राधसो यद्दत्तः ।
 यो अर्चतो ब्रह्मकृतिमविष्ठो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ५ ॥

20. An Rudra (7, 46).

15 इमा रुद्राय स्थिरधन्वने गिरः क्षिप्रैर्ववे देवाय स्वधावै ।
 अषाञ्छाय सहमानाय वेधसे तिग्मायुधाय भरता शृणोतु नः ॥ १ ॥
 स हि क्षयेण क्षम्यस्य जन्मनः साम्राज्येन दिव्यस्य चेतति ।
 अवन्नवन्तीरुप नो दुरश्चरानमीवो रुद्र जासु नो भव ॥ २ ॥
 या ते दिव्यदर्वच्छा दिवस्परि क्षया चरति परि सा वृणक्तु नः ।
 20 सहस्रं ते स्वपिवात भेषजा मा नस्तोक्तेषु तनयेषु रीरिषः ॥ ३ ॥
 मा नो वधी रुद्र मा परा दा मा ते भूम प्रसितौ हीक्रितस्य ।
 आ नो भज बर्हिषि जीवशुसे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ४ ॥

21. An die Gewässer (7, 49).

समुद्रज्येष्ठाः सलिलस्य मध्यात्पुनाना यन्धनिविशमानाः ।
 इन्द्रो या वज्री वृषभो रुद्राद ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ १ ॥
 25 या आपो दिव्या उत वा सवन्ति खनिचिमा उत वा याः स्वयंजाः ।
 समुद्रार्था याः शुचयः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ २ ॥

यासां राजा वरुणो याति मध्ये सत्यानृते अवपश्यन्नानाम् ।
 मधुश्रुतः शुचयो याः पावकास्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ ३ ॥
 यासु राजा वरुणो यासु सोमो विश्वे देवा यासूर्जं मदन्ति ।
 वैश्वानरो यास्वप्तिः प्रविष्टस्ता आपो देवीरिह मामवन्तु ॥ ४ ॥

22. An Vāstospati (7, 54).

5 वास्तोष्पते प्रति जानीह्यस्मान्स्वाविशो अनमीवो भवा नः ।
 यत्त्वेमहि प्रति तन्नो जुषस्व शं नो भव द्विपदे शं चतुष्पदे ॥ १ ॥
 वास्तोष्पते प्रतरणो न एधि गयस्कानो गोभिरश्वेभिरिन्दो ।
 अजरासस्ते सख्ये स्खाम पितेव पुत्रान्प्रति नो जुषस्व ॥ २ ॥
 वास्तोष्पते शुग्मया संसदा ते सचीमहि रण्वया गातुमत्या ।
 10 पाहि क्षेम उत योगे वरं नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ३ ॥

23. An die Marut (7, 57).

मध्वो वो नाम् मारुतं यजत्राः प्र यज्ञेषु शर्वसा मदन्ति ।
 ये रेजयन्ति रोदसी चिदुर्वी पिबन्त्युत्सं यदयांसुग्वाः ॥ १ ॥
 निचेतारो हि मरुतो गृणन्तं प्रणेतारो यजमानस्य मन्त्रं ।
 अस्त्राकम्बु विदथेषु बर्हिरा वीतथे सदत पिप्रियाणाः ॥ २ ॥
 15 नैतावद्रन्ये मरुतो यथेमे भाजन्ते रुक्मैरायुधैस्तनूभिः ।
 आ रोदसी विश्वपिशः पिशानाः समानमज्यञ्जते शुभे कम् ॥ ३ ॥
 ऋध्वक्सा वो मरुतो द्विबुदस्तु यदु आगः पुरुषता कराम ।
 मा वस्तस्यामपि भूमा यजत्रा अस्ते वो अस्तु सुमतिश्चनिष्ठा ॥ ४ ॥
 कृते चिदचं मरुतो रणन्तानव्यासः शुचयः पावकाः ।
 20 प्र णो ऽवत सुमतिभिर्यजत्राः प्र वाजेभिस्तिरत पुष्यसे नः ॥ ५ ॥
 उत स्नुतासो मरुतो व्यन्तु विश्वेभिर्नामभिर्नरो हवीषि ।
 ददात नो अमृतस्य प्रजायै जिगृत रायः सूनृता मघानि ॥ ६ ॥
 आ स्नुतासो मरुतो विश्वं कुती अक्क्षा सूरिन्सर्वताता जिगात ।
 ये नस्तमनां श्रुतिनो वर्धयन्ति यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥

24. An Mitra und Varuṇa (7, 61).

25 उद्वां चक्षुर्वरुण सुप्रतीकं देवयोरिति सूर्यस्तन्वान् ।
 अभि यो विश्वा भुवनानि चष्टे स मन्युं मर्त्येष्वाम चिकेत ॥ १ ॥
 प्र वां स मित्रावरुणावृतावा विप्रो मन्त्रानि दीर्घश्रुदियति ।
 यस्य ब्रह्माणि सुक्रतू अवाथ आ यत्क्रत्वा न शरदः पृथेथे ॥ २ ॥

- प्रोरोमिन्वावरुणा पृथिव्याः प्र दिव ऋष्वद्वहृतः सुदानू ।
 स्पशो दधाथे ओषधीषु वित्वृधग्यतो अग्निमिषं रत्नमाणा ॥ ३ ॥
 शंसा मिचस्य वरुणस्य धाम शुष्मो रोदसी बद्धधे महित्वा ।
 अयन्मासा अयज्वनामवीराः प्र यज्ञमन्वा वृजनं तिराते ॥ ४ ॥
 5 अमूरा विश्वा वृषणाविमा वां न यासु चित्रं ददृशे न यत्नम् ।
 द्रुहः सचन्ते अर्नुता जनानां न वां निष्णान्यचिते अभूवन् ॥ ५ ॥
 समुं वां यज्ञं मह्यं नमोभिर्ज्वे वां मिचावरुणा स्वाधः ।
 प्र वां मन्वान्यचसे नवानि कृतानि ब्रह्म जुजुषन्निमानि ॥ ६ ॥
 इयं देव पुरोहितिर्युवभ्यां यज्ञेषु मिचावरुणावकारि ।
 10 विश्वानि दुर्गा पिपृतं तिरो नो यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥

25. An die Morgenröte (7, 76).

- उदु ज्योतिरमृतं विश्वजन्यं विश्वानरः सविता देवो अश्रेत ।
 क्रत्वा देवानामजनिष्ट चक्षुराविरकर्भुवनं विश्वमुषाः ॥ १ ॥
 प्र मे पन्था देवयाना अदृशन्नमर्धन्तो वसुभिरिष्कृतासः ।
 अभूदु केतुरुषसः पुरस्तात्प्रतीच्यागादधि हृष्येभ्यः ॥ २ ॥
 15 तानीदहानि बङ्गलान्यासन्वा प्राचीनमुदिता सूर्यस्य ।
 यतः परि जार इवाचरन्त्युषो ददृचे न पुनर्यतीव ॥ ३ ॥
 त इहेवानां सधुमाद आसन्वृतावानः कवयः पूर्व्यासः ।
 गृह्णं ज्योतिः पितरो अन्वविन्दन्त्यमन्वा अजनयन्नुषासम् ॥ ४ ॥
 समा न ज्वे अधि संगतासुः सं जानते न यतन्ते मिथस्ते ।
 20 ते देवानां न मिनन्ति व्रतान्यमर्धन्तो वसुभिर्यादमानाः ॥ ५ ॥
 प्रति त्वा स्तोमैरीळते वसिष्ठा उषर्बुधः सुभगे तुष्टुवांसः ।
 गवां नेत्री वाजपती न उच्छोषः सुजाते प्रथमा जरस्व ॥ ६ ॥
 एषा नेत्री राधसः सूनृतानामुषा उच्छन्ती रिभ्यते वसिष्ठैः ।
 दीर्घश्रुतं रथिमस्ते दधाना यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः ॥ ७ ॥

26. An Indra und Varuṇa (7, 83).

- 25 युवां नरा पशमानासु आर्यं प्राचा गव्यन्तः पृथुपर्श्वो ययुः ।
 दासां च वृचा हतमार्याणि च सुदासमिन्द्रावरुणावसावतम् ॥ १ ॥
 यचा नरः समयन्ते कृतध्वजो यस्मिन्नाजा भवति किं च न प्रियम् ।
 यचा भयन्ते भुवना खर्दृशस्तचा न इन्द्रावरुणाधि वोचतम् ॥ २ ॥

सं भूम्या अन्ता ध्वसिरा अदृक्षतेन्द्रावरुणा द्विवि घोष आरुहत ।

अस्थुर्जनानामुप मामरातयो ऽर्वागवसा हवनश्रुता गतम् ॥ ३ ॥

इन्द्रावरुणा वधनाभिरप्रति भेदं वृन्वन्ता प्र सुदासमावतम् ।

ब्रह्माख्येषां शृणुतं हवीमनि सत्या तृत्सुनामभवत्पुरोहितः ॥ ४ ॥

5 इन्द्रावरुणावभ्या तपन्ति माघान्ययो वनुषामरातयः ।

युवं हि वस्व उभयस्य राजथो ऽधं स्या नो ऽवतं पार्ये द्विवि ॥ ५ ॥

युवां हवन्त उभयास आजिष्विन्द्रं च वस्वो वरुणं च सातथे ।

यत्र राजभिर्दशभिर्निवाधितं प्र सुदासमावतं तृत्सुभिः सह ॥ ६ ॥

दश राजानः समिता अयज्यवः सुदासमिन्द्रावरुणा न युयुधुः ।

10 सत्या नृणामस्रसदामुपसृतिर्देवा एषामभवन्देवहृतिषु ॥ ७ ॥

दाशराज्ञे परियत्ताय विश्वतः सुदास इन्द्रावरुणावशिचतम् ।

श्रित्यज्ञो यत्र नमसा कपर्दिनो धिया धीवन्तो असपन्तु तृत्सवः ॥ ८ ॥

वृचाण्यः समिथेषु जिघ्रते व्रतान्यन्यो अभि रञ्चते सदा ।

हवामहे वां वृषणा सुवृत्तिभिरुस्ये इन्द्रावरुणा शर्मं यच्छतम् ॥ ९ ॥

15 अस्ये इन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा युजं यच्छन्तु महि शर्मं सप्रथः ।

अवध्रं ज्योतिरदितेर्कतावृधो देवस्य सोकं सवितुर्मनामहे ॥ १० ॥

27. An Parjanya (7, 102).

पर्जन्याय प्र गायत द्विस्पृचाय मीळुषे । स नो यवसमिच्छतु ॥ १ ॥

यो गर्भमोषधीनां गवां कृणोत्वर्वताम् । पर्जन्यः पुश्वीणाम् ॥ २ ॥

तस्मा इदास्ये हविर्जुहोता मधुमत्तमम् । इळां नः संयतं करत ॥ ३ ॥

28. An die Frösche (7, 103).

20 संवत्सरं शशयाना ब्राह्मणा व्रतचारिणः ।

वारं पर्जन्यजिन्वितां प्र मण्डूकां अवादिषुः ॥ १ ॥

द्विधा आपो अभि यदेन्मायुन्दृतिं न शुष्कं सरसी शयानम् ।

गवामहं न मायुर्वत्सिनीनां मण्डूकानां वमुरचा समेति ॥ २ ॥

यदीमेनाँ उशतो अभ्यवर्षीन्तृष्यावतः प्रावृष्यागतायाम् ।

25 अख्वलीकृत्वा पितरं न पुत्रो अन्यो अन्यमुप वदन्तमेति ॥ ३ ॥

अन्यो अन्यमनु गृभ्णात्येनोरुपां प्रसर्गे यदमन्दिषाताम् ।

मण्डूको यदभिवृष्टः कनिष्कनृभिः संपृङ्गे हरितेन वाचम् ॥ ४ ॥

यदेषामन्यो अन्यस्य वारं शाक्तस्यैव वदति शिचमाणः ।

सर्वं तदेषां समुधेव पर्वं यत्सुवाचो वदथ्नाध्यप्सु ॥ ५ ॥

- गोमायुरेको अजमायुरेकः पृश्निरेको हरित एक एषाम् ।
 समानं नाम बिभ्रतो विरूपाः पुरुचा वार्चं पिपिशुर्वदन्तः ॥ ६ ॥
 ब्राह्मणासो अतिरात्रे न सोमे सरो न पूर्णमभितो वदन्तः ।
 संवत्सरस्य तदहः परि ष्ट यन्मण्डूकाः प्रावृषीणं बभूव ॥ ७ ॥
 5 ब्राह्मणासः सोमिनो वार्चमक्रतु ब्रह्म कृण्वन्तः परिवत्सुरीणम् ।
 अध्वर्यवो घर्मिणः सिध्दिदाना आविर्भवन्ति गुह्या न के चित् ॥ ८ ॥
 देवर्हितं जुगुपुर्वाद्दशस्य ऋतुं नरो न प्र मिनन्त्येते ।
 संवत्सरे प्रावृष्यागतायां तप्ता घर्मा अश्रुवते विसर्गम् ॥ ९ ॥
 गोमायुरदादजमायुरदात्पृश्निरदाद्वरितो नो वसूनि ।
 10 गवां मण्डूका ददतः शतानि सहस्रसावे प्र तिरन्त आयुः ॥ १० ॥

29. An die Viśve Devāh (8, 30).

- नहि वो अस्त्वर्भको देवासो न कुमारकः । विश्वे सतोमहान्त इत ॥ १ ॥
 इति स्तुतासो असथा रिशादसो ये स्य त्रयश्च त्रिंशच्च ।
 मनोर्देवा यज्ञियासः ॥ २ ॥
 ते नस्त्राध्वं ते ऽवत् त उ नो अधि वोचत ।
 15 मा नः पथः पित्र्यान्मानवादि धि दूरं नैष्ट परावतः ॥ ३ ॥
 ये देवास इह स्यन् विश्वे वैश्वानरा उत ।
 अस्वभ्यं शर्म सप्रथो गवे ऽश्वाय यच्छत ॥ ४ ॥

30. Gespräch zwischen Varuṇa und Agni (10, 51).

Varuṇa:

महत्तदुल्लवं स्वविरं तदासीद्येनाविष्टितः प्रविवेशिथापः ।
 विश्वा अपश्नद्वज्रधा ते अग्ने जातवेदस्त्वन्वो देव एकः ॥ १ ॥

Agni:

- 20 को मां ददर्श कतमः स देवो यो मे तन्वो बज्रधा पर्यपश्यत ।
 क्वाह मिचावरुणा क्षियन्त्यग्नेर्विश्वाः सुमिधो देवयानीः ॥ २ ॥

Varuṇa:

ऐच्छाम त्वा बज्रधा जातवेदः प्रविष्टमग्ने अप्स्रोषधीषु ।
 तं त्वा यमो अचिकेक्षिचभानो दशान्तरुष्यादतिरोचमानम् ॥ ३ ॥

Agni:

होचादहं वरुण विभ्यदायं नेदेव मा युनजन्नच देवाः ।
तस्य मे तन्वो बद्धा निविष्टा एतमर्थं न चिकेताहमग्निः ॥ ४ ॥

Varuna:

एहि मनुदेवयुर्यज्ञकामो ऽरुक्त्वा तमसि क्षेप्ये ।
सुगान्पथः कृणुहि देवयानान्वह हव्यानि सुमन्स्वमानः ॥ ५ ॥

Agni:

५ अग्नेः पूर्वं भ्रातरो अर्थमेतं रथीवाधानमन्वावरीतुः ।
तस्माद्भिया वरुण दूरमायं गौरो न क्षेप्नोरविज्ज्यायाः ॥ ६ ॥

Varuna:

कुर्मस्तु आयुरजरं यदग्ने यथा युक्तो जातवेदो न रिष्याः ।
अथा वहसि सुमन्स्वमानो भागं देवभ्यो हविषः सुजात ॥ ७ ॥

Agni:

१० प्रयाजान्मे अनुयाजांश्च केवलानूर्जस्वन्तं हविषो दत्त भागम् ।
घृतं चापां पुरुषं चौषधीनामग्रेषु दीर्घमायुरस्तु देवाः ॥ ८ ॥

Varuna:

तव प्रयाजा अनुयाजाश्च केवल ऊर्जस्वन्तो हविषः सन्तु भागाः ।
तवामि युञ्जोऽयमस्तु सर्वस्तुभ्यं नमन्तां प्रदिशश्चतस्रः ॥ ९ ॥

31. Die Fahrt der Saramā zu den Paṇi (10, 108).

Die Paṇi:

किमिच्छन्ती सरमा प्रेदमानङ् दूरे ह्यध्वा जगुरिः पराचैः ।
कास्नेहिहिः का परितक्यासीत्कथं रुसाया अतरुः पयांसि ॥ १ ॥

Saramā:

१५ इन्द्रस्य दूतीरिषिता चरामि मह इच्छन्ती पणयो निधीन्वः ।
अतिष्कदौ भियसा तन्न आवत्तथा रुसाया अतरु पयांसि ॥ २ ॥

Die Paṇi:

कीदृङ्किन्द्रः सरमे का दृशीका यस्येदं दूतीरसरः पराकात् ।
आ च गच्छामिचमेना दधामाथा गवां गोपतिनी भवाति ॥ ३ ॥

Saramā:

२० नाहं तं वेद दभ्यं दभत्स यस्येदं दूतीरसरं पराकात् ।
न तं गूहन्ति स्रवतीं गभीरा हुता इन्द्रेण पणयः शयध्वे ॥ ४ ॥

Die Paṇi:

इमा गावः सरमे या ऐच्छः परि दिवो अन्तान्सुभगे पतन्ती ।
कस्त एना अव खजादयुध्यतास्माकमायुधा सन्ति तिममा ॥ ५ ॥

Saramā:

असेन्या वः पणयो वचास्त्रिष्व्यास्त्रन्वः सन्त पापीः ।
अधृष्टो व एतवा अस्तु पन्था बृहस्पतिर्व उभया न मृळात् ॥ ६ ॥

Die Paṇi:

अयं निधिः सरमे अद्रिबुधो गोभिरश्वैर्भिवसुभिर्नृष्टः ।
रक्षन्ति तं पणयो ये सुगोपा रेकु पदमलंकमा जगन्थ ॥ ७ ॥

Saramā:

एह गमनृषयः सोमशिता अयास्यो अङ्गिरसो नवम्वाः ।
त एतमूर्वं वि भजन्त गोनामथैतद्वचः पणयो वमन्नित् ॥ ८ ॥

Die Paṇi:

एवा च त्वं सरम आजगन्थ प्रवाधिता सहसा दैवेन ।
स्वसारं त्वा कृण्वै मा पुनर्गा अप ते गवां सुभगे भजाम ॥ ९ ॥

Saramā:

नाहं वेद भ्रातृत्वं नो स्वहृत्वमिन्द्रो विदुरङ्गिरसश्च घोराः ।
गोकामा मे अच्छदयन्त्यदायमपात इत पणयो वरीयः ॥ १० ॥

Der Sänger:

दूरमित पणयो वरीय उद्गावो यन्तु मिनतीर्च्यतेन ।
बृहस्पतिर्या अविन्दन्निगूह्याः सोमो यावाण ऋषयश्च विप्राः ॥ ११ ॥

32. Die Pflicht des Wohltuns (10, 117, 1-6).

- 15 न वा उ देवाः क्षुधमिद्वधं ददुस्तुताशितमुप गच्छन्ति मृत्युवः ।
उतो रयिः पृणतो नोप दस्त्यत्युतापृणन्मर्द्धितारं न विन्दते ॥ १ ॥
य आध्रायं चकमानाय पित्वो ऽन्नवान्सन्नफितायोपजग्मुष ।
स्थिरं मनः कृणुते सेवते पुरोतो चित्स मर्द्धितारं न विन्दते ॥ २ ॥
स इज्जो जो यो गृहवे ददात्यन्नकामाय चरते कृशाय ।
20 अरमस्त्रै भवति यामहता उतापरीषु कृणुते सखायम् ॥ ३ ॥
न स सखा यो न ददाति सख्यं सचाभुवे सचमानाय पित्वः ।
अपांसाग्नेयात्र तदोक्तो अस्ति पृणन्तमन्यमरणं चिदिच्छेत् ॥ ४ ॥
पृणीयादिन्नाधमानाय तव्यान्द्राधीयांसुमनु पश्येत् पन्थाम् ।
ओ हि वर्तन्ते रथैव चक्रान्यमन्यमुप तिष्ठन्त रायः ॥ ५ ॥

मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः सुखं ब्रवीमि वृध इत्स तस्य ।
नार्यमणं पुष्यति नो सखायं केवलाघो भवति केवलादी ॥ ६ ॥

33. Selbstgespräch des betrunkenen Indra (10, 119).

- इति वा इति मे मनो गामश्च सनुयामिति । कुवित्सोमस्त्रापांमिति ॥ १ ॥
प्र वाता इव दोधत उन्मा पीता अयंसत । कुं ॥ २ ॥
5 उन्मा पीता अयंसत रथमश्वा इवाश्वः । कुं ॥ ३ ॥
उप मा मतिरस्थित वाश्वा पुचमिव प्रियम् । कुं ॥ ४ ॥
अहं तष्टेव वन्धुरं पर्यचामि हृदा मतिम् । कुं ॥ ५ ॥
नहि मे अन्निपचुनाच्छान्तुः पञ्च कृष्टयः । कुं ॥ ६ ॥
नहि मे रोदसी उभे अन्यं पुचं चुन प्रति । कुं ॥ ७ ॥
10 अभि वां महिना भुवमभीमां पृथिवीं महीम् । कुं ॥ ८ ॥
हन्ताहं पृथिवीमिमां नि दधानीह वेह वा । कुं ॥ ९ ॥
ओषमित्पृथिवीमहं जङ्घनानीह वेह वा । कुं ॥ १० ॥
द्विवि मे अन्यः पुचोऽधो अन्यमचीकषम् । कुं ॥ ११ ॥
अहमस्मि महामहो अभिनभ्यमुदीषितः । कुं ॥ १२ ॥
15 गृहो याम्यरंरुतो देवेभ्यो हव्यवाहनः । कुं ॥ १३ ॥

34. Der Anfang der Dinge (10, 129).

- नासदासीन्नो सदासीत्तदानीं नासीद्रजो नो व्योमा परो यत् ।
किमावरिवः कुह कस्य शर्मन्नम्भः किमासीन्नहनं गभीरम् ॥ १ ॥
न मृत्युरासीदमृतं न तर्हि न राज्या अहं आसीत्प्रकेतः ।
आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्माद्धान्यन्न परः किं चुनास ॥ २ ॥
20 तमं आसीत्तमसा गृह्णमयेऽप्रकेतं संलिलं सर्वमा इदम् ।
तुच्छीनाभ्वपिहितं यदासीत्तपसस्तन्महिनाजायतैकम् ॥ ३ ॥
कामस्तदग्रे समवर्तताधि मनसो रेतः प्रथमं यदासीत् ।
सुतो बन्धुमसन्ति निरविन्दन्हृदि प्रतीषा क्वय्यो मनीषा ॥ ४ ॥
तिरश्चीनो विततो रश्मिरिषामधः स्विदासीदुपरि स्विदासीत् ।
25 रेतोधा आसन्महिमानं आसन्स्वधा अवस्तात्यतिः परस्तात् ॥ ५ ॥
को अद्वा वेद क इह प्र वोचत्कुत आजाता कुत इयं विस्वष्टिः ।
अवर्गदेवा अस्य विसर्जनेनाथा को वेद यत आबभूव ॥ ६ ॥
इयं विस्वष्टिर्यत आबभूव यदि वा दधे यदि वा न ।
यो अस्याध्वनः परमे व्योमन्सो अङ्ग वेद यदि वा न वेद ॥ ७ ॥

35. An Aranyānī (10, 146).

अरण्यान्यरण्यान्सौ या प्रेव नश्यसि ।
 कथा ग्रामं न पृच्छसि न त्वा भीरिर्विन्दती ॥ १ ॥
 वृषारवाय वदते यदुपावति चिञ्चिकः ।
 आघाटिभिरिव धावयन्नरण्यानिर्महीयते ॥ २ ॥
 उत गाव इवादक्युत वेभमेव दृश्यते ।
 उतो अरण्यानिः सायं शकटीरिव सर्जति ॥ ३ ॥
 गामङ्गैष आ ह्वयति दार्वङ्गैषो अपावधीत् ।
 वसन्नरण्यान्यां सायमक्रुचदिति मन्यते ॥ ४ ॥
 न वा अरण्यानिहृत्यन्येनैवाभिगच्छति ।
 स्वादोः फलस्य जग्ध्वाय यथाकामं नि पद्यते ॥ ५ ॥
 आज्ञनगन्धिं सुरभिं बहुन्नामकृषीवलात् ।
 प्राहं मृगाणां मातरमरण्यानिमशंसिषम् ॥ ६ ॥

36. An die Āditya (10, 185).

महि चीणामवो ऽस्तु द्युचं मिचस्थार्यम्णः । दुराधर्षं वरुणस्य ॥ १ ॥
 नहि तेषाममा चन नाध्वंसु वारणेषु । ईशे रिपुरघशंसः ॥ २ ॥
 यस्मै पुत्रासो अदितेः प्र जीवसे मर्त्याय । ज्योतिर्यच्छुन्यजस्रम् ॥ ३ ॥

II. Atharvaveda.

1. Bitte um langes Leben für einen Knaben (2, 28).

तुभ्यमेव जरिमन्वर्धताम्यं मेममन्ये मृत्यवो हिंसिषुः शृतं ये ।
 मातेव पुत्रं प्रमना उपस्थे मित्र एनं मित्रियात्पात्वंहसः ॥ १ ॥
 मित्र एनं वरुणो वा रिशादा जरामृत्युं कृणुतां संविदानी ।
 तद्रपिहीता वयुनानि विद्वान्विश्वा देवानां जनिमा विवक्ति ॥ २ ॥
 त्वमीशिषे पशूनां पार्थिवानां ये जाता उत वा ये जनित्वाः ।
 मेमं प्राणो हासीको अपाणो मेमं मित्रा वधिषुर्मो अमित्राः ॥ ३ ॥
 बौद्धा पिता पृथिवी माता जरामृत्युं कृणुतां संविदानी ।
 यथा जीवा अदितेरुपस्थे प्राणापानाभ्यां गुपितः शृतं हिमाः ॥ ४ ॥

इममपु आयुषे वचसे नय प्रियं रेतो वरुण मित्र राजन् ।
मातेवासा अदिते शर्म यच्छ विश्वे देवा जरदृष्टिर्यथासत् ॥ ५ ॥

2. Einweihung des Hauses (3, 12).

इहैव ध्रुवां नि मिनोमि शालां क्षेमं तिष्ठाति घृतमुक्षमाणा ।
तां त्वां शाले सर्ववीराः सुवीरा अरिष्टवीरा उप सं चरेम ॥ १ ॥
इहैव ध्रुवा प्रति तिष्ठ शाले ऽश्वीवती गोमती सूनृतावती ।
ऊर्जस्वती घृतवती पर्यस्तुच्छयस्व महते सौभगाय ॥ २ ॥
धरुणसि शाले बृहच्छन्दाः पूतधान्या ।

आ त्वां वत्सो गमेदा कुमार आ धेनवः सायमास्यन्दमानाः ॥ ३ ॥
इमां शालां सविता वायुरिन्द्रो बृहस्पतिर्नि मिनोतु प्रजानन् ।
उक्षन्तूना मरुतो घृतेन भगो नो राजा नि वृषिं तनोतु ॥ ४ ॥
मानस्य पति शरणा स्थोना देवी देवेभिर्निर्मितास्वयै ।
तृणं वसाना सुमना असुस्त्वमथास्मभ्यं सहवीरं रुचिं दाः ॥ ५ ॥
ऋतेन स्थूणामधि रोह वंशो यो विराजन्नपं वृद्धं शत्रून् ।
मा ते रिषन्तुपसत्तारो गृहाणां शाले शतं जीवेम शरद्ः सर्ववीराः ॥ ६ ॥

एमां कुमारस्तरेण आ वत्सो जगता सह ।
एमां परिस्रुतः कुम्भ आ दध्नः कुलशैरगुः ॥ ७ ॥
पूर्णं नारि प्र भर कुम्भमेतं घृतस्य धाराममृतेन संभृताम् ।
इमान्यातृन्मृतेना समञ्जीष्टापूतमभि रक्षात्येनाम् ॥ ८ ॥
इमा आपः प्र भेराभ्ययक्षा यक्ष्मनाशनीः ।
गृहानुप प्र सीदाम्यमृतेन सहापिना ॥ ९ ॥

3. Stallsegen (3, 14).

सं वो गोष्ठेन सुषदा सं रुथा सं सुभूत्या ।
अहर्जातस्य यन्नाम तेना वः सं खजामसि ॥ १ ॥
सं वः खजत्वयमा सं पूषा सं बृहस्पतिः ।
समिन्द्रो यो धनंजयो मयि पुष्यत् यदसु ॥ २ ॥
संजग्माना अबिभ्यषीरुस्त्रिणोष्ठे करीषिणीः ।
बिभ्रतीः सोम्यं मध्वनमीवा उपेतन ॥ ३ ॥
इहैव गाव एतनेहो शकैव पुष्यत ।
इहैवोत प्र जायध्वं मयि संज्ञानमस्तु वः ॥ ४ ॥

शिवो वो गोष्ठो भवतु शारिशाकेव पुष्यत ।
 इहिवीत प्र जायध्वं मया वः सं खजामसि ॥ ५ ॥
 मया गावो गोपतिना सवध्वमयं वो गोष्ठ इह पौषधिष्णुः ।
 रायस्योर्वेण बह्वला भवन्तीर्जीवा जीवन्तीरुप वः सदेम ॥ ६ ॥

4. Liebeszauber (3, 25).

उत्तुदस्त्वोत्तुदतु मा धृथाः शयने स्वे ।
 इषुः कामस्तु या भीमा तया विध्यामि त्वा हृदि ॥ १ ॥
 आधीपर्णी कामशल्यामिषु संकल्पकुल्ललाम् ।
 तां सुसंनतां कृत्वा कामौ विध्यतु त्वा हृदि ॥ २ ॥
 या स्नीहानं शोषयति कामस्त्रेषुः सुसंनता ।
 प्राचीनपक्षा व्योषा तया विध्यामि त्वा हृदि ॥ ३ ॥
 शुचा विद्धा व्योषया शुष्कास्याभि सर्प मा ।
 मृदुनिमन्युः केवली प्रियवादिन्यनुव्रता ॥ ४ ॥
 आजामि त्वाज्या परि मातुरथो पितुः ।
 यथा मम क्रतावसो मम चित्तमुपायसि ॥ ५ ॥
 व्यस्यै मित्रावरुणौ हृदश्चित्तान्यस्ततम् ।
 अथैनामकृतं कृत्वा ममैव कृणुतं वशे ॥ ६ ॥

5. Zauberspruch bei Behandlung von Verletzungen und Knochenbrüchen (4, 12).

रोहण्यसि रोहण्यस्त्रिक्लृप्तस्य रोहणी । रोहयेदमरुन्धति ॥ १ ॥
 यत्ते रिष्टं यत्ते वृत्तमस्ति पेष्टं त आत्मनि ।
 धाता तद्भद्रया पुनः सं दधत्यरुषा परः ॥ २ ॥
 सं ते मज्जा मज्जा भवतु समु ते परुषा परः ।
 सं ते मांसस्य विस्रस्तं समस्थपि रोहतु ॥ ३ ॥
 मज्जा मज्जा सं धीयतां चर्मणा चर्म रोहतु ।
 अरुन्धते अस्थि रोहतु मांसं मांसेन रोहतु ॥ ४ ॥
 लोम लोमा सं कल्पया त्वचा सं कल्पया त्वचम् ।
 अरुन्धते अस्थि रोहतु क्लृप्तं सं धेह्योषधे ॥ ५ ॥
 स उत्तिष्ठ प्रेहि प्र द्रव रथः सुचक्रः सुपविः सुनाभिः । प्रति तिष्ठोर्ध्वः ॥ ६ ॥

यदि कृतं पतित्वा संशुभ्रे यदि वाग्मा प्रहृतो जघान ।
 ऋभू रथस्थेवाङ्गानि सं दधत्पुरुषा परः ॥ ७ ॥

6. An Varuna (mit Beschwörungsformel, 4, 16).

वृहन्नैषामधिष्ठातान्तिकादिव पश्यति ।

य स्तायन्मन्यते चरन्तस्व देवा इदं विदुः ॥ १ ॥

5 यस्तिष्ठति चरति यश्च वञ्चति यो निलायं चरति यः प्रतङ्गम् ।

द्वौ संनिषद्य यन्मन्त्रयेते राजा तद्वेद वरुणस्तृतीयः ॥ २ ॥

उतेयं भूमिर्वरुणस्य राज्ञ उतासी दौर्वृहती दूरेञ्चन्ता ।

उतो संमुद्रौ वरुणस्य कुक्षी उतास्त्रिन्नत्य उदके निलीनः ॥ ३ ॥

उत यो वामतिसपीत्यस्तात्र स मुच्यतै वरुणस्य राज्ञः ।

10 द्विव स्पशः प्र चरन्तीदमस्य सहस्राक्षो अति पश्यन्ति भूमिम ॥ ४ ॥

सर्वं तद्राजा वरुणो वि चष्टे यदन्तरा रोदसी यत्प्रस्तात् ।

संख्याता अस्य निमिषो जनानामुच्चानिव शृङ्गी नि मिनोति तानि ॥ ५ ॥

ये ते पाशा वरुण सप्तसप्त जेधा तिष्ठन्ति विषिता रुशन्तः ।

स्मिन्तु सर्वे अनृतं वदन्तं यः संत्यवावति तं खजन्तु ॥ ६ ॥

15 शूतेन पाशैरुभि धेहि वरुणैन् मा ते मोच्यनृतवाह नृवक्षः ।

आस्ता जात्य उदरं ग्रंथित्वा कोश इवाबन्धः परिकृत्यमानः ॥ ७ ॥

यः समाभ्योऽं वरुणो यो व्याभ्योऽं यः संदेशोऽं वरुणो यो विदेशः ।

यो द्वौ वरुणो यश्च मानुषः ॥ ८ ॥

तैस्त्वा सर्वैरुभि ष्यामि पाशैरसावामुष्यायणामुष्याः पुत्र ।

20 तानुं ते सर्वाननुसंदिशामि ॥ ९ ॥

7. An ein Zauberkraut, das Dämonen und Feinde
 sichtbar macht (4, 20).

आ पश्यति प्रति पश्यति परा पश्यति पश्यति ।

दिवसन्तरिक्षमाङ्गुमिं सर्वं तद्विवि पश्यति ॥ १ ॥

तिस्रो दिवस्त्रिः पृथिवीः षट् चेमाः प्रदिशः पृथक् ।

त्वयाहं सर्वा भूतानि पश्यामि देव्योषधे ॥ २ ॥

25 दिव्यस्य सुपर्णस्य तस्य हासि कानीनिका ।

सा भूमिमा रुरोहिथ वृह्य आन्ता वधूरिव ॥ ३ ॥

तां मे सहस्राक्षो देवो दक्षिणे हस्त आ दधत ।

तयाहं सर्वं पश्यामि यश्च शूद्र उतार्यः ॥ ४ ॥

आविष्कण्ष रूपाणि मात्मानमपं गृहथाः ।
 अथो सहस्रचक्षो त्वं प्रति पश्चाः किमीदिनः ॥ ५ ॥
 दर्शय मा यातुधानान्दर्शय यातुधान्यः ।
 पिशाचान्त्सर्वान्दर्शयेति त्वा रंभ ओषधे ॥ ६ ॥
 5 कृष्णस्य चक्षुरसि शुन्याश्च चतुरक्ष्याः ।
 वीध्रे सूर्यमिव सर्पन्तं मा पिशाचं तिरस्करः ॥ ७ ॥
 उदयभं परिपाणायातुधानं किमीदिनम् ।
 तेनाहं सर्वं पश्चास्युत शूद्रमुतार्यम् ॥ ८ ॥
 यो अन्तरिक्षेण पतति दिवं यश्चातिसर्पति ।
 10 भूमिं यो मन्यते नाथं तं पिशाचं प्र दर्शय ॥ ९ ॥

8. Zur Abwehr von Zauber (5, 14).

सुपर्णस्त्वान्विन्दतूकरस्त्वान्वनन्नसा ।
 दिप्सौषधे त्वं दिप्सन्तमव क्रत्याकृतं जहि ॥ १ ॥
 अवं जहि यातुधानानव क्रत्याकृतं जहि ।
 अथो यो अस्मान्दिप्सति तमु त्वं जह्योषधे ॥ २ ॥
 15 रिश्लेखेव परीशासं परिकृत्य परि त्वचः ।
 क्रत्यां क्रत्याकृतं देवा निष्कमिव प्रति मुञ्चत ॥ ३ ॥
 पुनः क्रत्यां क्रत्याकृतं हस्तगृह्य परा णय ।
 समन्त्रमस्मा आ धेहि यथा क्रत्याकृतं हनत् ॥ ४ ॥
 क्रत्याः संनु क्रत्याकृतं शपथः शपथीयते ।
 20 सुखो रथ इव वर्ततां क्रत्या क्रत्याकृतं पुनः ॥ ५ ॥
 यदि स्त्री यदि वा पुमान्क्रत्यां चकार पप्मनं ।
 तामु तस्मै नयामस्यश्चमिवाश्वाभिधान्या ॥ ६ ॥
 यदि वासि देवकृता यदि वा पुरुषैः कृता ।
 तं त्वा पुनर्णयामसीद्देण सयुजा वयम् ॥ ७ ॥
 25 अथै पृतनाषाद् पृतनाः सहस्र ।
 पुनः क्रत्यां क्रत्याकृतं प्रतिहरणेन हरामसि ॥ ८ ॥
 कृतव्यधनि विधु तं यश्चकार तमिर्जहि ।
 न त्वामचक्रुषे वयं वधाय सं शिशीमहि ॥ ९ ॥
 पुत्र इव पितरं गच्छ स्वज इवाभिष्ठितो दश ।
 30 बन्धमिवावक्रामी गच्छ कृत्यं क्रत्याकृतं पुनः ॥ १० ॥
 उद्रेणीव वारुणमिस्त्रन्दं मृगीव । क्रत्या कर्तारमृच्छतु ॥ ११ ॥

इष्वा ऋजीयः पततु द्यावापृथिवी तं प्रति ।
 सा तं मृगमिव गृह्णातु कृत्वा कृत्वाकृतं पुनः ॥ १२ ॥
 अग्निरिवैतु प्रतिकूलमनुकूलमिवोदकम् ।
 सुखो रथं इव वर्ततां कृत्वा कृत्वाकृतं पुनः ॥ १३ ॥

9. Warnung vor Bedrückung der Brahmanen (5, 18).

- 5 नैतां ते देवा अददुस्तुभ्यं नृपते अत्तवे ।
 मा ब्राह्मणस्य राजन्यं गां जिघत्सो अनाद्याम् ॥ १ ॥
 अचद्रुग्धी राजन्यः पाप आत्मपराजितः ।
 स ब्राह्मणस्य गामद्यादव जीवानि मा श्वः ॥ २ ॥
 आविष्टिताघविषा पृदाकुरिव चर्मणा ।
 10 सा ब्राह्मणस्य राजन्यं तृष्टिषा गौरनाद्या ॥ ३ ॥
 निर्वै क्षत्रं नयति हन्ति वर्चो ऽग्निरिवारब्धो वि दुनोति सर्वम् ।
 यो ब्राह्मणं मन्यते अन्नमेव स विषस्य पिबति तैमातस्य ॥ ४ ॥
 य एनं हन्ति मृदुं मन्यमानो देवपीयुर्धनकामो न चित्तात् ।
 सं तखेन्द्रो हृदये ऽग्निमिन्ध उभे एनं द्विष्टो नभसी चरन्तम् ॥ ५ ॥
 15 न ब्राह्मणो हिंसितव्योऽग्निः प्रियतनोरिव ।
 सोमो ह्यस्य दायाद इन्द्रो अस्वाभिश्शुतिपाः ॥ ६ ॥
 शतापांशं नि गिरति तां न शक्नोति निःखिदम् ।
 अन्नं यो ब्रह्मणा मूलः स्वादयसीति मन्यते ॥ ७ ॥
 जिह्वा ज्या भवति कुलस्य वाङ्माडीका दन्तास्तपसाभिर्दिग्धाः ।
 20 तेभिर्ब्रह्मा विध्यति देवपीयून्हृद्वैर्धनुर्भिर्देवजूतैः ॥ ८ ॥
 तीक्ष्णेष्वो ब्राह्मणा हेतिमन्तो यामस्यन्ति शरव्योऽं न सा मृषा ।
 अनुहाय तपसा मन्युना चोत दूरादव भिन्दन्त्येनम् ॥ ९ ॥
 ये सहस्रमराजिन्नासन्दशशता उत ।
 ते ब्राह्मणस्य गां जग्ध्वा वैतह्व्याः पराभवन् ॥ १० ॥
 25 गौरेव तान्हन्यमाना वैतह्व्या अवातिरत् ।
 ये केसरप्राबन्धायाश्चरमाजामपेचिरन् ॥ ११ ॥
 एकशतं ता जन्ता या भूमिर्वधूनुत ।
 प्रजां हिंसित्वा ब्राह्मणीमसंभूय पराभवन् ॥ १२ ॥
 देवपीयुश्चरति मर्त्येषु गरगीणो भवत्यस्त्रिभूयान् ।
 30 यो ब्राह्मणं देवबन्धुं हिनस्ति न स पितृयाणमर्थेति लोकम् ॥ १३ ॥

अग्निर्वै नः पद्वायः सोमी दायद उच्यते ।
 हन्ताभिष्टेनृस्तथा तद्वेधसो विदुः ॥ १४ ॥
 इषुरिव द्विधा नृपते पृदाकूरिव गोपते ।
 सा ब्राह्मणस्तेषुघोरा तया विध्यति पीयतः ॥ १५ ॥

10. Zauberspruch zur Abwendung von Feuer- gefahr (6, 106).

5 अचने ते पराचणे दूर्वा रोहतु पुष्पिणी ।
 उत्सो वा तच्च जायतां हृदो वा पुण्डरीकवान् ॥ १ ॥
 अपामिदं न्ययनं समुद्रस्य निवेशनम् ।
 मर्धे हृदस्य नो गृहाः पराचीना मुखा छधि ॥ २ ॥
 हिमस्य त्वा जरायुणा शाले परि व्ययामसि ।
 10 शीतहृदा हि नो भुवो ऽग्निष्कणोतु भेषजम् ॥ ३ ॥

11. Zauber mit einer Pflanze zur Stärkung des Haar- wuchses (6, 136).

देवी देव्यामधि जाता पृथिव्यामस्तीषधे ।
 तां त्वा नितति केशेभ्यो दृंहणाय खनामसि ॥ १ ॥
 दृंह प्रत्नाञ्जनयाजाताञ्जातानु वर्षीयसस्कृधि ॥ २ ॥
 यस्ते केशो ऽवपद्यते समूलो यश्च वृश्चते ।
 15 इदं तं विश्वभेषज्याभि पिश्यामि वीरुधा ॥ ३ ॥

12. Zur Abwehr von Unheil, wenn die beiden ersten Zähne eines Kindes aus dem Oberkiefer heraus- kommen (6, 140).

यौ व्याघ्राववर्द्धौ जिघत्सतः पितरं मातरं च ।
 तौ दन्तौ ब्रह्मणस्यते शिवौ क्लृणु जातवेदः ॥ १ ॥
 ब्रीहिमत्तं यवमत्तमथो माषमथो तिलम् ।
 एष वा भागो निहितो रत्नधेयाय दन्तौ मा हिंसिष्टं पितरं मातरं च ॥ २ ॥
 20 उपहृती स्युर्जौ स्त्रोनौ दन्तौ समुङ्गलौ ।
 अन्यत्र वा घोरं तन्वः परैतु दन्तौ मा हिंसिष्टं पितरं मातरं च ॥ ३ ॥

13. Spruch bei der Besudelung durch einen schwarzen Vogel, die als böses Omen gilt (7, 64).

इदं यत्कृष्णः शकुनिरभिनिष्यत्तृणीपतत् ।
 आपो मा तस्मात्सर्वस्मादुरितात्पान्त्वंहंसः ॥ १ ॥
 इदं यत्कृष्णः शकुनिरवामृचन्निर्धते ते मुखेन ।
 अग्निमा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्र मुञ्चतु ॥ २ ॥

14. An die Zeit (19, 53).

- 5 कालो अश्वो वहति सप्तरश्मिः सहस्राक्षो अजरो भूरिरेताः ।
 तमा रोहन्ति कवयो विपश्चितस्तस्य चक्रा भुवनानि विश्वा ॥ १ ॥
 सप्त चक्रा वहति काल एष सप्तास्य नाभीरमृतं न्वचः ।
 स इमा विश्वा भुवनान्यर्वाङ्गालः स ईयते प्रथमो नु द्वेवः ॥ २ ॥
 पूर्णः कुम्भो ऽधि काल आहितस्तं वै पश्यामो बद्धधा नु सन्तम् ।
 10 स इमा विश्वा भुवनानि प्रत्यङ्गालं तमाङ्गः परमे व्योमन् ॥ ३ ॥
 स एव सं भुवनान्याभरत्स एव सं भुवनानि पथैत ।
 पिता सन्नभवत्पुत्र एषां तस्माद्वै नान्यत्परमस्ति तेजः ॥ ४ ॥
 कालो ऽमुं दिवमजनयत्काल इमाः पृथिवीरुत ।
 कालेन भूतं भव्यं चेषितं ह वि तिष्ठति ॥ ५ ॥
 15 कालो भूमिमसृजत काले तपति सूर्यः ।
 काले ह विश्वा भूतानि काले चक्षुर्वि पश्यति ॥ ६ ॥
 काले मनः काले प्राणः काले नामं समाहितम् ।
 कालेन सर्वा नन्दन्त्यागतेन प्रजा इमाः ॥ ७ ॥
 काले तपः काले ज्येष्ठं काले ब्रह्मं समाहितम् ।
 20 कालो ह सर्वस्थेश्वरो यः पितासीत्प्रजापतिः ॥ ८ ॥
 तेनेषितं तेन जातं तदु तस्मिन्प्रतिष्ठितम् ।
 कालो ह ब्रह्म भूत्वा बिभर्ति परमेष्ठिनम् ॥ ९ ॥
 कालः प्रजा असृजत कालो अग्रे प्रजापतिम् ।
 स्वयंभूः कश्यपः कालात्तपः कालादजायत ॥ १० ॥

III. Aitareyabrāhmaṇa.

1. Schöpfung der drei Vyāhrti (5, 32).

प्रजापतिरकामयत प्रजायेय भूयान्स्यामिति । स तपो ऽतप्यत । स तपस्त्वैमाँल्लोकानसृजत पृथिवीमन्तरिक्षं दिवम् । तामँल्लोकानभ्यतपत् । तेभ्यो ऽभितप्तेभ्यस्त्रीणि ज्योतींष्यजायन्त । अग्निरेव पृथिव्या अजायत । वायुरन्तरिक्षात् । आदित्यो दिवः । तानि ज्योतींष्यभ्यतपत् । तेभ्यो ऽभितप्तेभ्यस्त्रयो
 5 वेदा अजायन्त । ऋग्वेद एवाग्नेरजायत । यजुर्वेदो वायोः । सामवेद आदित्यात् । तान्वेदानभ्यतपत् । तेभ्यो ऽभितप्तेभ्यस्त्रीणि शुक्राण्यजायन्त । भूरित्वेव ऋग्वेदादजायत । भुव इति यजुर्वेदात् । स्वरिति सामवेदात् । तानि शुक्राण्यभ्यतपत् । तेभ्यो ऽभितप्तेभ्यस्त्रयो वर्णा अजायन्त । अकार उकारो मकार इति । तानेकधा समभरत् । तदेतदोऽमिति । तस्मादोमी-
 10 मिति प्रणौति । ओमिति वै स्वर्गो लोकः । ओमित्यसौ यो ऽसौ तपति । स प्रजापतिर्यज्ञमतनुत । तमाहरत् । तेनायजत । स ऋचैव हौचमकरोत् । यजुषाध्वयवम् । साम्नोऽनीथम् । यदेतत्तथै विद्यायै शुक्रं तेन ब्रह्मत्वमकरोत् । स प्रजापतिर्यज्ञं देवेभ्यः संप्रायच्छत् । ते देवा यज्ञमतन्वत । तमाहरन्त । तेनायजन्त । त ऋचैव हौचमकुर्वन् । यजुषाध्वयवम् ।
 15 साम्नोऽनीथम् । यदेवैतत्तथै विद्यायै शुक्रं तेन ब्रह्मत्वमकुर्वन् । ते देवा अब्रुवन्प्रजापतिम् । यदि नो यज्ञ ऋक्त आर्तिः स्याददि यजुष्टो यदि सामतो यद्विज्ञाता सर्वव्यापद्वा का प्रायश्चित्तिरिति । स प्रजापतिरब्रवीद्विवान् । यदि वो यज्ञ ऋक्त आर्तिर्भवति भूरिति गार्हपत्ये जुहवाथ । यदि यजुष्टो भुव इत्याग्नीध्रीये ऽन्वाहार्यपचने वा हविर्यज्ञेषु । यदि सामतः स्वरित्या-
 20 हवनीये । यद्विज्ञाता सर्वव्यापद्वा भूर्भुवः स्वरिति सर्वा अनुदुत्याहवनीय एव जुहवाथेति । एतानि ह वै वेदानामन्तःश्लेषणानि यदेता व्याहृतयः । तद्यथात्मनात्मानं संदध्यात् । यथा पर्वणा पर्वं यथा श्लेषणा चर्मणं वान्यद्वा विशिष्टं संश्लेषयेत् । एवमेवैताभिर्यज्ञस्य विशिष्टं संदधाति । सैषा सर्वप्रायश्चित्तिर्यदेता व्याहृतयः । तस्मादेषैव यज्ञे प्रायश्चित्तिः कर्तव्या ।

2. Vom Schlangendämon Arbuda (6, 1).

25 देवा ह वै सर्वचरौ सत्तं निषेदुः । ते ह पाप्मानं नापजघ्निरे । तान्होवाचारुदः काद्रवेयः सर्पऋषिर्मन्त्रकृत् । एका वै वो होत्राकृता । तां वो ऽहं करवाणि । अथ पाप्मानमपहनिष्यध्व इति । ते ह तथेत्युचुः ।

तेषां ह स्र स मध्यंदिनेमध्यंदिन एवोपोदासर्पद्वाव्णो ऽभिष्टौति । तस्मान्म-
 ध्यंदिनेमध्यंदिन एव ग्राव्णो ऽभिष्टुवन्ति तदनुकृति । स ह स्र येनोपोदा-
 सर्पत्तद्वाप्येतर्ह्यर्बुदोदासर्पणी नाम प्रपदस्ति । तान्ह राजा मदयां चकार ।
 ते होचुः । आशीविषो वै नो राजानमवेक्षते । हन्तास्योष्णीषिणाच्यावपि-
 5 नह्यामेति । तथेति । तस्य होष्णीषिणाच्यावपिनेङ्गः । तस्मादुष्णीषमेव पर्यस्य
 ग्राव्णो ऽभिष्टुवन्ति तदनुकृति । तान्ह राजा मदयामेव चकार । ते होचुः ।
 स्वेन वै नो मन्त्रेण ग्राव्णो ऽभिष्टौतीति । हन्तास्यान्याभिर्ऋग्भिर्मन्त्रमा-
 पृणचामेति । तथेति । तस्य हान्याभिर्ऋग्भिर्मन्त्रमापृच्छति । ततो हैनान्न
 मदयां चकार । तद्वदस्यान्याभिर्ऋग्भिर्मन्त्रमापृच्छन्ति शान्त्या एव । ते ह
 10 पाप्मानमपजघ्निरे । तेषामन्वपहतिं सर्पाः पाप्मानमपजघ्निरे । त एते ऽपह-
 तपाप्मानो हित्वा पूर्वा जीर्णां त्वचं नवयैव प्रयन्ति । अप पाप्मानं हते
 य एवं वेद ।

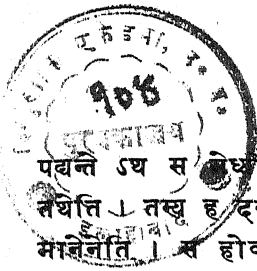
3. Agni als Hotar der Āditya und Āngiras (6, 34).

आदित्याश्च ह वा अङ्गिरसश्च स्वर्गे लोके ऽस्यर्धन्त । वयं पूर्वं एषामो
 वयमिति । ते हाङ्गिरसः पूर्वं श्वःसुत्यां स्वर्गस्य लोकस्य ददृशुः । ते ऽपि
 15 प्रजिघ्युः । अङ्गिरसां वा एको ऽपिः । परेहि । आदित्येभ्यः श्वःसुत्यां स्वर्गस्य
 लोकस्य प्रब्रूहीति । ते हादित्या अभिमेव दृष्ट्वा सबःसुत्यां स्वर्गस्य लोकस्य
 ददृशुः । तानेत्याब्रवीत् । श्वःसुत्यां वः स्वर्गस्य लोकस्य प्रब्रूम इति । ते
 होचुः । अथ वयं तुभ्यं सबःसुत्यां स्वर्गस्य लोकस्य प्रब्रूमः । त्वयैव वयं
 होत्रा स्वर्गं लोकमेष्टाम इति । स तथेत्युक्त्वा प्रत्युक्तः पुनराजगाम । ते
 20 होचुः । प्रावोचाः इति । प्रावोचमिति होवाच । अथो मे प्रतिप्रावो-
 चन्निति । नो हि न प्रत्यज्ञास्याः इति । प्रति वा अज्ञासमिति होवाच ।
 यशसा वा एषो ऽभ्येति य आर्त्विज्येन । तं यः प्रतिकृन्धेदशः स प्रति-
 कृन्धेत् । तस्मान्न प्रत्यरौत्सीति । यदि त्वस्मादपोज्जिगांसेदन्नेनास्मादपो-
 दित्यात् । यदि त्वयाज्यः स्वयमपोदितं तस्मात् ।

4. Die Geschichte von Śunahśepa (7, 13 ff.).

25 हरिश्चन्द्रो ह वैधस ऐत्ताको राजापुत्र आस । तस्य ह शतं जाया
 बभूवुः । तासु पुत्रं न लेभे । तस्य ह पर्वतनारदौ गृह जघतुः । स ह
 नारदं पप्रच्छ ।

- यन्निमं पुत्रमिच्छन्ति ये विजानन्ति ये च न ।
 किं स्त्रित्युत्रेण विन्दते तन्न आचक्ष्व नारद ॥ १ ॥
 इति । स एकया पृष्टो दशभिः प्रत्यवाच ।
 ऋणमस्मिन्संनयत्यमृतत्वं च गच्छति ।
 5 पिता पुत्रस्य जातस्य पश्येच्चैज्जीवतो मुखम् ॥ १ ॥
 यावन्तः पृथिव्यां भोगा यावन्तो जातवेदसि ।
 यावन्तो अप्सु प्राणिनां भूयान्पुत्रे पितुस्ततः ॥ २ ॥
 शश्वत्पुत्रेण पितरो ऽत्यायन्वङ्गलं तमः ।
 आत्मा हि जज्ञ आत्मनः स इरावत्यतितारिणी ॥ ३ ॥
 10 किं नु मलं किमजिनं किमु यमश्रूणि किं तपः ।
 पुत्रं ब्रह्माण इच्छध्वं स वै लोको ऽवदावदः ॥ ४ ॥
 अन्नं ह प्राणः शरणं ह वासो रूपं हिरण्यं पशवो विवाहाः ।
 सखा ह जाया कृपणं ह दुहिता ज्योतिर्ह पुत्रः परमे व्योमन् ॥ ५ ॥
 पतिर्जायां प्रविशति गर्भो भूत्वा स मातरम् ।
 15 तस्यां पुनर्नवो भूत्वा दशमे मासि जायते ॥ ६ ॥
 तज्जाया जाया भवति यदस्यां जायते पुनः ।
 आभूतिरेषा भूतिर्वीजमेतन्निधीयते ॥ ७ ॥
 देवास्यैतामृषयश्च तेजः समभरन्महत् ।
 देवा मनुष्यान्ब्रुवन्नेषा वो जननी पुनः ॥ ८ ॥
 20 नापुत्रस्य लोको ऽस्तीति तत्सर्वे पशवो विदुः ।
 तस्मात्तु पुत्रो मातरं स्वसारं चाधिरोहति ॥ ९ ॥
 एष पन्था उरुगायः सुशेवो यं पुत्रिण आक्रमन्ते विशोकाः ।
 तं पश्यन्ति पशवो वयांसि च तस्मात्ते मात्रापि मिथुनीभवन्ति ॥ १० ॥
 इति हास्मा आख्याय ॥ १३ ॥
 25 अथैनमुवाच । वरुणं राजानमुपधाव । पुत्रो मे जायतां तेन त्वा
 यजा इति । तथेति । स वरुणं राजानमुपससार । पुत्रो मे जायतां तेन
 त्वा यजा इति । तथेति । तस्य ह पुत्रो जज्ञे रोहितो नाम । तं होवा-
 चाजनि वै ते पुत्रो यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशुर्निर्दशो
 भवत्यथ स मेध्यो भवति । निर्दशो न्वस्त्वथ त्वा यजा इति । तथेति ।
 30 स ह निर्दश आस । तं होवाच । निर्दशो न्वभूद्यजस्व मानेनेति । स
 होवाच । यदा वै पशोर्दन्ता जायन्ते ऽथ स मेध्यो भवति । दन्ता न्वस्य
 जायन्तामथ त्वा यजा इति । तथेति । तस्य ह दन्ता जज्ञिरे । तं होवा-
 चाज्ञत वा अस्य दन्ता यजस्व मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ताः

पयन्ते ऽथ स मेधो भवति । दन्ता न्वस्य पयन्तामथ त्वा यजा इति ।
तथेति । तस्य ह दन्ताः पेदिरे । तं होवाचापस्तत वा अस्य दन्ता यजस्व
मानेनेति । स होवाच । यदा वै पशोर्दन्ताः पुनर्जायन्ते ऽथ स मेधो
भवति । दन्ता न्वस्य पुनर्जायन्तामथ त्वा यजा इति । तथेति । तस्य
5 ह दन्ताः पुनर्जञ्जिरे । तं होवाचाज्ञत वा अस्य पुनर्दन्ता यजस्व मा-
नेनेति । स होवाच । यदा वै क्षत्रियः सांनाज्जको भवत्यथ स मेधो
भवति । संनाहं नु प्राप्नोत्वथ त्वा यजा इति । तथेति । स ह संनाहं
प्रापत् । तं होवाच । संनाहं नु प्राप्नोत्वजस्व मानेनेति । स तथेत्युक्त्वा
पुत्रमामन्त्रयामास । तताथ वै मह्यं त्वामददात् । हन्त त्वयाहमिमं
10 यजा इति । स ह नेत्युक्त्वा धनुरादायारण्यमपातस्थौ । स संवत्सरमरण्ये
चचार ॥ १४ ॥

अथ हैह्वाकं वरुणो जयाह । तस्य होदरं जज्ञे । तदु ह रोहितः
शुश्राव । सो ऽरण्याद्ग्राममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ।

नाना आन्ताय श्रीरस्तीति रोहित शुश्रुम ।

15 पापो नृषद्वरो जन इन्द्र इच्चरतः सखा ॥

चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचत् । इति ह द्वितीयं संवत्सरमरण्ये
चचार । सो ऽरण्याद्ग्राममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ।

पुष्पिण्यौ चरतो जज्ञे भूष्णुरात्मा फलयहिः ।

श्रे ऽस्य सर्वे पाप्मानः अमेण प्रपथे हताः ॥

20 चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचत् । इति ह तृतीयं संवत्सरमरण्ये
चचार । सो ऽरण्याद्ग्राममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ।

आस्ते भग आसीनस्योर्ध्वस्तिष्ठति तिष्ठतः ।

शेते निपद्यमानस्य चराति चरतो भगः ॥

चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचत् । इति ह चतुर्थं संवत्सरमरण्ये
25 चचार । सो ऽरण्याद्ग्राममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ।

कलिः शयानो भवति संजिहानस्तु द्वापरः ।

उत्तिष्ठस्त्रेता भवति कृतं संपद्यते चरन् ॥

चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचत् । इति ह पञ्चमं संवत्सरमरण्ये
चचार । सो ऽरण्याद्ग्राममेयाय । तमिन्द्रः पुरुषरूपेण पर्येत्योवाच ।

30 चरन्वै मधु विन्दति चरन्स्वादुमुदुम्बरम् ।

सूर्यस्य पञ्च त्रेमाणं यो न तन्द्रयते चरन् ॥

चरैवेति चरैवेति वै मा ब्राह्मणो ऽवोचत् । इति ह षष्ठं संवत्सरमरण्ये
चचार । सो ऽजीगर्तं सौयवसिमृषिमशनया परीतमरण्य उपेयाय । तस्य

ह त्रयः पुत्रा आसुः शुनःपुच्छः शुनःशेषः शुनोलाङ्गूल इति । तं होवाच ।
 ऋध्वे ऽहं ते शतं ददामि । अहमेषामेकेनात्मानं निष्क्रीणा इति । स ज्येष्ठं
 पुत्रं निगृह्णान् उवाच । न त्विममिति । नो एवेममिति कनिष्ठं माता ।
 तौ ह मध्यमे संपादयां चक्रतुः शुनःशेषि । तस्य ह शतं दत्त्वा स तमादाय
 5 सो ऽरण्याद्वाममेयाय । स पितरमेत्योवाच । तत हन्ताहमनेनात्मानं नि-
 ष्क्रीणा इति । स वरुणं राजानमुपससारानेन त्वा यजा इति । तथेति ।
 भूयान्वै ब्राह्मणः क्षत्रियादिति वरुण उवाच । तस्मा एतं राजसूयं यज्ञक्रतुं
 प्रोवाच । तमेतमभिषेचनीये पुरुषं पशुमालेभे ॥ १५ ॥

तस्य ह विश्वामित्रो होतासीज्जमदपिरध्वर्युर्वसिष्ठो ब्रह्मायास्य उजाता ।
 10 तस्मा उपाकृताय नियोक्तारं न विविदुः । स होवाचाजीगर्तः सौयवसिर्म-
 ह्यमपरं शतं दत्ताहमेनं नियोक्ष्यामीति । तस्मा अपरं शतं ददुः । तं स
 नियुयोज । तस्मा उपाकृताय नियुक्तायाप्रीताय पर्यभिष्टताय विश्वसितारं
 न विविदुः । स होवाचाजीगर्तः सौयवसिः । मह्यमपरं शतं दत्ताहमेनं
 विश्वसिष्यामीति । तस्मा अपरं शतं ददुः । सो ऽसिं निश्चान् एयाय ।
 15 अथ ह शुनःशेष ईक्षां चक्रे ऽमानुषमिव वै मा विश्वसिष्यन्ति हन्ताहं देवता
 उपधावानोति । स प्रजापतिमेव प्रथमं देवतानामुपससार कस्य नूनं कत-
 मस्यामृतानामित्येतयर्चा (१, २४, १) । तं प्रजापतिरुवाच । अग्निर्वै देवानां
 नेदिष्ठस्तमेवोपधावेति । सो ऽग्निमुपससार अप्रैर्वयं प्रथमस्यामृतानामित्ये-
 तयर्चा (१, २४, २) । तमग्निरुवाच । सविता वै प्रसवानामीशे तमेवोपधा-
 20 वेति । स सवितारमुपससार अभि त्वा देव सवितरित्येतेन तृचेन (१, २४,
 ३—५) । तं सवितोवाच । वरुणाय वै राज्ञे नियुक्तो ऽसि तमेवोपधावेति ।
 स वरुणं राजानमुपससारात् उत्तराभिरेकविंशता । तं वरुण उवाच ।
 अग्निर्वै देवानां मुखं सुहृदयतमस्तं नु सुहृथ त्वोत्स्रक्ष्याम इति । सो ऽग्निं
 तुष्टावात् उत्तराभिर्द्वाविंशत्या । तमग्निरुवाच । विश्वान् देवान् सुहृथ त्वो-
 25 त्स्रक्ष्याम इति । स विश्वान्देवास्तुष्टाव नमो महश्चो नमो अर्भकेभ्य इत्येत-
 यर्चा (१, २७, १३) । तं विश्वे देवा ऊचुः । इन्द्रो वै देवानामीजिष्ठो
 बलिष्ठः सहिष्ठः सत्तमः पारयिष्णुतमस्तं नु सुहृथ त्वोत्स्रक्ष्याम इति । स
 इन्द्रं तुष्टाव यद्विद्धि संख सोमपा इति चैतेन सूक्तेनोत्तरस्य च पञ्चदशभिः
 (१, २९, १—३०, १५) । तस्मा इन्द्रः सूयमानः प्रीतो मनसा हिरण्यरथं
 30 ददौ । तमेतया प्रतीयाय शश्वदिन्द्रं (१, ३०, १६) इति । तमिन्द्र उवाच ।
 अश्विनौ नु सुहृथ त्वोत्स्रक्ष्याम इति । सो ऽश्विनौ तुष्टावात् उत्तरेण
 तृचेन । तमश्विना ऊचतुः । उषसं नु सुहृथ त्वोत्स्रक्ष्याम इति । स उषसं
 तुष्टावात् उत्तरेण तृचेन । तस्य ह सार्वभृद्युक्तायां वि पाशो मुमुचे ।

कनीय ऐत्वाकस्योदरं भवति । उत्तमस्यामेवर्च्यतायां वि पाशो मुमुचे ।
अगद ऐत्वाक आस ॥ १६ ॥

तमृत्विज ऊचुः । त्वमेव नो ऽस्याहः संस्थामधिगच्छति । अथ हैतं
शुनःश्रेपो ऽजःसवं ददर्श । तमेताभिश्चतस्रभिरभिसुषाव यच्चिच्चि त्वं गृहेगृह
5 (१, २८, ५—८) इति । अथैनं द्रोणकलशमभ्यवनिनाय उच्छिष्टं चम्बीर्भ-
रेत्येतयर्चा (१, २८, ९) । अथ हास्तिन्नवारभ्य पूर्वाभिश्चतस्रभिः सखाहा-
काराभिर्जुह्वां चकार । अथैनमवभृथमभ्यवनिनाय त्वं नो अग्ने वह्णस्य
विद्वानित्येताभ्याम् (४, १, ४. ५) । अथैनमत ऊर्ध्वमग्निमाहवनीयमुपस्थापयां
चकार शुनश्चिच्छेपुं निर्दितं सहस्रादिति (५, २, ७) ॥ अथ ह शुनःश्रेपो
10 विश्वामित्रस्याङ्गमाससाद । स होवाचाजीगर्तः सौयवसिः । ऋषे पुनर्मे पुत्रं
देहीति । नेति होवाच विश्वामित्रो देवा वा इमं मष्ट्यमरासतेति । स ह
देवरातो विश्वामित्र आस । तस्यैते कापिलेयवाभवाः । स होवाचाजीगर्तः
सौयवसिः । त्वमेहि विह्वयावहा इति । स होवाचाजीगर्तः सौयवसिः ।

आङ्गिरसो जन्मनास्याजीगर्तः श्रुतः कविः ।
15 ऋषे पैतामहात्तन्तोर्मापगाः पुनरेहि माम् ॥
इति । स होवाच शुनःश्रेपः ।

अदर्शुस्त्वा शासहस्रं न यच्छूद्रेष्वलप्सत ।
गवां त्रीणि शतानि त्वमवृणीथा मदङ्गिरः ॥
इति । स होवाचाजीगर्तः सौयवसिः ।
20 तद्वै मा तात तपति पापं कर्म मया कृतम् ।
तदहं निह्वे तुभ्यं प्रति यन्तु शता गवाम् ॥
इति । स होवाच शुनःश्रेपः ।

यः सकृत्पापकं कुर्यात्कुर्यादेनत्ततो ऽपरम् ।
नापागाः शौद्रात्र्यायादसंधेयं त्वया कृतम् ॥
25 इति । असंधेयमिति ह विश्वामित्र उपपपाद । स होवाच विश्वामित्रः ।
भीम एव सौयवसिः शासेन विशिशसिषुः ।
अस्थान्यैतस्य पुत्रो भूर्ममैवोपेहि पुत्रताम् ॥
इति । स होवाच शुनःश्रेपः ।

स वै यथा नो ज्ञपया राजपुत्र तथा वद ॥
30 यथैवाङ्गिरसः सन्तुपेयां तव पुत्रताम् ॥
इति । स होवाच विश्वामित्रः ।

ज्येष्ठो मे त्वं पुत्राणां स्यास्त्व श्रेष्ठा प्रजा स्यात् ।
उपेया दैवं मे दायं तेन वै त्वोपमन्त्रये ॥

इति । स होवाच शुनःशेषः ।

संजानानेषु वै ब्रूयाः सौहावर्षाय मे श्रियै ।

यथाहं भरतऋषभोपेयां तव पुत्रताम् ॥

इति । अथ ह विश्वामित्रः पुत्रानामन्वयामास ।

5 मधुच्छन्दाः शृणोतन ऋषभो रेणुरष्टकः ।

ये के च भ्रातरः स्थनास्त्रै ज्यैष्ठ्याय कल्पध्वम् ॥

इति ॥ १७ ॥

तस्य ह विश्वामित्रस्यैकशतं पुत्रा आसुः । पञ्चाशदेव ज्यायांसो मधु-
च्छन्दसः पञ्चाशत्कनीयांसः । तत्रे ज्यायांसो न ते कुशलं मे निरे । तान-
10 नुव्याजहार । अन्तान्वः प्रजा भक्षीष्टिति । त एते ऽन्धाः पुण्ड्राः श्वराः
पुलिन्दा मूतिबा इत्युदन्त्या बहवो भवन्ति वैश्वामित्रा दस्यूनां भूयिष्ठाः ।
स होवाच मधुच्छन्दाः पञ्चाशता सार्धम् ।

यन्नः पिता संजानीते तस्मिंस्त्रिष्टामहे वयम् ।

• पुरस्त्वा सर्वे कुर्महे त्वामन्वञ्चो वयं स्मसि ॥

15 इति । अथ ह विश्वामित्रः प्रतीतः पुत्रांस्तुष्टाव ।

ते वै पुत्राः पशुमन्तो वीरवन्तो भविष्यथ ।

ये मानं मे ऽनुगृह्णन्तो वीरवन्तमकर्त मा ॥

पुरएवा वीरवन्तो देवरातेन गाथिनाः ।

सर्वे राध्याः स्थ पुत्रा एष वः सद्विवाचनम् ॥

20 एष वः कुशिका वीरो देवरातस्तमन्वित ।

युष्माञ्च दायं म उपेता विद्यां यामु च वित्तसि ॥

ते सम्यञ्चो वैश्वामित्राः सर्वे साकं सरातयः ।

देवराताय तस्मिरे धृत्यै श्रैष्ठ्याय गाथिनाः ॥

अधीयत देवरातो रिक्थयोऽभयोऽर्हृषिः ।

25 जहूनां चाधिपत्ये दैवे वेदे च गाथिनाम् ॥

5. Der Zauber Brahmanah Parimarah (8, 28).

अथातो ब्रह्मणः परिमरः । यो ह वै ब्रह्मणः परिमरं वेद पर्येनं
द्विषन्तो भ्रातृव्याः परि सपत्ना म्रियन्ते । अयं वै ब्रह्म यो ऽयं पवते ।
तमेताः पञ्च देवताः परिम्रियन्ते । विद्युवृष्टिश्चन्द्रमा आदित्यो ऽग्निः । वि-
द्युद्वै विद्युत्य वृष्टिमनुप्रविशति । सान्तर्धीयते । तां न निर्जानन्ति । यदा
30 वै म्रियते ऽथान्तर्धीयते ऽथैनं न निर्जानन्ति । स ब्रूयाद्विद्युतो मरणे ।

द्विषन्मे म्रियतां सो ऽन्तर्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति । क्षिप्रं हैवेनं न
 निर्जानन्ति । वृष्टिर्वै वृष्टा चन्द्रमसमनुप्रविशति । सान्तर्धीयते । तां न
 निर्जानन्ति । यदा वै म्रियते ऽथान्तर्धीयते ऽथैनं न निर्जानन्ति । स ब्रूया-
 द्दुष्टेर्मरणे । द्विषन्मे म्रियतां सो ऽन्तर्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति । क्षिप्रं
 5 हैवेनं न निर्जानन्ति । चन्द्रमा वा अमावास्यायामादित्यमनुप्रविशति ।
 सो ऽन्तर्धीयते । तं न निर्जानन्ति । यदा वै म्रियते ऽथान्तर्धीयते ऽथैनं न
 निर्जानन्ति । स ब्रूयाच्चन्द्रमसो मरणे । द्विषन्मे म्रियतां सो ऽन्तर्धीयतां
 तं मा निर्ज्ञासिषुरिति । क्षिप्रं हैवेनं न निर्जानन्ति । आदित्यो वा अस्तं
 यन्नग्निमनुप्रविशति । सो ऽन्तर्धीयते । तं न निर्जानन्ति । यदा वै म्रि-
 10 यते ऽथान्तर्धीयते ऽथैनं न निर्जानन्ति । स ब्रूयादादित्यस्य मरणे । द्विषन्मे
 म्रियतां सो ऽन्तर्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति । क्षिप्रं हैवेनं न निर्जा-
 नन्ति । अग्निर्वा उद्वान्वायुमनुप्रविशति । सो ऽन्तर्धीयते । तं न निर्जानन्ति ।
 यदा वै म्रियते ऽथान्तर्धीयते ऽथैनं न निर्जानन्ति । स ब्रूयादग्नेर्मरणे ।
 द्विषन्मे म्रियतां सो ऽन्तर्धीयतां तं मा निर्ज्ञासिषुरिति । क्षिप्रं हैवेनं न
 15 निर्जानन्ति । ता वा एता देवता अत एव पुनर्जायन्ते । वायोरभिर्जायते ।
 प्राणाद्धि बलान्मन्थमानो ऽधिजायते । तं दृष्ट्वा ब्रूयात् । अभिर्जायतां मा
 मे द्विषञ्जन्यत एव पराङ्गजिध्यत्विति । अतो हैव पराङ्गजिध्यति । अग्नेर्वा
 आदित्यो जायते । तं दृष्ट्वा ब्रूयात् । आदित्यो जायतां मा मे द्विषञ्जन्यत
 एव पराङ्गजिध्यत्विति । अतो हैव पराङ्गजिध्यति । आदित्यादौ चन्द्रमा
 20 जायते । तं दृष्ट्वा ब्रूयात् । चन्द्रमा जायतां मा मे द्विषञ्जन्यत एव पराङ्ग-
 जिध्यत्विति । अतो हैव पराङ्गजिध्यति । चन्द्रमसो वै वृष्टिर्जायते । तां
 दृष्ट्वा ब्रूयात् । वृष्टिर्जायतां मा मे द्विषञ्जन्यत एव पराङ्गजिध्यत्विति ।
 अतो हैव पराङ्गजिध्यति । वृष्टेर्वै विद्युज्जायते । तां दृष्ट्वा ब्रूयात् । वि-
 द्युज्जायतां मा मे द्विषञ्जन्यत एव पराङ्गजिध्यत्विति । अतो हैव पराङ्ग-
 25 जिध्यति । स एष ब्रह्मणः परिमरः । तमेतं ब्रह्मणः परिमरं मैत्रेयः कौषा-
 रवः सुत्वने कैरिश्ये भार्गायणाय राज्ञे प्रोवाच । तं ह पञ्च राजानः
 परिमसुः । ततः सुत्वा महज्जगाम । तस्य व्रतम् । न द्विषतः पूर्वं उप-
 विशेत् । यदि तिष्ठन्तं मन्येत तिष्ठेतिव । न द्विषतः पूर्वं संविशेत् । यद्या-
 सीनं मन्येतासीतिव । न द्विषतः पूर्वं प्रस्वप्यात् । यदि जाग्रतं मन्येत जा-
 30 गृयादेव । अपि ह यद्यस्याश्रममूर्धा द्विषन्भवति क्षिप्रं हैवेनं सृणुते सृणुते ।

IV. Śatapathabrāhmaṇa.

1. Die Flutsage (1, 8, 1, 1-10).

- मन्वे ह वै प्रात्रवनेग्यमुदकम्। अहुर्यथेदं पाणिभ्यामवनेजनायाह-
रन्त्येवं तस्यावनेनिजानस्य मत्स्यः पाणी आ पेदे । स हास्यै वाचमुवाद ।
विभृहि मा पारयिष्यामि त्वेति कस्मान्मा पारयिष्यसीत्यौघ इमाः सर्वाः
प्रजा निर्वोढा ततस्त्वा पारयितास्तीति कथं ते भूतिरिति । स होवाच ।
5 यावद्वै क्षुब्धका भवामो बह्वी वै नस्तावन्नाष्ट्रा भवत्युत मत्स्य एव मत्स्यं
गिलति कुम्भ्यां माये विभरासि स यदा तामतिवर्धा अथ कर्षू खात्वा
तस्यां मा विभरासि स यदा तामतिवर्धा अथ मा समुद्रमभ्युव हरासि
तर्हि वा अतिनाष्ट्रो भवितास्तीति । शश्वद्व द्वाष आस । स हि ज्येष्ठं
वर्धते ज्येष्ठिणीं सुमां तदौघ आगन्ता तन्मा नावमुपकल्प्योपासासै स औघ
10 उत्थिते नावम्। पद्यासै ततस्त्वा पारयितास्तीति । तमेवं भूत्वा समुद्रमभ्युव
जहार । स यतिथीं तत्सुमां परिदिदेश ततिथीं सुमां नावमुपकल्प्योपासां
चक्रे स औघ उत्थिते नावम्। पेदे तं स मत्स्य उपन्या प्लुवे तस्य शृङ्गे
नावः पाशं प्रति सुमीच तेनैतमुत्तरं गिरिमभि दुद्राव । स होवाच ।
अपीपरं वै त्वा वृक्षे नावं प्रति बध्नीष्व तं तु त्वा मा गिरौ सन्तमुदक-
15 मन्तच्छैत्सीद्यावद्यावदुदकं समवायात्तावत्तावदन्वव सर्पासीति स ह ता-
वत्तावदेवान्वव ससर्प तदप्येतदुत्तरस्य गिरेर्मनोरवसर्पणमित्यौघो ह ताः
सर्वाः प्रजा निरुवाहाथेह मनुरेवैकः परि शिशिषे । सो ऽर्चञ्छाम्यंश्चचार
प्रजाकामः । तत्रापि पाकयज्ञेनेजे स घृतं दधि मस्त्वामिचामित्यप्सु जुह्वां
चकार ततः संवत्सरे योषित्सं बभूव । सा ह पिब्दमानेवोदेयाय तस्यै ह
20 स्य घृतं पेदे सं तिष्ठते तथा मित्रावरुणौ सं जग्माते । तां होचतुः का-
सीति । मनोर्दुहितेत्यावयोर्ब्रूष्वेति नेति होवाच य एव मामजीजनत तस्यै-
वाहमस्तीति तस्यामपित्वमीषति तद्वा जज्ञौ तद्वा न जज्ञावति त्वेवेयाय
सा मनुमा जगाम । तां ह मनुस्वाच् कासीति । तव दुहितेति कथं
भगवति मम दुहितेति या अमूरप्स्वाङ्गतीरहौषीधृतं दधि मस्त्वामिचां
25 ततो मामजीजनथाः साशीरस्मि तां मा यज्ञे ऽव कल्पय यज्ञे चेद्वै माव-
कल्पयिष्यसि बह्वः प्रज्या पशुभिर्भविष्यसि यामु मया कां चाशिषमाशा-
सिष्यसे सा ते सर्वा समर्धिष्यत इति तामेतन्मध्ये यज्ञस्यावाकल्पयन्मथं ह्येत-
द्यज्ञस्य यदन्तरा प्रयाजानुयाजान् । तयार्चञ्छाम्यंश्चचार प्रजाकामः ।
तयेमां प्रजातिं प्र जज्ञे येयं मनोः प्रजातिर्यामेनया कां चाशिषमाशास्त
30 सास्यै सर्वा समार्थत ।

2. Die Sage von Cyavana und den Aśvin

(4, 1, 5, 1-15).

यच्च वै भृगवो वाङ्मिरसो वा स्वर्गं लोकं समाश्रुत तच्च्यवनो वा
 भार्गवश्च्यवनो वाङ्मिरसस्तदेव जीर्णिः कृत्वारूपो जहे । श्र्यातो ह वा
 इदं मानवो ग्रामेण चचार । स तदेव प्रतिवेशो नि विविशे तस्य कुमाराः
 क्रीडन्त इमं जीर्णिं कृत्वारूपमनर्थं मन्यमाना लोष्टैर्वि पिपिषुः । स श्र्या-
 5 तेभ्यश्चक्रोध । तेभ्यो ऽसञ्ज्ञां चकार पितैव पुत्रेण युयुधे भ्राता भ्रात्रा ।
 श्र्यातो ह वा ईक्षां चक्रे । यत्किमकारं तस्मादिदमापदीति स गोपालां-
 श्चाविपालांश्च संद्वयितवा उवाच । स होवाच । को वो ऽबेह किं चिद-
 द्राचीदिति । ते होचुः । पुरुष एवायं जीर्णिः कृत्वारूपः श्रुते तमनर्थं मन्य-
 मानाः कुमारा लोष्टैर्विपिचक्ष्णति स विदां चकार स वै च्यवन इति । स
 10 रुथं युक्ता सुकन्यां श्र्यातीमुपाधाय प्र सिष्यन्द स आ जगाम यच्चर्षि-
 रास तत । स होवाच । ऋषे नमस्ते यत्रावेदिषं तेनाहिसिषिमियं सुकन्या
 तथा ते ऽप ह्रुवे सं जानीतां मे ग्राम इति तस्य ह तत एव ग्रामः सं
 जज्ञे स ह तत एव श्र्यातो मानव उद्युयजे नेद्रपरं हिनसानीति । अश्विनौ
 ह वा इदं भिषज्यन्तौ चेरतुः । तौ सुकन्यामुपेयतुस्तस्यां मिथुनमीषाते तन्न
 15 जज्ञौ । तौ होचतुः । सुकन्ये कमिमं जीर्णिं कृत्वारूपमुप शेष आवामनु-
 प्रेहीति । सा होवाच । यस्मै मां पितादानैवाहं तं जीवन्तं हास्यामीति
 तद्वायमृषिरा जज्ञौ । स होवाच । सुकन्ये किं लैतद्वोचतामिति तस्मा
 एतद्वा चचचे स ह व्याख्यात उवाच यदि लैतत्पुनर्ब्रूवतः सा त्वं ब्रूतान्न
 वै सुसर्वाविव स्थो न सुसमृद्धाविवाय मे पतिं निन्दथ इति तौ यदि त्वा
 20 ब्रूवतः केनावमसर्वी स्वः केनासमृद्धाविति सा त्वं ब्रूतात्यतिं नु मे पुनर्यु-
 वाणं कुरुतमथ वां वक्ष्यामीति तां पुनरुपेयतुस्तां हैतदेवोचतुः । सा हो-
 वाच । न वै सुसर्वाविव स्थो न सुसमृद्धाविवाय मे पतिं निन्दथ इति ।
 तौ होचतुः । केनावमसर्वी स्वः केनासमृद्धाविति । सा होवाच । पतिं नु मे
 पुनर्युवाणं कुरुतमथ वां वक्ष्यामीति । तौ होचतुः । एतं हृदमभ्यव हर स
 25 येन वयसा कमिष्यते तेनोद्रेष्यतीति तं हृदमभ्यव जहार स येन वयसा
 चकमे तेनोद्रेषाय । तौ होचतुः । सुकन्ये केनावमसर्वी स्वः केनासमृद्धा-
 विति तौ हर्षिरेव प्रत्युवाच कुरुचे ऽमी देवा यज्ञं तन्वते ते वां यज्ञा-
 दन्तर्यन्ति तेनासर्वी स्थस्तेनासमृद्धाविति तौ ह तत एवाश्विनौ प्रेयतुस्तावा
 जग्मतुर्देवान्यज्ञं तन्वानान्त्सुते बहिष्पवमाने । तौ होचतुः । उप नौ ह्य-
 30 ध्वमिति ते ह देवा ऊचुर्न वामुप ह्यधिष्यामहे बहू मनुष्येषु संस्पृष्टमचारिष्टं
 भिषज्यन्ताविति । तौ होचतुः । विशीर्ष्णा वै यज्ञेन यजध्व इति कथं

विशीर्षेत्युप नु नौ द्वयध्वमथ वो वच्याव इति तथेति ता उपाह्वयन्त
ताभ्यामेतमाश्विनं गृहमगृह्णन्तावध्वर्युं यज्ञस्याभवतां तावेतद्यज्ञस्य शिरः
प्रत्यधत्तां तददस्तद्दिवाकीर्त्यानां ब्राह्मणे व्या ख्यायते यथा तद्यज्ञस्य शिरः
प्रतिदधुस्तस्मादेष स्तुते बहिष्पवमाने गृहो गृह्यते स्तुते हि बहिष्पवमान
5 आगच्छताम् ।

3. Die Sage von Purūravas und Urvaśī (II, 5, 1, 1-17).

उर्वशी हाप्सराः पुरुरवसमैडं चकमे तं ह विन्दमानोवाच त्रिः स्र
माहो वैतसेन दण्डेन हतादकामां स्र मा नि पद्यासौ मो स्र त्वा नयं
दर्शमेष वै न स्त्रीणामुपचार इति । सा हास्मिज्योगुवास । अपि हास्मा-
त्रभिण्यास तावज्योग्घास्मिन्नुवास ततो ह गन्धर्वाः समूदिरे ज्योग्वा इय-
10 मुर्वशी मनुष्येष्ववात्सीदुप जानीत यथेयं पुनरागच्छेदिति तस्यै हाविर्द्वारणा
श्रयन उपबद्धास ततो ह गन्धर्वा अन्यतरमुराणं प्र मेथुः । सा होवाच ।
अवीर इव बत मे ऽजन् इव पुत्रं हरन्तीति द्वितीयं प्र मेथुः । सा ह तथै-
वोवाच । अथ हायमीचां चक्रे । कथं नु तदवीरं कथमजन् स्याद्यचाहं
स्यामिति स नम एवानूत्यपात चिरं तन्मेने यद्वासः पर्यधास्यत ततो ह
15 गन्धर्वा विद्युतं जनयां चक्रुस्तं यथा द्विवैवं नयं ददर्श ततो ह वैवेयं तिरो
बभूव पुनरैमीत्येत्तिरोभूतां स आधा जल्यन्कुरुचेचं समया चचारान्यतः-
स्रद्धेति विसवती तस्यै हाथ्यन्तेन वज्राज तद्ध ता अप्सुरस आतयो भूत्वा
परि पुसुविरि । तं हेयं ज्ञात्वोवाच । अयं वै स मनुष्यो यस्मिन्नहमवात्स-
मिति ता होचुस्तस्यै वा आविरसामेति तथेति तस्यै हाविरासुः । तां हायं
20 ज्ञात्वाभिपरोवाद ।

हये जाये मनसा तिष्ठ घोरे वचांसि मिश्रा कृणवावहै नु ।
न नौ मन्वा अनुदितास एते मयस्करन्यरतरे चनाहन्नि-
त्युप नु रम सं नु वदावहा इति हैवेनां तदुवाच । तं हेतरा प्रत्युवाच ।
किमेता वाचा कृणवा त्वाहं प्राक्रमिषमुषसामग्रियेव ।
25 पुरुरवः पुनरुस्तं परेहि दुरापना वात इवाहमस्मीति ।
न वै त्वं तदकारोर्यदहमब्रवं दुरापा वा अहं त्वथैतर्ह्यस्मि पुनर्गृहानिहीति
हैवेनं तदुवाच । अथ हायं परिव्रून उवाच ।
सुदेवो अब्रु प्रपतेदनावृत्परावतं परमां गन्तवा उ ।
अथा शयीत निर्वर्ततेरुपस्थे ऽधैनं वृका रभसांसो अब्रुरिति ।
30 सुदेवो ऽब्रोवा बध्नीत प्र वा पतेत्तदेनं वृका वा आनो वाब्रुरिति हैव
तदुवाच । तं हेतरा प्रत्युवाच ।

पुष्करवो मा मृथा मा प्र पप्नो मा त्वा वृकासो अशिवास उ चन् ।

न वै स्त्रैणानि सख्यानि सन्ति सालावृकाणां हृदयान्येते-

ति मैतदा दृथा न वै स्त्रैणं सख्यमस्ति पुनर्गृहानिहीति हैवेनं तदुवाच ।

यद्विरूपाचरं मयैष्ववसं रात्रोः शरदश्चतस्रः ।

5 घृतस्य स्तोत्रं सकृदह आभ्रां तादेवेदं तातृपाणां चरामी-

ति तदेतदुक्तप्रत्युक्तं पञ्चदशर्चं बहूचाः प्राङ्मुख्यै ह हृदयमाव्यथां चकार ।

सा होवाच । संवत्सरतमीं रात्रिमा गच्छतात्तन्म एकां रात्रिमन्ते शयिता

से जात उ ते ऽयं तर्हि पुत्रो भवितेति स ह संवत्सरतमीं रात्रिमा जगा-
मेद्विरण्यविमितानि ततो हैनमेकमूचुरेतत् पयस्वेति तद्वास्मै तामुपप्र जिघ्युः ।

10 सा होवाच । गन्धर्वा वै ते प्रातर्वरं दातारस्तं वृणासा इति तं वै मे

त्वमेव वृणीष्वेति युष्माकमेवैको ऽसानीति ब्रूतादिति तस्मै ह प्रातर्गन्धर्वा

वरं ददुः स होवाच । युष्माकमेवैको ऽसानीति । ते होचुः । न वै सा

मनुष्येष्वेयैर्यज्ञिया तनूरस्ति ययेद्वास्माकमेकः स्यादिति तस्मै ह स्थान्यामो-

ष्यामिं प्र ददुरनेनेद्वास्माकमेको भविष्यसीति तं च ह कुमारं चादाया

15 वव्राज सो ऽरण्य एवाग्निं निधाय कुमारैणैव ग्राममेयाय पुनरिमीलेत्ति-

रोभूतं यो ऽग्निरश्वत्यं तं या स्थाली शमीं तां स ह पुनर्गन्धर्वानेयाय ।

ते होचुः । संवत्सरं चातृपाश्चमोदनं पच स एतस्मैवाश्वत्यस्य तिस्रस्तिस्रः

समिधो घृतेनान्वज्य समिध्वतीभिर्घृतवतीभिर्ऋग्भिरभ्या धत्तात्स यस्ततो

ऽग्निर्जनिता स एव स भवितेति । ते होचुः । परोऽक्षमिव वा एतदाश्वत्यो-

20 मेवोत्तरारणिं कुरुष्व शमीमथीमधरारणिं स यस्ततो ऽग्निर्जनिता स एव

स भवितेति । ते होचुः । परोऽक्षमिव वा एतदाश्वत्योमेवोत्तरारणिं कुरु-

ष्व्वाश्वत्योमधरारणिं स यस्ततो ऽग्निर्जनिता स एव स भवितेति । स

आश्वत्योमेवोत्तरारणिं चक्रे । आश्वत्योमधरारणिं स यस्ततो ऽग्निर्जज्ञे स

एव स आस तेनेद्वा गन्धर्वाणामेक आस तस्मादाश्वत्योमेवोत्तरारणिं कुर्वी-

25 ताश्वत्योमधरारणिं स यस्ततो ऽग्निर्जायते स एव स भवति तेनेद्वा गन्धर्वा-

णामेको भवति ।

4. Der Ursprung der Welt (14, 4, 2, 1-31).

आत्मेवेदमग्र आसीत् । पुरुषविधः सो ऽनुवीच्य नान्यदात्मनो ऽप-

श्यतो ऽहमस्मीत्यग्रे व्याहरत्ततो ऽहं नामाभवत्तस्मादप्येतर्ह्यमन्वितो ऽहमग्र-

मित्येवाग्र उक्ताथान्यन्नाम प्र ब्रूते यदस्य भवति ॥ १ ॥ स यत्पूर्वो ऽस्मा-

30 त्पूर्वस्मात्पूर्वान्याप्मन औषत्तस्मात्पुरुष औषति ह वै स तं यो ऽस्मात्पूर्वो

बभूवति य एवं वेद ॥ २ ॥ सो ऽभिभेत् । तस्मादेकाकी विभेति स

- हायमीचां चक्रे यन्मदन्यन्नास्ति कस्मान्न विभेमीति तत एवास्व भयं वीचाय
 कस्माच्चभेष्यद्वितीयाद्वै भयं भवति ॥ ३ ॥ स वै नैव रेमे तस्मादिकाकी न
 रमते स द्वितीयमैच्छत् हैतावानास यथा स्त्रीपुमांसौ संपरिष्वक्तौ ॥ ४ ॥
 स इमेवात्मानं द्वेधापातयत् । ततः पतिश्च पत्नी चाभवतां तस्मादिदमर्ध-
 5 वृगलमिव स्व इति ह स्माह याज्ञवल्क्यस्तस्मादयमाकाशं स्त्रियां पूर्यत एव
 तां समभवत्ततो मनुष्या अजायन्त ॥ ५ ॥ सो हेयमीचां चक्रे । कथं न
 मात्मान एव जनयित्वा सं भवति हन्त तिरो ऽसानीति ॥ ६ ॥ सा गौ-
 रभवत् । वृषभ इतरस्तां समेवाभवत्ततो गावो ऽजायन्त ॥ ७ ॥ वडवे-
 तराभवत् । अश्ववृष इतरो गर्दभीतरा गर्दभ इतरस्तां समेवाभवत्तत एक-
 10 शफमजायत ॥ ८ ॥ अजेतराभवत् । बस्त इतरो ऽविरितरौ मेष इतरस्तां
 समेवाभवत्ततो ऽजावयो ऽजायन्तैवमेव यदिदं किं च मिथुनमा पिपीलि-
 काभ्यस्तत्सर्वमसृजत् ॥ ९ ॥ सो ऽवेत् । अहं वाव सृष्टिरस्यहं हीदं सर्व-
 मसृजीति ततः सृष्टिरभवत्सृष्ट्यां हास्यैतस्यां भवति य एवं वेद ॥ १० ॥
 अथेत्यभ्यमन्यत् । स मुखाच्च योनेर्हस्ताभ्यां चाग्निमसृजत तस्मादेतदुभयमलो-
 15 मकमन्तरतो ऽलोमका हि योनिरन्तरतः ॥ ११ ॥ तद्यदिदमाहुः । अमुं
 यजामुं यजेत्येकैकं देवमेतस्त्रैव सा विष्टिरेषु उ ह्येव सर्वे देवाः ॥ १२ ॥
 अथ यत्किं चेदमाद्रूं तद्वेतसो ऽसृजत तदु सोम एतावद्वा इदं सर्वमन्नं
 चैवान्नादश्च सोम एवान्नमग्निरन्नादः ॥ १३ ॥ सैषा ब्रह्मणो ऽतिष्टष्टिः ।
 यच्छ्रेयसो देवानसृजताथ यन्मर्त्यः सन्नमृतानसृजत तस्मादतिष्टष्टिरतिष्टष्ट्यां
 20 हास्यैतस्यां भवति य एवं वेद ॥ १४ ॥ तज्जेदं तर्ह्यव्याकृतमासीत् । तन्ना-
 मरूपाभ्यामेव व्याक्रियतासौ नामायमिदंरूप इति तदिदमप्येतर्हि नामरूपा-
 भ्यामेव व्या क्रियते ऽसौ नामायमिदंरूप इति ॥ १५ ॥ स एष इह प्रविष्ट
 आ नखाग्रेभ्यो यथा क्षुरः क्षुरधाने ऽवहितः स्याद्विश्वंभरो वा विश्वंभर-
 कुलाये तं न पश्यन्त्यकृत्तो हि सः ॥ १६ ॥ प्राणन्नेव प्राणो नाम भवति ।
 25 वदन्वाकपृश्नश्चक्षुः शृण्वच्छ्रोत्रं मन्वानो मनुस्तान्यस्यैतानि कर्मनामान्येव स
 यो ऽत एकैकमुपास्ते न स वेदाकृत्तो ह्येषो ऽत एकैकेन भवति ॥ १७ ॥
 आत्मेत्येवोपासीत । अत्र ह्येते सर्व एका भवन्ति तदेतत्पदनीयमस्य सर्वस्य
 यदयमात्मानेन ह्येतत्सर्वं वेद यथा ह वै पदेनानुविन्देदेवं कीर्तिं श्लोकं
 विन्दते य एवं वेद ॥ १८ ॥ तदेतत्त्रेयः पुत्रात् । प्रेयो वित्तात्त्रेयो ऽन्य-
 30 स्मात्सर्वस्मादन्तरतरं यदयमात्मा स यो ऽन्यमात्मानः प्रियं ब्रुवाणं ब्रूयात्प्रियं
 रीत्यतीतीश्वरो ह तथैव स्यादात्मानमेव प्रियमुपासीत स य आत्मानमेव
 प्रियमुपास्ते न हास्य प्रियं प्रमायुकं भवति ॥ १९ ॥ तदाहुः । यद्ब्रह्मवित्पुत्रा
 सर्वं भविष्यन्तो मनुष्या मन्यन्ते किमु तद्ब्रह्मवित्पुत्रात्तत्सर्वमभवदिति ॥ २० ॥

- ब्रह्म वा इदमग्र आसीत् । तदात्मानमेवावेदहं ब्रह्मास्मीति तस्मात्तत्सर्वम-
 भवत्तद्यो देवानां प्रत्यबुध्यत स एव तदभवत्तथर्षीणां तथा मनुष्या-
 णाम् ॥ २१ ॥ तद्वैतत्पृथ्वृषिर्वामदेवः प्रति पेदे । अहं मनुरभवं सूर्य-
 शेति (R.V. 4, 26, 1) । तदिदमप्येतर्हि य एवं वेदाहं ब्रह्मास्मीति स इदं
 5 सर्वं भवति तस्य ह न देवाश्चनाभूत्या ईशत आत्मा ह्येषां स भवत्यथ
 यो ऽन्यां देवतामुपास्ते ऽन्यो ऽसावन्यो ऽहुमस्मीति न स वेद यथा पशुरेवं
 स देवानां यथा ह वै बहवः पशवो मनुष्यं भुज्युरेवमेकैकः पुरुषो देवान्भु-
 नक्त्येकस्मिन्नेव पशावादीयमाने ऽग्रियं भवति किमु बह्वेषु तस्मादेषां तन्न
 प्रियं यदेतन्मनुष्या विदुः ॥ २२ ॥ ब्रह्म वा इदमग्र आसीदिकमेव तदेकं
 10 सन्न व्यभवत्तच्छ्रेयो रूपमत्यसृजत चत्रं यान्येतानि देवजा चत्राणीन्द्रो वरुणः
 सोमो रुद्रः पर्जन्यो यमो मृत्युरीशान इति तस्मात्तत्रात्परं नास्ति तस्मा-
 द्ब्राह्मणः चत्रियमधस्तादुपास्ते राजसूये चत्र एव तद्यशो दधाति सैषा
 चत्रस्य योनिर्यद्ब्रह्म तस्माद्यद्यपि राजा परमतां गच्छति ब्रह्मैवान्तत् उपनि
 श्रयति स्वां योनिं य उ एनं हिनस्ति स्वां स योनिमृच्छति स पापो-
 15 यान्भवति यथा श्रेयांसं हिंसित्वा ॥ २३ ॥ स नैव व्यभवत् । स विशम-
 सृजत यान्येतानि देवजातानि गणश आख्यायन्ते वसवो रुद्रा आदित्या
 विश्वे देवा मरुत इति ॥ २४ ॥ स नैव व्यभवत् । स शौद्रं वर्णमसृजत
 पूषणमियं वै पूषेयं हीदं सर्वं पुष्यति यदिदं किं च ॥ २५ ॥ स नैव
 व्यभवत् । तच्छ्रेयो रूपमत्यसृजत धर्मं तदेतत्तत्रस्य चत्रं यद्धर्मस्तस्माद्धर्मात्परं
 20 नास्त्यथो अबलीयान्बलीयांसमा शंसते धर्मेण यथा राज्ञैवं यो वै स
 धर्मः सत्यं वै तत्तस्मात्सत्यं वदन्तमाहुर्धर्मं वदतीति धर्मं वा वदन्तं सत्यं
 वदतीत्येतद्वैतदुभयं भवति ॥ २६ ॥ तदेतद्ब्रह्म चत्रं विद् शूद्रः । तदग्नि-
 नैव देवेषु ब्रह्माभवद्ब्राह्मणो मनुष्येषु चत्रियेण चत्रियो वैश्वेन वैश्वः शूद्रेण
 शूद्रस्तस्मादग्रावेव देवेषु लोकमिच्छन्ते ब्राह्मणे मनुष्येज्जेताभ्यां हि रूपाभ्यां
 25 ब्रह्माभवत् ॥ २७ ॥ अथ यो ह वा अस्माल्लोकात्स्वं लोकमदृष्ट्वा प्रैति
 स एनमविदितो न भुनक्ति यथा वेदो वाननूक्तो ऽन्यद्वा कर्माकृतं यदु ह
 वा अयनेवंविन्नहत्पुण्यं कर्म करोति तद्वास्यान्ततः क्षीयत एवात्मानमेव
 लोकमुपासीत स य आत्मानमेव लोकमुपास्ते न हास्य कर्म क्षीयते ऽस्मा-
 द्धैवात्मानो यद्यत्कामयते तत्तत्सृजते ॥ २८ ॥ अथो अयं वा आत्मा सर्वेषां
 30 भूतानां लोकः स यज्जुहोति यद्यजते तेन देवानां लोको ऽथ यदनुब्रूते
 तेनर्षीणामथ यत्प्रजामिच्छते यत्पितृभ्यो निपृणाति तेन पितृणामथ यद्य-
 नुष्यान्वासयते यदेभ्यो ऽशनं ददाति तेन मनुष्याणामथ यत्पशुभ्यस्तृणोदकं
 विन्दति तेन पशूनां यदस्य गृहेषु श्वापदा वयांस्था पिपीलिकाभ्य उपजीवन्ति

तेन तेषां लोको यथा ह वै स्वाय लोकायारिष्टमिच्छेदेवं हिविदे सर्वदा
 सर्वाणि भूतान्यरिष्टमिच्छन्ति तद्वा एतद्विदितं मीमांसितम् ॥ २९ ॥ आत्मे-
 वेदमय आसीदेक एव सो ऽकामयत जाया मे स्वाद्यथ प्र जायेयाथ वित्तं
 मे स्वाद्यथ कर्म कुर्वीथेतवान्मै कामो नेच्छंश्चानतो भूयो विन्देत्तस्माद-
 5 येतर्ह्येकाकी कामयते जाया मे स्वाद्यथ प्र जायेयाथ वित्तं मे स्वाद्यथ
 कर्म कुर्वीथेति स यावद्वयेतेषामेकैकं न प्राप्नोत्युक्तत्वं एव तावन्मन्यते तस्यो
 क्तत्वंता ॥ ३० ॥ मुन एवास्यात्मा । वाग्जाया प्राणः प्रजा चक्षुर्मानुषं
 वित्तं चक्षुषा हि तद्विन्दति ओचं देवं ओचेण हि तच्छृणोत्यत्मेवास्व कर्मात्मना
 हि कर्म करोति स एष पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्तः पशुः पाङ्क्तः पुरुषः पाङ्क्तमिदं
 10 सर्वं यदिदं किं च तदिदं सर्वमाप्नोति यदिदं किं च य एव वेद ॥ ३१ ॥

5. Yājñavalkya's Gedanken über die Unsterblichkeit (14, 5, 4, 1-16).

मैत्रेयीति होवाच याज्ञवल्क्यः । उवाच नवा अरे ऽहमस्मात्स्थानादस्मि
 हन्ते ते ऽनया कात्यायन्यान्तं करवाणीति ॥ १ ॥ सा होवाच मैत्रेयी ।
 यन्म इयं भगोः सर्वा पृथिवी वित्तेन पूर्णा स्यात्कथं तेनामृता स्यामिति ।
 नेति होवाच याज्ञवल्क्यो यथैवोपकरणवतां जीवितं तथैव ते जीवितं
 15 स्यादमृतत्वस्य तु नाशस्ति वित्तेनेति ॥ २ ॥ सा होवाच मैत्रेयी । येनाहं
 नामृता स्यां किमहं तेन कुर्यां यदिदं भगवान्वेद तदेव मे ब्रूहीति ॥ ३ ॥
 स होवाच याज्ञवल्क्यः । प्रिया वतारे नः सती प्रियं भाषस एह्यास्व
 व्या ख्यास्यामि ते व्याचक्षाणस्य तु मे नि दिध्यासस्तेति । ब्रवीतु भगवा-
 निति ॥ ४ ॥ स होवाच याज्ञवल्क्यः । न वा अरे पत्युः कामाय पतिः
 20 प्रियो भवत्यात्मनस्तु कामाय पतिः प्रियो भवति न वा अरे जायायै
 कामाय जाया प्रिया भवत्यात्मनस्तु कामाय जाया प्रिया भवति न वा
 अरे पुत्राणां कामाय पुत्राः प्रिया भवत्यात्मनस्तु कामाय पुत्राः प्रिया
 भवन्ति न वा अरे वित्तस्य कामाय वित्तं प्रियं भवत्यात्मनस्तु कामाय
 वित्तं प्रियं भवति न वा अरे ब्रह्मणः कामाय ब्रह्म प्रियं भवत्यात्मनस्तु
 25 कामाय ब्रह्म प्रियं भवति न वा अरे चक्षुस्य कामाय चक्षुं प्रियं भव-
 त्यात्मनस्तु कामाय चक्षुं प्रियं भवति न वा अरे लोकानां कामाय लोकाः
 प्रिया भवत्यात्मनस्तु कामाय लोकाः प्रिया भवन्ति न वा अरे देवानां
 कामाय देवाः प्रिया भवत्यात्मनस्तु कामाय देवाः प्रिया भवन्ति न वा
 अरे भूतानां कामाय भूतानि प्रियाणि भवत्यात्मनस्तु कामाय भूतानि

- प्रियाणि भवन्ति न वा अरे सर्वस्य कामाय सर्वं प्रियं भवत्यात्मनस्तु
 कामाय सर्वं प्रियं भवति । आत्मा वा अरे द्रष्टव्यः श्रोतव्यो मन्तव्यो
 निदिध्यासितव्यो मैत्रेय्यात्मनो वा अरे दर्शनेन श्रवणेन मत्या विज्ञानेनेदं
 सर्वं विदितम् ॥ ५ ॥ ब्रह्म तं प्रादाद्यो ऽन्यचात्मनो ब्रह्म वेद चंचं तं
 5 प्रादाद्यो ऽन्यचात्मनः चंचं वेद लोकास्तं प्रादुर्यो ऽन्यचात्मनो लोकान्वेद
 देवास्तं प्रादुर्यो ऽन्यचात्मनो देवान्वेद भूतानि तं प्रादुर्यो ऽन्यचात्मनो
 भूतानि वेद सर्वं तं प्रादाद्यो ऽन्यचात्मनः सर्वं वेद । इदं ब्रह्मेदं चक्षुमिमे
 लोका इमे देवा इमानि भूतानीदं सर्वं यदयमात्मा ॥ ६ ॥ स यथा
 दुन्दुभेर्हन्यमानस्य न बाह्याञ्छब्दाञ्छक्त्याद्ब्रह्मणाय दुन्दुभेस्तु ग्रहणेन दुन्दु-
 10 भ्याघातस्य वा शुब्दो गृहीतः ॥ ७ ॥ स यथा वीणायै वाद्यमानायै न
 बाह्याञ्छब्दाञ्छक्त्याद्ब्रह्मणाय वीणायै तु ग्रहणेन वीणावादस्य वा शुब्दो
 गृहीतः ॥ ८ ॥ स यथा शङ्खस्य ध्यायमानस्य न बाह्याञ्छब्दाञ्छक्त्या-
 द्ब्रह्मणाय शङ्खस्य तु ग्रहणेन शङ्खध्वस्य वा शुब्दो गृहीतः ॥ ९ ॥ स
 यथाद्विधायेरभ्याहितस्य पृथग्धूमा विनिश्चरन्त्येवं वा अरे ऽस्य महतो भूतस्य
 15 निश्चसितमेतद्यद्वेदो यजुर्वेदः सामवेदो ऽथर्वाङ्गिरस इतिहासः पुराणं
 विद्या उपनिषदः श्लोकाः सूत्राण्यनुव्याख्यानानि व्याख्यानानि । अखिवैतानि
 सर्वाणि निश्चसितानि ॥ १० ॥ स यथा सर्वासामपां समुद्र एकायन-
 मेवं सर्वेषां स्पर्शानां त्वगेकायनमेवं सर्वेषां गन्धानां नासिके एकायनमेवं
 सर्वेषां रसानां जिह्वेकायनमेवं सर्वेषां रूपाणां चक्षुरेकायनमेवं सर्वेषां
 20 शुब्दानां श्रोत्रमेकायनमेवं सर्वेषां संकल्पानां मन एकायनमेवं सर्वेषां वे-
 दानां हृदयमेकायनमेवं सर्वेषां कर्मणां हस्तावेकायनमेवं सर्वेषामध्वनां पा-
 दावेकायनमेवं सर्वेषामानन्दानामुपस्थ एकायनमेवं सर्वेषां विसर्गाणां पायु-
 रेकायनमेवं सर्वासां विद्यानां वागेकायनम् ॥ ११ ॥ स यथा सैन्धवखिल्य
 उदके प्राक्त उदकमेवानुविलीयेत नाहास्योद्ब्रह्मणायैव स्याद्यतोयतस्त्वाददीत
 25 लवणमेवैवं वा अर इदं महद्भूतमनन्तमपारं विज्ञानघन एवैतेभ्यो भूतेभ्यः
 समुत्पाय तान्येवानुवि नश्यति न प्रेत्य संज्ञास्तीत्यरे ब्रवीमीति होवाच
 याज्ञवल्क्यः ॥ १२ ॥ सा होवाच मैत्रेयी । अत्रैव मा भगवानममूहन्न
 प्रेत्य संज्ञास्तीति ॥ १३ ॥ स होवाच याज्ञवल्क्यः । न वा अरे ऽहं
 मोहं ब्रवीम्यलं वा अर इदं विज्ञानाय ॥ १४ ॥ यत्र हि द्वैतमिव
 30 भवति तद्वितर इतरं पश्यति तद्वितर इतरं जिघ्रति तद्वितर इतरमभि-
 वदति तद्वितर इतरं शृणोति तद्वितर इतरं मनुते तद्वितर इतरं वि-
 जानाति ॥ १५ ॥ यत्र त्वस्य सर्वमात्मैवाभूत्तत्त्वेन कं पश्येत्तत्त्वेन कं जि-
 घ्रेत्तत्त्वेन कमभि वदेत्तत्त्वेन कं शृणुयात्तत्त्वेन कं मन्वीत तत्त्वेन कं वि

जानीयाद्येनेदं सर्वं विजानाति तं केन वि जानीयाद्विज्ञातात्तरमरे केन वि जानीयादिति ॥ १६ ॥

6. Rituelles (1, 1, 1, 1-22).

व्रतमुपैष्यन्नन्तरेणाहवनीयं च गार्हपत्यं च प्राङ्मृशति तद्य-
दप उपस्पृश्यत्यमेधो वै पुरुषो यदनृतं वदति तेन पूतिरन्तरतो मेध्या वा
5 आपो मेधो भूत्वा व्रतमुपायानीति पविचं वा आपः पविचपूतो व्रतमु-
पायानीति तस्माद्वा अप उप स्पृशति ॥ १ ॥ सो ऽग्निमेवाभीक्ष्माणो
व्रतमुपैति ।

अग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामि तच्छक्यं तन्मे राध्यताम् । (VS. 1, 5, a)
इत्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिस्त्वस्मा एवैतत्प्राह व्रतं चरिष्यामि तच्छक्यं तन्मे
10 राध्यतामिति नात्र तिरोहितमिवास्ति ॥ २ ॥ अथ संस्थिते वि सृजते ।

अग्ने व्रतपते व्रतमचारिषं तदशकं तन्मे ऽराधि । (VS. 2, 28, a)
इत्यशक्येति यज्ञस्य संस्थामग्नराधि ह्यस्मै यो यज्ञस्य संस्थामग्नतेन
नैव भूयिष्ठा इव व्रतमुप यन्त्यनेन त्वेवोपेयात् ॥ ३ ॥ द्वयं वा इदं न
तृतीयमस्ति । सत्यं चैवानृतं च सत्यमेव देवा अनृतं मनुष्याः ।

15 इदमहमनृतात्सत्यमुपैमि । (VS. 1, 5, b)
इति तन्मनुष्येभ्यो देवानुपैति ॥ ४ ॥ स वै सत्यमेव वदेत् । एतद्वा वै
देवा व्रतं चरन्ति यत्सत्यं तस्मात्ते यशो यशो ह भवति य एवं विद्वान्त्सत्यं
वदति ॥ ५ ॥ अथ संस्थिते वि सृजते ।

इदमहं य एवास्मि सो ऽस्मि । (VS. 2, 28, b)
20 इत्यमानुष इव वा एतद्भवति यद्व्रतमुपैति नहि तदवकल्पते यद्व्यादिदमहं
सत्यादनृतमुपैमीति तदु खलु पुनर्मानुषो भवति । तस्मात्

इदमहं य एवास्मि सो ऽस्मि । (VS. 2, 28, b)
इत्येव व्रतं वि सृजते ॥ ६ ॥ अथातो ऽशनानशनस्त्वैव । तदु हाषाढः
सावयसो ऽनशनमेव व्रतं मेने मनो ह वै देवा मनुष्या जानन्ति त
25 एनमेतद्व्रतमुपयन्तं विदुः प्रातर्नो यज्यत इति ते ऽस्य विश्वे देवा गृहाना
गच्छन्ति ते ऽस्य गृहेषूप वसन्ति स उपवसथः ॥ ७ ॥ तन्नेवानवकृषं यो
मनुष्येष्वनश्नत्सु पूर्वं ऽग्नीयादथ किमु यो देवेष्वनश्नत्सु पूर्वं ऽग्नीयात्तस्मादु
नैवाग्नीयात् ॥ ८ ॥ तदु होवाच याज्ञवल्क्यः । यदि नाश्नाति पितृ-
देवत्यो भवति यद्यु अश्नाति देवानत्यश्नातीति स यदेवाशितमनश्नितं तद-
30 ऽग्नीयादिति यस्य वै हविर्न गृह्णन्ति तदशितमनश्नितं स यदश्नाति तेना-
पितृदेवत्यो भवति यद्यु तदश्नाति यस्य हविर्न गृह्णन्ति तेनो देवानात्य-

- ज्ञाति ॥ ९ ॥ स वा आरण्यमेवाग्नीयात् । या वारणा ओषधयो यद्वा
 वृक्षं तद् ह स्नाहपि बर्कुर्वाणो माषान्मे पचत न वा एतेषां हविर्गृह्णीति
 तद् तथा न कुर्याद्वीहियवयोर्वा एतदुपजं यच्छमीधान्यं तद्वीहियवावैवैन
 भूयांसौ करोति तस्मादारण्यमेवाग्नीयात् ॥ १० ॥ स आहवनीयागारे
 5 वैतां रात्रिं शयीत । गार्हपत्यागारे वा । देवान्वा एष उपा वर्तते यो
 व्रतमुपैति स यानेवोपावर्तते तेषामेवैतन्मध्ये शेते ऽधः शयीताधस्तादिव हि
 श्रेयस उपचारः ॥ ११ ॥ स वै प्रातरप एव प्रथमेन कर्मणाभि पद्यते ऽपः
 प्र णयति यज्ञो वा आपो यज्ञमेवैतत्प्रथमेन कर्मणाभि पद्यते ताः प्र
 णयति यज्ञमेवैतद्वि तनोति ॥ १२ ॥ स प्र णयति ।
- 10 कस्त्वा युनक्ति स त्वा युनक्ति कस्मै त्वा युनक्ति तस्मै त्वा युनक्ति । (VS.1,6,a)
 इत्येताभिरनिरुक्ताभिर्व्याहृतिभिरनिरुक्तो वै प्रजापतिः प्रजापतिर्यज्ञस्तत्प्रजा-
 पतिमेवैतद्यज्ञं युनक्ति ॥ १३ ॥ यद्वेवापः प्रणयति । अद्भिर्वा इदं सर्वमाप्तं
 तत्प्रथमेनैवैतत्कर्मणा सर्वमाप्नोति ॥ १४ ॥ यद्वेवास्याच होता वाध्वर्युर्वा
 ब्रह्मा वाग्नीध्रो वा स्वयं वा यजमानो नाभ्यापयति तदेवास्थितेन सर्वमाप्तं
 15 भवति ॥ १५ ॥ यद्वेवापः प्रणयति । देवान्ह वै यज्ञेन यजमानांस्तान-
 सुररक्षसानि ररक्षुर्न यक्ष्यध इति तद्यद्वरक्षंस्तस्माद्रक्षांसि ॥ १६ ॥ ततो
 देवा एतं वज्रं ददृशुर्यदपो वज्रो वा आपो वज्रो हि वा आपस्तस्याद्येनैता
 यन्ति निम्नं कुर्वन्ति यजोपतिष्ठन्ते निर्दहन्ति तत् एतं वज्रमुदयच्छंस्तस्या-
 भये ऽनाष्ट्रे निवाते यज्ञमतन्वत तथो एवैष एतं वज्रमुदयच्छति तस्याभये ऽनाष्ट्रे
 20 निवाते यज्ञं तनुते तस्मादपः प्र णयति ॥ १७ ॥ ता उत्तिष्ठोत्तरेण
 गार्हपत्यं सादयति । योषा वा आपो वृषाग्निर्गृहा वै गार्हपत्यस्तद्गृहेष्वेवै-
 तन्मिथुनं प्रजननं क्रियते वज्रं वा एष उदयच्छति यो ऽपः प्रणयति यो वा
 अप्रतिष्ठितो वज्रमुदयच्छति नैनं शक्नोत्युद्यन्तुं सं हैनं शृणाति ॥ १८ ॥ स
 यद्गार्हपत्ये सादयति । गृहा वै गार्हपत्यो गृहा वै प्रतिष्ठा तद्गृहेष्वेवैतत्प्र-
 25 तिष्ठायां प्रति तिष्ठति तथो हैनमेष वज्रो न हिनस्ति तस्मान्गार्हपत्ये साद-
 यति ॥ १९ ॥ ता उत्तरेणाहवनीयं प्र णयति । योषा वा आपो वृषा-
 ग्निर्मिथुनमेवैतत्प्रजननं क्रियत एवमिव हि मिथुनं कूपमुत्तरतो हि स्त्री
 पुमांसमुपशेते ॥ २० ॥ ता नान्तरेण सं चरेयुः । नेन्मिथुनं चर्यमाणमन्त-
 रेण संचरानिति ता नातिहृत्य सादयेन्नो अनाप्ताः सादयेत्स यदतिहृत्य
 30 सादयेदस्ति वा अपेक्षापां च विभ्रातृव्यमिव स यथेव ह तदमेर्भवति यत्रा-
 स्थाप उपसृशन्त्यप्नौ हाधि भ्रातृव्यं वर्धयेद्यदतिहृत्य सादयेद्यु अनाप्ताः
 सादयेन्नो हाभिस्तं काममभ्यापयेद्यस्मै कामाय प्रणीयन्ते तस्माद् संप्रत्येवो-
 त्तरेणाहवनीयं प्र णयति ॥ २१ ॥ अथ तृणैः परि स्तृणाति । द्वंद्वं पात्रा-

युदा हरति शूर्पं चाभिहोत्रहवणीं च स्पर्शं च कपालानि च शस्त्रां च
 कृष्णाजिनं चोलूखलमुसले दृषदुपले तद्दृश दशाक्षरा वै विराड्विराड्वै यज्ञ-
 स्तद्विराजमेवैतद्यज्ञमभिसं पादयत्यथ यद्वंद्वं द्वंद्वं वै वीर्यं यदा वै द्वौ सं-
 रभेते अथ तद्वीर्यं भवति द्वंद्वं वै मिथुनं प्रजननं मिथुनमेवैतत्प्रजननं
 5 क्रियते ॥ २२ ॥

V. Kāthopaniṣad.

Erster Adhyāya.

Erste Valli.

उशन्ह वै वाजश्रवसः सर्ववेदसं ददौ । तस्य ह नचिकेता नाम पुत्र
 आस ॥ १ ॥ तं ह कुमारं सन्तं दक्षिणासु नीयमानासु श्रद्धाविवेश ।
 सो ऽमन्यत ॥ २ ॥

पीतोदका जग्धतुणा दुग्धदोहा निरिन्द्रियाः ।

10 अनन्दा नाम ते लोकास्तान्स गच्छति ता ददत् ॥ ३ ॥

स होवाच पितरं तत कस्मै मां दास्यसीति । द्वितीयं तृतीयम् । तं
 होवाच मृत्यवे त्वा ददामीति ॥ ४ ॥

बह्वनामेमि प्रथमो बह्वनामेमि मध्यमः ।

किं स्विद्यमस्य कर्तव्यं यन्मयाद्य करिष्यति ॥ ५ ॥

15 अनुपश्य यथा पूर्वं प्रतिपश्य तथापरे ।

सस्यमिव मर्त्यः पच्यते सस्यमिवाजायते पुनः ॥ ६ ॥

वैश्वानरः प्रविशत्यतिथिर्ब्राह्मणो गृहान् ।

तस्मैतां शान्तिं कुर्वन्ति हर वैवस्वतोदकम् ॥ ७ ॥

आशाप्रतीक्षे संगतं सूनृतं चेष्टापूर्ते पुत्रपशून्च सर्वान् ।

20 एतदुक्ते पुरुषस्याल्यमेधसो यस्यानन्नन्वसति ब्राह्मणो गृहे ॥ ८ ॥

तिस्रो रात्रीर्यदवात्सोर्गृहे मे ऽनन्नन्नह्यन्नतिथिर्नमस्यः ।

नमस्ते ऽस्तु ब्रह्मन्त्वस्ति मे ऽस्तु तस्मात्प्रति त्रीन्वरान्वृणीष्व ॥ ९ ॥

शान्तसंकल्पः सुमना यथा स्याद्वीतमन्युर्गौतमो माभि मृत्यो ।

त्वत्प्रसृष्टं माभिवदेत्यतीत एतत्तयाणां प्रथमं वरं वृणे ॥ १० ॥

25 यथा पुरस्ताद्भविता प्रतीत औद्दालकिराक्षणिर्मत्प्रसृष्टः ।

सुखं रात्रीः शयिता वीतमन्युस्त्वां ददृशिवान्मृत्युमुखात्प्रमुक्तम् ॥ ११ ॥

स्वर्गे लोके न भयं किं चनास्ति न तत्र त्वं न जरया विभेति ।
 उभे तीर्त्वाशनायापिपासे शोकातिगो मोदते स्वर्गलोके ॥ १२ ॥
 स त्वमग्निं स्वर्ग्यमध्येषि मृत्यो प्रब्रूहि तं अद्धानाय मह्यम् ।
 स्वर्गलोका अमृतत्वं भजन्त एतद्वितीयेन वृणे वरेण ॥ १३ ॥
 5 प्र ते ब्रवीमि तद्दु मे निबोध स्वर्ग्यमग्निं नचिकेतः प्रजानन् ।
 अनन्तलोकाग्निमथो प्रतिष्ठां विद्धि त्वमेनं निहितं गुहायाम् ॥ १४ ॥
 लोकादिमग्निं तमुवाच तस्मै या इष्टका यावतीर्वा यथा वा ।
 स चापि तत्प्रत्यवदद्यथोक्तमथास्य मृत्युः पुनरेवाह तुष्टः ॥ १५ ॥
 तमब्रवीत्प्रीयमाणो महात्मा वरं तवेहाद्य ददामि भूयः ।
 10 तवैव नाम्ना भवितायमग्निः सृङ्गां चेमामनेकरूपां गृहाण ॥ १६ ॥
 त्रिणाचिकेतस्त्रिभिरेत्य संधिं त्रिकर्मकृत्तरति जन्ममृत्यु ।
 ब्रह्मजज्ञं देवमीडां विदित्वा निचाय्येमां शान्तिमत्यन्तमेति ॥ १७ ॥
 त्रिणाचिकेतस्त्रयमेतद्विदित्वा य एवं विद्वांश्चिनुते नाचिकेतम् ।
 स मृत्युपाशान्पुरतः प्रणोद्य शोकातिगो मोदते स्वर्गलोके ॥ १८ ॥
 15 एष ते ऽग्निर्नचिकेतः स्वर्ग्यो यमवृणीथा द्वितीयेन वरेण ।
 एतमग्निं तवैव प्रवक्ष्यन्ति जनासस्तृतीयं वरं नचिकेतो वृणीष्व ॥ १९ ॥
 येयं प्रेते विचिकित्सा मनुष्ये ऽस्तीत्येके नायमस्तीति चैके ।
 एतद्विद्यामनुशिष्टस्त्वयाहं वराणामेष वरस्तृतीयः ॥ २० ॥
 देवैरत्रापि विचिकित्सितं पुरा न हि सुविज्ञेयमगुरेष धर्मः ।
 20 अन्यं वरं नचिकेतो वृणीष्व मा मोपरोत्सीरति मा सृजैनम् ॥ २१ ॥
 देवैरत्रापि विचिकित्सितं किल त्वं च मृत्यो यन्न सुविज्ञेयमात्य ।
 वक्ता चास्य त्वादृगन्यो न लभ्यो नान्यो वरस्तुल्य एतस्य कश्चित् ॥ २२ ॥
 शतायुषः पुत्रपौत्रान्वृणीष्व बह्वन्पशून्हस्तिहिरण्यमश्वान् ।
 भूमेर्महदायतनं वृणीष्व स्वयं च जीव शरदो यावदिच्छसि ॥ २३ ॥
 25 एतत्तुल्यं यदि मन्यसे वरं वृणीष्व वित्तं चिरजीविकां च ।
 महान्भूमौ नचिकेतस्त्वमेधि कामानां त्वा कामभाजं करोमि ॥ २४ ॥
 ये ये कामा दुर्लभा मर्त्यलोके सर्वान्कामांश्छन्दतः प्रार्थयस्व ।
 इमा रामाः सरथाः सतूर्या न हीदृशा लम्बनीया मनुष्यैः ।
 आभिर्मत्प्रत्ताभिः परिचारयस्व नचिकेतो मरणं मानुप्राचीः ॥ २५ ॥
 30 श्रोभावा मर्त्यस्य यदन्तकैतत्सर्वेन्द्रियाणां जरयन्ति तेजः ।
 अपि सर्वं जीवितमल्पमेव तवैव वाहास्तव नृत्यगीति ॥ २६ ॥
 न वित्तेन तर्पणीयो मनुष्यो लप्स्यामहे वित्तमद्राक्ष्य चेत्त्वा ।
 जीविष्यामो यावदीशिष्यसि त्वं वरस्तु मे वरणीयः स एव ॥ २७ ॥

अजीर्यताममृतानामुपेत्य जीर्यन्तव्यः क्लृप्तः प्रजानन् ।
 अभिधायन्वर्णरतिप्रमोदानतिदीर्घं जीविते को रमेत ॥ २८ ॥
 यस्मिन्निदं विचिकित्सन्ति मृत्यो यत्सांपराये महति ब्रूहि नस्तत् ।
 यो ऽयं वरो गूढमनुप्रविष्टो नान्यं तस्मान्नचिकेता वृणीते ॥ २९ ॥

Zweite Valli.

- 5 अन्यच्छ्रेयो ऽन्यदुतैव प्रेयस्ते उभे नानार्थे पुरुषं सिनीतः ।
 तयोः श्रेय आददानस्य साधु भवति हीयते ऽर्थाद्य उ प्रेयो वृणीते ॥ १ ॥
 श्रेयस्य प्रेयस्य मनुष्यमेतस्ते संपरीक्ष्य विविनक्ति धीरः ।
 श्रेयो हि धीरो ऽभि प्रेयसो वृणीते प्रेयो मन्दो योगक्षेमाद्वृणीते ॥ २ ॥
 स त्वं प्रियान्प्रियरूपांश्च कामानभिधायन्नचिकेतो ऽत्यसाक्षीः ।
- 10 नैतां खड्गां वित्तमयीमवाप्नो यस्यां मज्जन्ति बहवो मनुष्याः ॥ ३ ॥
 दूरमेते विपरीते विषूची अविद्या या च विद्येति ज्ञाता ।
 विद्याभीप्सिन् नचिकेतसं मन्ये न त्वा कामा बहवो लोलुपन्ते ॥ ४ ॥
 अविद्यायामन्तरे वर्तमानाः स्वयंधीराः पण्डिता मन्यमानाः ।
 दन्द्रम्यमाणाः परियन्ति मूढा अन्वेनैव नीयमाना यथान्धाः ॥ ५ ॥
- 15 न सांपरायः प्रतिभाति बालं प्रमादन्तं वित्तमोहेन मूढम् ।
 अयं लोको नास्ति पर इति मानी पुनः पुनर्वशमापद्यते मे ॥ ६ ॥
 अवणायापि बद्धभिर्यो न लभ्यः शृण्वन्तो ऽपि बहवो यं न विदुः ।
 आश्रयो वक्ता कुशलो ऽस्य लब्धाश्रयो ज्ञाता कुशलानुशिष्टः ॥ ७ ॥
 न नरेणावरेण प्रोक्त एष सुविज्ञेयो बद्धधा चिन्त्यमानः ।
- 20 अनन्यप्रोक्ते गतिरत्र नास्त्यणीयान्हातर्कमणुप्रमाणात् ॥ ८ ॥
 नैषा तर्केण मतिरापनीया प्रोक्तान्येनैव सुज्ञानाय प्रेष्ठ ।
 यां त्वमापः सत्यधृतिर्वतासि त्वादृङ्गो भूयान्नचिकेतः प्रष्टा ॥ ९ ॥
 जानाम्यहं शैवधिरित्यनित्यं न ह्यध्रुवैः प्राप्यते हि ध्रुवं तत् ।
 ततो मया नाचिकेतश्चितो ऽपिरनित्यैर्द्रव्यैः प्राप्तवानस्मि नित्यम् ॥ १० ॥
- 25 कामस्याप्तिं जगतः प्रतिष्ठां क्रतोरानन्त्यमभयस्य पारम् ।
 स्तोममहदुत्तगायं प्रतिष्ठां दृष्ट्वा धृत्या धीरो नचिकेतो ऽत्यसाक्षीः ॥ ११ ॥
 तं दुर्दर्शं गूढमनुप्रविष्टं गुहाहितं गह्वरेष्ठं पुराणम् ।
 अथात्मयोगाधिगमेन देवं मत्वा धीरो हर्षशोकौ जहाति ॥ १२ ॥
 एतच्छ्रुत्वा संपरिगृह्य मर्त्यः प्रवृह्य धर्म्यमणुमेतमाय ।
- 30 स मोदते मोदनीयं हि लब्ध्वा विवृतं सप्त नचिकेतसं मन्ये ॥ १३ ॥

अन्यत्र धर्मादन्यत्राधर्मादन्यत्रास्मात्कृताकृतात् ।

अन्यत्र भूताच्च भव्याच्च यत्तत्पश्यसि तद्वद् ॥ १४ ॥

सर्वे वेदा यत्पदमामनन्ति तपांसि सर्वाणि च वदन्ति ।

यदिच्छन्तो ब्रह्मचर्यं चरन्ति तत्ते पदं संग्रहेण ब्रवीमि ॥ ओमित्येतत् ॥ १५ ॥

5 एतद्धेवाचरं ब्रह्मैतद्धेवाचरं परम् ।

एतद्धेवाचरं ज्ञात्वा यो यदिच्छति तस्य तत् ॥ १६ ॥

एतदालम्बनं श्रेष्ठमेतदालम्बनं परम् ।

एतदालम्बनं ज्ञात्वा ब्रह्मलोके महीयते ॥ १७ ॥

न जायते म्रियते वा विपश्चिन्नायं कुतश्चिन्न बभूव कश्चित् ।

10 अजो नित्यः शाश्वतो ऽयं पुराणो न हन्यते हन्यमाने शरीरे ॥ १८ ॥

हन्ता चेन्नन्यते हन्तुं हतश्चेन्नन्यते हतम् ।

उभौ तौ न विजानीतो नायं हन्ति न हन्यते ॥ १९ ॥

अणोरणीयान्महतो महीयानात्मास्य जन्तोर्निर्हितो गुहायाम् ।

तमक्रतुः पश्यति वीतशोको धातुप्रसादान्महिमानमात्मनः ॥ २० ॥

15 आसीनो दूरं व्रजति शयानो याति सर्वतः ।

कसं मदामदं देवं मदन्यो ज्ञातुमर्हति ॥ २१ ॥

अशरीरं शरीरेष्वनवस्थेष्ववस्थितम् ।

महान्तं विभुमात्मानं मत्वा धीरो न शोचति ॥ २२ ॥

नायमात्मा प्रवचनेन लभ्यो न मेधया न बह्वना श्रुतेन ।

20 यमेवैष वृणुते तेन लभ्यस्तस्यैष आत्मा विवृणुते तनूं स्वाम् ॥ २३ ॥

नाविरतो दुश्चरितान्नाशान्तो नासमाहितः ।

नाशान्तमानसो वापि प्रज्ञानेनैवमाप्नुयात् ॥ २४ ॥

यस्य ब्रह्म च चक्रं चोभे भवत ओदनम् ।

मृत्युर्यस्योपसेचनं क इत्या वेद यत्र सः ॥ २५ ॥

Dritte Valli.

25 अतं पिबन्तौ स्वकृतस्य लोके गुहां प्रविष्टौ परमे परार्थे ।

छायातपौ ब्रह्मविदो वदन्ति पञ्चामयो ये च त्रिणाचिकेताः ॥ १ ॥

यः सेतुरीजानानामचरं ब्रह्म यत्परम् ।

अभयं तितीर्षतां पारं नाचिकेतं शकेमहि ॥ २ ॥

आत्मानं रथिनं विद्धि शरीरं रथमेव तु ।

30 बुद्धिं तु सारथिं विद्धि मनः प्रग्रहमेव च ॥ ३ ॥

- इन्द्रियाणि हयानाङ्गर्विषयांस्तेषु गोचरान् ।
 आत्मेन्द्रियमनोयुक्तं भोक्तेत्याङ्गमनीषिणः ॥ ४ ॥
 यस्त्वविज्ञानवान्भवत्ययुक्तेन मनसा सदा ।
 तस्येन्द्रियाण्यवस्थानि दुष्टाश्चा इव सारथेः ॥ ५ ॥
 5 यस्तु विज्ञानवान्भवति युक्तेन मनसा सदा ।
 तस्येन्द्रियाणि वस्थानि सदश्चा इव सारथेः ॥ ६ ॥
 यस्त्वविज्ञानवान्भवत्यमनस्कः सदाशुचिः ।
 न स तत्पदमाप्नोति संसारं चाधिगच्छति ॥ ७ ॥
 यस्तु विज्ञानवान्भवति समनस्कः सदा शुचिः ।
 10 स तु तत्पदमाप्नोति यस्माद्भूयो न जायते ॥ ८ ॥
 विज्ञानसारथिर्यस्तु मनःप्रग्रहवान्नरः ।
 सो ऽध्वनः पारमाप्नोति तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ९ ॥
 इन्द्रियेभ्यः परा ह्यर्था अर्थेभ्यश्च परं मनः ।
 मनसस्तु परा बुद्धिर्बुद्धेरात्मा महान्परः ॥ १० ॥
 15 महतः परमव्यक्तमव्यक्तात्पुरुषः परः ।
 पुरुषान्न परं किं चित्सा काष्ठा सा परा गतिः ॥ ११ ॥
 एष सर्वेषु भूतेषु गूढो ऽत्मा न प्रकाशते ।
 दृश्यते त्वग्यया बुद्ध्या सूक्ष्मया सूक्ष्मदर्शिभिः ॥ १२ ॥
 यच्छेद्वाङ्मनसी प्राञ्जस्तदयच्छेज्ज्ञान आत्मनि ।
 20 ज्ञानमात्मनि महति नियच्छेत्तदयच्छेच्छान्त आत्मनि ॥ १३ ॥
 उत्तिष्ठत जायत प्राप्य वरान्निबोधत ।
 बुरस् धारा निशिता दुरत्यया दुर्गं पथस्तत्कवयो वदन्ति ॥ १४ ॥
 अशब्दमस्यार्शमरूपमव्ययं तथारसं नित्यमगन्धवच्च यत् ।
 अनाद्यनन्तं महतः परं ध्रुवं निचाय्य तन्मृत्युमुखात्प्रमुच्यते ॥ १५ ॥
 25 नाचिकेतमुपाख्यानं मृत्युप्रोक्तं सनातनम् ।
 उक्त्वा श्रुत्वा च मेधावी ब्रह्मलोके महीयते ॥ १६ ॥
 य इदं परमं गुह्यं श्रावयेद्ब्रह्मसंसदि ।
 प्रयतः श्राद्धकाले वा तदानन्त्याय कल्पते
 तदानन्त्याय कल्पत इति ॥ १७ ॥

Zweiter Adhyāya.

Vierte Valli.

पराञ्चि खानि व्यतृणत्स्वयंभूस्तस्मात्पराङ् पश्यति नान्तरात्मान् ।
 कश्चिद्धीरः प्रत्यगात्मानमैक्षदावृत्तचक्षुरमृतत्वमिच्छन् ॥ १ ॥
 पराचः कामाननुयन्ति बालास्ते मृत्योर्यन्ति विततस्य पाशम् ।
 अथ धीरा अमृतत्वं विदित्वा ध्रुवमध्रुवेष्विह न प्रार्थयन्ते ॥ २ ॥

5 येन रूपं रसं गन्धं शब्दान्स्पर्शांश्च मैथुनान् ।
 एतेनैव विजानाति किमत्र परिशिष्यते ॥ एतद्वै तत् ॥ ३ ॥
 स्वप्नान्तं जागरितान्तं चोभौ येनानुपश्यति ।
 महान्तं विभुमात्मानं मत्वा धीरो न शोचति ॥ ४ ॥

य इमं मध्वदं वेदात्मानं जीवमन्तिकात् ।
 10 ईशानं भूतभव्यस्य न ततो विजुगुप्सते ॥ एतद्वै तत् ॥ ५ ॥
 यः पूर्वं तपसो जातमज्ञः पूर्वमजायत ।
 गुहां प्रविश्य तिष्ठन्तं यो भूतेभिर्व्यपश्यत ॥ एतद्वै तत् ॥ ६ ॥
 या प्राणेन संभवत्यदितिर्देवतामयी ।
 गुहां प्रविश्य तिष्ठन्तीं या भूतेभिर्व्यजायत ॥ एतद्वै तत् ॥ ७ ॥
 15 अरण्योर्निहितो जावतेदा गर्भं इव सुभृतो गर्भिणीभिः ।
 दिवे दिव ईड्यो जागृवद्भिर्हविष्मद्भिर्मनुष्येभिरपिः ॥ एतद्वै तत् ॥ ८ ॥
 यतश्चोदेति सूर्यो ऽस्तं यत्र च गच्छति ।
 तं देवाः सर्वे ऽर्पितास्तदु नात्येति कश्चन ॥ एतद्वै तत् ॥ ९ ॥

यदेवेह तदमुत्र यदमुत्र तदन्विह ।
 20 मृत्योः स मृत्युमाप्नोति य इह नानेव पश्यति ॥ १० ॥
 मनसैवेदमाप्तव्यं नेह नानास्ति किं चन ।
 मृत्योः स मृत्युं गच्छति य इह नानेव पश्यति ॥ ११ ॥

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषो मध्य आत्मानि तिष्ठति ।
 ईशानो भूतभव्यस्य न ततो विजुगुप्सते ॥ एतद्वै तत् ॥ १२ ॥
 25 अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषो ज्योतिरिवाधूमकः ।
 ईशानो भूतभव्यस्य स एवायं स उ श्वः ॥ एतद्वै तत् ॥ १३ ॥

यथोदकं दुर्गे वृष्टं पर्वतेषु विधावति ।
 एवं धर्मान्पृथक्पश्यंस्तानिवानु विधावति ॥ १४ ॥
 यथोदकं शुद्धे शुद्धमासितं तादृगेव भवति ।
 30 एवं मुनेर्विजानत आत्मा भवति गौतम ॥ १५ ॥

Fünfte Valli.

पुरमेकादशद्वारमजस्यावक्रचेतसः ।

अनुष्ठाय न शोचति विमुक्तश्च विमुच्यते ॥ एतद्वै तत् ॥ १ ॥

हंसः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसञ्ज्ञोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत् ।

नृषद्वरसदृतसञ्ज्ञोमसदञ्जा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं बृहत् ॥ २ ॥

5 ऊर्ध्वं प्राणमुन्नयत्यपानं प्रत्यगस्यति ।

मध्ये वामनमासीनं विश्वे देवा उपासते ॥ ३ ॥

अस्य विसंसमानस्य शरीरस्थस्य देहिनः ।

देहाद्विमुच्यमानस्य किमत्र परिशिष्यते ॥ एतद्वै तत् ॥ ४ ॥

न प्राणेन नापानेन मर्त्यो जीवति कश्चन ।

10 इतरेण तु जीवन्ति यस्मिन्नेतावुपाश्रितौ ॥ ५ ॥

हन्त त इदं प्रवक्ष्यामि गुह्यं ब्रह्म सनातनम् ।

यथा च मरणं प्राप्यात्मा भवति गौतम ॥ ६ ॥

योनिमन्ये प्रपद्यन्ते शरीरत्वाय देहिनः ।

स्थाणुमन्ये ऽनुसंयन्ति यथाकर्म यथाश्रुतम् ॥ ७ ॥

15 य एष सुप्तेषु जागर्ति कामं कामं पुरुषो निर्ममाणः ।

तदेव शुक्रं तद्वृह्य तदेवामृतमुच्यते ।

तस्मिँल्लोकाः श्रिताः सर्वे तदु नात्येति कश्चन ॥ एतद्वै तत् ॥ ८ ॥

अभिर्यथैको भुवनं प्रविष्टो रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव ।

एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा रूपं रूपं प्रतिरूपो बहिः ॥ ९ ॥

20 वायुर्यथैको भुवनं प्रविष्टो रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव ।

एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा रूपं रूपं प्रतिरूपो बहिः ॥ १० ॥

सूर्यो यथा सर्वलोकस्य चक्षुर्न लिप्यते चानुषैर्बाह्यदोषैः ।

एकस्तथा सर्वभूतान्तरात्मा न लिप्यते लोकदुःखेन बाह्यः ॥ ११ ॥

एको वशी सर्वभूतान्तरात्मीकं रूपं बद्ध्वा यः करोति ।

25 तमात्मस्थं ये ऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां सुखं शाश्वतं नेतरेषाम् ॥ १२ ॥

नित्यो ऽनित्यानां चेतनश्चेतनानामेको बहूनां यो विदधाति कामान् ।

तमात्मस्थं ये ऽनुपश्यन्ति धीरास्तेषां शान्तिः शाश्वती नेतरेषाम् ॥ १३ ॥

तदेतदिति मन्यन्ते ऽनिर्देशं परमं सुखम् ।

कथं नु तद्विजानीयां किमु भाति विभाति वा ॥ १४ ॥

30 न तत्र सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नेमा विद्युतो भान्ति कुतो ऽयमग्निः ।

तमेव भान्तमनु भाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति ॥ १५ ॥

Sechste Valli.

ऊर्ध्वमूलो ऽवाकशाख एषो ऽश्वत्थः सनातनः ।

तदेव शुक्रं तद्ब्रह्म तदेवामृतमुच्यते ।

तस्मिँल्लोकाः श्रिताः सर्वे तदु नात्येति कश्चन ॥ एतद्वै तत् ॥ १ ॥

यदिदं किं च जगत्सर्वं प्राण एजति निःसृतम् ।

5

महद्भयं वज्रमुद्यतं य एतद्विदुरमृतास्ते भवन्ति ॥ २ ॥

भयादस्याग्निस्तपति भयात्तपति सूर्यः ।

भयादिन्द्रश्च वायुश्च मृत्युर्धावति पञ्चमः ॥ ३ ॥

इह चेदशकद्वीद्वं प्राक्शरीरस्य विस्रसः ।

ततः स्वर्गेषु लोकेषु शरीरत्वाय कल्पते ॥ ४ ॥

10

यथादर्शे तथात्मनि यथा स्वप्ने तथा पितृलोके ।

यथाप्सु परीव ददृशे तथा गन्धर्वलोके ।

व्यायातपयोरिव ब्रह्मलोके ॥ ५ ॥

इन्द्रियाणां पृथग्भावमुदयास्तमयौ च यत् ।

पृथगुत्पद्यमानानां मत्वा धीरो न शोचति ॥ ६ ॥

15

इन्द्रियेभ्यः परं मनो मनसः सत्त्वमुत्तमम् ।

सत्त्वाद्धि महानात्मा महतो ऽव्यक्तमुत्तमम् ॥ ७ ॥

अव्यक्तात्तु परः पुरुषो व्यापको ऽलिङ्ग एव च ।

यं ज्ञात्वा मुच्यते जन्तुरमृतत्वं च गच्छति ॥ ८ ॥

न संदृशे तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम् ।

20

हृदा मनीषा मनसाभिकृप्तो य एतद्विदुरमृतास्ते भवन्ति ॥ ९ ॥

यदा पञ्चावतिष्ठन्ते ज्ञानानि मनसा सह ।

बुद्धिश्च न विचेष्टते तामाहुः परमां गतिम् ॥ १० ॥

तां योगमिति मन्यन्ते स्थिरामिन्द्रियधारणाम् ।

अप्रमत्तस्तदा भवति योगो हि प्रभवाप्ययौ ॥ ११ ॥

25

नैव वाचा न मनसा प्राप्तुं शक्यो न चक्षुषा ।

अस्तीति ब्रुवतो ऽन्यत्र कथं तदुपलभ्यते ॥ १२ ॥

अस्तीत्येवोपलब्धव्यस्तत्त्वभावेन चोभयोः ।

अस्तीत्येवोपलब्धस्य तत्त्वभावः प्रसोदति ॥ १३ ॥

यदा सर्वे प्रमुच्यन्ते कामा ये ऽस्य हृदि श्रिताः ।

30

अथ मर्त्यो ऽमृतो भवत्यत्र ब्रह्म समश्नुते ॥ १४ ॥

यदा सर्वे प्रभिद्यन्ते हृदयस्थेह ग्रन्थयः ।

अथ मर्त्यो ऽमृतो भवत्येतावदनुशासनम् ॥ १५ ॥

शतं चैका च हृदयस्य नाड्यस्तासां मूर्धानमभिनिःसृतैका ।
तयोर्ध्वमायन्नमृतत्वमिति विष्वङ्मुन्या उत्क्रमणे भवन्ति ॥ १६ ॥
अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषो ऽन्तरात्मा सदा जनानां हृदये संनिविष्टः ।
तं स्वाच्छरीरात्पवृहेन्मुञ्जादिवेषीकां धैर्येण ।

- 5 तं विद्याच्छुक्रममृतं तं विद्याच्छुक्रममृतमिति ॥ १७ ॥
मृत्युप्रोक्तां नचिकेतो ऽथ लब्ध्वा विद्यामेतां योगविधिं च कृत्स्नम् ।
ब्रह्मप्राप्तो विरजो ऽभूद्विमृत्युरन्यो ऽप्येवं यो विदध्यात्ममेव ॥ १८ ॥
सह नाववतु सह नौ भुनक्तु सह वीर्यं करवावहै तेजसि नावधीत-
मस्तु मा विद्विषावहै । ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

VI. Āśvalāyana's Gṛhyasūtra.

Die Einführung des Schülers (I, 19—22).

- 10 अष्टमे वर्षे ब्राह्मणमुपनयेत् । गर्भाष्टमे वा । एकादशे चत्रियम् । द्वा-
दशे वैश्यम् । आ षोडशाद्ब्राह्मणस्यानतीतः कालः । आ द्वाविंशत्चत्रियस्य ।
आ चतुर्विंशद्वैश्यस्य । अत ऊर्ध्वं पतितसावित्रीका भवन्ति । नैनानुपनयेत् ।
नाध्यापयेत् । न याजयेत् । नैभिर्व्यवहरेयुः । अलंकृतं कुमारं कुशलीकृत-
शिरसमहतेन वाससा संवीतम् । ऐण्येन वाजिनेन ब्राह्मणम् । रौरवेण
15 चत्रियम् । आजेन वैश्यम् । यदि वासांसि वसीरन्नक्तानि वसीरन् । का-
षायं ब्राह्मणः । माज्जिष्ठं चत्रियः । हारिद्रं वैश्यः । तेषां मेखलाः । मौञ्जी
ब्राह्मणस्य । धनुर्ज्या चत्रियस्य । आवी वैश्यस्य । तेषां दण्डाः । पालाशो
ब्राह्मणस्य । औदुम्बरः चत्रियस्य । वैल्को वैश्यस्य । सर्वे वा सर्वेषाम् ।
समन्वारव्ये ऊत्तोत्तरतो ऽग्नेः प्राङ्मुख आचार्यो ऽवतिष्ठते । पुरस्तात्प्राङ्मुख
20 इतरः । अपामज्जली पूरयित्वा तत्सवितुर्वृणीमह (R.V. 5, 82, 1) इति पूर्णे-
नास्य पूर्णमवचारयति । आसिच्य देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां
पूष्णो हस्ताभ्यां हस्तं गृह्णाम्यसाविति तस्य पाणिना पाणिं साङ्गुष्ठं गृह्णी-
यात् । सविता ते हस्तमग्रभीदसाविति द्वितीयम् । अपिराचार्यस्तवासा-
विति तृतीयम् । आदित्यमीक्षयेत् । देव सवितरेष ते ब्रह्मचारी तं
25 गोपाय स मा मृतेत्याचार्यः । कस्य ब्रह्मचार्यसि प्राणस्य ब्रह्मचार्यसि क-
स्त्वा कमुपनयते काय त्वा परिददामीति । (R.V. 3, 8, 4) युवा सुवासाः

परिवीत आगादित्वर्धर्चनैनं प्रदक्षिणमावर्तयेत् । तस्माद्धंसौ पाणी कृत्वा
हृदयदेशमालभेतोत्तरेण । अग्निं परिसमुह्य ब्रह्मचारी तूष्णीं समिधमाद-
ध्यात् । तूष्णीं वै प्राजापत्यम् । प्राजापत्यो ब्रह्मचारी भवतीति विज्ञा-
यते । मन्त्रेण हैके ।

5 अग्रे समिधमाहार्षं बृहते जातवेदसे ।

तथा त्वमग्ने वर्धस्व समिधा ब्रह्मणा वयम् ॥

स्वाहेति । स समिधमाधायान्निमुपसृश्य मुखं निमार्ष्टि त्रिः । तेजसा मा
समनज्मीति । तेजसा ह्येवात्मानं समनक्तीति विज्ञायते ।

मयि मेधां मयि प्रजां मय्यभिल्लेजो दधातु ।

10 मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु ।

मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो दधातु ।

यत्ते अग्ने तेजस्तेनाहं तेजस्वी भूयासम् ।

यत्ते अग्ने वर्चस्तेनाहं वर्चस्वी भूयासम् ।

यत्ते अग्ने हरस्तेनाहं हरस्वी भूयासम् ।

15 इत्युपस्थाय जान्वाच्योपसंगृह्य ब्रूयात् । अधीहि भोः । सावित्रीं भोऽ
अनुब्रूहीति । तस्य वाससा पाणिभ्यां च पाणी संगृह्य सावित्रीमन्वाह ।
पच्छे ऽर्धर्चशः सर्वां यथाशक्ति वाचयति । हृदयदेशे ऽस्योर्ध्वाङ्गुलिं पाणि-
मुपदधाति ।

मम व्रते हृदयं ते दधामि मम चित्तमनु चित्तं ते अस्तु ।

20 मम वाचमेकव्रतो जुषस्व बृहस्पतिश्चा नियुनक्तु मह्यम् ॥

इति । मेखलामाबध्य दण्डं प्रदाय ब्रह्मचर्यमादिशेत् । ब्रह्मचार्यस्यो ऽशान
कर्म कुरु दिवा मा स्वाप्सीराचार्याधीनो वेदमधीष्वेति । द्वादश वर्षाणि
वेदब्रह्मचर्यम् । ग्रहणान्तं वा । सायंप्रातर्भिक्षेत् । सायंप्रातः समिधमाद-
ध्यात् । अप्रत्याख्यायिनमग्ने भिक्षेत् । अप्रत्याख्यायिनीं वा । भवान्भिक्षां

25 ददात्विति । अनुप्रवचनीयमिति वा । तदाचार्याय वेदयति । तिष्ठेदहः-
शेषम् । अस्तमिते ब्रह्मोदनमनुप्रवचनीयं अपयित्वाचार्याय वेदयति ।
आचार्यः समन्वारब्धे जुहुयात् । सदसस्पतिमद्भुतमिति (RV. 1, 18, 6) ।
सावित्र्या द्वितीयम् । यद्यत्किं चात ऊर्ध्वमनूक्तं स्यात् । ऋषिभ्यस्तृतीयम् ।
सौविष्टकृतं चतुर्थम् । ब्राह्मणान्भोजयित्वा वेदसमाप्तिं वाचयति । अत

30 ऊर्ध्वमन्वारालवणाशी ब्रह्मचार्यधःशायी त्रिरात्रं द्वादशरात्रं संवत्सरं वा ।
चरितव्रताय मेधाजननं करोति । अनिन्दितायां दिक्षेकमूलं पलाशं कुश-
स्तम्बं वा पलाशापचारे प्रदक्षिणमुदकुम्भेन त्रिः परिषिञ्चन्तं वाचयति ।
सुश्रवः सुश्रवा असि यथा त्वं सुश्रवः सुश्रवा अस्तेवं मां सुश्रवः सौश्रवसं

कुरु । यथा त्वं देवानां यज्ञस्य निधिपो ऽस्येवमहं मनुष्याणां वेदस्य नि-
धिपो भूयासमिति । एतेन वापनादि परिदानान्तं व्रतादेशनं व्याख्यातम् ।
इत्यनुपेतपूर्वस्य । अथोपेतपूर्वस्य । कृताकृतं केशवपनं मेधाजननं च । अग्नि-
रुक्तं परिदानं कालस्य । तत्सवितुर्वृणीमह (R.V. 5, 82, 1) इति सावित्रीम् ।

VII. Mahābhārata.

1. Das Buch Pausya (1, 3).

5

सौतिरुवाच ।

जनमेजयः पारिचितः सह भ्रातृभिः कुरुक्षेत्रे दीर्घसत्त्वमुपास्ते स्म ।
तस्य भ्रातरस्त्रयः श्रुतसेन उग्रसेनो भीमसेन इति । तेषु तत्सत्त्वमुपासी-
नेष्वागच्छत्सारमेयः । स जनमेजयस्य भ्रातृभिरभिहतो रोरुयमाणो मातुः
समीपमुपागच्छत् । तं माता रोरुयमाणमुवाच । किं रोदिषि केनास्य-
10 भिहत इति । स एवमुक्तो मातरं प्रत्युवाच । जनमेजयस्य भ्रातृभिरभि-
हतो ऽस्मीति । तं माता प्रत्युवाच । व्यक्तं त्वया तत्रापराङ् येनास्यभिहत
इति । स तां पुनरुवाच । नापराध्यामि किं चिन्नावेक्षे हवींषि नावलिह
इति । तच्छ्रुत्वा तस्य माता सरमा पुत्रदुःखार्ता तत्सत्त्वमुपागच्छन् स
जनमेजयः सह भ्रातृभिर्दीर्घसत्त्वमुपास्ते । स तथा क्रुद्धया तत्रोक्तः । अयं
15 मे पुत्रो न किं चिदपराध्यति नावेक्षते हवींषि नावलिह किमर्थमभिहत
इति । न किं चिदुक्तवन्तस्ते । सा तानुवाच । यस्मादभिहतो ऽनपकारी
तस्माददृष्टं त्वां भयमागमिष्यतीति । जनमेजय एवमुक्तो देवशुन्या सरमया
भृशं संभ्रान्तो विषण्णश्चासीत् ।

स तस्मिन्सन्ने समप्ते हास्तिनपुरं प्रत्येत्य पुरोहितमनुरूपमन्विष्यमाणः
20 परं यत्नमकरोत् । यो मे पापकृत्वां शमयेदिति । स कदा चिन्मृगयां
यातः पारिचितो जनमेजयः कस्मिंश्चित्स्वविषय आश्रममपश्यत् । तत्र कश्चि-
दृषिरासां चक्रे श्रुतश्रवा नाम । तस्याभिमतः पुत्र आस्ते सोमश्रवा नाम ।
तस्य तं पुत्रमभिगम्य जनमेजयः पारिचितः पौरोहित्याय वव्रे । स नम-
स्कृत्य तमृषिमुवाच । भगवन्नयं तव पुत्रो मम पुरोहितो ऽस्त्विति । स
25 एवमुक्तः प्रत्युवाच जनमेजयम् । भो जनमेजय पुत्रो ऽयं मम सर्थो जातः ।
महातपस्वी स्वाध्यायसंपन्नो मत्तपोवीर्यसंभृतो मच्छुक्रं पीतवत्यास्तस्याः कुक्षौ
संवृद्धः । समर्थो ऽयं भवतः सर्वाः पापकृत्वाः शमयितुमन्तरेण महादेव-

कृत्याम् । अस्य त्वेकमुपांशुव्रतम् । यदेनं कश्चिद्ब्राह्मणः कं चिदर्थमभिया-
चेत्तं तस्मै दद्यादयम् । यद्येतदुत्सहसे ततो नयस्त्वेनमिति । तेनैवमुक्तो
जनमेजयस्तं प्रत्युवाच । भगवन् । तत्तथा भविष्यतीति ।

स तं पुरोहितमुपादायोपावृत्तो भ्रातृनुवाच । मयायं वृत उपा-
5 ध्यायः । यदयं ब्रूयात्तत्कार्यमविचारयद्भिर्भवद्भिरिति । तेनैवमुक्ता भ्रातर-
स्तस्य तथा चक्रुः । स तथा भ्रातृन्संदिश्य तत्तच्छिलां प्रत्यभिप्रतस्थे तं च
देशं वशे स्थापयामास ।

एतस्मिन्नन्तरे कश्चिदृषिर्धौम्यो नामायोदः । तस्य शिष्यास्त्रयो बभूवु-
रुपमन्युरारुणिवेदश्चेति । स एकं शिष्यमारुणिं पाश्चात्त्यं प्रेषयामास । गच्छ
10 केदारखण्डं बधानेति । स उपाध्यायेन संदिष्ट आरुणिः पाश्चात्त्यस्तत्र गत्वा
तत्केदारखण्डं बन्धुं नाशकम् । स क्लिष्टमानो ऽपश्यदुपायम् । भवत्वैवं
करिष्यामीति । स तत्र संविवेश केदारखण्डे । शयाने तु तस्मिंस्तदु-
दकं तस्थौ ।

ततः कदा चिदुपाध्याय आयोदो धौम्यः शिष्यानपृच्छत् । क्वारुणिः
15 पाश्चात्त्यो गत इति । ते तं प्रत्युचुः । भगवन् । त्वयैव प्रेषितो गच्छ केदार-
खण्डं बधानेति । स एवमुक्तस्तार्क्ष्यिष्यान्प्रत्युवाच । तस्मात्सर्वे तत्र गच्छामो
यत्र स गत इति । स तत्र गत्वा तस्याद्धानाय शब्दं चकार । भो आरुणे
पाश्चात्त्य क्वासि वत्सैहीति । स तच्छ्रुत्वारुणिरुपाध्यायवाक्यं तस्मात्केदार-
खण्डात्सहसोत्थाय तमुपाध्यायमुपतस्थे । प्रोवाच चैनम् । अयमस्मि । अत्र
20 केदारखण्डे निःसरमाणमुदकमवारणीयं संरोडुं संविष्टो भगवच्छब्दं श्रुत्वैव
सहसा विदार्य केदारखण्डं भवन्तमुपस्थितः । तदभिवादये भगवन्तम् ।
आज्ञापयतु भवान् । कमर्थं करवाणीति । तमुपाध्यायः प्रत्युवाच । यस्माद्भ-
वान्केदारखण्डं विदार्योत्थितस्तस्मादुद्दालक एव नाम्ना भवान्भविष्यति ।
यस्माच्च त्वया मद्बचनमनुष्ठितं तस्माच्छ्रेयो ऽवाप्स्यसि । सर्वे च ते वेदाः
25 प्रतिभास्यन्ति सर्वाणि च धर्मशास्त्राणीति । स एवमुक्त उपाध्यायेनेष्टं
देशं जगाम ।

अथापरः शिष्यस्तस्मैवायोदस्य धौम्यस्योपमन्युर्नाम । तं चोपाध्यायः
प्रेषयामास । वत्सोपमन्यो गा रक्षस्वेति । स उपाध्यायवचनादरक्षद्गाः ।
स चाहनि गा रक्षित्वा दिवसत्रये गुरुगृहमागम्योपाध्यायस्यागतः स्थित्वा
30 नमस्त्रके । तमुपाध्यायः पीवानमपश्यत् । उवाच चैनम् । वत्सोपमन्यो केन
वृत्तिं कल्पयसि पीवानसि दृढमिति । स उपाध्यायं प्रत्युवाच । भो भैक्षेण
वृत्तिं कल्पयामीति । तमुपाध्यायः प्रत्युवाच । मय्यनिवेद्य भैक्षं नोपयोक्त-
व्यमिति । स तथेत्युक्त्वा पुनररक्षद्गाः । अन्यदधिकं भैक्षं चरित्वोपाध्यायाय

- न्यवेदयत् । स तस्मादुपाध्यायः सर्वमेव भैक्षमगृह्णात् । स तथेत्युक्तः पुन-
 ररचद्वाः । अह्नि रक्षित्वा निशामुखे गुरुकुलमागम्य गुरोरग्रतः स्थित्वा
 नमश्चक्रे । तमुपाध्यायस्तथापि पीवानमेव दृष्ट्वा वाच । वत्सोपमन्यो सर्व-
 मशेषतस्ते भैक्षं गृह्णामि केनेदानीं वृत्तिं कल्पयसीति । स एवमुक्तस्तमुपा-
 5 ध्यायं प्रत्युवाच । भगवते निवेद्य पूर्वमपरं चरामि तेन वृत्तिं कल्पयामीति ।
 तमुपाध्यायः प्रत्युवाच । नैषा न्याय्या गुरुवृत्तिः । अन्येषामपि भैक्षोपजी-
 विनां वृत्त्युपरोधं करोष्येवं वर्तमानः । लुब्धो ऽसीति । स तथेत्युक्त्वा गा
 अरक्षत् । रक्षित्वा च पुनरुपाध्यायगृहमागम्योपाध्यायस्याग्रतः स्थित्वा नम-
 श्चक्रे । तमुपाध्यायस्तथापि पीवानमेव दृष्ट्वा पुनरुवाच । वत्सोपमन्यो । अहं
 10 ते सर्वं भैक्षं गृह्णामि न चान्यच्चरसि पीवानसि भृशं केन वृत्तिं कल्पयसीति ।
 स एवमुक्तस्तमुपाध्यायं प्रत्युवाच । भो एतासां गवां पयसा वृत्तिं कल्प-
 यामीति । तमुपाध्यायः प्रत्युवाच । नैतन्प्राप्यं पय उपयोक्तुं भवतो मया
 नाभ्यनुज्ञातमिति । स तथेति प्रतिज्ञाय गा रक्षित्वा पुनरुपाध्यायगृहमेत्य
 गुरोरग्रतः स्थित्वा नमश्चक्रे । तमुपाध्यायः पीवानमेव दृष्ट्वा वाच । वत्सो-
 15 पमन्यो भैक्षं नाश्रासि न चान्यच्चरसि पयो न पिबसि पीवानसि भृशं
 केनेदानीं वृत्तिं कल्पयसीति । स एवमुक्त उपाध्यायं प्रत्युवाच । भोः फेनं
 पिबामि यमिमे वत्सा मातृणां स्नानान्पिबन्त उद्गिरन्तीति । तमुपाध्यायः
 प्रत्युवाच । एते त्वदनुकम्पया गुणवन्तो वत्साः प्रभूततरं फेनमुद्गिरन्ति ।
 तदेषामपि वत्सानां वृत्त्युपरोधं करोष्येवं वर्तमानः । फेनमपि भवान्न
 20 पातुमर्हतीति । स तथेति प्रतिश्रुत्य पुनररचद्वाः । तथा प्रतिषिद्धो भैक्षं
 नाश्राति न चान्यच्चरति पयो न पिबति फेनं नोपयुङ्के । स कदा चिद-
 रण्ये क्षुधातौर्ऽर्कपक्षाण्यभक्षयत् । स तैरर्कपक्षैर्भक्षितैः क्षारतित्तकटुरूक्षै-
 स्तीक्ष्णविपाकैश्चक्षुष्यपहते ऽन्यो बभूव । ततः सो ऽन्यो ऽपि तच्च चङ्गम्यमाणः
 कूपे पपात । अथ तस्मिन्नागच्छति सूर्ये चास्ताचलावलम्बिन्युपाध्यायः शि-
 25 ध्यानवोचत् । मयोपमन्युः सर्वतः प्रतिषिद्धः । स नियतं कुपितः । ततो
 नागच्छति चिरम् । ततो ऽन्वेष्ट इति । एवमुक्त्वा शिष्यैः सार्धमरणं गत्वा
 तस्याङ्गानाय शब्दं चकार । भो उपमन्यो क्वासि वत्सैहीति । स उपा-
 ध्यायवचनं श्रुत्वा प्रत्युवाचोच्चैः । अयमस्मिन्कूपे पतितो ऽहमिति । तमुपा-
 ध्यायः प्रत्युवाच । कथं त्वमस्मिन्कूपे पतित इति । स उपाध्यायं प्रत्युवाच ।
 30 अर्कपक्षाणि भक्षयित्वान्धीभूतो ऽस्मि । अतः कूपे पतित इति । तमुपाध्यायः
 प्रत्युवाच । अश्विनी सुहि । तौ देवभिषजौ त्वां चक्षुष्मन्तं कर्तारौविति ।
 स एवमुक्त उपाध्यायेनोपमन्युः स्तोतुमुपचक्रमे देवावश्विनावृग्भिर्वाग्भिः ।

एवं तावभिष्टुतावश्विनावाजग्मतुः । आहतुश्चैनम् । प्रीतौ स्वः । एष
 ते ऽपूपः । अशानैनमिति । स एवमुक्तः प्रत्युवाच । नानृतपूर्वमूचतुर्भग-
 वन्तौ । न त्वहमेतमपूपमुपयोक्तुमुत्सहे गुरवे ऽनिवेद्येति । ततस्तमश्विनावू-
 चतुः । आवाभ्यां पुरस्ताद्भवत उपाध्यायेनैवमेवाभिष्टुताभ्यामपूपो दत्तः ।
 5 उपयुक्तः स तेनानिवेद्य गुरवे । त्वमपि तथैव कुरुष्व यथा कृतमुपाध्याये-
 नेति । स एवमुक्तः प्रत्युवाच । एतत्प्रत्यनुनये भवन्तावश्विनौ । नोत्सहे ऽहम-
 निवेद्य गुरवे ऽपूपमेतमुपयोक्तुमिति । तमश्विनावाहतुः । प्रीतौ स्वस्त्वानया
 गुरुभक्त्या । उपाध्यायस्य ते कार्णायसा दन्ता भवतो हिरण्मया भवि-
 ष्यन्ति चक्षुष्मांश्च भविष्यसि श्रेयश्वावाप्स्यसीति । स एवमुक्तो ऽश्विभ्यां
 10 लब्धचक्षुरुपाध्यायसकाशमागम्योपाध्यायमभ्यवादयत् । आचचचे च । स
 चास्य प्रीतिमान्बभूव । आह चैनम् । यथाश्विनावाहतुस्तथा त्वं श्रेयो ऽवा-
 प्स्यसि सर्वे च ते वेदाः प्रतिभास्यन्ति सर्वाणि च धर्मशास्त्राणीति । एषा
 तस्यापि परीक्षोपमन्योः ।

अथापरः शिष्यस्तस्मैवायोदस्य धौम्यस्य वेदो नाम । तमुपाध्यायः
 15 समादिदेश । वत्स वेद । इहास्यतां च मद्रुहे कं चित्कालम् । शुश्रूषणा
 च भवितव्यम् । श्रेयस्ते भविष्यतीति । स तथेत्युक्त्वा गुरुकुले दीर्घकालं
 गुरुशुश्रूषापरो ऽवसन्नौरिव नित्यं गुरुधूर्षु नियुज्यमानः शीतोष्णचक्षुष्णादु-
 खसहः सर्वचाप्रतिकूलः । तस्य महता कालेन गुरुः परितोषं जगाम ।
 तत्परितोषाच्च श्रेयः सर्वज्ञतां चावाप । एषा तस्यापि परीक्षा वेदस्य ।

20 स उपाध्यायेनानुज्ञातः समावृत्तस्तस्माद्गुरुकुलवासाद्गृहाश्रमं प्रत्यपव्यत ।
 तस्यापि स्वगृहे वसतस्त्रयः शिष्या बभूवुः । स शिष्यान् किं चिदुवाच ।
 कर्म वा क्रियतां गुरुशुश्रूषा वेति । दुःखाभिज्ञो हि गुरुकुलवासस्य शि-
 ष्यान्परिक्षेशेन योजयितुं नेयेष । अथ कस्मिंश्चित्काले वेदं ब्राह्मणं जनमेजयः
 पौष्यश्च क्षत्रियावुपेत्य वरचिखोपाध्यायं चक्रतुः । स कदा चिदाज्यकार्येणा-
 25 भिप्रस्थित उत्तङ्कं नाम शिष्यं नियोजयामास । भो उत्तङ्क यत्किं चिद-
 स्मद्रुहे परिहीयेत तदिच्छाम्यहमपरिहीयमाणं भवता क्रियमाणमिति । स
 एवं प्रतिसंदिश्योत्तङ्कं वेदः प्रवासं जगाम । अथोत्तङ्कः स शुश्रूषुर्गुरुनियो-
 गमनुतिष्ठमानो गुरुकुले वसति स्म । स तत्र वसमान उपाध्यायस्त्रीभिः
 सहिताभिराह्वयोक्तः । उपाध्यायानी त ऋतुमती । उपाध्यायश्च ते प्रो-
 30 षितः । अस्या यथायमृतुर्वन्ध्यो न भवति तथा क्रियताम् । एषा विधी-
 दतीति । स एवमुक्तस्त्रयः प्रत्युवाच । न मया स्त्रीणां वचनादिद-
 मकार्यं करणीयम् । नह्यहमुपाध्यायेन संदिष्टः । अकार्यमपि त्वया कार्य-
 मिति । तस्य पुनरुपाध्यायः कालान्तरेण गृहमाजगाम तस्मात्प्रवासात् । स

तु तद्वृत्तं तस्याशेषमुपलभ्य प्रीतिमानभूत् । उवाच चैनम् । वत्सोत्तङ्क किं
ते प्रियं करवाणि । धर्मतो हि शुश्रूषितो ऽस्मि भवता । तेन प्रीतिः
परस्परं नौ संवृद्धा । तदनुजाने भवन्तम् । सर्वानेव कामानवाप्स्यसि ।
गम्यतामिति । स एवमुक्तः प्रत्युवाच । किं ते प्रियं करवाणि । एवं ह्याहुः ।

5 यस्याधर्मेण वै ब्रूयाद्व्याधर्मेण पृच्छति ।

तयोरन्यतरः प्रैति विद्वेषं वाधिगच्छति ।

सो ऽहमनुज्ञातो भवतेच्छामीष्टं गुर्वर्थमुपाहर्तुमिति । तेनैवमुक्त उपा-
ध्यायः प्रत्युवाच । वत्सोत्तङ्क । उष्यतां तावदिति । स कदा चिदुपाध्या-
यमाहोत्तङ्कः । आज्ञापयतु भवान् । किं ते प्रियमुपाहरामि गुर्वर्थमिति ।
10 तमुपाध्यायः प्रत्युवाच । वत्सोत्तङ्क ब्रूषो मां चोदयसि गुर्वर्थमुपाहरा-
मीति । तन्नृच्छ । एतां प्रविशोपाध्यायानीं पृच्छ किमुपाहरामीति ।
एषा यद्वीति तदुपाहरखेति । स एवमुक्त उपाध्यायेनोपाध्यायानीम-
पृच्छत् । भवति । उपाध्यायेनास्यनुज्ञातो गृहं गन्तुम् । इच्छामीष्टं गुर्वर्थ-
मुपाहृत्यानृणो गन्तुम् । तदाज्ञापयतु भवती किमुपाहरामि गुर्वर्थमिति ।
15 सैवमुक्तोपाध्यायानी तमुत्तङ्कं प्रत्युवाच । गच्छ पुत्र पौष्यं प्रति राजानं
कुण्डले भित्तितुं तस्य चत्रियया पिनद्धे । ते आनयस्व । चतुर्थे ऽहनि पुण्यकं
भवता । ताभ्यामावद्धाभ्यां शोभमाना ब्राह्मणान्परिवेष्टुमिच्छामि । तत्सं-
पादयस्व । एवं हि कुर्वतः श्रेयो भविता । अन्यथा श्रेयः कुत इति ।

स एवमुक्त उपाध्यायान्या प्रातिष्ठतोत्तङ्कः । स पथि गच्छन्नपश्यदृष-
20 भमतिप्रमाणं तमधिकृढं च पुरुषमतिप्रमाणमेव । स पुरुष उत्तङ्कमभ्यभा-
षत । भो उत्तङ्क । एतत्पुत्रीषमस्वर्षभस्य भक्षयस्वेति । स एवमुक्तो नैच्छत् ।
तमाह पुरुषो भूयः । भक्षयस्वोत्तङ्क मा विचारय । उपाध्यायेनापि ते
भक्षितं पूर्वमिति । स एवमुक्तो बाढमित्युक्त्वा तदा तदृषभस्य मूत्रं पुत्रीषं च
भक्षयित्वोत्तङ्कः संभ्रान्तः स्थित एवोपसृष्ट्य प्रतस्थे यत्र स चत्रियः पौष्यः ।
25 तमुपासीनमपश्यदुत्तङ्कः । स उत्तङ्कस्तमुपेत्याशीर्भिरभिनन्द्योवाच । अर्थी
भवन्तमुपगतो ऽस्मीति । स एनमभिवाद्योवाच । भगवन् । पौष्यः खल्वहम् ।
किं करवाणीति । स तमुवाच । गुर्वर्थं कुण्डलयोरर्थेनाभ्यागतो ऽस्मि । ये
वै ते चत्रियया पिनद्धे कुण्डले ते भवान्दातुमर्हतीति । तं पौष्यः प्रत्युवाच ।
प्रविशान्तःपुरं चत्रिया याच्यतामिति । स तेनैवमुक्तः प्रविशान्तःपुरं चत्रियां
30 नापश्यत् । स पौष्यं पुनरुवाच । न युक्तं भवताहमनृतेनोपचरितुम् । नहि
ते ऽन्तःपुरे चत्रिया संनिहिता । नैनां पश्चामीति । स एवमुक्तः पौष्यः
क्षणमात्रं विमृशोत्तङ्कं प्रत्युवाच । नियतं भवानुच्छिष्टः । स्मर तावत् ।
नहि सा चत्रियोच्छिष्टेनाशुचिना शक्या द्रष्टुम् । पतिव्रतात्वात्तेषां नाशु-

- चेदर्शनमुपैतीति । अथैवमुक्त उक्तङ्कः स्मृत्योवाच । अस्ति खलु मयोत्थिते-
नोपसृष्टं गच्छता चेति । तं पौष्यः प्रत्युवाच । एष ते व्यतिक्रमः । नोत्थि-
तेनोपसृष्टं भवति गच्छता चेति । अथोक्तङ्कस्तं तथेत्युक्त्वा प्राङ्मुख उपविश्य
5 सुप्रचालितपाणिपादवदनो निःशब्दाभिरफेनाभिरनुष्णाभिर्हृद्गताभिरङ्गिरूप-
सृष्ट्य द्विः परिमृज्य खान्यङ्गिरूपसृष्ट्य चान्तःपुरं प्रविवेश । ततस्तां चित्रिया-
मपश्यत् । सा च दृष्ट्वोक्तङ्कं प्रत्युत्यायाभिवाद्योवाच । स्वागतं ते भगवन् ।
आज्ञापय किं करवाणीति । स तामुवाच । एते कुण्डले गुर्वर्थं मे भिक्षिते
दातुमर्हसीति । सा प्रीता तेन तस्य सद्भावेन पात्रमयमनतिक्रमणीयश्चेति
मत्वा ते कुण्डले अवमुच्यासौ प्रायच्छत् । आह चैनम् । एते कुण्डले तत्त्वको
10 नागराजः सुभृशं प्रार्थयति । अप्रमत्तो नेतुमर्हसीति । स एवमुक्तस्तां चित्रियां
प्रत्युवाच । भवति सुनिर्वृता भव । न मां शक्तस्तत्त्वको नागराजो धर्ष-
यितुमिति । स एवमुक्त्वा तां चित्रियामामन्त्र्य पौष्यसकाशमागच्छत् । आह
चैनम् । भोः पौष्य प्रीतो ऽस्मीति । तमुक्तङ्कं पौष्यः प्रत्युवाच । भगवन् ।
चिरस्य पात्रमासाद्यते भवांश्च गुणवानतिथिः । तदिच्छे आहं कर्तुम् ।
15 क्रियतां चण इति । तमुक्तङ्कः प्रत्युवाच । कृतचण एवास्मि । शीघ्रमि-
च्छामि यथोपपन्नमन्नमुपस्कृतं भवतेति । स तथेत्युक्त्वा यथोपपन्नेनान्नेनैव
भोजयामास । अथोक्तङ्कः सकेशं शीतमन्नं दृष्ट्वा अशुच्येतदिति मत्वा तं
पौष्यमुवाच । यस्मान्मे ऽशुच्यन्नं ददासि तस्मादन्यो भविष्यसीति । तं पौष्यः
प्रत्युवाच । यस्मात्त्वमप्यदुष्टमन्नं दूषयसि तस्मात्त्वमप्यनपत्यो भविष्यसीति ।
20 तमुक्तङ्कः प्रत्युवाच । न युक्तं भवतान्नमशुचि दत्त्वा प्रतिशपं दातुम् ।
तस्मादन्नमेव प्रत्यक्षोऽकुर्विति । ततः पौष्यस्तदन्नमशुचि दृष्ट्वा तस्माशुचिभा-
वमपरोक्षयामास । अथ तदन्नं मुक्तकेशा स्त्रियोपहृतमनुष्णं सकेशं चाशु-
च्येतदिति मत्वा तमृषिमुक्तङ्कं प्रसादयामास । भगवन् । अज्ञानादितदन्नं
सकेशमुपहृतं शीतं च । तस्मात्त्वामये भवन्तम् । न भवेयमन्य इति ।
25 तमुक्तङ्कः प्रत्युवाच । न मृषा ब्रवीमि । भूत्वा त्वमन्यो नचिरादन्यो
भविष्यसि । ममापि तु शापो न भवेद्भवता दत्त इति । तं पौष्यः प्रत्यु-
वाच । न चाहं शक्तः शपं प्रत्यादातुम् । नहि मे मन्युरद्याप्युपशमं गच्छति ।
किं चैतद्भवता न ज्ञायते यथा

नावनीतं हृदयं ब्राह्मणस्य वाचि क्षुरो निशितस्तीक्ष्णधारः ।

- 30 तदुभयं विपरीतं चित्रियस्य वाङ्मावनीती हृदयं तीक्ष्णधारम् ॥

इति । तदेवं गते न शक्तो ऽहं तीक्ष्णहृदयत्वात्तं शापमन्यथा कर्तुम् ।
गम्यतामिति । तमुक्तङ्कः प्रत्युवाच । भवताहमन्नस्याशुचिभावमाकलय्य प्रत्य-
नुनीतः । प्राक्त ते ऽभिहितम् । यस्माददुष्टमन्नं दूषयसि तस्मादनपत्यो

भविष्यसीति । दुष्टे चान्ने नैष मम शापो भविष्यतीति । साधयामस्ताव-
 दित्युक्त्वा ते कुण्डले गृहीत्वा प्रातिष्ठतोत्तङ्कः । सो ऽपश्यदथ पथि नमं
 चपणकमागच्छन्तं मुहुर्मुहुर्दृश्यमानमदृश्यमानं च । अथोत्तङ्कस्ते कुण्डले सं-
 न्यस्य भूमावुदकार्थं प्रचक्रमे । एतस्मिन्नन्तरे स चपणकस्त्वरमाण उपसृत्य
 5 ते कुण्डले गृहीत्वा प्राद्रवत् । तमुत्तङ्को ऽभिसृत्य कृतोदककार्यः शुचिः
 प्रयतो नमो देवेभ्यो गुरुभ्यश्च कृत्वा सहता जवेन तमन्वयात् । तस्य चपणको
 दृढमासन्नः । स तं जयाह । गृहीतमात्रः स तद्रूपं विहाय तच्चकस्वरूपं
 कृत्वा सहसा धरणां विवृतं महाबिलं प्रविवेश । प्रविश्य च नागलोकं
 स्वभवनमगच्छत् । अथोत्तङ्कस्तस्याः क्षत्रियायाः वचः स्मृत्वा तं तच्चकमन्व-
 10 गच्छत् । स तद्विलं दण्डकाष्ठेन चखान । न चाशकत् । तं क्लिश्यमान-
 मिन्द्रो ऽपश्यत् । स वज्रं प्रेषयामास । गच्छ । अस्य ब्राह्मणस्य साहाय्यं
 कुरुष्वेति । अथ वज्रो दण्डकाष्ठमनुप्रविश्य तद्विलमदारयत् । तमुत्तङ्को ऽनु-
 विवेश तेनैव विलेन । प्रविश्य च तं नागलोकमपर्यन्तमनेकविधप्रासाद-
 हर्म्यवलभीनिर्यूहशतसंकुलमुच्चावचक्रीडाश्चर्यस्थानावकीर्णमपश्यत् । स तत्र
 15 नागांस्तानस्तुवदेभिः श्लोकैः ।

य ऐरावतराजानः सर्पाः समितिशोभनाः ।

चरन्त इव जीमूताः सविद्युत्पवनेरिताः ॥ १ ॥

सुरूपा बङ्गरूपाश्च तथा कल्पाषकुण्डलाः ।

आदित्यवन्नाकपृष्ठे रेजुरैरावतोद्भवाः ॥ २ ॥

20 बह्विना नागवेशमानि गङ्गायास्तीर उत्तरे ।

तत्रस्थानपि संस्तौमि महतः पन्नगानहम् ॥ ३ ॥

शतान्यशीतिरष्टौ च सहस्राणि च विंशतिः ।

सर्पाणां प्रग्रहा यान्ति धृतराष्ट्रे समेजति ॥ ४ ॥

ये चैनमुपसर्पन्ति ये च दूरपथं गताः ।

25 अहमैरावतज्येष्ठभ्रातृभ्यो ऽकरवं नमः ॥ ५ ॥

यस्य वासः कुरुक्षेत्रे खाण्डवे चाभवत्पुरा ।

तं नागराजमस्तौषं कुण्डलार्थाय तच्चकम् ॥ ६ ॥

तच्चकश्चाश्वसेनश्च नित्यं सहचरावुभौ ।

कुरुक्षेत्रे न्यवसतां नदीमिक्षुमतीमनु ॥ ७ ॥

30 जघन्यजस्तच्चकस्य श्रुतसेनेति यः श्रुतः ।

अवसद्यो महद्युनि प्रार्थयन्नागमुख्यताम् ॥ ८ ॥

एवं सुवन्नपि नागान्यदा ते कुण्डले नालभत तदापश्यत्स्त्रियौ तन्ने ऽधि-
 रोप्य सुवेमे पटं वयन्यौ । तस्मिंश्च तन्ने कृष्णाः सिताश्च तन्तवः । चक्रं

चापश्चद्वादशारं षड्भिः कुमारैः परिवर्त्यमानम् । पुरुषं चापश्चदशं च दर्शनीयम् । स तान्सर्वान्क्षुष्टावैभिर्मन्त्रवादस्त्रोक्तैः ।

वीर्यपिताम्यत्र शतानि मध्ये षष्टिश्च नित्यं चरति ध्रुवे ऽस्मिन् ।

चक्रे चतुर्विंशतिपर्वयोगे षट् तत्कुमाराः परिवर्तयन्ति ॥ १ ॥

5 तन्न चेदं विश्वरूपं युवत्यौ वयतस्तनून्सततं वर्तयन्त्यौ ।

कृष्णान्सितांश्चैव विवर्तयन्त्यौ भूतान्यजस्रं भुवनानि चैव ॥ २ ॥

वज्रस्य भर्ता भुवनस्य गोप्ता वृत्रस्य हन्ता नमुचेर्निहन्ता ।

कृष्णे वसानो वसने महात्मा सत्यानृते यो विविनक्ति लोके ॥ ३ ॥

यो वाजिनं गर्भमपां पुराणं वैश्वानरं वाहनमभ्युपैति ।

10 नमो ऽस्तु तस्मै जगदीश्वराय लोकत्रयेशाय पुरंदराय ॥ ४ ॥

ततः स एनं पुरुषः प्राह । प्रीतो ऽस्मि ते ऽहमनेन स्त्रोत्रेण । किं ते प्रियं करवाणीति । स तमुवाच । नागा मे वशमीयुरिति । स चैनं पुरुषः पुनरुवाच । एतमश्वमपाने धमस्वेति । ततो ऽश्वस्थापानमधमत । ततो ऽश्वा-

ह्मम्यमानात्सर्वस्त्रोतोभ्यः पावकार्चिषः सधूमा निष्येतुः । ताभिर्नागलोक उप-

15 धूपितः । अथ संभ्रान्तस्तचको ऽग्नेस्तेजोभयाद्विषणुः कुण्डले गृहीत्वा सहसा स्वभवनान्निष्क्रम्योत्तङ्गमुवाच । इमे कुण्डले गृह्णातु भवानिति । स ते प्रति-

जग्राहोत्तङ्गः । प्रतिगृह्य च कुण्डले अचिन्तयत् । अथ तत्पुण्यकमुपाध्या-

यान्याः । दूरं चाहम् । अभ्यागतः स कथं संभावयेयमिति । तत एनं चिन्तयानमेव स पुरुष उवाच । उत्तङ्ग । एतमेवाश्वमधिरोह । एष त्वां

20 चणैनैवोपाध्यायकुलं प्रापयिष्यतीति । स तथेत्युक्त्वा तमश्वमधिरुह्य प्रत्या-

जगामोपाध्यायकुलम् । उपाध्यायानी च स्नाता केशानावापयन्त्युपविष्टा उत्तङ्गो नागच्छतीति शापायास्य मनो दधे । अथैतस्मिन्नन्तरे स उत्तङ्गः

प्रविश्योपाध्यायकुलमुपाध्यायानीमभवाद्यत् । ते चासौ कुण्डले प्रायच्छत् । सा चैनं प्रत्युवाच । उत्तङ्ग देशे काले ऽभ्यागतो ऽसि । स्वागतं ते वत्स ।

25 त्वं मनागसि मया न शप्तः । अथैतस्त्रोपस्थितम् । सिद्धिमाप्नुहीति । अथो-

त्तङ्गस्तमुपाध्यायमभवाद्यत् । तमुपाध्यायः प्रत्युवाच । वत्सोत्तङ्ग स्वागतं ते । किं चिरं कृतमिति । तमुत्तङ्ग उपाध्यायं प्रत्युवाच । भोः । तच्चकेण मे नागराजेन विघ्नः कृतो ऽस्मिन्कर्मणि । तेनास्मि नागलोकं गतः । तत्र च मया दृष्टे स्त्रियौ तन्ने ऽधिरोष्य पटं वयन्त्यौ । तस्मिंश्च तन्ने कृष्णाः

30 सिताश्च तन्तवः । किं तत् । तत्र च मया चक्रं दृष्टं द्वादशारम् । षट् चै-

नत्कुमाराः परिवर्तयन्ति । तदपि किम् । पुरुषश्चापि मया दृष्टः । स चापि कः । अश्वश्चातिप्रमाणो दृष्टः । स चापि कः । पथि गच्छता च मयर्षभो दृष्टस्त्वं च पुरुषो ऽधिरोहः । तेनास्मि सोपचारमुक्तः । उत्तङ्ग ।

अस्वर्षभस्य पुरीषं भक्षय । उपाध्यायेनापि ते भक्षितमिति । ततस्तस्य वच-
 नात्तया तदृषभस्य पुरीषमुपयुक्तम् । स चापि कः । तदेतद्भगवतोपदिष्ट-
 मिच्छेयं श्रोतुम् । किं तदिति । स तेनैवमुक्त उपाध्याय प्रत्युवाच । ये ते
 स्त्रियौ धाता विधाता च । ये च ते कृष्णाः सिताश्च तन्तवस्ते राज्यहनी ।
 5 यदपि तच्चक्रं द्वादशारं षट् च कुमाराः परिवर्तयन्ति ते षडृतवः संवत्सर-
 चक्रम् । यः पुरुषः स पर्जन्यः । यो ऽश्वः सो ऽग्निः । य ऋषभस्त्वया पथि
 गच्छता दृष्टः स ऐरावतो नागराट् । यश्चैनमधिरूढः पुरुषः स चेन्द्रः ।
 यदपि ते भक्षितं तस्यर्षभस्य पुरीषं तदमृतम् । तेन खल्वसि तस्मिन्नागभवने
 न व्यापन्नस्त्वम् । स हि भगवानिन्द्रो मम सखा त्वदनुक्रोशादिममनुग्रहं
 10 कृतवान् । तस्मात्कुण्डले गृहीत्वा पुनरागतो ऽसि । तत्सौम्य गम्यताम् ।
 अनुजाने भवन्तम् । श्रेयो ऽवाप्स्यसीति । स उपाध्यायेनानुज्ञातो भगवा-
 नुत्तङ्कः क्रुद्धस्तच्चक्रं प्रतिचिकीर्षमाणो हास्तिनपुरं प्रतस्थे ।

स हास्तिनपुरं प्राप्य नचिराद्विप्रसत्तमः ।

समागच्छत राजानमुत्तङ्को जनमेजयम् ॥ १ ॥

15

पुरस्तच्चशिलातस्तं निवृत्तमपराजितम् ।

सम्यग्विजयिनं दृष्ट्वा समन्तान्मन्त्रिभिर्वृतम् ॥ २ ॥

तस्मै जयाशिषः पूर्वं यथान्यायं प्रयुज्य सः ।

उवाचैनं वचः काले शब्दसंपन्नया गिरा ॥ ३ ॥

अन्यस्मिन्करणीये तु कार्यं पार्थिवसत्तम ।

20

बाह्यादिवान्यदेव त्वं कुरुषे नृपसत्तम ॥ ४ ॥

एवमुक्तस्तु विप्रेण स राजा जनमेजयः ।

अर्चयित्वा यथान्यायं प्रत्युवाच द्विजोत्तमम् ॥ ५ ॥

आसां प्रजानां परिपालनेन स्वं चचधर्मे परिपालयामि ।

प्रब्रूहि मे किं करणीयमद्य येनासि कार्येण समागतस्त्वम् ॥ ६ ॥

25

स एवमुक्तस्तु नृपोत्तमेन द्विजोत्तमः पुण्यकृतां वरिष्ठः ।

उवाच राजानमदीनसत्त्वं स्वमेव कार्यं नृपते कुरुष्व ॥ ७ ॥

तत्तत्केण महीन्द्रेन्द्र येन ते हिंसितः पिता ।

तस्मै प्रतिकुरुष्व त्वं पन्नगाद्य दुरात्मने ॥ ८ ॥

कार्यकालं च मन्ये ऽहं विधिदृष्टेन कर्मणा ।

30

तद्वच्छापचितिं राजन्पितुस्तस्य महात्मनः ॥ ९ ॥

तेन ह्यनपराधी स दष्टो दुष्टान्तरात्मना ।

पञ्चत्वमगमद्राजा वज्राहत इव द्रुमः ॥ १० ॥

बलदर्पसमुत्सिक्तस्तचकः पन्नगाधमः ।
 अकार्यं कृतवान्पापी यो ऽदृशत्पितरं तव ॥ ११ ॥
 राजर्षिवंशगोप्तारममरप्रतिमं नृपम् ।
 धियासुं काश्यपं चैव न्यवर्तयत पापकृत ॥ १२ ॥
 5 होतुमर्हसि तं पोषं ज्वलिते हव्यवाहने ।
 सर्पसत्त्वे महाराज त्वरितं तद्विधीयताम् ॥ १३ ॥
 एवं पितुश्चापचितिं कृतवांस्त्वं भविष्यसि ।
 मम प्रियं च सुमहत्कृतं राजन्भविष्यति ॥ १४ ॥
 कर्मणः पृथिवीपाल मम येन दुरात्मना ।
 10 विघ्नः कृतो महाराज गुर्वर्थं चरतो ऽनघ ॥ १५ ॥

सौतिश्वाच ।

एतच्छ्रुत्वा स नृपतिस्तचकाय चुकोप ह ।
 उत्तङ्कवाक्यहविषा दीप्तो ऽग्निर्हविषा यथा ॥ १६ ॥
 अपृच्छत्स तदा राजा मन्त्रिणः स्वान्सुदुःखितः ।
 15 उत्तङ्कस्त्रैव सांनिध्ये पितुः स्वर्गगतिं प्रति ॥ १७ ॥
 तदैव हि स राजेन्द्रो दुःखशोकास्रुतो ऽभवत् ।
 यदैव वृत्तं पितरमुत्तङ्कादशृणोत्तदा ॥ १८ ॥

2. Ruru und die Schlangen (1, 8, 5—11, 19).

सौतिश्वाच ।

ऋषिरासीन्महान्पूर्वं तपोविद्यासमन्वितः ।
 20 स्थूलकेश इति ख्यातः सर्वभूतहिते रतः ॥ १ ॥
 एतस्मिन्नेव काले तु मेनकायां प्रजज्ञिवान् ।
 गन्धर्वराजो विप्रर्षे विश्वावसुरिति स्मृतः ॥ २ ॥
 अप्सरा मेनका तस्य तं गर्भं भृगुनन्दन ।
 उत्सर्ज्य यथाकालं स्थूलकेशाश्रमं प्रति ॥ ३ ॥
 25 उत्सृज्य चैव तं गर्भं नद्यास्तीरे जगाम सा ।
 अप्सरा मेनका ब्रह्मन्निर्दया निरपन्नपा ॥ ४ ॥
 कन्याममरगर्भाभां ज्वलन्तीमिव च श्रिया ।
 तां ददर्श समुत्सृष्टां नदीतीरे महानृषिः ॥ ५ ॥
 स तां दृष्ट्वा तदा कन्यां स्थूलकेशो महानृषिः ।
 30 जयाह च द्विजश्रेष्ठः कृपाविष्टः पुपोष च ॥ ६ ॥

जातकाद्याः क्रियाश्चास्या विधिपूर्वं यथाक्रमम् ।
 स्थूलकेशो महाभागश्चकार सुमहानृषिः ॥ ७ ॥
 प्रमदाभ्यो वरा सा तु सत्त्वरूपगुणान्विता ।
 ततः प्रमद्वरेत्यस्या नाम चक्रे महानृषिः ॥ ८ ॥
 5 तामाश्रमपदे तस्य रुरर्दृष्ट्वा प्रमद्वराम् ।
 बभूव किल धर्मात्मा मदनानुगतस्तदा ॥ ९ ॥
 पितरं सखिभिः सो ऽथ श्रावयामास भार्गवम् ।
 प्रमतिश्चाभ्ययाचत्तां स्थूलकेशं यशस्विनम् ॥ १० ॥
 ततः प्रादात्पिता कन्यां रुरवे तां प्रमद्वराम् ।
 10 विवाहं स्थापयित्वाग्रे नचचे भगदैवते ॥ ११ ॥
 ततः कतिपयाहस्य विवाहे समुपस्थिते ।
 सखीभिः क्रीडती सार्धं सा कन्या वरवर्णिनी ॥ १२ ॥
 नापश्यत्संप्रसुप्तं वै भुजंगं तिर्धगायतम् ।
 पदा चैनं समाक्रामन्मुमूर्षुः कालचोदिता ॥ १३ ॥
 15 स तु तस्याः प्रमत्तायाश्चोदितः कालधर्मणा ।
 विषोपलिप्तान्दशनान्भृशमङ्गे न्यपातयत् ॥ १४ ॥
 सा दष्टा तेन सर्पेण पपात सहसा भुवि ।
 विवर्णा विगतश्रीका भ्रष्टाभरणचेतना ॥ १५ ॥
 निरानन्दकरी तेषां बन्धूनां मुक्तमूर्धजा ।
 20 व्यसुरप्रेक्षणीया सा प्रेक्षणीयतराभवत् ॥ १६ ॥
 प्रसुप्तेवाभवच्चापि भुवि सर्पविषादिता ।
 भूयो मनोहरतरा बभूव तनुमध्यमा ॥ १७ ॥
 ददर्श तां पिता चैव ये चैवान्ये तपस्विनः ।
 विचेष्टमानां पतितां भूतले पद्मवर्चसम् ॥ १८ ॥
 25 ततः सर्वे द्विजवराः समाजग्मुः कृपान्विताः ।
 स्वस्वात्रेयो महाजानुः कुशिकः शङ्खमेखलः ॥ १९ ॥
 भरद्वाजः कौणकुत्स आर्षिषेणो ऽथ गौतमः ।
 प्रमतिः सह पुत्रेण तथान्ये वनवासिनः ॥ २० ॥
 तां ते कन्यां ततो दृष्ट्वा भुजंगस्य विषादिताम् ।
 30 रुरदुः कृपयाविष्टा रुरस्वातीं बहिर्ययौ ॥ २१ ॥
 तेषु तत्रोपविष्टेषु ब्राह्मणेषु महात्मसु ।
 रुरसुक्रोश गहनं वनं गत्वा सुदुःखितः ॥ २२ ॥

शोकेनाभिहतः सो ऽथ विलप्य करुणं वज्र ।
 अब्रवीदचनं शोचन्प्रियां चिन्त्य प्रमद्वराम् ॥ २३ ॥
 शेते सा भुवि तन्वङ्गी मम शोकविवर्धिनी ।
 बान्धवानां च सर्वेषां किं नु दुःखमतः परम् ॥ २४ ॥

5 यदि दत्तं तपस्तप्तं गुरवो वा मया यदि ।
 सम्यगाराधितास्तेन संजीवतु मम प्रिया ॥ २५ ॥
 यथा च जन्मप्रभृति यतात्माहं धृतव्रतः ।
 प्रमद्वरा तथाद्यैव समुत्तिष्ठतु भाविनी ॥ २६ ॥
 एवं लालप्यतस्तस्य भार्यार्यै दुःखितस्य ह ।
 10 देवदूतस्तदाभ्येत्य वाक्यमाह रुरो वने ॥ २७ ॥
 अभिधत्से ह यद्वाक्यं रुरो दुःखान्न तन्मृषा ।
 न तु मर्त्यस्य धर्मात्मज्ञायुरस्ति गतायुषः ॥ २८ ॥
 गतायुरेषा कृपणा गन्धर्वाप्सरसोः सुता ।
 तस्माच्छोके मनस्तात मा कृथास्त्वं कथं चन ॥ २९ ॥
 15 उपायश्चात्र विहितः पूर्वं देवैर्महात्मभिः ।
 तं यदीच्छसि कर्तुं त्वं प्राप्स्यसीह प्रमद्वराम् ॥ ३० ॥

रुरुरवाच ।

क उपायः कृतो देवैर्ब्रूहि तत्त्वेन खेचर ।
 करिष्ये ऽहं तथा श्रुत्वा चातुमर्हति नो भवान् ॥ ३१ ॥

20 देवदूत उवाच ।

आयुषो ऽर्धं प्रयच्छ त्वं कन्यायै भृगुनन्दन ।
 एवमुत्थास्यति रुरो तव भार्या प्रमद्वरा ॥ ३२ ॥

रुरुरवाच ।

आयुषो ऽर्धं प्रयच्छामि कन्यायै खेचरोत्तम ।
 25 शृङ्गाररूपाभरणा प्रोत्तिष्ठतु प्रमद्वरा ॥ ३३ ॥

सौतिरुवाच ।

ततो गन्धर्वराजश्च देवदूतश्च सत्तमौ ।
 धर्मराजमुपेत्येदं वचनं प्रत्यभाषताम् ॥ ३४ ॥
 धर्मराजायुषो ऽर्धेन रुरोर्भार्या प्रमद्वरा ।
 30 समुत्तिष्ठतु कल्याणी मृतेयं यदि मन्यसे ॥ ३५ ॥

धर्मराज उवाच ।

प्रमद्वरा रुरोर्भार्या देवदूत यदीच्छसि ।
 उत्तिष्ठत्वायुषो ऽर्धेन रुरोरेव समन्विता ॥ ३६ ॥

सौतिरुवाच ।

एवमुक्ते ततः कन्या सोदतिष्ठत्यमद्वरा ।
 ३७ ॥
 हरोस्तस्यायुषो ऽर्धेन सुप्तेव वरवर्णिनी ॥
 एतद्वृष्टं भविष्ये हि हरोरुत्तमतेजसः ।
 ३८ ॥
 आयुषो ऽतिप्रवृद्धस्य भार्यार्थे ऽर्धमलुप्यत ॥
 तत इष्टे ऽहनि तयोः पितरौ चक्रतुर्मुदा ।
 विवाहं तौ च रेमाते परस्परहितैषिणौ ॥ ३९ ॥
 स लब्ध्वा दुर्लभां भार्यां पद्मकिञ्जल्कवर्चसम् ।
 व्रतं चक्रे विनाशाय जिह्मगानां धृतव्रतः ॥ ४० ॥
 स दृष्ट्वा जिह्मगं सपे तीव्रकोपसमन्वितः ।
 अभिहन्ति यथासन्नं गृह्य प्रहरणं सदा ॥ ४१ ॥
 स कदा चिद्वनं विप्रो रुरभ्यागमन्महत ।
 शयानं तत्र चापश्चडुण्डुभं वयसान्वितम् ॥ ४२ ॥
 तत उद्यम्य दण्डं स कालदण्डोपमं तदा ।
 ४३ ॥
 जिघांसन्नुषितो विप्रस्तमुवाचाथ डुण्डुभः ॥
 नापराध्यामि ते किं चिदहमद्य तपोधन ।
 संरम्भात्तत्किमर्थं मामभिहंसि रुषान्वितः ॥ ४४ ॥

रुररुवाच ।

मम प्राणसमा भार्या दष्टासीद्भुजगेन ह ।
 ४५ ॥
 तत्र मे समयो घोर आत्मनोरग वै कृतः ॥
 हन्यां सदैव फणिनं यं यं पश्येमित्युत ।
 ततो ऽहं त्वां हनिष्यामि जीवितेनाद्य मोक्ष्यसे ॥ ४६ ॥

डुण्डुभ उवाच ।

अन्ये ते भुजगा विप्र ये दशन्तीह मानवान् ।
 ४७ ॥
 डुण्डुभान्हिगन्धेन न त्वं हिंसितुमर्हसि ॥
 एकानर्थान्पृथगर्थानिकदुःखान्पृथक्कुखान् ।
 ४८ ॥
 डुण्डुभान्धर्मविज्ञूत्वा न त्वं हिंसितुमर्हसि ॥

सौतिरुवाच ।

इति श्रुत्वा वचस्तस्य डुण्डुभस्य रुरस्तदा ।
 ४९ ॥
 नावधीज्जयसंविप्रमृषिं मत्वाथ डुण्डुभम् ॥
 उवाच चैनं भगवान्नुतः संशमयन्निव ।
 कामया भुजग ब्रूहि को ऽसीमां विक्रियां गतः ॥ ५० ॥

डुण्डुभ उवाच ।

अहं पुरा हरो नाम्ना ऋषिरासं सहस्रपात् ।
सो ऽहं शापेन विप्रस्य भुजगत्वमुपागतः ॥ ५१ ॥

रुरवाच ।

5 किमर्थं शप्तवान्क्रुद्धो विप्रस्त्वां भुजगोत्तम ।
किञ्चिन्तं चैव कालं ते वपुरेतद्भविष्यति ॥ ५२ ॥

डुण्डुभ उवाच ।

सखा बभूव मे पूर्वं खगमो नाम वाडवः ।
भृशं संशितवाक्तात तपोबलसमन्वितः ॥ ५३ ॥
10 स मया क्रीडता बाल्ये कृत्वा तारिणीं भुजंगमम् ।
अग्निहोत्रप्रसक्तो ऽसौ भीषितः प्रमुमोह वै ॥ ५४ ॥
लब्ध्वा च स पुनः संज्ञां मामुवाच तपोधनः ।
निर्दहन्निव कोपेन सत्यवाक्संशितव्रतः ॥ ५५ ॥
यथावीर्यस्त्वया सर्पः कृतो ऽयं मद्विभीषणः ।
15 तथावीर्यो भुजंगस्त्वं मम शापाद्भविष्यसि ॥ ५६ ॥
तस्याहं तपसो वीर्यं जानानः संस्तपोधन ।
भृशमुद्विग्नहृदयस्तमवोचं वनौकसम् ॥ ५७ ॥
प्रणतः संभ्रमाच्चैव प्राञ्जलिः पुरतः स्थितः ।
सखे ऽतिसहसेदं ते नमार्थं वै कृतं मया ॥ ५८ ॥
20 क्षन्तुमर्हसि मे ब्रह्मज्छ्वापो ऽयं विनिवर्त्यताम् ।
सो ऽथ मामब्रवीदृष्ट्वा भृशमुद्विग्नचेतसम् ॥ ५९ ॥
मुज्जरुष्णं विनिःश्वस्य सुसंभ्रान्तस्तपोधनः ।
नानृतं वै मया प्रोक्तं भवितेदं कथं चन ॥ ६० ॥
यत्तु वक्ष्यामि ते वाक्यं शृणु तच्चे तपोधन ।
25 श्रुत्वा च हृदि ते वाक्यमिदमस्तु सदानघ ॥ ६१ ॥
उत्पत्यति रुरर्नाम प्रमतेरात्मजः शुचिः ।
तं दृष्ट्वा शापमोक्षस्ते भविता नचिरादिव ॥ ६२ ॥
स त्वं रुररिति ख्यातः प्रमतेरात्मजो ऽपि च ।
स्वरूपं प्रतिपद्याहमिह वक्ष्यामि ते हितम् ॥ ६३ ॥
30 स डौण्डुभं परित्यज्य रूपं विप्रर्षभस्तदा ।
इदं चोवाच वचनं रुरमप्रतिमौजसम् ॥ ६४ ॥
अहिंसा परमो धर्मः सर्वप्राणभृतां स्मृतः ।
तस्मात्प्राणभृतः सर्वान्न हिंस्याद्ब्राह्मणः क्व चित् ॥ ६५ ॥

ब्राह्मणः सौम्य एवेह जायतीति परा श्रुतिः ।
 वेदवेदाङ्गवित्तात् सर्वभूताभयप्रदः ॥ ६६ ॥
 अहिंसा सत्यवचनं क्षमा चेति विनिश्चितम् ।
 ब्राह्मणस्य परो धर्मो वेदानां धारणापि च ॥ ६७ ॥
 क्षत्रियस्य च यो धर्मः स हि नैष्येत वै तव ।
 दण्डधारणमुग्रत्वं प्रजानां परिपालनम् ॥ ६८ ॥
 तदिदं क्षत्रियस्यासीत्कर्म वै शृणु मे रुरो ।
 जनमेजयस्य धर्मात्मन्सर्पाणां हिंसनं पुरा ॥ ६९ ॥
 परित्राणं च भीतानां सर्पाणां ब्राह्मणादपि ।
 तपोवीर्यबलोपेताद्वेदवेदाङ्गपारगात् ॥ ७० ॥

3. Die Kinder der Kadrū und Vinatā (1, 16, 5—25).

सौतिरुवाच ।

पुरा देवयुगे ब्रह्मन्प्रजापतिसुते शुभे ।
 आस्तां भगिन्यौ रूपेण समुपेते ऽङ्गुते ऽनघ ॥ १ ॥
 प्रादात्ताभ्यां वरं प्रीतः प्रजापतिसमः पतिः ।
 कश्यपो धर्मपत्नीभ्यां मुदा परमया युतः ॥ २ ॥
 वरातिसर्गं श्रुत्वैव कश्यपादुत्तमं तु ते ।
 हर्षादभ्यधिकां प्रीतिं प्रापतुः स्त्र वरस्त्रियौ ॥ ३ ॥
 वत्रे कद्रूः सुतान्नागान्सहस्रं तुल्यवर्चसः ।
 द्वौ पुत्रौ विनता वत्रे कद्रूपुत्राधिकौ बले ॥ ४ ॥
 धार्थी प्रयत्नतः गर्भावित्युक्ता स महातपाः ।
 वरं प्रदाय भार्याभ्यां कश्यपो वनमाविशत् ॥ ५ ॥
 कालेन महता कद्रूरण्डानां दशतीर्दश ।
 जनयामास विप्रर्षे द्वे चाण्डे विनता तदा ॥ ६ ॥
 तयोरण्डानि निदधुः प्रहृष्टाः परिचारिकाः ।
 सोपस्वेदेषु भाण्डेषु पञ्च वर्षशतान्युत ॥ ७ ॥
 ततः पञ्चशते काले कद्रूपुत्रा विनिःसृताः ।
 अण्डाभ्यां विनतायास्तु मिथुनं न व्यदृश्यत ॥ ८ ॥
 ततः पुत्रार्थिनी देवी त्रीडिता सा तपस्विनी ।
 अण्डं बिभेद विनता तच्च पुत्रं ददर्श ह ॥ ९ ॥

पूर्वार्धकायसंपन्नमितरेणाप्रकाशता ।
 स पुत्रो रोषसंपन्नः शशपैनामिति श्रुतिः ॥ १० ॥
 यो ऽहमेव कृतो मातस्त्वया लोभपरीतया ।
 शरीरेणासमग्रो ऽद्य तस्माद्दासी भविष्यति ॥ ११ ॥
 5 पञ्च वर्षशतान्यस्या यया विस्पर्धसे सह ।
 एष च त्वां सुतो मातर्दास्याद्वै मोक्षयिष्यति ॥ १२ ॥
 यद्येनमपि मातस्त्वं मामिवाण्डविभेदनात् ।
 न करिष्यस्यन्ङ्गं वा व्यङ्गं वापि तपस्विनम् ॥ १३ ॥
 प्रतिपालयितव्यस्ते जन्मकालो ऽस्य धीरया ।
 10 विशिष्टं बलमीप्सन्त्या पञ्चवर्षशतात्परः ॥ १४ ॥
 एवं शप्त्वा ततः पुत्रो विनतामन्तरिक्षगः ।
 अरुणो दृश्यते ब्रह्मन्प्रभातसमये सदा ॥ १५ ॥
 गरुडो ऽपि यथाकालं जज्ञे पन्नगभोजनः ।
 स जातमात्रो विनतां परित्यज्य खमाविशत् ॥ १६ ॥
 15 आदास्यन्नात्मनो भोज्यमन्नं विहितमस्य यत् ।
 विधात्रा भृगुशार्दूल क्षुधितः पतगेश्वरः ॥ १७ ॥

4. Der Wettstreit der Kadrū und Vinatā

(1, 20, 1—23, 4).

सौतिरुवाच ।

एतत्ते कथितं सर्वममृतं मथितं यथा ।
 यत्र सो ऽश्वः समुत्पन्नः श्रीमानतुलविक्रमः ॥ १ ॥
 20 यन्निशम्य तदा कद्रुर्विनतामिदमब्रवीत् ।
 उच्चैःश्रवा नु किं वर्णी भद्रे प्रब्रूहि माचिरम् ॥ २ ॥

विनतोवाच ।

श्वेत एवाश्वराजो ऽयं किं वा त्वं मन्यसे शुभे ।
 ब्रूहि वर्णं त्वमप्यस्य ततो ऽत्र विपणावहे ॥ ३ ॥

कद्रुरुवाच ।

25 कृष्णबालमहं मन्ये हयमेतं शुचिस्मिते ।
 एहि सार्धं मया दीव्य दासीभावाय मामिनि ॥ ४ ॥

सौतिरुवाच ।

एवं ते समयं कृत्वा दासीभावाय वै मिथः ।
 30 जगमतुः स्वगृहानेव श्वो द्रक्ष्याव इति स्म ह ॥ ५ ॥

ततः पुत्रसहस्रं तु कद्रूर्जिह्वां चिकीर्षती ।
 आज्ञापयामास तदा वाला भूत्वाञ्जनप्रभाः ॥ ६ ॥
 आविशध्वं हयं क्षिप्रं दासी न स्यामहं यथा ।
 नान्वपद्यन्त ये वाक्यं ताञ्क्वशाप भुजंगमान् ॥ ७ ॥
 5 सर्पसत्त्वे वर्तमाने पावको वः प्रधक्ष्यति ।
 जनमेजयस्य राजर्षेः पाण्डवेयस्य धीमतः ॥ ८ ॥
 शापमेतं तु शुश्राव स्वयमेव पितामहः ।
 अतिक्रूरं समुत्सृष्टं कद्रू दैवादतीव हि ॥ ९ ॥
 सार्धं देवगणैः सर्वैर्वाचं तामन्वमोदत ।
 10 ब्रह्मत्वं प्रेक्ष्य सर्पाणां प्रजानां हितकाम्यया ॥ १० ॥
 तिग्मवीर्यविषा ह्येते दन्दशूका महाबलाः ।
 युक्तं मात्रा कृतं तेषां परपीडोपसर्पिणाम् ॥ ११ ॥
 अन्येषामपि सत्त्वानां नित्यं दोषपरास्तु ये ।
 तेषां प्राणान्तिको दण्डो दैवेन विनिपात्यते ॥ १२ ॥
 15 एवं संभाष्य देवस्तु पूज्य कद्रूं च तां तदा ।
 आहूय कश्यपं देव इदं वचनमब्रवीत् ॥ १३ ॥
 यदेते दन्दशूकाश्च सर्पा जातास्त्वयानघ ।
 विषोल्बणा महाभोगा मात्रा शप्ताः परंतप ॥ १४ ॥
 तत्र मन्युस्त्वया तात न कर्तव्यः कथं चन ।
 20 दृष्टं पुरातनं ह्येतद्यज्ञे सर्पविनाशनम् ॥ १५ ॥
 इत्युक्त्वा खट्तिह्रस्वसं प्रसाद्य प्रजापतिम् ।
 प्रादाद्विषहरीं विद्यां कश्यपाय महात्मने ॥ १६ ॥
 नागाश्च संविदं कृत्वा कर्तव्यमिति तद्वचः ।
 निःस्नेहा वै दहेन्माता असंप्राप्तमनोरथा ॥ १७ ॥
 25 प्रसन्ना मोक्षयेदस्मांस्तस्माच्छापाच्च भामिनी ।
 कृष्णं पुच्छं करिष्यामस्तुरगस्य न संशयः ॥ १८ ॥
 तथा हि गत्वा ते तस्य पुच्छे वाला इति स्मृताः ।
 ततो रजन्यां व्युष्टायां प्रभाते ऽभ्युदिते रवौ ॥ १९ ॥
 कद्रूश्च विनता चैव भगिन्यौ ते तपोधन ।
 30 अमर्षिते सुसंरब्धे दास्ये कृतपणे तदा ॥ २० ॥
 जग्मतुस्तुरगं द्रष्टुमुच्चैःश्रवसमन्तिकात् ।
 ददृशते ऽथ ते तत्र समुद्रं निधिमभ्यसाम् ॥ २१ ॥

- वायुनातीव सहसा चोभ्यमाणं महास्वनम् ।
 तिमिङ्गिलसमाकीर्णं मकरैरावृतं तथा ॥ २२ ॥
 संयुतं बङ्गसाहस्रैः सत्त्वैर्नानाविधैरपि ।
 घोरैर्घोरमनाधृष्यं गम्भीरमतिभैरवम् ॥ २३ ॥
 5 आकरं सर्वरत्नानामालयं वरुणस्य च ।
 नागानामालयं चापि सुरस्यं सरितां पतिम् ॥ २४ ॥
 महानदीभिर्बहुभिस्तत्रतत्र सहस्रशः ।
 आपूर्यमाणमत्यर्थं नृत्यन्तमिव चोर्मिभिः ॥ २५ ॥
 तं समुद्रमतिक्रम्य कद्रूर्विनतया सह ।
 10 न्यपतन्तुरगाभ्यांश्च नचिरादिव शीघ्रगा ॥ २६ ॥
 ततस्ते तं हयश्रेष्ठं ददृशाते महाजवम् ।
 शशाङ्ककिरणप्रख्यं कालवालमुभे तदा ॥ २७ ॥
 निशम्य च बहन्वालान्धृष्टान्पुच्छसमाश्रितान् ।
 विषण्णरूपां विनतां कद्रूर्दास्ये न्ययोजयत् ॥ २८ ॥
 15 ततः सा विनता तस्मिन्पणितेन पराजिता ।
 अभवद्दुःखसंतप्ता दासीभावं समास्थिता ॥ २९ ॥

5. Der Schlangendämon Śeṣa wird zum Träger
 der Erde bestellt (1, 36, 1-25).

शौनक उवाच ।

- आख्याता भुजगास्नात वीर्यवन्तो दुरासदाः ।
 शापं तं ते ऽभिविज्ञाय हतवन्तः किमुत्तरम् ॥ १ ॥
 20 सौतिरुवाच ।
 तेषां तु भगवाञ्छेषः कद्रूं त्यक्त्वा महायशः ।
 उग्रं तपः समातस्थे वायुभक्षो यतव्रतः ॥ २ ॥
 गन्धमादनमासाद्य बदर्यां च तपोरतः ।
 गोकर्णे पुष्करारण्ये तथा हिमवतस्तटे ॥ ३ ॥
 25 तेषुतेषु च पुण्येषु तीर्थेष्वायतनेषु च ।
 एकान्तशीलो नियतः सततं विजितेन्द्रियः ॥ ४ ॥
 तथ्यमानं तपो घोरं तं ददर्श पितामहः ।
 संशुष्कमांसत्वक्स्त्रातुं जटाचीरधरं मुनिम् ॥ ५ ॥
 तमब्रवीत्सत्यधृतिं तथ्यमानं पितामहः ।
 30 किमिदं कुरुषे शेष प्रजानां स्वस्ति वै कुरु ॥ ६ ॥

त्वं हि तीव्रिण तपसा प्रजास्तापयसे ऽनघ ।
ब्रूहि कामं च मे शेष यस्ते हृदि व्यवस्थितः ॥ ७ ॥

शेष उवाच ।

सोदर्या मम सर्वे हि भ्रातरो मन्दचेतसः ।
सह तैर्नोत्सहे वस्तुं तद्भवाननुमन्यताम् ॥ ८ ॥
अभ्यसूयन्ति सततं परस्परमभिचवत् ।
ततो ऽहं तप आतिष्ठं नैतान्पश्येयमित्युत ॥ ९ ॥
न मर्षयन्ति सततं विनतां समुतां च ते ।
अस्माकं चापरो भ्राता वैनतेयो ऽन्तरिक्षगः ॥ १० ॥
तं च द्विषन्ति सततं स चापि बलवत्तरः ।
वरप्रदानात्स पितुः कश्यपस्य महात्मनः ॥ ११ ॥
सो ऽहं तपः समास्थाय मोक्ष्यामीदं कलेवरम् ।
कथं मे प्रेत्यभावे ऽपि न तैः स्यात्सह संगमः ॥ १२ ॥

सौतिरुवाच ।

तमेवं वादिनं शेषं पितामह उवाच ह ।
जानामि शेष सर्वेषां भ्रातृणां ते विचेष्टितम् ॥ १३ ॥
मातुश्चाप्यपराधाद्वै भ्रातृणां ते महद्भयम् ।
कृतो ऽत्र परिहारश्च पूर्वमेव भुजंगम् ॥ १४ ॥
भ्रातृणां तव सर्वेषां न शोकं कर्तुमर्हसि ।
वृणीष्व च वरं मत्तः शेष यत्ते ऽभिकाङ्क्षितम् ॥ १५ ॥
दिष्ट्या बुद्धिश्च ते धर्मे निविष्टा पन्नगोत्तम ।
भूयो भूयश्च ते बुद्धिर्धर्मे भवतु सुस्थिरा ॥ १६ ॥

शेष उवाच ।

एष एव वरो देव काङ्क्षितो मे पितामह ।
धर्मे मे रमतां बुद्धिः शमे तपसि चेश्वर ॥ १७ ॥

ब्रह्मोवाच ।

प्रीतो ऽस्यनेन ते शेष दमेन च शमेन च ।
त्वया त्विदं वचः कार्यं मन्त्रियोगात्प्रजाहितम् ॥ १८ ॥

इमां महीं शैलवनोपपन्नां ससागरयामविहारपत्तनाम् ।

त्वं शेष सम्यक्कलितां यथावत्संगृह्य तिष्ठस्व यथाचला स्यात् ॥ १९ ॥

शेष उवाच ।

यथाह देवो वरदः प्रजापतिर्महीपतिर्भूतपतिर्जगत्पतिः ।

तथा महीं धारयितास्मि निश्चलां प्रयच्छ तां मे शिरसि प्रजापते ॥ २० ॥

ब्रह्मोवाच ।

अधो महीं गच्छ भुजंगमोत्तम स्वयं तवैषा विवरं प्रदास्यति ।
इमां धरां धारयता त्वया हि मे महत्प्रियं शेषं कृतं भविष्यति ॥ २१ ॥

सौतिरुवाच ।

5 तथेति कृत्वा विवरं प्रविश्य स प्रभुर्भुवो भुजगवरायजः स्थितः ।
विभर्ति देवीं शिरसा महीमिमां समुद्रनेमिं परिगृह्य सर्वतः ॥ २२ ॥

ब्रह्मोवाच ।

शेषो ऽसि नागोत्तम धर्मदेवो महीमिमां धारयसे यदेकः ।
अनन्तभोगैः परिगृह्य सर्वं यथाहमेव वलभिव्यथा वा ॥ २३ ॥

10

सौतिरुवाच ।

अधो भूमेर्वसत्येवं नागो ऽनन्तः प्रतापवान् ।
धारयन्वसुधामेकः शासनाद्ब्रह्मणो विभुः ॥ २४ ॥
सुपर्णं च सहायं वै भगवानमरोत्तमः ।
प्रादादनन्ताय तदा वैनतेयं पितामहः ॥ २५ ॥

6. Parikṣit wird vom Schlangendämon Takṣaka gebissen (I, 40, 10, 6—44, 4).

15

सौतिरुवाच ।

परिचिदिति नामासीद्राजा कौरववंशजः ।
यथा पाण्डुर्महाबाहुर्धनुर्धरवरो युधि ॥ १ ॥
मृगान्विध्यन्वराहांश्च तरुन्महिषांस्तथा ।
अन्यांश्च विविधान्वन्यांश्चचार पृथिवीपतिः ॥ २ ॥
20 स कदा चिन्मृगं विज्झा बाणेनानतपर्वणा ।
पृष्ठतो धनुरादाय ससार गहने वने ॥ ३ ॥
अन्वगच्छन्नुष्पाणिः पर्यन्वेष्टुमितस्ततः ।
नहि तेन मृगो विज्झो जीवन्गच्छति वै वने ॥ ४ ॥
पूर्वरूपं तु तन्नूनमासीत्स्वर्गगतिं प्रति ।
25 परिचितो नरेन्द्रस्य विज्झो यन्नष्टवान्मृगः ॥ ५ ॥
दूरं चापहतस्तेन मृगेण स महीपतिः ।
परिश्रान्तः पिपासार्त आससाद् मुनिं वने ॥ ६ ॥
गवां प्रचारेष्वासीनं वत्सानां मुखनिःसृतम् ।
भूयिष्ठमुपयुञ्जानं फेनमापिबतां पयः ॥ ७ ॥

- तमभिद्रुत्य वेगेन स राजा संशितव्रतम् ।
 अपृच्छन्नुरुदयस्य तं मुनिं चुच्छ्रमान्वितः ॥ ८ ॥
 भो भो ब्रह्मन्नहं राजा परिच्छिदभिमन्युजः ।
 मया विद्धो मृगो नष्टः कश्चित्तं दृष्टवानसि ॥ ९ ॥
 5 स मुनिस्तं तु नोवाच किञ्चिन्नैनव्रते स्थितः ।
 तस्य स्कन्धे मृतं सर्पं क्रुद्धो राजा समासजत् ॥ १० ॥
 धनुष्कोट्या समुत्क्षिप्य स चैनं समुदैक्षत ।
 न स किं चिदुवाचैनं शुभं वा यदि वाशुभम् ॥ ११ ॥
 स राजा क्रोधमुत्सृज्य व्यधितस्तं तथागतम् ।
 10 दृष्ट्वा जगाम नगरमृषिस्त्वासीत्तथैव सः ॥ १२ ॥
 नहि तं राजशार्दूलं चमाशीलो महामुनिः ।
 स्वधर्मनिरतं भूपं समाक्षिप्तो ऽप्यधर्षयत् ॥ १३ ॥
 नहि तं राजशार्दूलस्तथा धर्मपरायणम् ।
 जानाति भरतश्रेष्ठस्तत एनमधर्षयत् ॥ १४ ॥
 15 तरुणस्तस्य पुत्रो ऽभूत्तिग्मतेजा महातपाः ।
 शृङ्गी नाम महाक्रोधो दुष्प्रसादो महाव्रतः ॥ १५ ॥
 स देवं परमीशानं सर्वभूतहिते रतम् ।
 ब्रह्माणमुपतस्थे वै कालेकाले सुसंयतः ॥ १६ ॥
 स तेन समनुज्ञातो ब्रह्मणा गृहमीयिवान् ।
 20 सख्योक्तः क्रीडमानेन स तत्र हसता किल ॥ १७ ॥
 उद्दिश्य पितरं तस्य यच्छ्रुत्वा रोषमाहरत् ।
 ऋषिपुत्रेण नमर्थं कृशेन द्विजसत्तमः ॥ १८ ॥
 तेजस्विनस्तव पिता तथैव च तपस्विनः ।
 शवं स्कन्धेन वहति मा शृङ्गिन्गर्वितो भव ॥ १९ ॥
 25 व्याहरत्स्वृषिपुत्रेषु मा स्म किं चिद्वचो वद ।
 अस्मद्विधेषु सिद्धेषु ब्रह्मवित्सु तपस्विषु ॥ २० ॥
 क्व ते पुरुषमानित्वं क्व ते वाचस्तथाविधाः ।
 दर्पजाः पितरं द्रष्टा यस्त्वं शवधरं तथा ॥ २१ ॥
 पित्रा च तव तत्कर्म नानुरूपमिवात्मनः ।
 30 कृतं मुनिजनश्रेष्ठ येनाहं भृशदुःखितः ॥ २२ ॥
 एवमुक्तः स तेजस्वी शृङ्गी कोपसमन्वितः ।
 मृतधारं गुरुं श्रुत्वा पर्यतप्यत मन्युना ॥ २३ ॥

स तं कृशमभिप्रेक्ष्य सूनृतां वाचमुत्सृजन् ।
अपृच्छत्तं कथं तातः स मे ऽद्य मृतधारकः ॥ २४ ॥

कृश उवाच ।

राज्ञा परिचिता तात मृगयां परिधावता ।
अवसक्तः पितुस्ते ऽद्य मृतः स्कन्धे भुजंगमः ॥ २५ ॥

शृङ्गुवाच ।

किं मे पित्रा कृतं तस्य राज्ञो ऽनिष्टं दुरात्मनः ।
ब्रूहि तत्कृश तत्त्वेन पश्य मे तपसो बलम् ॥ २६ ॥

कृश उवाच ।

स राजा मृगयां यातः परिचिदभिमन्युजः ।
ससार मृगमेकाकी विद्धा बाणेन शीघ्रगम् ॥ २७ ॥
न चापश्चन्द्रगं राजा चरंस्तस्मिन्महावने ।
पितरं ते स दृष्ट्वैव पप्रच्छानभिभाषिणम् ॥ २८ ॥
तं स्थाणुभूतं तिष्ठन्तं क्षुत्पिपासाश्रमातुरः ।
पुनःपुनर्मृगं नष्टं पप्रच्छ पितरं तव ॥ २९ ॥
स च मौनव्रतोपेतो नैव तं प्रत्यभाषत ।
तस्य राजा धनुष्कोट्या सर्पं स्कन्धे समासजत् ॥ ३० ॥
शृङ्गिस्तव पिता सो ऽपि तथैवास्ते यतव्रतः ।
सो ऽपि राजा खनगरं प्रस्थितो गजसाङ्गयम् ॥ ३१ ॥

सौतिरुवाच ।

श्रुत्वैवमृषिपुत्रस्तु भृशं स्तम्भेव तस्मिन्वान् ।
कोपसंरक्तनयनः प्रज्वलन्निव मन्युना ॥ ३२ ॥
आविष्टः स तु कोपेन शशाप नृपतिं तदा ।
वार्युपसृष्ट तेजस्वी क्रोधवेगबलात्कृतः ॥ ३३ ॥
यो ऽसौ वृद्धस्य तातस्य तथा कृच्छ्रगतस्य ह ।
स्कन्धे मृतं समासाङ्गीत्यन्नगं राजकिल्बिषी ॥ ३४ ॥
तं पापमतिसंक्रुद्धस्तच्चकः पन्नगेश्वरः ।
आशीविषस्तिग्मतोजा मदाक्यबलचोदितः ॥ ३५ ॥
सप्तराचादितो नेता यमस्य सदनं प्रति ।
द्विजानामवमन्तारं कुरुणामयशस्करम् ॥ ३६ ॥
इति शप्त्यातिसंक्रुद्धः शृङ्गी पितरमभ्यगात् ।
आसीनं गोव्रजे तस्मिन्बहन्तं श्वपन्नगम् ॥ ३७ ॥

स तमालक्ष्य पितरं शृङ्गी स्तब्धगतेन वै ।
 श्वेन भुजगेनासीङ्गयः क्रोधसमाकुलः ॥ ३८ ॥
 दुःखाच्चाश्रूणि मुमुचे पितरं चेदमब्रवीत् ।
 श्रुत्वेमां धर्षणां तात तव तेन दुरात्मना ॥ ३९ ॥
 5 राज्ञा परिचिता कोपादशपं तमहं नृपम् ।
 यथार्हति स एवोयं शापं कुरुकुलाधमः ॥ ४० ॥
 सप्तमे ऽहनि तं पापं तत्तकः पन्नगोत्तमः ।
 वैवस्वतस्य सदनं नेता परमदारुणम् ॥ ४१ ॥
 तमब्रवीत्पिता ब्रह्मस्तथा कोपसमन्वितम् ।
 10 न मे प्रियं कृतं तात नैष धर्मस्तपस्विनाम् ॥ ४२ ॥
 वयं तस्य नरेन्द्रस्य विषये निवसामहे ।
 न्यायतो रक्षितास्तेन तस्य शापं न रोचये ॥ ४३ ॥
 सर्वथा वर्तमानस्य राज्ञो ह्यस्मद्विधैः सदा ।
 क्षन्तव्यं पुत्र धर्मो हि हतो हन्ति न संशयः ॥ ४४ ॥
 15 यदि राजा न संरक्षेत्पीडा नः परमा भवेत् ।
 न शक्नुयाम चरितुं धर्मं पुत्र यथासुखम् ॥ ४५ ॥
 रक्ष्यमाणा वयं तात राजभिर्धर्मदृष्टिभिः ।
 चरामो विपुलं धर्मं तेषां भागो ऽस्ति धर्मतः ॥ ४६ ॥
 तेनेह क्षुधितेनाद्य आन्तेन न तपस्विना ।
 20 अजानता कृतं मन्ये व्रतमेतदिदं मम ॥ ४७ ॥
 कस्मादिदं त्वया बान्धात्सहसा दुष्कृतं कृतम् ।
 न ह्यर्हति नृपः शापमस्मत्तः पुत्र सर्वथा ॥ ४८ ॥

शृङ्ग्युवाच ।

यद्येतत्साहसं तात यदि वा दुष्कृतं कृतम् ।
 25 प्रियं वाप्यप्रियं वा ते वागुक्ता न मृषा भवेत् ॥ ४९ ॥
 नैवान्यथेदं भविता पितरेष ब्रवीमि ते ।
 नाहं मृषा ब्रवीम्येव स्वैरेष्वपि कुतः शपन् ॥ ५० ॥

शमीक उवाच ।

जानाम्युग्रप्रभावं त्वां तात सत्यगिरं तथा ।
 30 नानृतं चीत्तपूर्वं ते नैतन्निष्ठा भविष्यति ॥ ५१ ॥
 पित्रा पुत्रो वयःस्थो ऽपि सततं वाच्य एव तु ।
 यथा स्याद्गुणसंयुक्तः प्रामुथाच्च महद्वशः ॥ ५२ ॥

किं पुनर्बाल एव त्वं तपसा भावितः सदा ।
 वर्धते च प्रभवतां कोपो ऽतीव महात्मनाम् ॥ ५३ ॥
 सो ऽहं पश्यामि वक्तव्यं त्वयि धर्मभृतां वर ।
 पुत्रत्वं बालतां चैव तवावेक्ष्य च साहसम् ॥ ५४ ॥
 5 स त्वं शमपरो भूत्वा वन्यमाहारमाहरन् ।
 चर क्रोधमिमं हत्वा नैवं धर्मं प्रहास्यसि ॥ ५५ ॥
 क्रोधो हि धर्मं हरति यतीनां दुःखसंचितम् ।
 ततो धर्मविहीनानां गतिरिष्टा न विद्यते ॥ ५६ ॥
 शम एव यतीनां हि क्षमिणां सिद्धिकारकः ।
 10 क्षमावतामयं लोकः परस्मैव क्षमावताम् ॥ ५७ ॥
 तस्माच्चरेथाः सततं क्षमाशीलो जितेन्द्रियः ।
 क्षमया प्राप्स्यसे लोकान्ब्रह्मणः समनन्तरान् ॥ ५८ ॥
 मया तु शममास्थाय यच्छक्यं कर्तुमद्य वै ।
 तत्करिष्याम्यहं तात प्रेषयिष्ये नृपाय वै ॥ ५९ ॥
 15 मम पुत्रेण शप्तो ऽसि बालेनाकृतबुद्धिना ।
 ममेमां धर्षणां त्वत्तः प्रेक्ष्य राजन्नमर्षिणा ॥ ६० ॥

सौतिरुवाच ।

एवमादिश्य शिष्यं स प्रेषयामास सुव्रतः ।
 परिचिते नृपतये दयापन्नो महातपाः ॥ ६१ ॥
 20 संदिश्य कुशलप्रश्नं कार्यवृत्तान्तमेव च ।
 शिष्यं गौरमुखं नाम शीलवन्तं समाहितम् ॥ ६२ ॥
 सो ऽभिगम्य ततः शीघ्रं नरेन्द्रं कुरुवर्धनम् ।
 विवेश भवनं राज्ञः पूर्वं द्वाःस्त्रीर्निवेदितः ॥ ६३ ॥
 पूजितश्च नरेन्द्रेण द्विजो गौरमुखस्तदा ।
 25 आचक्षौ परिविश्रान्तो राज्ञः सर्वमशेषतः ॥ ६४ ॥
 शमीको नाम राजेन्द्र विषये वर्तते तव ।
 ऋषिः परमधर्मात्मा दान्तः शान्तो महातपाः ॥ ६५ ॥
 तस्य त्वया नरव्याघ्र सर्पः प्राणैर्विद्योजितः ।
 अवसक्तो धनुष्कोट्या स्तब्धे मौनान्वितस्य ह ॥ ६६ ॥
 30 क्षान्तवांस्तव तत्कर्म पुत्रस्तस्य न चक्षमे ।
 तेन शप्तो ऽसि राजेन्द्र पितुरज्ञातमद्य वै ॥ ६७ ॥
 तच्चकः सप्तरात्रेण मृत्युस्तव भविष्यति ।
 तत्र रक्षां कुरुष्वेति पुनःपुनरथाब्रवीत् ॥ ६८ ॥

तदन्यथा न शक्यं च कर्तुं केन चिदप्युत ।
 ततो ऽहं प्रेषितस्तेन तव राजन्हितार्थिना ॥ ६९ ॥
 इति श्रुत्वा वचो घोरं स राजा कुशुनन्दनः ।
 पर्यतप्यत तत्पापं कृत्वा राजा महातपाः ॥ ७० ॥
 तं च मौनव्रतं श्रुत्वा वने मुनिवरं तदा ।
 भूय एवाभवद्राजा शोकसंतप्तमानसः ॥ ७१ ॥
 अनुक्रोशात्मतां तस्य शमीकस्यावधार्य च ।
 पर्यतप्यत भूयो ऽपि कृत्वा तत्किल्बिषं मुनेः ॥ ७२ ॥
 नहि मृत्युं तथा राजा श्रुत्वा वै सो ऽन्वतप्यत ।
 अशोचदमरप्रख्यो यथा कृत्वेह कर्म तत् ॥ ७३ ॥
 ततस्तं प्रेषयामास राजा गौरमुखं तदा ।
 भूयः प्रसादं भगवान्करोत्विह ममेति वै ॥ ७४ ॥
 तस्मिंश्च गतमात्रे ऽथ राजा गौरमुखे तदा ।
 मन्त्रिभिर्मन्त्रयामास सह संविप्रमानसः ॥ ७५ ॥
 संमन्य मन्त्रिभिश्चैव स तथा मन्त्रतत्त्ववित् ।
 प्रासादं कारयामास एकस्तम्भं सुरचितम् ॥ ७६ ॥
 रत्नां च विदधे तत्र भिषजश्चौषधानि च ।
 ब्राह्मणाभ्यन्तसिद्धांश्च सर्वतो वै न्ययोजयत् ॥ ७७ ॥
 राजकार्याणि तत्रस्थः सर्वाण्येव चकार सः ।
 मन्त्रिभिः सह धर्मज्ञः समन्तात्परिरक्षितः ॥ ७८ ॥
 न चैनं कश्चिदारूढं लभते राजसत्तमम् ।
 वातो ऽपि विचरंस्तत्र प्रवेशे विनिवार्यते ॥ ७९ ॥
 प्राप्ते च दिवसे तस्मिन्सप्तमे द्विजसत्तमः ।
 काक्ष्यो ऽभ्यागमद्विद्वांस्तं राजानं चिकित्सितुम् ॥ ८० ॥
 श्रुतं हि तेन तदभूद्यथा तं राजसत्तमम् ।
 तत्तकः पन्नगश्रेष्ठो नेष्यते यमसादनम् ॥ ८१ ॥
 तं दष्टं पन्नगेन्द्रेण करिष्ये ऽहमपञ्चरम् ।
 तत्र मे ऽर्थश्च धर्मश्च भवितेति विचिन्तयन् ॥ ८२ ॥
 तं ददर्श स नागेन्द्रस्तत्तकः काक्ष्यं पथि ।
 गच्छन्तमेकमनसं द्विजो भूत्वा वयोऽतिगः ॥ ८३ ॥
 तमब्रवीत्पन्नगेन्द्रः काक्ष्यं मुनिपुंगवम् ।
 क्व भवांस्त्वरितो याति किं च कार्यं चिकीर्षति ॥ ८४ ॥

काश्यप उवाच ।

नृपं कुरुकुलोत्पन्नं परिचितमरिन्दमम् ।
तच्चकः पन्नगश्रेष्ठस्तेजसाद्य प्रधक्ष्यति ॥ ८५ ॥
तं दष्टं पन्नगेन्द्रेण तेनाग्निसमतेजसा ।
गच्छामि त्वरितं सौम्य सद्यः कर्तुमपञ्जरम् ॥ ८६ ॥

तच्चक उवाच ।

अहं स तच्चको ब्रह्मंस्तं धक्ष्यामि महीपतिम् ।
निवर्तस्व न शक्तस्त्वं मया दष्टं चिकित्सितुम् ॥ ८७ ॥

काश्यप उवाच ।

अहं तं नृपतिं गत्वा त्वया दष्टमपञ्जरम् ।
करिष्यामीति मे बुद्धिर्विद्याबलसमन्विता ॥ ८८ ॥

तच्चक उवाच ।

यदि दष्टं मयेह त्वं शक्तः किं चिक्षिकित्सितुम् ।
ततो वृचं मया दष्टमिमं जीवय काश्यप ॥ ८९ ॥
परं मन्त्रबलं यत्ते तद्दर्शय यतस्व च ।
न्यग्रोधमेतं धक्ष्यामि पश्यतस्ते द्विजोत्तम ॥ ९० ॥

काश्यप उवाच ।

दश नागेन्द्र वृचं त्वं यद्येतदभिमन्यसे ।
अहमेनं त्वया दष्टं जीवयिष्ये भुजंगम् ॥ ९१ ॥

सौतिरुवाच ।

एवमुक्तः स नागेन्द्रः काश्यपेन महात्मना ।
अदशदृष्टमग्रेत्य न्यग्रोधं पन्नगोत्तमः ॥ ९२ ॥
स वृचस्तेन दष्टस्तु पन्नगेन महात्मना ।
आशीविषविषोपेतः प्रज्ज्वाल समन्ततः ॥ ९३ ॥
तं दग्धा स नगं नागः काश्यपं पुनरब्रवीत् ।
कुरु यत्नं द्विजश्रेष्ठ जीवयैतं वनस्पतिम् ॥ ९४ ॥
भस्मीभूतं ततो वृचं पन्नगेन्द्रस्य तेजसा ।
भस्म सर्वं समाहृत्य काश्यपो वाक्यमब्रवीत् ॥ ९५ ॥
विद्याबलं पन्नगेन्द्र पश्य मे ऽद्य वनस्पतौ ।
अहं संजीवयाम्येनं पश्यतस्ते भुजंगम् ॥ ९६ ॥
ततः स भगवान्विद्वान्काश्यपो द्विजसत्तमः ।
भस्मराशीकृतं वृचं विद्यया समजीवयत् ॥ ९७ ॥

अङ्कुरं कृतवांस्तत्र ततः पर्यद्वयान्वितम् ।

पलाशिनं शाखिनं च तथा विटपिनं पुनः ॥ ९८ ॥

तं दृष्ट्वा जीवितं वृक्षं काश्यपेन महात्मना ।

उवाच तत्तको ब्रह्मन्नेतदत्यद्भुतं त्वयि ॥ ९९ ॥

द्विजेन्द्र यद्विषं हन्या मम वा मद्विधस्य वा ।

कं त्वमर्थमभिप्रेप्सुर्यासि तत्र तपोधन ॥ १०० ॥

यत्ते ऽभिलषितं प्राप्तुं फलं तस्मान्नृपोत्तमात् ।

अहमेव प्रदास्यामि तत्ते यद्यपि दुर्लभम् ॥ १०१ ॥

विप्रशापाभिभूते च क्षीणायुषि नराधिपे ।

घटमानस्य ते विप्र सिद्धिः संशयिता भवेत् ॥ १०२ ॥

ततो यशः प्रदीप्तं ते त्रिषु लोकेषु विश्रुतम् ।

निरंशुरिव घर्मांशुरन्तर्धानमितो व्रजेत् ॥ १०३ ॥

काश्यप उवाच ।

धनार्थी याम्यहं तत्र तन्मे देहि भुजंगम् ।

ततो ऽहं विनिवर्तिष्ये स्वापतेयं प्रगृह्य वै ॥ १०४ ॥

तत्तक उवाच ।

यावद्वनं प्रार्थयसे तस्माद्वाञ्छस्ततो ऽधिकम् ।

अहमेव प्रदास्यामि निवर्तस्व द्विजोत्तम ॥ १०५ ॥

सौतिरुवाच ।

तत्तकस्य वचः श्रुत्वा काश्यपो द्विजसत्तमः ।

प्रदध्यौ सुमहातेजा राजानं प्रति बुद्धिमान् ॥ १०६ ॥

दिश्यन्नातः स तेजस्वी ज्ञात्वा तं नृपतिं तदा ।

क्षीणायुषं पाण्डवेयमपावर्तत काश्यपः ॥ १०७ ॥

निवृत्ते काश्यपे तस्मिन्समयेन महात्मनि ।

जगाम तत्तकस्त्पूर्णं नगरं नागसाङ्ख्यम् ॥ १०८ ॥

अथ शुश्राव गच्छन्स तत्तको जगतीपतिम् ।

मन्त्रैर्गदैर्विषहरै रक्ष्यमाणं प्रयत्नतः ॥ १०९ ॥

स चिन्तयामास तदा मायायोगेन पार्थिवः ।

मया वक्ष्यितव्यो ऽसौ क उपायो भवेदिति ॥ ११० ॥

ततस्तापसरूपेण ग्राहिणोत्स भुजंगमान् ।

फलदर्भोदकं गृह्य राज्ञे नागो ऽथ तत्तकः ॥ १११ ॥

तच्चक उवाच ।

गच्छध्वं यूयमव्यग्रा राजानं कार्यवन्तया ।
फलदर्भोदकं नाम प्रतिग्राहयितुं नृपम् ॥ ११२ ॥

सौतिरुवाच ।

ते तच्चकसमादिष्टास्तथा चक्रुर्भुजंगमाः ।
उपनिन्युस्तथा राज्ञे दर्भानापः फलानि च ॥ ११३ ॥
तच्च सर्वं स राजेन्द्रः प्रतिजग्राह वीर्यवान् ।
कृत्वा तेषां च कार्याणि गम्यतामित्युवाच तान् ॥ ११४ ॥
गतेषु तेषु नागेषु तापसच्छद्वरूपिषु ।
अमात्यान्सुहृदश्चैव प्रोवाच स नराधिपः ॥ ११५ ॥
भक्षयन्तु भवन्तो वै स्वादूनीमानि सर्वशः ।
तापसैरुपनीतानि फलानि सहिता मया ॥ ११६ ॥
ततो राजा ससचिवः फलान्यादातुमैच्छत ।
विधिना संप्रयुक्तो वै ऋषिवाक्येन तेन तु ॥ ११७ ॥
यस्मिन्नेव फले नागस्तमेवाभक्षयत्स्वयम् ।
ततो भक्षयतस्तस्य फलात्कृमिरभूदणुः ॥ ११८ ॥
ह्रस्वकः कृष्णनयनस्ताम्रवर्णो ऽथ शौनक ।
स तं गृह्य नृपश्रेष्ठः सचिवानिदमब्रवीत् ॥ ११९ ॥
अस्तमग्रेति सविता विषादय न मे भयम् ।
सत्यवागस्तु स मुनिः कृमिर्मां दशतामयम् ॥ १२० ॥
तच्चको नाम भूत्वा वै तथा परिहृतं भवेत् ।
ते चैनमन्ववर्तन्त मन्त्रिणः कालचोदिताः ॥ १२१ ॥
एवमुक्त्वा स राजेन्द्रो ग्रीवायां संनिवेश्य ह ।
कृमिकं ग्राहसत्तूर्णं मुमूर्षुर्नष्टचेतनः ॥ १२२ ॥
प्रहसन्नेव भोगेन तच्चकेण त्ववेध्यत ।
तस्मात्फलाद्विनिष्क्रम्य यत्तद्राज्ञे निवेदितम् ॥ १२३ ॥
वेष्टयित्वा च भोगेन विनय च महास्वनम् ।
अदशत्पृथिवीपालं तच्चकः पद्मशेखरः ॥ १२४ ॥
तं तथा मन्त्रिणो दृष्ट्वा भोगेन परिवेष्टितम् ।
विषस्रवदनाः सर्वे रुरुदुर्भृशदुःखिताः ॥ १२५ ॥
तं तु नादं ततः श्रुत्वा मन्त्रिणस्ते प्रदुःखवुः ।
अपश्यन्त तथा यान्तमाकाशे नागमञ्जुतम् ॥ १२६ ॥

सीमन्तमिव कुर्वाणं नभसः पद्मवर्चसम् ।

तत्तत्कं पद्मग्रेष्ठं भृशं शोकपरायणाः ॥ १२७ ॥

ततस्तु ते तद्ब्रह्ममग्निना वृतं प्रदीप्यमानं विषजेन भोगिनः ।

भयात्परित्यज्य दिशः प्रपदिरे पपात राजाश्वनिताडितो यथा ॥ १२८ ॥

7. Die Geschichte von den beiden Jaratkāru

(1, 45, 1—48, 22).

सौतिरुवाच ।

एतस्मिन्नेव काले तु जरत्कार्मुर्महातपाः ।

चचार पृथिवीं कृत्वा यज्ञसायंगृहो मुनिः ॥ १ ॥

चरन्दीक्षां महातेजा दुश्चरामकृतात्मभिः ।

तीर्थेष्वस्रवनं कृत्वा पुण्येषु विचचार ह ॥ २ ॥

वायुभक्षो निराहारः शुष्यन्नहरहर्मुनिः ।

स ददर्श पितृन्गते लम्बमानानधोमुखान् ॥ ३ ॥

एकतन्त्रवशिष्टं वै वीरणस्तम्बमाश्रितान् ।

तं तन्तुं च शनैराखुमाददानं बिलेशयम् ॥ ४ ॥

निराहारान्कृशान्दीनान्गते स्वचाणमिच्छतः ।

उपसृत्य स तान्दीनान्दीनरूपो ऽभ्यभाषत ॥ ५ ॥

के भवन्तो ऽवलम्बन्ते वीरणस्तम्बमाश्रिताः ।

दुर्बलं खादितं मूलं आखुना बिलवासिना ॥ ६ ॥

वीरणस्तम्बके मूलं यदप्येकमिह स्थितम् ।

तदप्ययं शनैराखुरादत्ते दशनैः शितैः ॥ ७ ॥

हेत्स्यते ऽल्पावशिष्टत्वादेतदप्यचिरादिव ।

ततस्तु पतितारो ऽत्र गते व्यक्तमधोमुखाः ॥ ८ ॥

तस्य मे दुःखमुत्पन्नं दृष्ट्वा युष्मानधोमुखान् ।

कृच्छ्रामापदमापन्नान्प्रियं किं करवाणि वः ॥ ९ ॥

तपसो ऽस्य चतुर्थेन तृतीयेनाथ वा पुनः ।

अर्धेन वापि निस्तर्तुमापदं ब्रूत माचिरम् ॥ १० ॥

अथ वापि समयेन तरन्तु तपसा मम ।

भवन्तः सर्व एवेह काममेवं विधीयताम् ॥ ११ ॥

पितर ऊचुः ।

वृद्धो भवान्ब्रह्मचारी यो नस्त्रातुमिहेच्छसि ।

न तु विप्राग्र्य तपसा शक्यमेतद्व्यपोहितम् ॥ १२ ॥

- अस्ति नस्तात तपसः फलं प्रवदतां वर ।
 संतानप्रक्षयाद्ब्रह्मन्पतामो निरये ऽमुचौ ॥ १३ ॥
 लम्बतामिह नस्तात न ज्ञानं प्रतिभाति वै ।
 येन त्वां नाभिजानीमो लोके विख्यातपौरुषम् ॥ १४ ॥
 5 वृद्धो भवान्महाभागो यो नः शोच्यान्मुदुःखितान् ।
 शोचत्युपेत्य कारुण्याच्छृणु ये वै वयं द्विज ॥ १५ ॥
 याथावरा नाम वयमृषयः संशितव्रताः ।
 लोकात्पुण्यादिह भष्टाः संतानप्रक्षयान्मुने ॥ १६ ॥
 प्रनष्टं नस्तपस्तीव्रं नहि नस्तनुरस्ति वै ।
 10 अस्ति त्वेको ऽयं नस्तन्तुः सो ऽपि नास्ति यथा तथा ॥ १७ ॥
 मन्दभाग्यो ऽत्यभाग्यानां वन्द्युः स किल नः कुले ।
 जरत्कारुरिति ख्यातो वेदवेदाङ्गपारगः ॥ १८ ॥
 नियतात्मा महात्मा च सुव्रतः सुमहातपाः ।
 तेन स तपसो लोभात्कृच्छ्रमापादिता वयम् ॥ १९ ॥
 15 न तस्य भार्या पुत्रो वा बान्धवो वास्ति कश्चन ।
 तस्मात्सम्बामहे गते नष्टसंज्ञा ह्यनाथवत् ॥ २० ॥
 स वक्तव्यस्त्वया दृष्ट्वा अस्माकं नाथवत्तया ।
 पितरस्ते ऽवलम्बन्ते गते दीना ह्यधोमुखाः ॥ २१ ॥
 कुलतन्तुर्हि नः शिष्टस्त्वमेवैकस्तपोधन ।
 20 साधु दारान्कुर्व्वेति प्रजामुत्पादयेति च ॥ २२ ॥
 यं तु पश्यसि नो ब्रह्मन्वीरणस्तम्बमाश्रितान् ।
 एषो ऽस्माकं कुलस्तम्ब आसीत्स्वकुलवर्धनः ॥ २३ ॥
 यानि पश्यसि वै ब्रह्मन्मूलानीहास्य वीरुधः ।
 एते नस्तन्तवस्तात कालेन परिभक्षिताः ॥ २४ ॥
 25 यन्नेतत्पश्यसि ब्रह्मन्मूलमस्मार्धभक्षितम् ।
 यत्र लम्बामहे सर्वे सो ऽप्येकस्तप आस्थितः ॥ २५ ॥
 यमाखुं पश्यसि ब्रह्मन्काल एष महाबलः ।
 स तं तपोरतिं मन्दं शनैः क्षपयते तुदन् ॥ २६ ॥
 जरत्कारुं तपोलुब्धं मन्दात्मानमचेतसम् ।
 30 नहि नस्तत्तपस्तस्य तारयिष्यति सत्तम ॥ २७ ॥
 क्षिप्रमूलान्परिभष्टान्कालोपहतचेतसः ।
 अधः प्रविष्टान्पश्चात्सान्यथा दुष्कृतिनस्तथा ॥ २८ ॥

अस्मासु पतितेष्वत्र सह पूर्वैः पितामहैः ।
 क्षिन्नः कालेन सो ऽप्यत्र गन्ता वै नरकं ततः ॥ २९ ॥
 तपो वाप्यथ वा यज्ञो यद्वान्यत्पावनं महत् ।
 तत्सर्वं न समं तात संतत्येति सतां मतम् ॥ ३० ॥
 स तात दृष्ट्वा ब्रूयास्त्वं जरत्कारं तपोधनम् ।
 यथा दृष्टमिदं चात्र त्वयास्त्रियमशेषतः ॥ ३१ ॥
 यथा दारान्भूर्यात्स पुत्रांश्चोत्पादयेद्यथा ।
 तथा ब्रह्मंस्त्वया वाच्यः सो ऽस्माकं नाथवत्तया ॥ ३२ ॥

सौतिरुवाच ।

एतच्छ्रुत्वा जरत्कारभृशं शोकपरायणः ।
 उवाच तान्पितृन्दुःखाद्वाष्पगद्गदया गिरा ॥ ३३ ॥
 मम पूर्वैः भवन्तो वै पितरः सपितामहाः ।
 तद्रूत यन्मया कार्यं भवतां प्रियकाम्यया ॥ ३४ ॥
 अहमेव जरत्कारः किल्बिषी भवतां सुतः ।
 तद्दण्डं धारयत मे दुष्कृतेरकृतात्मनः ॥ ३५ ॥

पितर ऊचुः ।

पुत्र दिध्यासि संप्राप्त इमं देशं यदृच्छया ।
 किमर्थं च त्वया ब्रह्मन्न कृतो दारसंग्रहः ॥ ३६ ॥

जरत्काररुवाच ।

ममायं पितरो नित्यं हृदयः परिवर्तते ।
 ऊर्ध्वरेताः शरीरं वै प्रापयेयममुत्र वै ॥ ३७ ॥
 एवं दृष्ट्वा तु भवतः शकुन्तानिव लम्बतः ।
 मया निवर्तिता बुद्धिर्ब्रह्मचर्यात्पितामहाः ॥ ३८ ॥
 करिष्ये वः प्रियं कामं निवेक्ष्ये ऽहमसंग्रहम् ।
 सनाम्नीं यद्यहं कन्यामुपलप्स्ये कदा चन ॥ ३९ ॥
 भविष्यति च या का चिन्नैववत्स्वयमुद्यता ।
 प्रतिग्रहीता तामस्मि न भरेयं च यामहम् ॥ ४० ॥
 एवंविधमहं कुर्यां निवेशं प्राप्नुयां यदि ।
 अन्यथा न करिष्ये ऽहं सत्यमेतत्पितामहाः ॥ ४१ ॥
 तत्र चोत्पत्स्यते जन्तुर्भवतां तारणाय वै ।
 शाश्वताश्चाव्ययाश्चैव तिष्ठन्तु पितरो मम ॥ ४२ ॥

सौतिरुवाच ।

एवमुक्त्वा तु स पितृश्चचार पृथिवीं मुनिः ।
 न च स्म लभते भार्या वृद्धो ऽयमिति शौनक ॥ ४३ ॥
 यदा निर्वेदमापन्नः पितृभिश्चोदितस्तथा ।
 तदारण्यं स गत्वोच्चैश्चुक्रोश भृशदुःखितः ॥ ४४ ॥
 यानि भूतानि सन्तीह स्थावराणि चराणि च ।
 अन्तर्हितानि वा यानि तानि शृण्वन्तु मे वचः ॥ ४५ ॥
 उग्रं तपसि वर्तन्तं पितरश्चोदयन्ति माम् ।
 निविशस्वेति दुःखार्तास्त्रिषां प्रियचिकीर्षया ॥ ४६ ॥
 निवेशायाखिलां भूमिं कन्याभैक्षं चरामि भोः ।
 दरिद्रो दुःखशीलश्च पितृभिः संनियोजितः ॥ ४७ ॥
 यस्य कन्यास्ति भूतस्य ये मयेह प्रकीर्तिताः ।
 ते मे कन्यां प्रयच्छन्तु चरतः सर्वतोदिशम् ॥ ४८ ॥
 मम कन्या सनाम्नी या भैक्षवच्चोदता भवेत् ।
 भरेयं चैव यां नाहं तां मे कन्यां प्रयच्छत ॥ ४९ ॥
 ततस्ते पन्नगा ये वै जरत्कारौ समाहिताः ।
 तामादाय प्रवृत्तिं ते वासुकिः प्रत्यवेदयन् ॥ ५० ॥
 तेषां श्रुत्वा स नागेन्द्रस्तां कन्यां समलंकृताम् ।
 प्रगृह्यारण्यमगमत्समीपं तस्य पन्नगः ॥ ५१ ॥
 तत्र तां भैक्षवत्कन्यां प्रादान्तस्मै महात्मने ।
 नागेन्द्रो वासुकिर्ब्रह्मन्न स तां प्रत्यगृह्णत ॥ ५२ ॥
 असनामेति वै मत्वा भरणे चाविचारिते ।
 मोक्षभावे स्थितश्चापि द्वंद्वीभूतः परिग्रहे ॥ ५३ ॥
 ततो नाम स कन्यायाः पप्रच्छ भृगुनन्दन ।
 वासुकिं भरणं चास्या न कुर्यामित्युवाच ह ॥ ५४ ॥
 वासुकिस्त्वब्रवीद्वाक्यं जरत्कारमृषिं तदा ।
 सनामा तव कन्येयं स्वसा मे तपसान्विता ॥ ५५ ॥
 भरिष्यामि च ते भार्यां प्रतीच्छेमां द्विजोत्तम ।
 रक्षणं च करिष्ये ऽस्याः सर्वशक्त्या तपोधन ॥ ५६ ॥

ऋषिरुवाच ।

न भरिष्ये ऽहमेतां वै एष मे समयः कृतः ।
 अप्रियं च न कर्तव्यं कृते चैनां त्यजाम्यहम् ॥ ५७ ॥

सौतिरुवाच ।

प्रतिश्रुते तु नागेन भरिष्ये भगिनीमिति ।

जरत्कारुस्तदा वेश्म भुजगस्य जगाम ह ॥ ५८ ॥

तत्र मन्त्रविदां श्रेष्ठस्तपोवृद्धो महाव्रतः ।

जयाह पाणिं धर्मात्मा विधिमन्त्रपुरस्कृतम् ॥ ५९ ॥

ततो वासगृहं रम्यं पन्नगेन्द्रस्य संमतम् ।

जगाम भार्यामादाय स्तूयमानो महर्षिभिः ॥ ६० ॥

शयनं तत्र संकृप्तं सार्धस्तरणसंवृतम् ।

तत्र भार्यासहायो ऽसौ जरत्कारुस्त्वास ह ॥ ६१ ॥

स तत्र समयं चक्रे भार्यया सह सत्तमः ।

विप्रियं मे न कर्तव्यं न च वाच्यं कदा चन ॥ ६२ ॥

त्यजेयं विप्रिये च त्वां कृते वासं च ते गृहे ।

एतद्गृहाण वचनं मया यत्समुदीरितम् ॥ ६३ ॥

ततः परमसंविद्या स्वसा नागपतेस्तदा ।

अतिदुःखान्विता वाक्यं तमुवाचैवमस्त्विति ॥ ६४ ॥

तथैव सा च भर्तारं दुःखशीलमुपाचरत् ।

उपाद्यैः श्वेतकाकीयैः प्रियकामा यशस्विनी ॥ ६५ ॥

ऋतुकाले ततः स्नाता कदा चिद्वासुकेः स्वसा ।

भर्तारं वै यथान्यायमुपतस्थे महामुनिम् ॥ ६६ ॥

तत्र तस्याः समभवद्गर्भो ज्वलनसप्रभः ।

अतीव तेजसा युक्तो वैश्वानरसमव्युतिः ॥ ६७ ॥

ततः कतिपयाहस्य जरत्कारुर्महायशाः ।

उत्सङ्गे ऽस्याः शिरः कृत्वा सुष्वाप परिखिन्नवत् ॥ ६८ ॥

तस्मिंश्च सुप्ते विप्रेन्द्रे सवितास्तमयाङ्गिरिम् ।

अहः परिक्षये ब्रह्मंस्ततः साचिन्त्यत्तदा ॥ ६९ ॥

किं नु मे सुकृतं भूयाद्भर्तुस्त्यापनं न वा ।

दुःखशीलो हि धर्मात्मा कथं नास्यापराधुयाम् ॥ ७० ॥

कोपो वा धर्मशीलस्य धर्मलोपो ऽथ वा पुनः ।

धर्मलोपो गरीयान्वै स्वादवेत्यकरोन्ननः ॥ ७१ ॥

उत्थापयिष्ये यत्नेन ध्रुवं कोपं करिष्यति ।

धर्मलोपो भवेदस्य संध्यातिक्रमणे ध्रुवम् ॥ ७२ ॥

इति निश्चित्य मनसा जरत्कारुर्भुजंगमा ।

उवाचेदं वचः स्रष्टुं ततो मधुरभाषिणी ॥ ७३ ॥

उत्तिष्ठ त्वं महाभाग सूर्यो ऽस्तमुपतिष्ठति ।
 संध्यामुपास्व भगवन्नपः स्पृष्ट्वा यतव्रत ॥ ७४ ॥
 प्रादुष्कृताग्निहोत्रो ऽयं मुहूर्तो रम्यदारुणः ।
 संध्या प्रवर्तते चेयं पश्चिमस्यां दिशि प्रभो ॥ ७५ ॥
 5 एवमुक्तः स भगवाञ्जरत्कार्मुहमातपाः ।
 तां भार्यां स्फुरमाणौष्ठ इदं वचनमब्रवीत् ॥ ७६ ॥
 अवमानः प्रयुक्तो ऽयं त्वया मम भुजंगमे ।
 समीपे ते न वक्ष्यामि गमिष्यामि यथागतम् ॥ ७७ ॥
 शक्तिरस्ति न वामोर्ह मयि सुप्ते विभावसीः ।
 10 अस्तं गन्तुं यथाकालमिति मे हृदि वर्तते ॥ ७८ ॥
 न चाप्यवमतस्त्रेह वस्तुं रोचेत कस्य चित् ।
 किं पुनर्धर्मशीलस्य मम वा मद्विधस्य वा ॥ ७९ ॥
 एवमुक्ता जरत्कार्मुर्भर्वा हृदयकम्पनम् ।
 अत्रवोद्भगिनी तत्र वासुकेः संनिवेशने ॥ ८० ॥
 15 नावमानात्कृतवती तवाहं प्रतिबोधनम् ।
 धर्मलोपो न ते विप्र स्यादित्येतत्कृतं मया ॥ ८१ ॥
 उवाच भार्यामित्युक्तो जरत्कार्मुहमातपाः ।
 ऋषिः कोपसमाविष्टस्त्यक्तुकामो भुजंगसाम् ॥ ८२ ॥
 न मे वागनृतं प्राह गमिष्ये ऽहं भुजंगमे ।
 20 समयो ह्येष मे पूर्वं त्वया सह मिथः कृतः ॥ ८३ ॥
 सुखमस्युषितो भद्रे ब्रूयास्त्वं भ्रातरं शुभे ।
 इतो मयि गते भीरु गतः स भगवानिति ॥ ८४ ॥
 त्वं चापि मयि निष्क्रान्ते न शोकं कर्तुमर्हसि ।
 इत्युक्ता सानवद्याङ्गी प्रत्युवाच वचस्तदा ॥ ८५ ॥
 25 जरत्कार्मुं जरत्कार्मुश्चिन्ताशोकपरायणा ।
 बाष्पगद्गदया वाचा मुखेन परिशुष्यता ॥ ८६ ॥
 कृताञ्जलिर्वरारोहा पर्यश्रुनयना ततः ।
 धैर्यमालम्ब्य वामोरुर्हृदयेन प्रवेपता ॥ ८७ ॥
 न मामर्हसि धर्मज्ञ परित्यक्तुमनागसम् ।
 30 धर्मे स्थितां स्थितो धर्मे सदा प्रियहिते रताम् ॥ ८८ ॥
 प्रदाने कारणं यच्च मम तुभ्यं द्विजोत्तम ।
 तदलब्धवतीं मन्दां किं मां वक्ष्यति वासुकिः ॥ ८९ ॥

मातृशपाभिभूतानां ज्ञातीनां मम सत्तम ।
 अपत्यमीप्सितं त्वत्तस्तच्च तावन्न दृश्यते ॥ ९० ॥
 संप्रयोगो भवेन्नायं मम मोघस्त्वया द्विज ।
 ज्ञातीनां हितमिच्छन्ती भगवंस्त्वां प्रसादये ॥ ९१ ॥
 5 इममव्यक्तरूपं मे गर्भमाधाय सत्तम ।
 कथं त्यक्त्वा महात्मा सन्नन्तुमिच्छस्वनागसम् ॥ ९२ ॥
 एवमुक्तस्तु स मुनिर्भार्यां वचनमब्रवीत् ।
 यद्युक्तमनुरूपं च जरत्कारुस्तपोधनः ॥ ९३ ॥
 अस्त्ययं सुभगे गर्भस्तव वैश्वानरोपमः ।
 10 ऋषिः परमधर्मात्मा वेदवेदाङ्गपारगः ॥ ९४ ॥
 एवमुक्त्वा स धर्मात्मा जरत्कार्मुहानृषिः ।
 उग्राय तपसे भूयो जगाम कृतनिश्चयः ॥ ९५ ॥
 गतमात्रं तु भर्तारं जरत्कारुरवेदयत् ।
 भ्रातुः सकाशमागत्य याथातथ्यं तपोधन ॥ ९६ ॥
 15 ततः स भुजगश्रेष्ठः श्रुत्वा सुमहदप्रियम् ।
 उवाच भगिनीं दीनां तदा दीनतरः स्वयम् ॥ ९७ ॥
 जानासि भद्रे यत्कार्यं प्रदाने कारणं च यत् ।
 पन्नगानां हितार्थाय पुत्रस्ते स्यात्ततो यदि ॥ ९८ ॥
 स सर्पसत्त्वात्किल नो मोक्षयिष्यति वीर्यवान् ।
 20 एवं पितामहः पूर्वमुक्तवांस्तु सुरैः सह ॥ ९९ ॥
 अप्यस्ति गर्भः सुभगे तस्मात्ते मुनिसत्तमात् ।
 न चेच्छाम्यफलं तस्य दारकर्म मनीषिणः ॥ १०० ॥
 कामं च मम न न्याय्यं प्रष्टुं त्वां कार्यमीदृशम् ।
 किं तु कार्यगरीयस्त्वात्तत्स्वाहमचूचुदम् ॥ १०१ ॥
 25 दुर्वार्यतां विदित्वा च भर्तुस्ते ऽतिपत्स्विनः ।
 नैनमन्वागमिष्यामि कदा चित्स शपेत माम् ॥ १०२ ॥
 आचक्ष्व भद्रे भर्तुस्त्वं सर्वमेव विचेष्टितम् ।
 उद्धरस्व च शल्यं मे घोरं हृदि चिरस्थितम् ॥ १०३ ॥
 जरत्कारुस्ततो वाक्यमित्युक्त्वा प्रत्यभाषत ।
 30 आश्वासयन्ती संतप्तं वासुकिं पन्नगेश्वरम् ॥ १०४ ॥
 पृष्टो मयापत्यहेतोः स महात्मा महातपाः ।
 अस्तीत्युदरमुद्दिश्य ममेदं गतवांश्च सः ॥ १०५ ॥

स्वैरेष्वपि न तस्याहं स्मरामि वितथं वचः ।
 उक्तपूर्वं कुतो राजन्सांपराये स वक्ष्यति ॥ १०६ ॥
 न संतापस्त्वया कार्यः कार्यं प्रति भुजंगमे ।
 उत्पत्स्यति हि ते पुत्रो ज्वलनार्कसमप्रभः ॥ १०७ ॥
 5 इत्युक्त्वा स हि मां भ्रातर्गतो भर्ता तपोधनः ।
 तस्माद्वेतु परं दुःखं तवेदं मनसि स्थितम् ॥ १०८ ॥
 एतच्छ्रुत्वा स नागेन्द्रो वासुकिः परया मुदा ।
 एवमस्त्विति तद्वाक्यं भगिन्याः प्रत्यगृह्णत ॥ १०९ ॥
 सान्त्वमानार्थदानैश्च पूजया चानुरूपया ।
 10 सोदर्यां पूजयामास स्वसारं पन्नगोत्तमः ॥ ११० ॥
 ततः प्रववृधे गर्भो महातेजा महाप्रभः ।
 यथा सोमो द्विजश्रेष्ठ शुक्लपक्षोदितो दिवि ॥ १११ ॥
 अथ काले तु सा ब्रह्मन्प्रजज्ञे भुजगस्वसा ।
 कुमारं देवगर्भाभं पितृमातृभयापहम् ॥ ११२ ॥
 15 ववृधे स तु तत्रैव नागराजनिवेशने ।
 वेदांश्चाधिजगे साङ्गान्भार्गवाच्च्यवनान्मुनेः ॥ ११३ ॥
 चीर्णव्रतो बाल एव बुद्धिसत्त्वगुणान्वितः ।
 नाम चास्याभवत्ख्यातं लोकेष्वास्तीक इत्युत ॥ ११४ ॥
 अस्तीत्युक्त्वा गतो यस्मात्पिता गर्भस्थमेव तम् ।
 20 वनं तस्मादिदं तस्य नामास्तीकेति विश्रुतम् ॥ ११५ ॥
 स बाल एव तत्रस्थश्चरन्नमितबुद्धिमान् ।
 गृहे पन्नगराजस्य प्रयत्नात्परिरक्षितः ॥ ११६ ॥
 भगवानिव देवेशः शूलपाणिर्हिरण्मयः ।
 विवर्धमानः सर्वास्तान्पन्नगानभ्यहर्षयत् ॥ ११७ ॥

8. Gāndhārī beschenkt Dhṛtarāṣṭra mit hundert
Söhnen und einer Tochter (1, 115, 7, 6-41).

वैशंपायन उवाच ।

चुच्छमाभिपरिग्लानं द्वैपायनमुपस्थितम् ।
 तोषयामास गान्धारी व्यासस्तस्यै वरं ददौ ॥ १ ॥
 सा वव्रे सदृशं भर्तुः पुत्राणां शतमात्मनः ।
 ततः कालेन सा गर्भं धृतराष्ट्रादथाग्रहीत् ॥ २ ॥

संवत्सरद्वयं तं तु गान्धारी गर्भमाहितम् ।
 अग्रजा धारयामास ततस्तां दुःखमाविशत् ॥ ३ ॥
 श्रुत्वा कुन्तीसुतं जातं बालार्कसमतेजसम् ।
 उदरस्यात्मनः स्त्रीर्यमुपलभ्यान्वचिन्तयत् ॥ ४ ॥
 5 अज्ञातं घृतराष्ट्रस्य यत्नेन महता ततः ।
 सोदरं घातयामास गान्धारी दुःखमूर्च्छिता ॥ ५ ॥
 ततो जज्ञे मांसपेशी लोहाष्ठीलेव संहता ।
 द्विवर्षसंभृता कुक्षौ तामुत्सृष्टुं प्रचक्रमे ॥ ६ ॥
 अथ द्वैपायनो ज्ञात्वा त्वरितः समुपागमत् ।
 10 तां स मांसमयीं पेशीं ददर्श जपतां वरः ॥ ७ ॥
 ततो ऽब्रवीत्सौबलेयीं किमिदं ते चिकीर्षितम् ।
 सा चात्मनो मतं सत्यं शशंस परमर्षये ॥ ८ ॥
 ज्येष्ठं कुन्तीसुतं जातं श्रुत्वा रविसमप्रभम् ।
 दुःखेन परमेष्ठेदमुदरं घातितं मया ॥ ९ ॥
 15 शतं च किल पुत्राणां वितीर्णं मे त्वया पुरा ।
 इयं च मे मांसपेशी जाता पुत्रशताय वै ॥ १० ॥

व्यास उवाच ।

एवमेतत्सौबलेयि नैतज्जात्वन्यथा भवेत् ।
 वितथं नोक्तपूर्वं मे स्वैरेष्वपि कुतो ऽन्यथा ॥ ११ ॥
 20 घृतपूर्णं कुण्डशतं क्षिप्रमेव विधीयताम् ।
 शीताभिरङ्गिरष्ठीलामिमां च परिषेचय ॥ १२ ॥

वैशंपायन उवाच ।

सा सिच्यमाना त्वष्ठीला बभूव शतधा तदा ।
 अङ्गुष्ठपर्वमात्राणां गर्भाणां पृथगेव तु ॥ १३ ॥
 25 ततस्तांस्तेषु कुण्डेषु गर्भानवदधे तदा ।
 खनुगुप्तेषु देशेषु रक्षां च व्यदधान्ततः ॥ १४ ॥
 शशास चैव भगवान्कालेनैतावता पुनः ।
 उद्धाटनीयान्येतानि कुण्डानीति स्म सौबलीम् ॥ १५ ॥
 इत्युक्त्वा भगवान्यासस्तथा प्रतिविधाय च ।
 30 अगाम तपसे धीमान्हिमवन्तं शिलोच्चयम् ॥ १६ ॥
 जज्ञे क्रमेण चैतेन तेषां दुर्योधनो नृप ।
 तदाख्यातं तु भीष्माय विदुराय च धीमते ॥ १७ ॥

यस्मिन्नहनि दुर्धर्षो जज्ञे दुर्योधनस्तदा ।
 तस्मिन्नेव महाबाहुर्जज्ञे भीमो ऽपि वीर्यवान् ॥ १८ ॥
 स जातमात्र एवाथ धृतराष्ट्रसुतो नृप ।
 रासभारावसदृशं वराव च ननाद च ॥ १९ ॥
 तं खराः प्रत्यभाषन्त गृध्रगोमायुवायसाः ।
 वाताश्च प्रववुश्चापि दिग्दाहश्चाभवत्तदा ॥ २० ॥
 ततस्तु भीतवद्वाजा धृतराष्ट्रो ऽब्रवीदिदम् ।
 समानीय बह्वन्विप्रान्भीष्मं विदुरमेव च ॥ २१ ॥
 युधिष्ठिरो राजपुत्रो ज्येष्ठो नः कुलवर्धनः ।
 प्राप्तः स्वगुणतो राज्यं न तस्मिन्वाच्यमस्ति नः ॥ २२ ॥
 अयं त्वनन्तरस्तस्मादपि राजा भविष्यति ।
 एतद्विब्रूत मे तथ्यं यदत्र भविता ध्रुवम् ॥ २३ ॥
 वाक्यस्थैतस्य निधने दिक्षु सर्वासु भारत ।
 क्रव्यादाः प्राणदन्धोराः शिवाश्चाशिवशंसिनः ॥ २४ ॥
 लक्षयित्वा निमित्तानि तानि घोराणि सर्वशः ।
 ते ऽब्रुवन्ब्राह्मणा राजन्विदुरश्च महामतिः ॥ २५ ॥
 यद्येमानि निमित्तानि घोराणि मनुजाधिप ।
 उत्थितानि सुते जाते ज्येष्ठे ते पुरुषर्षभ ॥ २६ ॥
 व्यक्तं कुलान्तकरणो भवितैष सुतस्तव ।
 तस्य शान्तिः परित्यागे गुप्तावपनयो महान् ॥ २७ ॥
 शतमेकोनमप्यस्तु पुत्राणां ते महीपते ।
 त्वजैनमेकं शान्तिं चेत्कुलस्येच्छसि भारत ॥ २८ ॥
 त्वजदेकं कुलस्थार्थं ग्रामस्थार्थं कुलं त्वजेत् ।
 ग्रामं जनपदस्थार्थं आत्मार्यं पृथिवीं त्वजेत् ॥ २९ ॥
 स तथा विदुरेणोक्तस्तैश्च सर्वैर्द्विजोत्तमैः ।
 न चकार तथा राजा पुत्रस्नेहसमन्वितः ॥ ३० ॥
 ततः पुत्रशतं पूर्णं धृतराष्ट्रस्य पार्थिव ।
 मासमात्रेण संजज्ञे कन्या चैका शताधिका ॥ ३१ ॥

9. Die Geschichte des Mandapāla (I, 229, 5, b—234, 4).

वैशंपायन उवाच ।

आसीन्महर्षिः श्रुतवान्मन्दपाल इति श्रुतः ।
 स मार्गमाश्रितो राजन्नुषीणामूर्ध्वरेतसाम् ॥ १ ॥

स गत्वा तपसः पारं देहमुत्सृज्य भारत ।
जगाम पितृलोकाय न लेभे तत्र तत्फलम् ॥ २ ॥
स लोकानफलान्दृष्ट्वा तपसा निर्जितानपि ।
पप्रच्छ धर्मराजस्य समीपस्थान्दिवौकसः ॥ ३ ॥
किमर्थमावृता लोका ममैते तपसार्जिताः ।
किं मया न कृतं तत्र यस्यैतत्कर्मणः फलम् ॥ ४ ॥
तत्राहं तत्करिष्यामि यदर्थमिदमावृतम् ।
फलमेतस्य तपसः कथयध्वं दिवौकसः ॥ ५ ॥

देवा ऊचुः ।

ऋणिनो मानवा ब्रह्मज्ञायन्ते येन तच्छृणु ।
क्रियाभिर्ब्रह्मचर्येण प्रजया च न संशयः ॥ ६ ॥
तदपाक्रियते सर्वं यज्ञेन तपसा सुतैः ।
तपस्वी यज्ञक्ष्मासि न तु ते विद्यते प्रजा ॥ ७ ॥
त इमे प्रसवस्थार्थं तव लोकाः समावृताः ।
प्रजायस्य ततो लोकानुपभोक्ष्यसि पुष्कलान् ॥ ८ ॥
पुत्रान्मो नरकात्पुत्रस्त्रायते पितरं श्रुतिः ।
तस्मादपत्यसंताने यतस्य ब्रह्मवित्तम ॥ ९ ॥

वैशंपायन उवाच ।

तच्छ्रुत्वा मन्दपालस्तु वचस्तेषां दिवौकसाम् ।
कृ नु शीघ्रमपत्यं स्याद्बहुलं चेत्यचिन्तयत् ॥ १० ॥
शार्ङ्गिकां शार्ङ्गिकीं भूत्वा जरितां समुपेयिवान् ।
तस्यां पुत्रानजनयश्चतुरो ब्रह्मवादिनः ॥ ११ ॥
तानपास्य स तत्रैव जगाम लपितां प्रति ।
बालान्सुतानखण्डगतान्सह मात्रा मुनिर्वने ॥ १२ ॥
तस्मिन्गते महाभागे लपितां प्रति भारत ।
अपत्यस्नेहसंविप्ता जरिता बह्वचिन्तयत् ॥ १३ ॥
न जहौ पुत्रशोकार्ता जरिता खाण्डवे सुतान् ।
बभार चैनान्संजातान्स्ववृत्त्या स्नेहविक्लवा ॥ १४ ॥
ततो ऽपि खाण्डवं दग्धुमायान्तं दृष्टवानृषिः ।
मन्दपालश्चरंस्तस्मिन्वने लपितया सह ॥ १५ ॥
तं संकल्प्य विदित्वास्य ज्ञात्वा पुत्रांश्च बालकान् ।
सो ऽपि तुष्टाव विप्रर्षिर्ब्राह्मणो जातवेदसम् ॥ १६ ॥

त्वमग्ने सर्वलोकानां मुखं त्वमसि हव्यवाट् ।
 त्वमन्तः सर्वभूतानां गूढश्चरसि पावक ॥ १७ ॥
 त्वामेकमाहुः कवयस्त्वामाहुस्त्रिविधं पुनः ।
 त्वामष्टधा कल्पयित्वा यज्ञवाहमकल्पयन् ॥ १८ ॥
 त्वया विश्वमिदं सृष्टं वदन्ति परमर्षयः ।
 त्वदृते हि जगत्कृत्स्नं सद्यो नश्चेज्जुताशन ॥ १९ ॥
 तुभ्यं कृत्वा नमो विप्राः स्वकर्मविजितां गतिम् ।
 गच्छन्ति सह पत्नीभिः सुतैरपि च शाश्वतीम् ॥ २० ॥
 त्वामग्ने जलदानाहुः खे विषक्तान्सविद्युतः ।
 दहन्ति सर्वभूतानि त्वत्तो निष्क्रम्य हेतयः ॥ २१ ॥
 जातवेदस्त्वयैवेदं विश्वं सृष्टं महाद्युते ।
 तवैव कर्मविहितं भूतं सर्वं चराचरम् ॥ २२ ॥
 त्वयापो विहिताः पूर्वं त्वयि सर्वमिदं जगत् ।
 त्वयि हव्यं च कथ्यं च यथावत्संप्रतिष्ठितम् ॥ २३ ॥
 त्वमेव दहनो देव त्वं धाता त्वं बृहस्पतिः ।
 त्वमश्विनौ यमो मित्रः सोमस्त्वमसि चानिलः ॥ २४ ॥
 एवं स्तुतस्तदा तेन मन्दपालेन पावकः ।
 तुतोष तस्य नृपते मुनेरमिततेजसः ॥ २५ ॥
 उवाच चैनं प्रीतात्मा किमिष्टं करवाणि ते ।
 तमब्रवीन्मन्दपालः प्राञ्जलिर्हव्यवाहनम् ॥ २६ ॥
 प्रदहन्खाण्डवं दावं मम पुत्रान्विसर्जय ।
 ॥ २७ ॥
 तथेति तत्प्रतिश्रुत्य भगवान्हव्यवाहनः ।
 खाण्डवे तेन कालेन प्रज्ज्वाल दिधक्षया ॥ २८ ॥
 ततः प्रज्वलिते वह्नौ शार्ङ्गकास्त्रे सुदुःखिताः ।
 व्यथिताः परमोद्विग्ना नाधिजग्मुः परायणम् ॥ २९ ॥
 निश्म्य पुत्रकान्बालान्माता तेषां तपस्विनी ।
 जरिता शोकदुःखार्ता विललापाकुलेन्द्रिया ॥ ३० ॥
 अयमग्निर्दहन्कक्षमित आयाति भीषणः ।
 जगत्संदीपयन्भीमो मम दुःखविवर्धनः ॥ ३१ ॥
 इमे च मां कर्षयन्ति शिशवो मन्दचेतसः ।
 अबर्हाश्चरणैर्हीनाः पूर्वेषां नः परायणाः ॥ ३२ ॥

त्रासयञ्चायमायाति लेलिहानो महीरुहान् ।
 अजातपक्षाश्च सुता न शक्ताः सरणे मम ॥ ३३ ॥
 आदाय च न शक्नोमि पुत्रान्सरितुमन्यतः ।
 न च त्यक्तुमहं शक्ता हृदयं दूयतीव मे ॥ ३४ ॥
 5 कं नु जह्यामहं पुत्रं कमादाय व्रजाम्यहम् ।
 किं नु मे स्यात्कृतं कृत्वा मन्यध्वं पुत्रकाः कथम् ॥ ३५ ॥
 चिन्तयाना विमोक्षं वो नाधिगच्छामि किं चन ।
 कादयिष्यामि वो गात्रैः करिष्ये मरणं सह ॥ ३६ ॥
 जरितारौ कुलं ह्येतज्ज्येष्ठत्वेन प्रतिष्ठितम् ।
 10 सारिखकः प्रजायेत पितृणां कुलवर्धनः ॥ ३७ ॥
 सख्यमिच्छतः कुर्याद्भोणो ब्रह्मविदां वरः ।
 इत्येवमुक्ता प्रययौ पिता वो निर्घृणः पुरा ॥ ३८ ॥
 कमुपादाय शक्यं तर्तुं कष्टापदुत्तमा ।
 किं नु कृत्वा कृतं कार्यं भवेदिति च विह्वला ॥ ३९ ॥
 15 एवं ब्रुवाणां शाङ्गीस्ते प्रत्यूचुरथ मातरम् ।
 स्नेहमुत्सृज्य मातस्त्वं पत यत्र न हव्यवाट् ॥ ४० ॥
 अस्मास्मिन् विनष्टेषु भवितारः सुतास्तव ।
 त्वयि मातर्विनष्टायां न नः स्यात्कुलसंततिः ॥ ४१ ॥
 अन्ववेक्ष्येतदुभयं चेत् स्यात्कुलस्य नः ।
 20 तद्वै कर्तुं परः कालो मातरेषु भवेत्तव ॥ ४२ ॥
 मा त्वं सर्वविनाशाय स्नेहं कार्षीः सुतेषु नः ।
 नहीदं कर्म मोघं स्यान्नो ककामस्य नः पितुः ॥ ४३ ॥

जरितोवाच ।

इदमाखोर्विलं भूमौ वृक्षस्यास्य समीपतः ।
 25 तदाविशध्वं त्वरिता वह्नेरत्र न वो भयम् ॥ ४४ ॥
 ततो ऽहं पांसुना क्षिद्रमपिधास्यामि पुत्रकाः ।
 एवं प्रतिकृतं मन्ये ज्वलतः कृष्णवर्त्मनः ॥ ४५ ॥
 तत एषाम्यतीते ऽप्यौ विहर्तुं पांसुसंचयम् ।
 रोचतामेष वो वादो मोक्षार्थं च ऊताशनात् ॥ ४६ ॥

शाङ्गीका ऊचुः ।

अवर्हन्मांसभूतान्नः क्रव्यादाखुर्विनाशयेत् ।
 पश्यामाना भयमिदं प्रवेष्टुं नात्र शक्नुमः ॥ ४७ ॥

कथमग्निर्न नो धत्तेत्कथमाखुर्न भक्षयेत् ।
 कथं न स्थात्पिता मोघः कथं माता ध्रियेत नः ॥ ४८ ॥
 बिल आखोर्विनाशः स्वादमेराकाशचारिणाम् ।
 अन्ववेक्ष्यैतदुभयं श्रेयान्दाहो न भक्षणम् ॥ ४९ ॥
 5 गर्हितं मरणं नः स्वादाखुना भक्षिते बिले ।
 शिष्टादिष्टः परित्यागः शरीरस्य ऊताशने ॥ ५० ॥

जरितोवाच ।

अस्माद्विलान्निष्पतितमाखुं श्वेनो जहार तम् ।
 बुद्रं पञ्चां गृहीत्वा च यातो नात्र भयं हि वः ॥ ५१ ॥
 10 शार्ङ्गका ऊचुः ।

न हतं तं वयं विस्रः श्वेनेनाखुं कथं चन ।
 अन्ये ऽपि भवितारो ऽत्र तेभ्यो ऽपि भयमेव नः ॥ ५२ ॥
 संशयो ऽभिरिहागच्छेद्दृष्टं वायोर्निवर्तनम् ।
 मृत्युर्नो बिलवासिभ्यो बिले स्थानाच्च संशयः ॥ ५३ ॥
 15 निःसंशयात्संशयितो मृत्युर्मातर्विशिष्यते ।
 चर खे त्वं यथाकामं पुत्रानाप्यसि शोभनान् ॥ ५४ ॥

जरितोवाच ।

अहं वै श्वेनमायान्तमद्राक्षं बिलमन्तिकात् ।
 संचरन्तं समादाय जहाराखुं विलाद्वली ॥ ५५ ॥
 20 तं पतन्तमहं श्वेनं त्वरिता पृष्ठतो ऽन्वगाम् ।
 आशिषो ऽस्य प्रयुञ्जाना हरतो मूषिकं बिलात् ॥ ५६ ॥
 यो नो द्वेष्टारमादाय श्वेनराज प्रधावसि ।
 भव त्वं दिवमाख्याय निरमित्रो हिरण्मयः ॥ ५७ ॥
 यदासौ भक्षितस्त्वेन बुधितेन पतत्रिणा ।
 25 तदाहं तमनुज्ञाय प्रत्युपायां गृहान्प्रति ॥ ५८ ॥
 प्रविशध्वं बिलं पुत्रा विश्रब्धा नास्ति वो भयम् ।
 श्वेनेन मम पश्यन्त्या हत आखुर्न संशयः ॥ ५९ ॥

शार्ङ्गका ऊचुः ।

न विस्रहे हतं मातः श्वेनेनाखुं कथं चन ।
 30 अविज्ञाय न शक्यामः प्रवेष्टुं बिलमद्य वै ॥ ६० ॥

जरितोवाच ।

अहं हि तं प्रजानामि हतं श्वेनेन मूषिकम् ।
 अत एव भयं नास्ति क्रियतां वचनं मम ॥ ६१ ॥

शार्ङ्गका ऊचुः ।

न त्वं मिथ्योपचारेण मोक्षयेथा भयाद्धि नः ।
 समाकुलेषु ज्ञानेषु न बुद्धिघ्नतमेव तत् ॥ ६२ ॥
 न चोपहृतमस्माभिर्न चास्मान्वेत्य ये वयम् ।
 पीड्यमाना बिभर्ष्यस्थान्का सती के वयं तव ॥ ६३ ॥
 तरुणी दर्शनीयासि समर्था भर्तुरेषणे ।
 अनुगच्छ पतिं मातः पुत्रानाप्यसि शोभनान् ॥ ६४ ॥
 वयमप्यभिमाविश्य लोकानाप्यामहे शुभान् ।
 अथास्मान्न दहेदग्निरायास्त्वं पुनरेव नः ॥ ६५ ॥

वैशंपायन उवाच ।

एवमुक्ता ततः शार्ङ्गी पुत्रानुत्सृज्य खाण्डवे ।
 जगाम त्वरिता देशं क्षेममपेरनामयम् ॥ ६६ ॥
 ततस्तीक्ष्णार्चिरभ्यागात्त्वरितो हव्यवाहनः ।
 यत्र शार्ङ्गा बभूवुस्ते मन्दपालस्य पुत्रकाः ॥ ६७ ॥
 ते शार्ङ्गा ज्वलनं दृष्ट्वा ज्वलनं स्वेन तेजसा ।
 जरितारिस्ततो वाक्यं श्रावयामास पावकम् ॥ ६८ ॥
 पुरतः कृच्छ्रकालस्य धीमाज्ञागतिं पूरुषः ।
 स कृच्छ्रकालं संप्राप्य व्यथते नैव कर्हि चित् ॥ ६९ ॥
 यस्तु कृच्छ्रमनुप्राप्तं विचेता नावबुध्यते ।
 स कृच्छ्रकाले व्यथितो न प्रजानाति किं चन ॥ ७० ॥

सारिख्य उवाच ।

धीरस्त्वमसि मेधावी प्राणकृच्छ्रमिदं च नः ।
 प्राज्ञः शूरो बहूनां हि भवत्येको न संशयः ॥ ७१ ॥

स्त्वमित्र उवाच ।

ज्येष्ठस्त्राता भवति वै ज्येष्ठो मुञ्चति कृच्छ्रतः ।
 ज्येष्ठ्येन प्रजानाति कनीयान्किं करिष्यति ॥ ७२ ॥

द्रोण उवाच ।

हिरण्यरेतास्त्वरितो ज्वलन्नायाति नः क्षयम् ।
 सप्तजिह्वाननः क्रूरो लेलिहानो विसर्पति ॥ ७३ ॥

वैशंपायन उवाच ।

एवमुक्तो भ्रातृभिस्तु जरितारिर्विभावसुम् ।
 तुष्टाव प्राञ्जलिर्भूत्वा यथावच्छृणु पार्थिव ॥ ७४ ॥

आत्मासि वायोर्ज्वलन शरीरमसि वीरुधाम ।
 योनिरापञ्च ते शुक्र योनिस्त्वमसि चाक्षसः ॥ ७५ ॥
 ऊर्ध्वं चाधश्च सर्पन्ति पृष्ठतः पार्श्वतस्तथा ।
 अर्चिषस्ते महावीर्यं रश्मयः सवितुर्यथा ॥ ७६ ॥

सारिख्ख उवाच ।

माता प्रनष्टा पितरं न विद्मः पक्षा जाता नैव नो धूमकेतो ।
 न नस्त्राता विद्यते वै त्वदन्यस्तस्मादस्मांस्त्राहि बालांस्त्वमग्ने ॥ ७७ ॥
 यदग्ने ते शिवं रूपं ये च ते सप्त हेतयः ।
 तेन नः परिपाहि त्वमार्तान्नः शरणैषिणः ॥ ७८ ॥
 त्वमेवैकस्तपसे जातवेदो नान्यस्तप्ता विद्यते गोषु देव ।
 ऋषीनस्मान्बालकान्यालयस्व परेणास्मान्नेहि वै हव्यवाह ॥ ७९ ॥

स्तम्बमित्र उवाच ।

सर्वमग्ने त्वमेवैकस्त्वयि सर्वमिदं जगत् ।
 त्वं धारयसि भूतानि भुवनं त्वं बिभर्षि च ॥ ८० ॥
 त्वमग्निर्हव्यवाहस्त्वं त्वमेव परमं हविः ।
 मनीषिणस्त्वां यजन्ते बद्धधा चैकधापि च ॥ ८१ ॥
 सृष्ट्वा लोकांस्त्रीनिमान्हव्यवाह काले प्राप्ते पचसि पुनः समिद्धः ।
 त्वं सर्वस्य भुवनस्य प्रसूतिस्त्वमेवाग्ने भवसि पुनः प्रतिष्ठा ॥ ८२ ॥

द्रोण उवाच ।

त्वमन्नं प्राणिभिर्भुक्तमन्तर्भूतो जगत्पते ।
 नित्यं प्रवृद्धः पचसि त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ ८३ ॥
 सूर्यो भूत्वा रश्मिभिर्जातवेदो भूमेरक्षो भूमिजातान्नसांश्च ।
 विश्वानादाय पुनरुत्सृज्य काले सृष्ट्वा वृथ्वा भावयसीह शुक्र ॥ ८४ ॥
 त्वत्त एताः पुनः शुक्र वीरुधो हरितच्छदाः ।
 जायन्ते पुष्करिण्यश्च समुद्रश्च महोदधिः ॥ ८५ ॥
 इदं वै सप्त तिग्मांशो वरुणस्य परायणम् ।
 शिवस्त्राता भवास्माकं मास्मानव्य विनाशय ॥ ८६ ॥
 पिङ्गाक्ष लोहितग्रीव कृष्णवर्त्मन्ऋताशन ।
 परेण ग्रेहि मुञ्चास्मान्सागरस्य गृहानिव ॥ ८७ ॥

वैशंपायन उवाच ।

एवमुक्तो जातवेदा द्रोणेन ब्रह्मवादिना ।
 द्रोणमाह प्रतीतात्मा मन्दपालप्रतिज्ञया ॥ ८८ ॥

ऋषिद्रोणस्त्वमसि वै ब्रह्मैतद्व्याहृतं त्वया ।
 ईप्सितं ते करिष्यामि न च ते विद्यते भयम् ॥ ८९ ॥
 मन्दपालेन वै यूयं मम पूर्वं निवेदिताः ।
 वर्जयेः पुत्रकाम्यहं दहन्दावमिति स्म ह ॥ ९० ॥
 तस्य तद्वचनं द्रोण त्वया यच्चेह भाषितम् ।
 उभयं मे गरीयस्तु ब्रूहि किं करवाणि ते ॥ ९१ ॥

द्रोण उवाच ।

इमे मार्जारकाः शुक्र नित्यमुद्वेजयन्ति नः ।
 एतान्कुहूष्व दंष्ट्राये ऊताशन सबान्धवान् ॥ ९२ ॥

वैशंपायन उवाच ।

तथा तत्कृतवानभिरभ्यनुज्ञाय शार्ङ्गकान् ।
 ददाह खाण्डवं दावं समिद्धो जनमेजय ॥ ९३ ॥
 मन्दपालो ऽपि कौरव्य चिन्तयामास पुत्रकान् ।
 उक्तापि च स तिग्मांशुं नैव शर्माधिगच्छति ॥ ९४ ॥
 स तप्यमानः पुत्रार्थे लपितामिदमब्रवीत् ।
 कथं न्वशक्ताः स्रवने लपिते मम पुत्रकाः ॥ ९५ ॥
 वर्धमाने ऊतवहे वाते चाशु प्रवायति ।
 असमर्था विमोक्षाय भविष्यन्ति ममात्मजाः ॥ ९६ ॥
 कथं न्वशक्ता त्राणाय माता तेषां तपस्विनी ।
 भविष्यति हि शोकार्ता पुत्रत्राणमपश्यती ॥ ९७ ॥
 कथमुड्डीयने ऽशक्तान्पतने च ममात्मजान् ।
 संतप्यमाना बद्धा वाशमाना प्रधावति ॥ ९८ ॥
 जरितारिः कथं पुत्रः सारिष्टकः कथं च मे ।
 सख्यमित्रः कथं द्रोणः कथं सा च तपस्विनी ॥ ९९ ॥
 लालप्यमानं तमृषिं मन्दपालं तथा वने ।
 लपिता प्रत्युवाचेदं सासूयमिव भारत ॥ १०० ॥
 न ते पुत्रेष्वेवास्ति यानृषीनुक्तवानसि ।
 तेजस्विनी वीर्यवती न तेषां ज्वलनाद्भयम् ॥ १०१ ॥
 त्वयापौ ते परीक्षाश्च स्वयं हि मम संनिधौ ।
 प्रतिश्रुतं तथा चेति ज्वलनेन महात्मना ॥ १०२ ॥
 लोकपालो न तां वाचमुक्ता मिथ्या करिष्यति ।
 समचं बन्धुहृत्वेन तेन ते स्वस्थमानसम् ॥ १०३ ॥

तामेव तु ममामिचां चिन्तयन्परितप्यसे ।
 ध्रुवं मयि न ते स्नेहो यथा तस्यां पुराभवत् ॥ १०४ ॥
 नहि पचवता न्यायं निःस्नेहेन सुहृज्जने ।
 पीड्यमान उपद्रष्टुं शक्तेनात्मा कथं चन ॥ १०५ ॥
 गच्छ त्वं जरितामेव यदर्थं परितप्यसे ।
 चरिष्याम्यहमप्येका यथा कुरुषाश्रिता ॥ १०६ ॥

मन्दपाल उवाच ।

नाहमेवं चरे लोके यथा त्वमभिमन्यसे ।
 अपत्यहेतोर्विचरे तच्च कृच्छ्रगतं मम ॥ १०७ ॥
 भूतं हित्वा च भाव्यर्थे यो ऽवलम्बेत मन्द्धीः ।
 अवमन्येत तं लोको यथेच्छसि तथा कुरु ॥ १०८ ॥
 एष हि प्रज्वलन्नभिलैल्लिहानो महीरुहान् ।
 आविमे हृदि संतापं जनयत्यशिवं मम ॥ १०९ ॥

वैशंपायन उवाच ।

तस्माद्देशादतिक्रान्ते ज्वलने जरिता पुनः ।
 जगाम पुत्रकानेव त्वरिता पुत्रगृद्धिनी ॥ ११० ॥
 सा तान्कुशलिनः सर्वान्निर्मुक्ताञ्जातवेदसः ।
 रोरुयमाणान्दृष्ट्वा वने पुत्रान्निरामयान् ॥ १११ ॥
 अश्रूणि मुमुचे तेषां दर्शनात्सा पुनः पुनः ।
 एकैकशेन तान्सर्वान्क्रोशमानान्वपद्यत ॥ ११२ ॥
 ततो ऽभ्यगच्छत्सहसा मन्दपालो ऽपि भारत ।
 अथ ते सर्व एवैनं नाभ्यनन्दंस्तदा सुताः ॥ ११३ ॥
 लालयमानमेकैकं जरितां च पुनः पुनः ।
 न चैवोचुस्तदा किं चित्तमृषिं साध्वसाधु वा ॥ ११४ ॥

मन्दपाल उवाच ।

ज्येष्ठः सुतस्ते कतमः कतमस्तस्य चानुजः ।
 मध्यमः कतमः पुत्रः कनीयान्कतमश्च ते ॥ ११५ ॥
 एवं ब्रुवन्तं दुःखार्ते किं मां न प्रतिभाषसे ।
 कृतवानपि हि त्वागं नैव शान्तिमितो लभे ॥ ११६ ॥

जरितोवाच ।

किं नु ज्येष्ठेन ते कार्यं किमनन्तरजेन ते ।
 किं वा मध्यमजातेन किं कनिष्ठेन वा पुनः ॥ ११७ ॥

यां त्वं मां सर्वतो हीनामुत्सृज्यासि गतः पुरा ।
तामेव लपितां गच्छ तरुणीं चारुहासिनीम् ॥ ११८ ॥

मन्दपाल उवाच ।

सापत्नकमृते लोके नान्यदर्थविनाशनम् ।
वैराग्निदीपनं चैव भृशमुद्वेगकारि च ॥ ११९ ॥
मुव्रता चापि कल्याणी सर्वलोकपरिश्रुता ।
अरुन्धती महात्मानं वसिष्ठं पर्यशङ्कत ॥ १२० ॥
विशुद्धभावमत्यन्तं सदा प्रियहिते रतम् ।
सप्तर्षिमध्यगं वीरमवमेने च तं मुनिम् ॥ १२१ ॥
अपधानेन सा तेन धूमारुणसमप्रभा ।
लक्ष्यालक्ष्या नातिरूपा निमित्तमिव दृश्यते ॥ १२२ ॥
अपत्यहेतोः संप्राप्तं तथा त्वमपि मामिह ।
दुष्टमेव पतिं मत्वा सा यथैवाद्य वर्तसे ॥ १२३ ॥
नैव भार्येति विश्वासः कार्यः पुंसां कथं चन ।
नहि कार्यमनुध्याति नारी पुत्रवती सती ॥ १२४ ॥

वैशंपायन उवाच ।

ततस्ते सर्व एवैनं पुत्राः सम्यगुपासते ।
स च तानात्मजान्सर्वानाश्चासयितुमुद्यतः ॥ १२५ ॥

मन्दपाल उवाच ।

युष्माकमपवर्गार्थं विज्ञप्तो ज्वलनो मया ।
अग्निना च तथेत्येव प्रतिज्ञातं महात्मना ॥ १२६ ॥
अग्नेर्वचनमाज्ञाय मातुर्धर्मज्ञतां च वः ।
भवतां च परं वीर्यं पूर्वं नाहमिहागतः ॥ १२७ ॥
न संतापो हि वः कार्यः पुत्रका हृदि मां प्रति ।
ऋषीन्वेद ऊताशो ऽपि ब्रह्म तद्विदितं च वः ॥ १२८ ॥

वैशंपायन उवाच ।

एवमाश्चास्य तान्पुत्रान्भार्यामादाय च द्विजः ।
मन्दपालस्ततो देशादन्यं देशं जगाम ह ॥ १२९ ॥

10. Schilderung der Regenzeit und des Herbstes
(3, 182, 1-18).

वैशंपायन उवाच ।

निदाघान्तकरः कालः सर्वभूतसुखावहः ।

तत्रैव वसतां तेषां प्रावृद्धमभिपद्यत ॥ १ ॥

कादयन्तो महाघोषाः खं दिशश्च वलाहकाः ।

प्रववर्षुर्दिवाराचमसिताः सततं तदा ॥ २ ॥

तपात्ययनिकेताश्च शतशो ऽथ सहस्रशः ।

अपेतार्कप्रभाजालाः सविद्युद्विमलप्रभाः ॥ ३ ॥

विरूढशष्पा धरणी मत्तदंशसरीसृपा ।

बभूव पयसा सिक्ता शान्ता सर्वमनोरमा ॥ ४ ॥

न स्र प्रज्ञायते किं चिदभ्रसा समवस्तृते ।

समं वा विषमं वापि नद्यो वा स्थावराणि वा ॥ ५ ॥

क्षुब्धतोया महावेगाः श्वसमाना इवाशुगाः ।

सिन्धवः शोभयां चक्रुः काननानि तपात्यये ॥ ६ ॥

नदतां काननान्तेषु श्रूयन्ते विविधाः स्वनाः ।

वृष्टिभिश्छाद्यमानानां वराहमृगपक्षिणाम् ॥ ७ ॥

स्लोककाः शिखिनश्चैव पुंस्कोकिलगणैः सह ।

मत्ताः परिपतन्ति स्र दूर्दुराश्चैव दर्पिताः ॥ ८ ॥

तथा बह्विधाकारा प्रावृण्मेघानुनादिता ।

अभ्यतीता शिवा तेषां चरतां मरुधन्वसु ॥ ९ ॥

क्रौञ्चहंससमाकीर्णा शरत्प्रमुदिताभवत् ।

रूढकक्षवनप्रस्था प्रसन्नजलनिस्त्रगा ॥ १० ॥

विमलाकाशनक्षत्रा शरत्तेषां शिवाभवत् ।

मृगद्विजसमाकीर्णा पाण्डवानां महात्मनाम् ॥ ११ ॥

दृश्यन्ते शान्तरजसः क्षपा जलदशीतलाः ।

यहनक्षत्रसंघैश्च सोमेन च विराजिताः ॥ १२ ॥

कुमुदैः पुण्डरीकैश्च शीतवारिधराः शिवाः ।

नदीः पुष्करिणीश्चैव ददृशुः समलंकृताः ॥ १३ ॥

आकाशनीकाशतटां तीरवानीरसंकुलाम् ।

बभूव चरतां हर्षः पुण्यतीर्थी सरस्वतीम् ॥ १४ ॥

ते वै मुमुदिरे वीराः प्रसन्नसलिलां शिवाम् ।

पश्यन्तो दृढधन्वानः परिपूर्णां सरस्वतीम् ॥ १५ ॥

तेषां पुण्यतमा रात्रिः पर्वसंधौ स्म शारदी ।
 तत्रैव वसतामासीत्कार्तिकी जनमेजय ॥ १६ ॥
 पुण्यकृद्भिर्महासत्त्वैस्तापसैः सह पाण्डवाः ।
 तत्सर्वे भरतश्रेष्ठाः समूज्यौगमुत्तमम् ॥ १७ ॥
 तमिस्राभ्युदये तस्मिन्धौम्येन सह पाण्डवाः ।
 सूतैः पौरोगवैश्चैव काम्यकं प्रययुर्वनम् ॥ १८ ॥

VIII. Rāmāyana.

1. Schilderung des Winters (ed. Bomb. 3, 16, 1-28).

वसतस्तस्य तु सुखं राघवस्य महात्मनः ।
 शरद्वपाये हेमन्त ऋतुरिष्टः प्रवर्तत ॥ १ ॥
 स कदा चित्रभातायां शर्वर्यां रघुनन्दनः ।
 प्रययावभिषेकार्थं रम्यां गोदावरीं नदीम् ॥ २ ॥
 प्रहः कलशहस्तस्तु सीतया सह वीर्यवान् ।
 पुष्टतो ऽनुव्रजन्धाता सौमिचिरिदमब्रवीत् ॥ ३ ॥
 अयं स कालः संप्राप्तः प्रियो यस्ते प्रियंवद ।
 अलंकृत इवाभाति येन संवत्सरः शुभः ॥ ४ ॥
 नीहारपर्णो वायुः पृथिवी सस्यमालिनी ।
 जलान्यनुपभोग्यानि सुभगो हव्यवाहनः ॥ ५ ॥
 नवाग्रयणपूजाभिरभ्यर्च्य पितृदेवताः ।
 कृताग्रयणकाः काले सन्तो विगतकल्मषाः ॥ ६ ॥
 प्राज्यकामा जनपदाः संपन्नतरंगोरसाः ।
 विचरन्ति महीपाला याचार्थं विजिगीषवः ॥ ७ ॥
 सेवमाने दृढं सूर्ये दिशमन्तकसेविताम् ।
 विहीनतिलकेव स्त्री नोत्तरा दिक्प्रकाशते ॥ ८ ॥
 प्रकृत्या हिमकोशाढ्यो दूरसूर्यश्च सांप्रतम् ।
 यथार्थनामा सुव्यक्तं हिमवान्हिमवान्गिरिः ॥ ९ ॥
 अत्यन्तसुखसंचारा मध्याह्ने स्पर्शतः सुखाः ।
 दिवसाः सुभगादित्याश्चायासलिलदुर्भगाः ॥ १० ॥

मृदुसूर्याः सुनीहाराः पटुशीताः समाहिताः ।
 शून्यारण्या हिमध्वस्ता दिवसा भान्ति सांप्रतम् ॥ ११ ॥
 निवृत्ताकाशशयनाः पुष्पनीता हिमारुणाः ।
 शीतवृद्धतरायाभास्त्रियामा यान्ति सांप्रतम् ॥ १२ ॥
 5 रविसंक्रान्तसौभाग्यसुषारारुणमण्डलः ।
 निश्वासान्ध इवादर्शश्चन्द्रमा न प्रकाशते ॥ १३ ॥
 ज्योत्स्ना तुषारमलिना पौर्णमास्यां न राजते ।
 सीतेव चातपश्चामा लक्ष्यते न च शोभते ॥ १४ ॥
 प्रकृत्या शीतलस्पर्शो हिमविद्वश्च सांप्रतम् ।
 10 प्रवाति पश्चिमो वायुः काले द्विगुणशीतलः ॥ १५ ॥
 बाष्पच्छन्नान्यरण्यानि यवगोधूमवन्ति च ।
 शोभन्ते ऽभ्युदिते सूर्ये नदद्भिः क्रौञ्चसारसैः ॥ १६ ॥
 खर्जूरपुष्पाकृतिभिः शिरोभिः पूर्णतण्डुलैः ।
 शोभन्ते किं चिदालम्बाः शालयः कनकप्रभाः ॥ १७ ॥
 15 मयूखैरुपसर्पद्भिर्हिमनीहारसंवृतैः ।
 दूरमप्युदितः सूर्यः शशाङ्क इव लक्ष्यते ॥ १८ ॥
 अथाह्यवीर्यः पूर्वाह्ने मध्याह्ने स्पर्शतः सुखः ।
 संसक्तः किं चिदापाण्डुरातपः शोभते क्षितौ ॥ १९ ॥
 अवश्चायनिपातेन किञ्चित्प्रक्षिन्नशादला ।
 20 वनानां शोभते भूमिर्निविष्टतरुणातपा ॥ २० ॥
 सृशन्सुविपुलं शीतमुदकं द्विरदः सुखम् ।
 अत्यन्ततृषितो वन्यः प्रतिसंहरते करम् ॥ २१ ॥
 एते हि समुपासीना विहगा जलचारिणः ।
 नावगाहन्ति सलिलमप्रगल्भा इवाहवम् ॥ २२ ॥
 25 अवश्चायतमोनद्धा नीहारतमसा वृताः ।
 प्रसुप्ता इव लक्ष्यन्ते विपुष्पा वनराजयः ॥ २३ ॥
 बाष्पसंक्लृप्तसलिला रूतविज्ञेयसारसाः ।
 हिमार्द्रवालुकाक्षीरैः सरितो भान्ति सांप्रतम् ॥ २४ ॥
 तुषारपतनाच्चैव मृदुत्वाद्भास्करस्य च ।
 30 शैत्यादगायस्थमपि प्रायेण रसवज्जलम् ॥ २५ ॥
 जराश्लर्शरितैः पत्तैः शीर्णकैसरकर्णिकैः ।
 नालशेषा हिमध्वस्ता न भान्ति कमलाकराः ॥ २६ ॥

2. Indra und Ahalyā werden von Gautama verflucht
(ed. Bomb. 1, 48, 15—49, 10).

गौतमस्य नरश्रेष्ठ पूर्वमासीन्महात्मनः ।
 आश्रमो दिव्यसंकाशः सुरैरपि सुपूजितः ॥ १ ॥
 स चात्र तप आतिष्ठदहल्यासहितः पुरा ।
 वर्षपूगान्यनेकानि राजपुत्र महायशः ॥ २ ॥
 तस्यान्तरं विदित्वा च सहस्राक्षः शचीपतिः ।
 मुनिवेषधरो भूत्वा अहल्यामिदमब्रवीत् ॥ ३ ॥
 ऋतुकालं प्रतीचन्ते नार्थिनः सुसमाहिते ।
 संगमं त्वहमिच्छामि त्वया सह सुमध्यमे ॥ ४ ॥
 मुनिवेषं सहस्राक्षं विज्ञाय रघुनन्दन ।
 मतिं चकार दुर्मेधा देवराजकुतूहलात् ॥ ५ ॥
 अथाब्रवीत्सुरश्रेष्ठं कृतार्थेनान्तरात्मना ।
 कृतार्थास्मि सुरश्रेष्ठ गच्छ शीघ्रमितः प्रभो ॥ ६ ॥
 आत्मानं मां च देवेश सर्वथा रक्ष गौतमात् ।
 इन्द्रस्तु प्रहसन्वाक्यमहल्यामिदमब्रवीत् ॥ ७ ॥
 सुश्रोणि परितुष्टो ऽस्मि गमिष्यामि यथागतम् ।
 एवं संगम्य तु तदा निश्चक्रामोऽजाततः ॥ ८ ॥
 स संभ्रमात्त्वरज्ज्वल शङ्कितो गौतमं प्रति ।
 गौतमं संददर्शाय प्रविशन्तं महामुनिम् ॥ ९ ॥
 देवदानवदुर्धर्षं तपोबलसमन्वितम् ।
 तीर्थोदकपरिक्षिप्तं दीप्यमानमिवानलम् ॥ १० ॥
 गृहीतसमिधं तत्र सकुशं मुनिपुंगवम् ।
 दृष्ट्वा सुरपतिस्त्रस्तो विषण्णवदनो ऽभवत् ॥ ११ ॥
 अथ दृष्ट्वा सहस्राक्षं मुनिवेषधरं मुनिः ।
 दुर्वृत्तं वृत्तसंपन्नो रोषाद्बचनमब्रवीत् ॥ १२ ॥
 मम रूपं समाख्याय कृतवानसि दुर्मते ।
 अकर्तव्यमिदं यस्माद्विफलस्त्वं भविष्यसि ॥ १३ ॥
 गौतमेनैवमुक्तस्य सुरोषेण महात्मना ।
 पेततुर्वृषणौ भूमौ सहस्राक्षस्य तत्त्वणात् ॥ १४ ॥
 तथा शप्त्वा च वै शक्रं भार्यामपि च शप्तवान् ।
 इह वर्षसहस्राणि बहूनि निवसिष्यसि ॥ १५ ॥

वातभचा निराहारा तप्यन्ती भस्मशायिनी ।
 अदृष्टा सर्वभूतानामाश्रमे ऽस्मिन्वसिष्यसि ॥ १६ ॥
 यदैतच्च वनं घोरं रामो दशरथात्मजः ।
 आगमिष्यति दुर्धर्षस्तदा पूता भविष्यसि ॥ १७ ॥
 तस्यातिष्ठेन दुर्वृत्ते लोभमोहविवर्जिता ।
 मत्सकाशे मुदा युक्ता स्ववपुर्धारयिष्यसि ॥ १८ ॥
 एवमुक्ता महातेजा गौतमो दुष्टचारिणीम् ।
 हिमवच्छिखरे रम्ये तपस्तेपे महातपाः ॥ १९ ॥
 अफलस्तु ततः शक्रो देवानग्निपुरोगमान् ।
 अब्रवीत्तस्तनयनः सिद्धगन्धर्वचारणान् ॥ २० ॥
 कुर्वता तपसो विघ्नं गौतमस्य महात्मनः ।
 क्रोधमुत्पाद्य हि मया सुरकार्यमिदं कृतम् ॥ २१ ॥
 अफलो ऽस्मि कृतस्तेन क्रोधात्सा च निराकृता ।
 शापमोक्षेण महता तपो ऽस्थापहतं मया ॥ २२ ॥
 तन्मां सुरवराः सर्वे सर्षिसंघाः सचारणाः ।
 सुरकार्यकारं यूयं सफलं कर्तुमर्हथ ॥ २३ ॥
 शतक्रतोर्वचः श्रुत्वा देवाः साग्निपुरोगमाः ।
 पितृदेवानुपेत्याहुः सर्वे सह मरुद्गणैः ॥ २४ ॥
 अयं मेषः सवृषणः शक्रो ह्यवृषणः कृतः ।
 मेषस्य वृषणौ गृह्य शक्रायास्तु प्रयच्छत ॥ २५ ॥
 भवतां हर्षणार्थाय ये च दास्यन्ति मानवाः ।
 अत्रयं हि फलं तेषां यूयं दास्यथ पुष्कलम् ॥ २६ ॥
 अपेस्तु वचनं श्रुत्वा पितृदेवाः समागताः ।
 उत्पाद्य मेषवृषणौ सहस्राक्षे न्यवेशयन् ॥ २७ ॥
 तदा प्रभृति काकुत्स्थ पितृदेवाः समागताः ।
 अफलान्भुञ्जते मेषान्फलैस्तेषामयोजयन् ॥ २८ ॥
 इन्द्रस्तु मेषवृषणस्तदा प्रभृति राघव ।
 गौतमस्य प्रभावेण तपसा च महात्मनः ॥ २९ ॥

3. Die Sage von Śunaḥśepa (ed. Bomb. 1, 61, 5—62, 27).

एतस्मिन्नेव काले तु अयोध्याधिपतिर्महान् ।

अम्बरीष इति ख्यातो यष्टुं समुपचक्रमे ॥ १ ॥

तस्य वै यजमानस्य पशुमिन्द्रो जहार ह ।
 प्रनष्टे तु पशौ विप्रो राजानमिदमब्रवीत् ॥ २ ॥
 पशुरभ्याहृतो राजन्प्रनष्टस्तव दुर्नयात् ।
 अरचितारं राजानं घ्नन्ति दोषा नरेश्वर ॥ ३ ॥
 5 प्रायश्चित्तं महच्छेतन्नरं वा पुरुषर्षभ ।
 आनयस्व पशुं शीघ्रं यावत्कर्म प्रवर्तते ॥ ४ ॥
 उपाध्यायवचः श्रुत्वा स राजा पुरुषर्षभः ।
 अन्वियेष महाबुद्धिः पशुं गोभिः सहस्रशः ॥ ५ ॥
 देशाञ्जनपदांस्तान्नगराणि वनानि च ।
 10 आश्रमाणि च पुण्यानि मार्गमाणो महीपतिः ॥ ६ ॥
 स पुत्रसहितं तात सभार्यं रघुनन्दन ।
 भृगुतुङ्गे समासीनमृचीकं संददर्श ह ॥ ७ ॥
 तमुवाच महातेजाः प्रणम्याभिप्रसाद्य च ।
 पृष्ट्वा सर्वत्र कुशलमृचीकं तमिदं वचः ॥ ८ ॥
 15 गवां शतसहस्रेण विक्रीणीषे सुतं यदि ।
 पशोरथे महाभाग दत्तद्वत्यो ऽस्मि भार्गव ॥ ९ ॥
 सर्वे परिगता देशा यज्ञियं न लभे पशुम् ।
 दातुमर्हसि मूढ्येन सुतमेकमितो मम ॥ १० ॥
 एवमुक्तो महातेजा ऋचीकस्त्वब्रवीद्वचः ।
 20 नाहं ज्येष्ठं नरश्रेष्ठ विक्रीणीयां कथं चन ॥ ११ ॥
 ऋचीकस्य वचः श्रुत्वा तेषां माता महात्मनाम् ।
 उवाच नरशार्दूलमम्बरीषमिदं वचः ॥ १२ ॥
 अविक्रेयं सुतं ज्येष्ठं भगवानाह भार्गवः ।
 ममापि दयितं विद्धि कनिष्ठं शुनकं प्रभो ॥ १३ ॥
 25 प्रायेण हि नरश्रेष्ठ ज्येष्ठाः पितृषु वल्लभाः ।
 मातृणां च कनीयांसस्तस्माद्रक्ष्ये कनीयसम् ॥ १४ ॥
 उक्तवाक्ये मुनौ तस्मिन्मुनिपत्न्यां तथैव च ।
 शुनःशेषः स्वयं राम मध्यमो वाक्यमब्रवीत् ॥ १५ ॥
 पिता ज्येष्ठमविक्रेयं माता चाह कनीयसम् ।
 30 विक्रेयं मध्यमं मन्ये राजपुत्र नयस्व माम् ॥ १६ ॥
 गवां शतसहस्रेण शुनःशेषं नरेश्वरः ।
 गृहीत्वा परमप्रीतो जगाम रघुनन्दन ॥ १७ ॥

अम्बरीषस्तु राजर्षी रथमारोप्य सत्वरः ।
 शुनःशेपं महातेजा जगामाशु महायशाः ॥ १८ ॥
 शुनःशेपं नरश्रेष्ठ गृहीत्वा तु महायशाः ।
 व्यश्राम्यत्पुष्करे राजा मध्याह्ने रघुनन्दन ॥ १९ ॥
 तस्य विश्रममाणस्य शुनःशेपो महायशाः ।
 पुष्करं ज्येष्ठमागम्य विश्वामित्रं ददर्श ह ॥ २० ॥
 तथ्यन्तमृषिभिः सार्धं मातुलं परमातुरः ।
 विषस्रवदनो दीनस्तृष्णया च श्रमेण च ॥ २१ ॥
 पपाताङ्के मुने राम वाक्यं चेदमुवाच ह ।
 न मे ऽस्ति माता न पिता ज्ञातयो बान्धवाः कुतः ॥ २२ ॥
 ज्ञातुमर्हसि मां सौम्य धर्मेण मुनिपुंगव ।
 ज्ञाता त्वं हि नरश्रेष्ठ सर्वेषां त्वं हि भावनः ॥ २३ ॥
 राजा च कृतकार्यः स्यादहं दीर्घायुरव्ययः ।
 स्वर्गलोकमुपाप्नीयां तपस्तप्त्वा ह्यनुत्तमम् ॥ २४ ॥
 स मे नाथो ह्यनाथस्य भव भवेन चेतसा ।
 पितेव पुत्रं धर्मात्मस्त्रातुमर्हसि किल्बिषात् ॥ २५ ॥
 तस्य तद्वचनं श्रुत्वा विश्वामित्रो महातपाः ।
 सान्त्वयित्वा बह्वविधं पुत्रानिदमुवाच ह ॥ २६ ॥
 यत्कृते पितरः पुत्राञ्जनयन्ति शुभार्थिनः ।
 परलोकहितार्थाय तस्य कालो ऽयमागतः ॥ २७ ॥
 अयं मुनिसुतो बालो मत्तः शरणमिच्छति ।
 अस्य जीवितमात्रेण प्रियं कुरुत पुत्रकाः ॥ २८ ॥
 सर्वे सुकृतकर्माणः सर्वे धर्मपरायणाः ।
 पशुभूता नरेन्द्रस्य तृप्तिमपेः प्रयच्छत ॥ २९ ॥
 नाथवांश्च शुनःशेपो यज्ञश्चाविघ्नितो भवेत् ।
 देवतास्तर्पिताश्च स्युर्मम चापि कृतं वचः ॥ ३० ॥
 मुनेस्तद्वचनं श्रुत्वा मधुच्छन्दादयः सुताः ।
 साभिमानं नरश्रेष्ठ सलीलमिदमब्रुवन् ॥ ३१ ॥
 कथमात्मसुतान्हित्वा चायसे ऽन्यसुतं विभो ।
 अकार्यमिव पश्यामः श्वमांसमिव भोजने ॥ ३२ ॥
 तेषां तद्वचनं श्रुत्वा पुत्राणां मुनिपुंगवः ।
 क्रोधसंरक्तनयनो व्याहर्तुमुपचक्रमे ॥ ३३ ॥

निःसाध्वसमिदं प्रोक्तं धर्मादपि विगर्हितम् ।
 अतिक्रम्य तु मद्राक्षं दारुणं रोमहर्षणम् ॥ ३४ ॥
 श्वमांसभोजिनः सर्वे वासिष्ठा इव जातिषु ।
 पूर्णं वर्षसहस्रं तु पृथिव्यामनुवत्स्यथ ॥ ३५ ॥
 5 कृत्वा शापसमायुक्तान्पुत्रान्निवरस्तदा ।
 शुनःशेषमुवाचार्तं कृत्वा रक्षां निरामयाम् ॥ ३६ ॥
 पवित्रपाशैराबद्धो रक्तमाल्यानुलेपनः ।
 वैष्णवं यूपमासाद्य वाग्भिरभिमुदाहर ॥ ३७ ॥
 इमे च गाथे द्वे दिव्ये गाथेऽथ मुनिपुत्रक ।
 10 अम्बरीषस्य यज्ञे ऽस्त्रिंशतः सिद्धिमवाप्स्यसि ॥ ३८ ॥
 शुनःशेषो गृहीत्वा ते द्वे गाथे सुसमाहितः ।
 त्वरया राजसिंहं तमम्बरीषमुवाच ह ॥ ३९ ॥
 राजसिंह महाबुद्धे शीघ्रं यज्ञमहै वयम् ।
 निवर्तयस्व राजेन्द्र दीक्षां च समुपाहर ॥ ४० ॥
 15 तद्वाक्यमृषिपुत्रस्य श्रुत्वा हर्षसमन्वितः ।
 जगाम नृपतिः शीघ्रं यज्ञवाटमतन्द्रितः ॥ ४१ ॥
 सदस्यानुमते राजा पवित्रकृतलक्षणम् ।
 पशुं रक्ताम्बरं कृत्वा यूपे तं समबन्धयत् ॥ ४२ ॥
 स बद्धो वाग्भिरग्न्याभिरभितुष्टाव वै सुरौ ।
 20 इन्द्रमिन्द्रानुजं चैव यथावन्मुनिपुत्रकः ॥ ४३ ॥
 ततः प्रीतः सहस्राक्षो रहस्यस्तुतितीर्षितः ।
 दीर्घमायुस्तदा प्रादाच्छुनःशेषाय वासवः ॥ ४४ ॥
 स च राजा नरश्रेष्ठ यज्ञस्य च समाप्तवान् ।
 फलं ब्रह्मगुणं राम सहस्राक्षप्रसादजम् ॥ ४५ ॥

4. Rāma schildert der Sītā die Beschwerden des Waldlebens (ed. Bomb. 2, 28, 5, 6-24).

ब्रह्मदोषं हि कान्तारं वनमित्यभिधीयते ।
 सदा सुखं न जानामि दुःखमेव सदा वनम् ॥ १ ॥
 गिरिनिर्झरसंभूता गिरिनिर्दरिवाशिनाम् ।
 25 सिंहानां निनदा दुःखाः श्रोतुं दुःखमतो वनम् ॥ २ ॥
 क्रीडमानाश्च विस्रब्धा मत्ताः शून्ये तथा मृगाः ।
 30 दृष्ट्वा समभिवर्तन्ते सीते दुःखमतो वनम् ॥ ३ ॥

सग्रहाः सरितश्चैव पङ्कवत्यस्तु दुस्तराः ।
 मत्तैरपि गजैर्नित्यमतो दुःखतरं वनम् ॥ ४ ॥
 लताकण्टकसंकीर्णाः कृकवाकूपनादिताः ।
 निरपाश सुदुःखाश्च मार्गा दुःखमतो वनम् ॥ ५ ॥
 5 सुप्यते पर्णशय्यासु स्वयंभद्रासु भूतले ।
 रात्रिषु अमखिन्नेन तस्माद्दुःखतरं वनम् ॥ ६ ॥
 अहोरात्रं च संतोषः कर्तव्यो नियतात्मना ।
 फलैर्वृक्षावपतितैः सीते दुःखमतो वनम् ॥ ७ ॥
 उपवासश्च कर्तव्यो यथाप्राणेन मैथिलि ।
 10 जटाभारश्च कर्तव्यो वल्कलाम्बरधारणम् ॥ ८ ॥
 देवतानां पितॄणां च कर्तव्यं विधिपूर्वकम् ।
 प्राप्तानामतिथीनां च नित्यशः प्रतिपूजनम् ॥ ९ ॥
 कार्यस्त्रिरभिषेकश्च काले काले च नित्यशः ।
 चरतां नियमेनैव तस्माद्दुःखतरं वनम् ॥ १० ॥
 15 उपहारश्च कर्तव्यः कुसुमैः स्वयमाहृतैः ।
 अर्पेण विधिना वेद्यां सीते दुःखमतो वनम् ॥ ११ ॥
 यथालब्धेन कर्तव्यः संतोषस्तेन मैथिलि ।
 यथाहारैर्वनचरैः सीते दुःखमतो वनम् ॥ १२ ॥
 अतीव वातस्त्रिमिरं बुभुक्षा चास्ति नित्यशः ।
 20 भयानि च महान्त्यत्र अतो दुःखतरं वनम् ॥ १३ ॥
 सरीसृपाश्च बहवो बहुरूपाश्च भामिनि ।
 चरन्ति पथि ते दर्पात्ततो दुःखतरं वनम् ॥ १४ ॥
 नदीनिलयनाः सर्पा नदीकुटिलगामिनः ।
 तिष्ठन्त्यावृत्य पन्थानमतो दुःखतरं वनम् ॥ १५ ॥
 25 पतंगा वृश्चिकाः कीटा दंशाश्च मशकैः सह ।
 बाधन्ते नित्यमबले सर्वे दुःखमतो वनम् ॥ १६ ॥
 द्रुमाः कण्टकिनश्चैव कुशाः काशाश्च भामिनि ।
 वने व्याकुलशाखाग्रास्तेन दुःखतरं वनम् ॥ १७ ॥
 कायल्लेशाश्च बहवो भयानि विविधानि च ।
 30 अरण्यवासे वसतो दुःखमेव सदा वनम् ॥ १८ ॥
 क्रोधलोभौ विमोक्तयौ कर्तव्या तपसे मतिः ।
 न भेतव्यं च भेतव्ये दुःखं नित्यमतो वनम् ॥ १९ ॥

5. Daśaratha erzählt seiner Gattin Kausalyā, wie er einen Eremitenknaben getötet hat (ed. Bomb. 2, 63, 14–53).

देव्यूढा त्वमभवो युवराजो भवाम्यहम् ।
ततः प्रावृडनुप्राप्ता मम कामविवर्धिनी ॥ १ ॥
अपास्य हि रसान्भौमांस्तप्त्वा च जगदंशुभिः ।
परेताचरितां भीमां रविराचरते दिशम् ॥ २ ॥
उष्णमन्तर्दधे सबः स्निग्धा ददृशिर घनाः ।
ततो जहृषिरे सर्वे भेकसारङ्गबर्हिणः ॥ ३ ॥
क्लिन्नपक्षोत्तराः स्नाताः कृच्छ्रादिव पतत्रिणः ।
वृष्टिवातावधूताग्रान्पादपानभिपेदिरे ॥ ४ ॥
पतितेनाश्रसा कृन्नः पतमानेन चासकृत् ।
आबभौ मत्तसारङ्गस्तोयराशिरिवाचलः ॥ ५ ॥
पाण्डुरारुणवर्णानि स्तोतांसि विमलान्यपि ।
सुसुवुर्गिरिधातुभ्यः सभस्मानि भुजंगवत् ॥ ६ ॥
तस्मिन्नतिसुखे काले धनुष्मानिषुमान्नथी ।
व्यायामकृतसंकल्पः सरयूमन्वगां नदीम् ॥ ७ ॥
निपाने महिषं रात्रौ गजं वाभ्यागतं मृगम् ।
अन्यद्वा श्वापदं किं चिज्जिघांसुरजितेन्द्रियः ॥ ८ ॥
अथान्यकारे त्वश्रीषं जले कुम्भस्य पूर्यतः ।
अचक्षुर्विषये घोषं वारणस्येव नर्दतः ॥ ९ ॥
ततो ऽहं शरमुद्धृत्य दीप्तमाशीविषोपमम् ।
शब्दं प्रति गजप्रेप्सुरभिलक्ष्यमपातयम् ॥ १० ॥
तस्मिन्निपतिते भूमौ वागभूत्तच मानुषी ।
कथमस्यद्विधे शस्त्रं निपतेच्च तपस्विनि ॥ ११ ॥
प्रविविक्तां नदीं रात्राबुदाहारो ऽहमागतः ।
इषुणाभिहतः केन कस्य वापकृतं मया ॥ १२ ॥
ऋषेर्हि न्यस्तदण्डस्य वने वन्येन जीवतः ।
कथं नु शस्त्रेण वधो मद्विधस्य विधीयते ॥ १३ ॥
जटाभारधरस्यैव वल्कलाजिनवाससः ।
को वधेन ममार्थी स्यात्किं वास्यापकृतं मया ॥ १४ ॥
एवं निष्फलमारब्धं केवलानर्थसंहितम् ।
न कश्चित्साधु मन्येत यथैव गुरुतत्पगम् ॥ १५ ॥

नेमं तथानुशोचामि जीवितक्षयमात्मनः ।
 मातरं पितरं चोभावनुशोचामि मद्वधे ॥ १६ ॥
 तदेतन्मिथुनं वृद्धं चिरकालभृतं मया ।
 मयि पञ्चत्वमापन्ने कां वृत्तिं वर्तयिष्यति ॥ १७ ॥
 5 वृद्धौ च मातापितरावहं चैकेषुणा हतः ।
 केन स्म निहताः सर्वे सुबालेनाकृतात्मना ॥ १८ ॥
 तां गिरं करुणां श्रुत्वा मम धर्मानुकाङ्क्षिणः ।
 कराभ्यां सशरं चापं व्यथितस्त्रापतद्भुवि ॥ १९ ॥
 तं देशमहमागम्य दीनसत्त्वः सुदुर्मनाः ।
 10 अपश्यमिषुणा तीरे सरञ्चास्तापसं हतम् ॥ २० ॥
 अवकीर्णजटाभारं प्रविद्धकलशोदकम् ।
 पांसुशोणितदिग्धाङ्गं शयानं शल्यवेधितम् ॥ २१ ॥
 स मामुद्धीक्ष्य नेत्राभ्यां चक्षुमस्वस्थचेतनम् ।
 इत्युवाच वचः क्रूरं दिधक्षन्निव तेजसा ॥ २२ ॥
 15 किं तवापकृतं राजन्वने निवसता मया ।
 जिह्वीर्षुरश्मो गुर्वर्थं यदहं ताडितस्त्वया ॥ २३ ॥
 एकेन खलु बाणेन मर्मण्यभिहते मयि ।
 द्वावन्धौ निहतौ वृद्धौ माता जनयिता च मे ॥ २४ ॥
 तौ नूनं दुर्बलावन्धौ मत्प्रतीचौ पिपासितौ ।
 20 चिरमाशां कृतां कष्टां तृष्णां संधारयिष्यतः ॥ २५ ॥
 न नूनं तपसो वास्ति फलयोगः श्रुतस्य वा ।
 पिता यन्मां न जानीते शयानं पतितं भुवि ॥ २६ ॥
 जानन्नपि च किं कुर्यादशक्तश्चापरिक्रमः ।
 भिद्यमानमिवाशक्तस्त्रातुमन्यो नगो नगम् ॥ २७ ॥
 25 पितुस्त्वमेव मे गत्वा शीघ्रमाचक्ष्व राघव ।
 न त्वामनुदहेत्क्रुद्धो वनमग्निरिवैधितः ॥ २८ ॥
 इयमेकपदी राजन्यतो मे पितुराश्रमः ।
 तं प्रसादय गत्वा त्वं न त्वां स कुपितः शपेत् ॥ २९ ॥
 विशल्यं कुरु मां राजन्मर्म मे निशितः शरः ।
 30 रुणद्धि मृदु सोत्सेधं तीरमम्बुरथो यथा ॥ ३० ॥
 सशल्यः क्लिश्यते प्राणैर्विशल्यो विनशिष्यति ।
 इति मामविशच्चिन्ता तस्य शल्यापकर्षणे ॥ ३१ ॥

- दुःखितस्य च दीनस्य मम शोकातुरस्य च ।
 लक्षयामास स ऋषिश्चिन्तां मुनिमुतस्तदा ॥ ३२ ॥
 ताम्यमानः स मां कृच्छादुवाच परमार्तवत् ।
 सीदमानो विवृत्ताङ्गश्चेष्टमानो गतः क्षयम् ॥ ३३ ॥
 संस्तभ्य शोकं धैर्येण स्थिरचित्तो भवाधुना ।
 ब्रह्महत्याकृतं पापं हृदयादपनीयताम् ॥ ३४ ॥
 न द्विजातिरहं राजन्मा भूते मनसो व्यथा ।
 शूद्रायामस्मि वैश्वेन जातो नरवराधिप ॥ ३५ ॥
 इतीव वदतः कृच्छाद्वाणाभिहतमर्मणः ।
 विघूर्णतो विचेष्टस्य वेपमानस्य भूतले ॥ ३६ ॥
 तस्य त्वाताम्यमानस्य तं बाणमहमुद्धरम् ।
 स मामुद्धीक्ष्य संव्रज्यो जहौ प्राणांस्तपोधनः ॥ ३७ ॥

IX. Raghuvamśa.

Raghu's Geschichte von seiner Geburt bis zur
 Thronbesteigung (3).

- अथेप्सितं भर्तुरपस्थितोदयं सखीजनोद्धीक्षणाकौमुदीमुखम् ।
 निदानमिच्छाकुलस्य संततेः सुदक्षिणा दोहदलक्षणं दधौ ॥ १ ॥
 शरीरसादादसमग्रभूषणा मुखेन सालक्ष्यत रोधप्राण्डुना ।
 तनुप्रकाशेन विचेयतारका प्रभातकल्पा शशिनेव शर्वरी ॥ २ ॥
 तदाननं सेवितमृत्तिकालवं नृपः समाग्राय न तृप्तिमाचयौ ।
 करीव सिक्तं पृषतैः पयोमुचां शुचिव्यपाये वनराजिपत्न्यलम् ॥ ३ ॥
 दिवं मरुत्वानिव भोक्ष्यते महीं दिगन्तविश्रान्तरथो हि मत्सुतः ।
 अतो ऽभिलाषे प्रथमं तथाविधे मनो बबन्धान्यरसान्विलङ्घ्य सा ॥ ४ ॥
 न मे द्विधा शंसति किं चिदीप्सितं सृहावती वस्तुषु केषु मागधी ।
 इति स्म पृच्छत्यनुवेलमादृतः प्रियासखीरुत्तरकोसलेश्वरः ॥ ५ ॥
 उपेत्य सा दोहददुःखशीलतां यदेव वव्रे तदपश्यदाहृतम् ।
 नहीष्टमस्त्रास्त्रिदिवे ऽपि भूपतेरभूदनासाद्यमधिज्यधन्वनः ॥ ६ ॥
 क्रमेण निस्तीर्य च दोहदव्यथां प्रचीयमानावयवा रराज सा ।
 पुराणपत्तापगमादनन्तरं लतेव संनद्धमनोज्ञपल्लवा ॥ ७ ॥

दिनेषु गच्छत्सु नितान्तपीवरं तदीयमानीलमुखं स्तनद्वयम् ।
 तिरश्चकार भ्रमराभिलीनयोः सुजातयोः पङ्कजकीशयोः श्रियम् ॥ ८ ॥
 निधानगर्भाभिव सागराम्बरां शमीमिवाभ्यन्तरलीनपावकाम् ।
 नदीमिवान्तःसलिलां सरस्वतीं नृपः ससत्त्वां महिषीममन्यत ॥ ९ ॥
 5 प्रियानुरागस्य मनःसमुन्नतेर्भुजार्जितानां च दिगन्तसंपदाम् ।
 यथाक्रमं पुंसवनादिकाः क्रियाः श्रुतेश्च धीरः सदृशीर्व्यधत्त सः ॥ १० ॥
 सुरेन्द्रमात्राश्रितगर्भगौरवात्प्रयत्नमुक्तासनया गृहागतः ।
 तयोपचाराञ्जलिखिन्नहस्तया ननन्द पारिप्लवनेत्रया नृपः ॥ ११ ॥
 कुमारभृत्याकुशलैरधिष्ठिते भिषग्भिराप्तैरथ गर्भवेश्मनि ।
 10 पतिः प्रतीतः प्रसवोन्मुखीं प्रियां ददर्श काले दिवमभितामिव ॥ १२ ॥
 ग्रहैस्ततः पञ्चभिरुच्चसंश्रयैरसूर्यगैः सूचितभाग्यसंपदम् ।
 असूत पुत्रं समये शचीसमा चिसाधना शक्तिरिवार्थमन्वयम् ॥ १३ ॥
 दिशः प्रसेदुर्मरुतो ववुः सुखाः प्रदक्षिणार्चिर्ऋतमगिराददे ।
 बभूव सर्वं शुभशंसि तत्क्षणं भवो हि लोकाभ्युदयाय तादृशाम् ॥ १४ ॥
 15 अरिष्टशय्यां परितो विसारिणा सुजन्मनस्तस्य निजेन तेजसा ।
 निशीथदीपाः सहसा हतत्विषो बभूवुरालेख्यसमर्पिता इव ॥ १५ ॥
 जनाय शुद्धान्तचराय शंसते कुमारजन्मामृतसंमिताक्षरम् ।
 अदेयमासीद्वयमेव भूपतेः शशिप्रभं कृत्स्नमुभे च चामरे ॥ १६ ॥
 निवातपद्मस्तिमितेन चक्षुषा नृपस्य कान्तं पिबतः सुताननम् ।
 20 महोदधेः पूर इवेन्दुदर्शनाद्गुरुः प्रहर्षः प्रबभूव नात्मनि ॥ १७ ॥
 स जातकर्मण्यखिले तपस्विना तपोवनादेत्य पुरोधसा कृते ।
 दिलीपसूनुर्मणिराकरोद्भवः प्रयुक्तसंस्कार इवाधिकं बभौ ॥ १८ ॥
 सुखश्रवा मङ्गलतूर्यनिखनाः प्रमोदनृत्यैः सह वारयोषिताम् ।
 न केवलं सप्तनि मागधीपतेः पथि व्यजृम्भन्त दिवौकसामपि ॥ १९ ॥
 25 न संयतस्तस्य बभूव रक्षितुर्विसर्जयेद्यं सुतजन्महर्षितः ।
 ऋणाभिधानात्स्वयमेव केवलं तदा पितृणां मुमुचे स बन्धनात् ॥ २० ॥
 श्रुतस्य यायादयमन्तमर्भकस्तथा परेषां युधि चेति पार्थिवः ।
 अवेक्ष्य धातोर्गमनार्थमर्थविच्छकार नाम्ना रघुमात्मसंभवम् ॥ २१ ॥
 पितुः प्रयत्नात्स समग्रसंपदः शुभैः शरीरावयवैर्दिने दिने ।
 30 पुपोष वृद्धिं हरिदश्वदीधितेरनुप्रवेशादिव बालचन्द्रमाः ॥ २२ ॥
 उमावृषाङ्गौ शरजन्मना यथा यथा जयन्तेन शचीपुरंदरौ ।
 तथा नृपः सा च सुतेन मागधी ननन्दतुस्तत्सदृशेन तत्समौ ॥ २३ ॥

- रथाङ्गनाम्नोरिव भावबन्धनं बभूव यत्प्रेम परस्परश्रयम् ।
 विभक्तमथेकसुतेन तत्तयोः परस्परस्थोपरि पर्यचीयत ॥ २४ ॥
 उवाच धात्र्या प्रथमोदितं वचो ययौ तदीयामवलम्ब्य चाङ्गुलिम् ।
 अभूच्च नमः प्रणिपातशिक्षया पितुर्मुदं तेन ततान सो ऽर्भकः ॥ २५ ॥
 5 तमङ्गमारोप्य शरीरयोगजैः सुखैर्निषिञ्चन्तमिवामृतं त्वचि ।
 उपान्तसंमीलितलोचनो नृपश्चिरात्सुतस्पर्शरसज्ञतां ययौ ॥ २६ ॥
 अमंस्त चानेन परार्थजन्यना स्थितेरभेत्ता स्थितिमन्तमन्वयम् ।
 स्वमूर्तिभेदेन गुणाग्यवर्तिना पतिः प्रजानामिव सर्गमात्मनः ॥ २७ ॥
 स वृत्तचौलञ्चलकाकपक्षकैरमात्यपुत्रैः सवयोभिरन्वितः ।
 10 लिपेर्यथावद्ग्रहणेन वाङ्मयं नदीमुखेनेव समुद्रमाविशत् ॥ २८ ॥
 अथोपनीतं विधिवद्विपश्चितो विनित्युरेनं गुरवो गुरुप्रियम् ।
 अवन्ध्ययत्नाश्च बभूवुरर्भके क्रिया हि वस्तूपहिता प्रसीदति ॥ २९ ॥
 धियः समग्रैः स गुणैर्ददारधीः क्रमाच्चतस्रस्तुरर्णवोपमाः ।
 ततार विद्याः पवनातिपातिभिर्दिशो हरिर्द्भिर्हरितामिवेश्वरः ॥ ३० ॥
 15 त्वचं स मेध्यां परिधाय रौरवीमशिक्षतास्त्रं पितुरेव मन्त्रवत् ।
 न केवलं तद्गुरुरेकपार्थिवः क्षितावभूदेकधनुर्धरो ऽपि सः ॥ ३१ ॥
 महोक्षतां वत्सतरः स्युशन्नैव द्विपेन्द्रभावं कलभः श्रयन्नैव ।
 रघुः क्रमाद्यौवनभिन्नशैशवः पुपोष गाम्भीर्यमनोहरं वपुः ॥ ३२ ॥
 अथास्य गोदानविधेरनन्तरं विवाहदीक्षां निरवर्तयद्गुरुः ।
 20 नरेन्द्रकन्यास्तमवाप्य सत्पतिं तमोनुदं दक्षसुता इवावभुः ॥ ३३ ॥
 युवा युगव्यायतबाङ्गरंसलः कपाटवक्षाः परिणद्धकंधरः ।
 वपुःप्रकर्षादजयद्गुरुं रघुस्तथापि नीचैर्विनयाददृश्यत ॥ ३४ ॥
 ततः प्रजानां चिरमात्मना धृतां नितान्तगुर्वी लघयिष्यता धुरम् ।
 निसर्गसंस्कारविनीत इत्यसौ नृपेण चक्रे युवराजशब्दभाक् ॥ ३५ ॥
 25 नरेन्द्रमूलायतनादनन्तरं तदास्पदं श्रीयुवराजसंज्ञितम् ।
 अगच्छद्देशेन गुणाभिलाषिणी नवावतारं कमलादिवोत्पलम् ॥ ३६ ॥
 विभावसुः सारथिनेव वायुना घनव्यपायेन गभस्तिमानिव ।
 बभूव तेनातितरां सुदुःसहः कटप्रभेदेन करीव पार्थिवः ॥ ३७ ॥
 नियुज्य तं होमतुरंगरक्षणे धनुर्धरं राजसुतैरनुद्भुतम् ।
 30 अपूर्णमेकेन शतक्रतूपमः शतं क्रतूनामपविघ्नमाप सः ॥ ३८ ॥
 ततः परं तेन मखाय यज्वना तुरंगमुत्सृष्टमनर्गलं पुनः ।
 धनुर्भृतामग्रत एव रक्षिणां जहार शक्रः किल गूढवियहः ॥ ३९ ॥

विषादलुप्तप्रतिपत्तिं विस्मितं कुमारसैन्यं सपदि स्थितं च तत् ।
 वसिष्ठधेनुश्च यदृच्छयागता श्रुतप्रभावा ददृशे ऽथ नन्दिनी ॥ ४० ॥
 तदङ्गनिखन्दजलेन लोचने प्रमृज्य पुण्येन पुरस्कृतः सताम् ।
 अतीन्द्रियेष्वप्युपपन्नदर्शनो बभूव भावेषु दिलीपनन्दनः ॥ ४१ ॥
 5 स पूर्वतः पर्वतपक्षशातिनं ददर्श देवं नरदेवसंभवः ।
 पुनः पुनः सूतनिषिद्धचापलं हरन्तमश्वं रथरश्मिसंयतम् ॥ ४२ ॥
 शतैस्त्वमच्छाप्तमनिमेषवृत्तिभिर्हरिं विदित्वा हरिभिश्च वाजिभिः ।
 अवोचदेनं गगनस्पृशा रघुः स्वरेण धीरेण निवर्तयन्निव ॥ ४३ ॥
 मखांशभाजां प्रथमो मनीषिभिस्त्वमेव देवेश यतो निगद्यसे ।
 10 अजस्रदोचाप्रयतस्य मद्गुरोः क्रियाविघाताय कथं प्रवर्तसे ॥ ४४ ॥
 त्रिलोकनाथेन सतां मखद्विषस्त्वया नियम्या ननु दिव्यचक्षुषा ।
 स चेत्स्वयं कर्मसु धर्मचारिणां त्वमन्तराद्यो भवसि च्युतो विधिः ॥ ४५ ॥
 तदङ्गमग्र्यं मघवन्महाक्रतोरमुं तुरंगं प्रतिमोक्तुमर्हसि ।
 पथः शुचेर्दर्शयितार ईश्वरा मलीमसामाददते न पङ्क्तिम् ॥ ४६ ॥
 15 इति प्रगल्भं रघुणा समीरितं वचो निश्चम्याधिपतिर्दिवौकसाम् ।
 निवर्तयामास रथं सविस्मयः प्रचक्रमे च प्रतिवक्तुमुत्तरम् ॥ ४७ ॥
 यदात्य राजन्यकुमार तत्तथा यशस्तु रत्नं परतो यशोधनैः ।
 जगत्प्रकाशं तदशेषमिज्यया भवद्गुरुलङ्घयितुं ममोद्यतः ॥ ४८ ॥
 हरिर्यथैकः पुरुषोत्तमः स्मृतो महेश्वरस्त्यम्बक एव नापरः ।
 20 तथा विदुर्मां मुनयः शतक्रतुं द्वितीयगामी नहि शब्द एष नः ॥ ४९ ॥
 अतो ऽयमश्वः कपिलानुकारिणा पितुस्त्वदीयस्य मयापहारितः ।
 अलं प्रयत्नेन तवाच मा निधाः पदं पदव्यां सगरस्य संततेः ॥ ५० ॥
 ततः प्रहस्यापभयः पुरंदरं पुनर्बभाषे तुरगस्य रक्षिता ।
 गृहाण शस्त्रं यदि सर्ग एष ते न खल्वनिर्जित्य रघुं कृती भवान् ॥ ५१ ॥
 25 स एवमुक्त्वा मघवन्तमुन्मुखः करिष्यमाणः सशरं शरासनम् ।
 अतिष्ठदालीढविशेषशोभिना वपुःप्रकर्षेण विडम्बितेश्वरः ॥ ५२ ॥
 रघोरवष्टम्भयेन पत्त्रिणा हृदि क्षतो गोचभिदप्यमर्षणः ।
 नवाम्बुदानीकमुहूर्तलाञ्छने धनुष्यमोघं समधत्त सायकम् ॥ ५३ ॥
 दिलीपसूनोः स बृहद्भुजान्तरं प्रविश्य भीमासुरशोणितोचितः ।
 30 पपावनास्वादितपूर्वमाशुगः कुतूहलेनैव मनुष्यशोणितम् ॥ ५४ ॥
 हरेः कुमारो ऽपि कुमारविक्रमः सुरद्विपास्फालनकर्कशाङ्गुली ।
 भुजे शचीपत्तविशेषकाङ्क्षिते खनामचिह्नं निचखान सायकम् ॥ ५५ ॥

- जहार चान्येन मयूरपत्त्रिणा श्रेण शक्रस्य महाशनिध्वजम् ।
 चुकोप तस्मै स भृशं सुरश्रियः प्रसह्य केशव्यपरोपणादिव ॥ ५६ ॥
 तयोरूपान्तस्थितसिद्धसैनिकं गरुडदाशीविषभीमदर्शनैः ।
 बभूव युद्धं तुमुलं जयैषिणोरधोमुखैरूर्ध्वमुखैश्च पत्त्रिभिः ॥ ५७ ॥
- 5 अतिप्रबन्धप्रहितास्त्रवृष्टिभिस्तमाश्रयं दुष्प्रसहस्य तेजसः ।
 शशाक निर्वापयितुं न वासवः स्वतश्च्युतं वह्निमिवाङ्गिरम्बुदः ॥ ५८ ॥
 ततः प्रकोष्ठे हरिचन्दनाङ्किते प्रमथ्यमानार्णवधीरनादिनीम् ।
 रघुः शशाङ्कार्धमुखेन पत्त्रिणा शरासनज्यामलुनाद्विडौजसः ॥ ५९ ॥
 स चापमृत्युय विवृद्धमत्सरः प्रणाशनाय प्रबलस्य विद्विषः ।
- 10 महीध्रपक्षव्यपरोपणोचितं स्फुरत्प्रभामण्डलमस्त्रमाददे ॥ ६० ॥
 रघुर्भृशं वचसि तेन ताडितः पपात भूमौ सह सैनिकाश्रुभिः ।
 निमेषमात्रादवधूय तद्गथां सहोत्थितः सैनिकहर्षनिस्वनैः ॥ ६१ ॥
 तथापि शस्त्रव्यवहारनिष्ठुरे विपक्षभावे चिरमस्य तक्षुषः ।
 तुतोष वीर्यातिशयेन वृत्रहा पदं हि सर्वत्र गुणैर्निधीयते ॥ ६२ ॥
- 15 असङ्गमद्रिष्वपि सारवत्तया न मे त्वदन्येन विसोढमायुधम् ।
 अवेहि मां प्रीतमृते तुरंगमाद्वरं वृणीष्वेति तमाह वासवः ॥ ६३ ॥
 ततो निषङ्गादसमग्रमुद्धृतं सुवर्णपुङ्खद्युतिरञ्जिताङ्गुलिः ।
 नरेन्द्रसूनुः प्रतिसंहरन्निषु प्रियंवदः प्रत्यवदत्सुरेश्वरम् ॥ ६४ ॥
 अमोच्यमश्वं यदि मन्यसे प्रभो ततः समाप्ते विधिनैव कर्मणि ।
- 20 अजस्रदीक्षाप्रयतः स मे गुरुः क्रतोरश्रेष्ठेण फलेण युज्यताम् ॥ ६५ ॥
 यथा च वृत्तान्तमिमं सदोगतस्त्रिलोचनैकांशतया दुरासदः ।
 तवैव संदेशहराद्विशां पतिः शृणोति देवेश तथा विधीयताम् ॥ ६६ ॥
 तथेति कामं प्रतिशुश्रुवान्नघोर्यथागतं मातलिसारथिर्ययौ ।
 नृपस्य नातिप्रमनाः सदोगृहं सुदक्षिणासूनुरपि न्यवर्तत ॥ ६७ ॥
- 25 तमभ्यनन्दत्प्रथमं प्रबोधितः प्रजेश्वरः शासनहारिणा हरेः ।
 परामृशन्हर्षजडेन पाणिना तदीयमङ्गं कुलिशप्रणाङ्कितम् ॥ ६८ ॥
 इति क्षितीशो नवतिं नवाधिकां महाक्रतूनां महनीयशासनः ।
 समारुरुक्षुर्दिवमायुषः क्षये ततान सोपानपरंपरामिव ॥ ६९ ॥
- 30 अथ स विषयव्यावृत्तात्मा यथाविधि सूनवे
 नृपतिककुदं दत्त्वा यूने सितातपवारणम् ।
 मुनिवनतरुच्छायां देव्या तथा सह शिश्रिये
 गलितवयसामित्त्वाकूणामिदं हि कुलव्रतम् ॥ ७० ॥

X. Viṣṇupurāṇa.

1. Die Sage von der Saṃjñā und der Chāyā

(3, 2, 2-12).

पराशर उवाच ।

सूर्यस्य पत्नी संज्ञाभूत्सुता या विश्वकर्मणः ।

मनुर्यमी यमी चैव तदपत्नानि वै मुने ॥ १ ॥

असहन्ती तु सा भर्तुस्तेजःकायां युयोज वै ।

5 भर्तुः शुश्रूषणे ऽरण्यं स्वयं च तपसे ययौ ॥ २ ॥

संज्ञेयमित्यथार्कश्च छायायामात्मजवयम् ।

शनैश्चरं मनुं चान्यं तपतीं चाप्यजीजनत् ॥ ३ ॥

कायासंज्ञा ददौ शापं यमाय कुपिता यदा ।

तदान्येयमसौ बुद्धिरित्यासीदमसूर्ययोः ॥ ४ ॥

10 ततो विवस्वानाख्याति तथैवारण्यसंस्थिताम् ।

समाधिदृष्ट्या ददृशे तामस्यां तपसि स्थिताम् ॥ ५ ॥

वाजिरूपधरः सो ऽपि तस्यां देवावथाश्विनौ ।

जनयामास रेवन्तं रेतसो ऽन्ते च भास्करः ॥ ६ ॥

आनित्ये च पुनः संज्ञां स्वस्थानं भगवान्नविः ।

15 तेजसः शमनं चास्य विश्वकर्मा चकार सः ॥ ७ ॥

भ्रमिमारीष्य सूर्यं तु तस्य तेजोविशातनम् ।

कृतवानष्टमं भागं न व्यशातयताव्ययम् ॥ ८ ॥

यत्सूर्याद्विष्णवं तेजः शातितं विश्वकर्मणा ।

जाज्वल्यमानमपतत्तद्भूमौ मुनिसत्तम ॥ ९ ॥

20 त्वष्टैव तेजसा तेन विष्णोश्चक्रमकल्पयत् ।

चिशूलं चैव रुद्रस्य शिविकां धनदस्य च ॥ १० ॥

शक्तिं गुहस्य देवानामन्येषां च यदायुधम् ।

तत्सर्वं तेजसा तेन विश्वकर्मा अवर्तयत् ॥ ११ ॥

2. Die Sage von Yājñavalkya und dem ihm mitgeteilten Veda (3, 5, 1-29).

पराशर उवाच ।

25 यजुर्वेदतरोः शाखाः सप्तविंशन्महामतिः ।

वैशंपायननामासौ व्यासशिष्यश्चकार वै ॥ १ ॥

शिष्येभ्यः प्रददौ ताञ्च जगृङ्गस्ते ऽप्यनुक्रमात् ।

याज्ञवल्क्यस्तु तस्याभूद्रह्यरातसुतो द्विज ॥ २ ॥

शिष्यः परमधर्मज्ञो गुरुवृत्तिपरः सदा ।

ऋषियो ऽव महामेरौ समाजे नागमिष्यति ॥ ३ ॥

5

तस्य वै सप्तरात्रे तु ब्रह्महत्या भविष्यति ।

पूर्वमेवं मुनिगणैः समयो ऽभूत्कृतो द्विज ॥ ४ ॥

वैशंपायन एकस्तु तं व्यतिक्रान्तवांस्तदा ।

स्वस्त्रीयं बालकं सो ऽथ पदा स्पृष्टमघातयत् ॥ ५ ॥

शिष्यानाह च भोः शिष्या ब्रह्महत्यापहं व्रतम् ।

10

चरध्वं मत्कृते सर्वे न विचार्यमिदं तथा ॥ ६ ॥

अथाह याज्ञवल्क्यस्तं किमेभिर्भगवन्निजैः ।

क्षेत्रितैरल्पतेजोभिश्चरिष्ये ऽहमिदं व्रतम् ॥ ७ ॥

ततः क्रुद्धो गुरुः प्राह याज्ञवल्क्यं महामतिः ।

मुच्यतां यत्त्वयाधीतं मत्तो विप्रावमन्यक ॥ ८ ॥

15

निस्तेजसो वदस्वैतान्यस्त्वं ब्राह्मणपुंगवान् ।

तेन शिष्येण नार्थो ऽस्ति ममाज्ञाभङ्गकारिणा ॥ ९ ॥

याज्ञवल्क्यस्ततः प्राह भक्त्यैतत्ते मयोदितम् ।

ममाप्यलं त्वयाधीतं यन्मया तदिदं द्विज ॥ १० ॥

इत्युक्त्वा रुधिराक्तानि सरूपाणि यजूंषि सः ।

20

कर्दधित्वा ददौ तस्मै ययौ च खिच्छ्या मुनिः ॥ ११ ॥

यजूंष्यथ विस्मृष्टानि याज्ञवल्क्येन वै द्विज ।

जगृङ्गस्त्रितिरा भूत्वा तैत्तिरीयास्तु ते ततः ॥ १२ ॥

ब्रह्महत्याव्रतं चीर्णं गुरुणा चोदितैस्तु वैः ।

चरकाध्वर्यवस्ते तु चरणान्मुनिसत्तम ॥ १३ ॥

25

याज्ञवल्क्यो ऽपि मैत्रेय प्राणायामपरायणः ।

तुष्टाव प्रयतः सूर्यं यजूंष्यभिलषंस्ततः ॥ १४ ॥

याज्ञवल्क्य उवाच ।

नमः सवित्रे द्वाराय विमुक्तेः सिततेजसे ।

ऋग्यजुःसामभूताय त्रयीधामवते नमः ॥ १५ ॥

30

नमो ऽग्नीषोमभूताय जगतः कारणात्मने ।

भास्कराय परं तेजः सौषुम्णमुह बिभ्रते ॥ १६ ॥

कलाकाष्ठानिमेषादिकालज्ञानात्मने नमः ।

ध्येयाय विष्णुरूपाय परमाचररूपिणे ॥ १७ ॥

विभर्ति यः सुरगणानायायेन्दुं खरश्मिभिः ।
 सुधामृतेन च पितृस्तस्मै तृप्त्यात्मने नमः ॥ १८ ॥
 हिमाश्वघर्मवृष्टीनां कर्ता हर्ता च यः प्रभुः ।
 तस्मै त्रिकालरूपाय नमः सूर्याय वेधसे ॥ १९ ॥
 यो हन्ति तिमिराण्येको जगतो ऽस्य जगत्पतिः ।
 सत्त्वधामधरो देवो नमस्तस्मै विवस्वते ॥ २० ॥
 सत्कर्मयोग्यो न जनो नैवापः शौचकारणम् ।
 यस्मिन्ननुदिते तस्मै नमो देवाय भास्वते ॥ २१ ॥
 स्पृष्टो यदंशुभिर्लोकः क्रियायोग्यो ऽभिजायते ।
 पवित्रताकारणाय तस्मै शुद्धात्मने नमः ॥ २२ ॥
 नमः सवित्रे सूर्याय भास्कराय विवस्वते ।
 आदित्यायादिभूताय देवादीनां नमो नमः ॥ २३ ॥
 हिरण्ये रथे यस्य केतवो ऽमृतधायिनः ।
 वहन्ति भुवनाल्लोके चक्षुषस्तं नमाम्यहम् ॥ २४ ॥

पराशर उवाच ।

इत्येवमादिभिस्तेन स्तूयमानः स्तवै रविः ।
 वाजिरूपधरः प्राह त्रियतामिति वाञ्छितम् ॥ २५ ॥
 याज्ञवल्क्यस्तदा प्राह प्रणिपत्य दिवाकरम् ।
 यजूंषि तानि मे देहि यानि सन्ति न मे गुरौ ॥ २६ ॥
 एवमुक्तो ददौ तस्मै यजूंषि भगवान्रविः ।
 अयातयामसंज्ञानि यानि वेत्ति न तद्गुरुः ॥ २७ ॥
 यजूंषि चैरधीतानि तानि विप्रैर्द्विजोत्तम ।
 वाजिनस्ते समाख्याताः सूर्यो ऽश्वः सो ऽभवद्यतः ॥ २८ ॥
 शाखाभेदास्तु तेषां वै दश पञ्च च वाजिनाम् ।
 कणाद्यास्तु महाभाग याज्ञवल्क्यप्रवर्तिताः ॥ २९ ॥

3. Die Grenzen von Yama's Macht (3, 7, 1-38).

मैत्रेय उवाच ।

यथावत्कथितं सर्वं यत्पृष्टो ऽसि मया द्विज ।
 श्रोतुमिच्छाम्यहं त्वेकं तद्भवान्प्रब्रवीतु मे ॥ १ ॥
 सप्त द्वीपानि पातालवीथ्यश्च सुमहामुने ।
 सप्त लोका ये ऽन्तरस्था ब्रह्माण्डस्यास्य सर्वतः ॥ २ ॥

स्थूलैः सूक्ष्मैस्तथा स्थूलसूक्ष्मैः सूक्ष्मतरैस्तथा ।

स्थूलास्थूलतरैश्चैतत्सर्वं प्राणिभिरावृतम् ॥ ३ ॥

अङ्गुलस्याष्टभागो ऽपि न सो ऽस्ति मुनिसत्तम ।

न सन्ति प्राणिनो यत्र कर्मबन्धनिबन्धनाः ॥ ४ ॥

5

सर्वे चैते वशं यान्ति यमस्य भगवन्किल ।

आयुषो ऽन्तेन ते यान्ति यातनास्तत्प्रचोदिताः ॥ ५ ॥

यातनाभ्यः परिभ्रष्टा देवाद्यास्तथ योनिषु ।

जन्तवः परिवर्तन्ते शास्त्राणामेष निर्णयः ॥ ६ ॥

सो ऽहमिच्छामि तच्छ्रोतुं यमस्य वशवर्तिनः ।

10

न भवन्ति नरा येन तत्कर्म कथयामलम् ॥ ७ ॥

पराशर उवाच ।

अयमेव मुने प्रज्ञो नकुलेन महात्मना ।

पृष्ठः पितामहः प्राह भीष्मो यत्तच्छृणुष्व मे ॥ ८ ॥

भीष्म उवाच ।

15

पुरा ममागतो वत्स सखा कालिङ्गको द्विजः ।

स मामुवाच पृष्ठो वै मया जातिस्मरौ मुनिः ॥ ९ ॥

तेनाख्यातमिदं चेदमित्यं चैतद्भविष्यति ।

तथा च तद्भूद्वत्स यथोक्तं तेन धीमता ॥ १० ॥

स पृष्ठश्च मया भूयः श्रद्धानवता द्विजः ।

20

यद्यदाह न तद्दृष्टमन्यथा हि मया क्वचित् ॥ ११ ॥

एकदा तु मया पृष्ठं यदेतद्भवतोदितम् ।

प्राह कालिङ्गको विप्रः स्मृत्वा तस्य मुनेर्वचः ॥ १२ ॥

जातिस्मरेण कथितो रहस्यः परमो मम ।

यमकिंकरयोर्यो ऽभूत्संवादस्तं ब्रवीमि ते ॥ १३ ॥

25

कालिङ्ग उवाच ।

स्वपुरुषमभिवीक्ष्य पाशहस्तं वदति यमः किल तस्य कर्णमूले ।

परिहर मधुसूदनप्रपन्नान्प्रभुरहमस्मि नृणां न वैष्णवानाम् ॥ १४ ॥

अहममरगणांचितेन धात्रा यम इति लोकहिताहिते नियुक्तः ।

हरिगुरुवशगो ऽस्मि न स्वतन्त्रः प्रभवति संयमने ममापि विष्णुः ॥ १५ ॥

30

कटकमुकुटकर्णिकादिभेदैः कनकमभेदमपीष्यते यथैकम् ।

सुरपशुमनुजादिकल्पनाभिर्हरिरखिलाभिरुदीर्यते तथैकः ॥ १६ ॥

चित्तिजलपरमाण्वो ऽनिलान्ते पुनरपि यान्ति यथैकतां धरित्र्या ।

सुरपशुमनुजादयस्तथान्ते गुणकलुषेण सनातनेन तेन ॥ १७ ॥

हरिममरगणार्चिताङ्घ्रिपद्मं प्रणमति यः परमार्थतो हि मर्त्यः ।
 तमथ गतसमस्तपापबन्धं ब्रज परिहृत्य यथाधिमाज्यसिक्तम् ॥ १८ ॥
 इति यमवचनं निश्चय पाशो यमपुरुषस्तमुवाच धर्मराजम् ।
 कथय मम विभोः समस्तधातुर्भवति हरेः खलु यादृशो ऽस्य भक्तः ॥ १९ ॥

यम उवाच ।

न चलति निजवर्णधर्मतो यः सममतिरात्मसुहृद्विपक्षपक्षे ।
 न हरति न च हन्ति किं चिदुच्चैः सितमनसं तमवेहि विष्णुभक्तम् ॥ २० ॥
 कलिकलुषमलेन यस्य नात्मा विमलमतेर्मलिनीकृतो ऽस्त्वमोहे ।
 मनसि कृतजनार्दनं न मनुष्यं सततमवेहि हरेरतीव भक्तम् ॥ २१ ॥
 10 कनकमपि रहस्यवेद्य बुद्ध्या तृणमिव यः समवैति वै परस्वम् ।
 भवति च भगवत्प्रेमन्यचेताः पुरुषवरं तमवेहि विष्णुभक्तम् ॥ २२ ॥
 स्फटिकगिरिशिलामलः क्व विष्णुर्मनसि नृणां क्व च मत्सरादिदोषः ।
 नहि तुहिनमयूखरश्मिपुञ्जे भवति ऊताशनदीप्तिजः प्रतापः ॥ २३ ॥
 विमलमतिविमत्सरः प्रशान्तः शुचिचरितो ऽखिलसत्त्वमिचभूतः ।
 15 प्रियहितवचनो ऽस्त्वमानमाद्यो वसति सदा हृदि तस्य वासुदेवः ॥ २४ ॥
 वसति हृदि सनातने च तस्मिन्भवति पुमाञ्जगतो ऽस्य सौम्यरूपः ।
 क्षितिरसमतिरस्यमात्मनो ऽन्तः कथयति चारुतथैव शालपोतः ॥ २५ ॥
 यमनियमविधूतकल्मषाणामनुदिनमच्युतसक्तमानसानाम् ।
 अपगतमदमानमत्सराणां ब्रज भट दूरतरेण मानवानाम् ॥ २६ ॥
 20 हृदि यदि भगवाननादिरास्ते हरिरसिशङ्खगदाधरो ऽव्ययात्मा ।
 तदधमघविघातकर्तृभिन्नं भवति कथं सति बान्धकारमर्के ॥ २७ ॥
 हरति परधनं निहन्ति जन्तून्वदति तथानिश्चिन्तुराणि यश्च ।
 अशुभजनितदुर्मदस्य पुंसः कलुषमतेर्हृदि तस्य नास्त्यनन्तः ॥ २८ ॥
 न सहति परमं पदं विनिन्दां कलुषमतिः कुरुते सतामसाधुः ।
 25 न यजति न ददाति यश्च सन्तं मनसि न तस्य जनार्दनो ऽधमस्य ॥ २९ ॥
 परमसुहृदि बान्धवे कलत्रे सुततनयापितृमातृभृत्यवर्गे ।
 शठमतिरूपयाति यो ऽर्थतृष्णां तमधमचेष्टमवेहि नास्य भक्तम् ॥ ३० ॥
 अशुभमतिरसत्प्रवृत्तिसक्तः सततमनार्थविशालसङ्गमन्तः ।
 अनुदिनकृतपापबन्धयत्नः पुरुषपशुर्नहि वासुदेवभक्तः ॥ ३१ ॥
 30 सकलमिदमहं च वासुदेवः परमपुमान्परमेश्वरः स एकः ।
 इति मतिरमला भवत्यनन्ते हृदयगते ब्रज तान्विहाय दूरान् ॥ ३२ ॥
 कमलनयन वासुदेव विष्णो धरणिधराच्युत शङ्खचक्रपाणे ।
 भव शरणमितीरयन्ति ये वै त्यज भट दूरतरेण तानपापान् ॥ ३३ ॥

वसति मनसि यस्य सो ऽव्यात्मा पुरुषवरस्य न तस्य दृष्टिपाते ।
तव गतिरथ वा ममास्ति चक्रप्रतिहतवीर्यबलस्य सो ऽन्यलोक्वः ॥ ३४ ॥

कालिङ्ग उवाच ।

इति निजभटशासनाय देवो रवितनयः स किलाह धर्मराजः ।

5 मम कथितमिदं च तेन तुभ्यं कुरुवर सम्यगिदं मयापि चोक्तम् ॥ ३५ ॥

भीष्म उवाच ।

नकुलैतन्ममाख्यातं पूर्वं तेन द्विजन्मना ।

कलिङ्गदेशादभ्येत्य प्रीयता सुमहात्मना ॥ ३६ ॥

मयाप्येतद्वथान्यायं सम्यग्वत्स तवोदितम् ।

10 यथा विष्णुमृते नान्यत्त्राणं संसारसागरे ॥ ३७ ॥

किंकरा दण्डपाशौ वा न यमो न च यातनाः ।

समर्थास्तस्य यस्यात्मा केशवालम्बनः सदा ॥ ३८ ॥

पराशर उवाच ।

एतन्मुने तवाख्यातं गीतं वैवस्वतेन यत् ।

15 त्वत्प्रश्नानुगतं सम्यक्किमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ३९ ॥

4. Die Sage von Sagara und seinen Söhnen

(4, 3, 15—4, 17).

विशङ्कोर्हरिश्चन्द्रः । तस्माद्रोहिताश्वः । ततश्च हरितः । हरिताच्चक्षुः ।
चक्षोर्विजयवसुदेवौ । रुरुको विजयात् । रुरुकस्य च वृद्धः । ततो बा-
ज्रयो ऽसौ हैहयतालजङ्घादिभिरवजितो ऽन्तर्वत्या महिष्या सह वनं प्रवि-
वेश । तस्याश्च सपत्या गर्भस्तम्भनाय गरो दत्तः । तेनास्या गर्भः सप्त
20 वर्षाणि जठर एव तस्थौ । स च बाहुर्वृद्धभावादौर्वाश्रमसमीपे ममार ।
सा तस्य भार्या चितां कृत्वा तमारोप्यानुमरणकृतनिश्चयाभूत् । अथैना-
मतोतानागतवर्तमानकालवेदी भगवानौर्वः स्वस्मादाश्रमान्निर्यायाब्रवीत् ।
अलमेतेनासद्गहेण । अखिलभूमण्डलपतिरतिवीर्यपराक्रमो ऽनेकयज्ञकृदरा-
तिपन्नचयकर्ता तवोदरे चक्रवर्ती तिष्ठति । मैवं मैवं साहसाध्यवसायिनी
25 भव । इत्युक्ते च सा तस्मादनुमरणनिर्बन्धाद्विरराम । तेनैव भगवता स्वा-
श्रममानीयत । कतिपयदिनान्तरे च सहैव तेन गरेणातितेजस्वी बालको
जज्ञे । तस्थौर्वो जातकर्मादिकां क्रियां निष्पाद्य सगर इति नाम चकार ।
कृतोपनयनं चैनमौर्वो वेदाञ्छास्त्राण्यशेषाण्यस्त्रं चाग्नेयं भागर्वाख्यमध्याप-
यामास । उत्पन्नबुद्धिश्च मातरमपृच्छत् । अम्ब । कथमत्र वयम् । क्व तातः ।

- तातो ऽस्माकं कः । इत्येवमादि पृच्छतस्तन्माता सर्वमवोचत् । ततः पितृरा-
ज्यहरणामर्षितो हैहयतालजङ्घादिवधाय प्रतिज्ञामकरोत् । प्रायश्च ह्येह-
याञ्जघान । शक्यवनकाम्बोजपारदप्लुवा हन्यमानास्तत्कुलगुरुं वसिष्ठं शरणं
ययुः । अथैतान्वसिष्ठो जीवन्मृतकान्छत्वा सगरमाह । वत्स वत्स । अलमे-
5 भिरतिजीवन्मृतकैरनुसृतैः । एते च मयैव त्वत्प्रतिज्ञापरिपालनाय निज-
धर्मद्विजसङ्गपरित्यागं कारिताः । स तथेति तद्गुरुवचनमभिनन्द्य तेषां
वेषान्यत्वमकारयत् । यवनान्मुण्डितशिरस ऊर्ध्वमुण्डाञ्चकान्प्रलम्बकेशान्पा-
रदान्प्लुवांश्च शमश्रुधरान्निःस्वाध्यायवषट्कारानेतानन्यांश्च क्षत्रियांश्चकार ।
ते च निजधर्मपरित्यागाद्ब्राह्मणैश्च परित्यक्ता स्नेच्छतां ययुः । सगरो ऽपि
10 स्वमधिष्ठानमागम्यास्वलितचक्रः सप्तद्वीपवतीमिमामुर्वीं प्रशशास । कश्यपदु-
हिता सुमतिर्विदर्भराजतनया च केशिनी द्वे भार्ये सगरस्यास्ताम् । ताभ्यां
चापत्यार्थमाराधित और्वः परमेण समाधिना वरमदात् । एका वंशधर-
मेकं पुत्रमपरा षष्टिं पुत्रसहस्राणि जनयिष्यतीति । यस्या यदभिमतं तदि-
च्छया गृह्यताम् । इत्युक्ते केशिनी पुत्रमेकं सुमतिः पुत्रसहस्राणि षष्टिं वव्रे ।
15 तथेति चर्षिणाभिहिते ऽत्यैरेवाहोभिरैकैकमसमञ्जसं नाम वंशधरं पुत्रमसूत
केशिनी । विनतातनयायास्तु सुमत्याः षष्टिः पुत्रसहस्राण्यभवन् । तस्माद-
समञ्जसो ऽशुमान्नाम कुमारो जज्ञे । स त्वसमञ्जा बाह्यादेवापवृत्तः । पिता
चास्याचिन्तयत् । अयमतिबाह्यो बुद्धिमान्भविष्यतीति । अथ तत्रापि वय-
स्यतीति तच्चरितमेवैनं पिता तत्याज । तान्यपि षष्टिः कुमारसहस्राण्यसमञ्ज-
20 सश्चरितमनुचक्रुः । ततश्चासमञ्जसश्चरितानुकारिभिः सागरैरपध्वस्त्यज्ञादि-
सन्मार्गे जगति देवाः सकलवियामयमसंख्यमशेषदोषैर्भगवतः पुरुषोत्तमस्या-
शभूतं कपिलर्षिं प्रणम्य तदर्थमूचुः । भगवन् । एभिः सगरतनयैरसमञ्ज-
सश्चरितमनुगम्यते । कथमेवमेभिरनुसरज्जिर्जगज्जविष्यति । इत्यार्तजगत्परि-
चाणाय च भगवतो ऽत्र शरीरग्रहणम् । इत्याकर्ण्य भगवानत्यैरेव दिनैरेते
25 विनङ्ग्यन्तीत्युक्तवान् । तत्रान्तरे च सगरो हयमेधमारेभे । तत्र पुत्रैरधि-
ष्ठितमस्याश्वं को ऽप्यपहृत्य भुवो विवरं प्रविवेश । ततश्चाश्वान्वेषणाय तन-
यान्ययोज । ततस्तत्तनयाश्चातिनिर्बन्धेन वसुधातलमेकैको योजनं योजनम-
वनेश्चखान । पाताले चाश्वं परिभ्रमन्तमवनिपतिनन्दनास्ते ददृशुः । नातिदू-
रस्थितं च भगवन्तमपघ्ने शरत्काले ऽर्कमिव तेजोभिरनवरतमूर्ध्वमधश्चाशेषा
30 दिशश्चोद्भासयमानं कपिलर्षिमपश्यन् । ततश्चोद्यतायुधा दुरात्मायमस्त्रदप-
कारी यच्चविघातकर्ता हयहर्ता हन्यतां हन्यतामित्यधावन् । ततश्च तेनापि
भगवता किं चिदीषत्परिवर्तितलोचनेनावलोकिताः स्वशरीरसमुत्थेनाग्निना
दह्यमाना विनेशुः । सगरो ऽप्यनुगम्याश्चानुसारि तत्पुत्रबलमशेषं परमर्षि-

कपिलतेजसा दग्धमंशुमन्तमसमञ्जसः पुत्रमश्चानयनाय चोदयामास । स तु
 सगरतनयखातमार्गेण कपिलमुपगम्य भक्तिनम्रस्तथा तथा तुष्टाव यथैनं भग-
 वानाह । गच्छ । एतं पितामहायाश्वं प्रापय वरं वृणीष्व च पुत्र पौत्रश्च
 ते स्वर्गाद्भङ्गमानयिष्यतीति । अथांशुमानपि ब्रह्मदण्डहतानामस्सत्पितृणा-
 5 मस्वर्गयोग्यानां स्वर्गप्राप्तिकरं वरमस्माकं भगवान्प्रयच्छत्वित्याह । तं चाह
 भगवान् । उक्तमेवैतन्मया । पौत्रस्ते त्रिदिवाद्भङ्गां भुवमानयिष्यतीति ।
 तदम्भसा संस्पृष्टेष्वस्थिभस्मस्वेते स्वर्गमारोच्यन्ति । भगवद्विष्णुपादाङ्गुष्ठविनिर्ग-
 तजलस्य हि तन्माहात्म्यं यत्र केवलमभिसंधिपूर्वकं स्नानाद्युपभोगेषूपकारकम-
 नभिसंहितमप्यपेतप्राणस्यास्थिचर्मस्नायुकेशायुत्सृष्टं शरीरजं यद्भूपतितं सद्यः
 10 शरीरिणं स्वर्गं नयति । इत्युक्तः प्रणम्य च भगवते श्वमादाय पितामह-
 यज्ञमाजगाम । सगरो ऽप्यश्वमादाय तं यज्ञं समापयामास । सागरं चात्म-
 जप्रीत्या पुत्रत्वे कल्पयामास । तस्यार्षंशुमतो दिलीपः पुत्रो ऽभवत् । दिली-
 पस्यापि भगीरथो यो ऽसौ गङ्गां स्वर्गादिहानीय भागीरथीसंज्ञां चकार ।

5. Die Sage von Mitrasaha (4, 4, 19 ff.).

ऋतुपर्णपुत्रः सर्वकामः । तत्तनयः सुदासः । सुदासात्सौदासो मित्र-
 15 सहनामा यो ऽसावटव्यां मृगयागतो व्याघ्रद्वयमपश्यत् । ताभ्यां च तद्वन-
 मपमृगं कृतम् । स चैकं तयोर्बाणेन जघान । म्रियमाणश्चासावतिभीषणा-
 कृतिः करालवदनो राक्षसो ऽभवत् । द्वितीयो ऽपि प्रतिक्रियां ते करि-
 ष्यामीत्युत्क्रान्तर्धानं जगाम । कालेन गच्छता स सौदासो यज्ञमयजत् ।
 परিনিष्ठितयज्ञे चाचार्ये वसिष्ठे निष्क्रान्ते तद्रक्षो वसिष्ठरूपमास्थाय यज्ञा-
 20 वसाने मम समांसं भोजनं देयं तत्संस्क्रियतां चणादिहागमिष्यामीत्युक्त्वा
 निष्क्रान्तः । भूयश्च सूदवेषं कृत्वा राजाज्ञया मानुषं मांसं संस्कृत्य राज्ञे
 न्यवेदयत् । असावपि हिरण्यपात्रस्थितं मांसमादाय वसिष्ठागमनप्रतीक्षो
 ऽभवत् । आगताय च वसिष्ठाय निवेदितवान् । स चाचिन्तयत् । अहो
 राज्ञो ऽस्य दौःशील्यं येनैतन्मांसमस्माकं प्रयच्छति । किमेतद्भव्यजातमिति
 25 ध्यानपरो भूत् । अपश्यच्च तन्मानुषं मांसम् । ततश्च क्रोधकलुषीकृतचेता
 राजानं प्रति शापमुत्सर्ज । यस्मादभोज्यमस्मद्विधानां तपस्विनामवगच्छन्नपि
 भवान्नाहं ददाति तस्मात्तवैवात्र लोलुपा बुद्धिर्भविष्यतीति । अनन्तरं च
 तेनापि भगवतैवाभिहितो ऽस्मीत्युक्ते किं किं मयैवाभिहितमिति मुनिरपि
 समाधौ तस्थौ । समाधिविज्ञानावगतार्थश्चास्थानुग्रहं चकार । नात्यन्ति-
 30 कमेतद्वादशाब्दं भवतो भोजनं भविष्यतीति । असावपि तु प्रगृह्योदकाञ्जलिं

मुनिशापप्रदानाद्योद्यतः । भगवानस्मद्गुरुः । नार्हस्त्वेवं कुलदेवताभूतमाचार्यं
 शृणुम् । इति स्वपत्न्या मदयन्त्या प्रसादितः सस्त्राम्बुदरचार्यं तच्छापास्त्र
 नोर्व्यां नाकाशे चिक्षेप । तेनैव स्वपादौ सिषेच । तेन क्रोधशृतनाम्भसा
 दग्धच्छायौ तत्पादौ कल्माषतामुपगतौ । ततश्च स कल्माषपादसंज्ञामवाप ।
 5 वसिष्ठशापात्पष्ठे काले राक्षसभावमुपेत्याटव्यां पर्यटन्ननेकशो मानुषानभक्ष-
 यत् । एकदा तु कं चिन्मुनिपुत्रमृतुकाले भार्यया सह स संगतं ददर्श ।
 तयोश्च तमतिभीषणं राक्षसमवलोक्य चासात्प्रधावितयोर्दंपत्योर्ब्राह्मणं ज-
 ग्राह । ततः सा ब्राह्मणी वज्रशस्त्रं याचितवती । प्रसीद । इत्त्वाकु कुलति-
 लकभूतस्त्वं महाराज मित्रसहः । न राक्षसः । नार्हसि स्त्रीधर्मसुखाभिञ्जो
 10 मय्यकृतार्थायामिमं मज्जतारमत्तुम् । इत्येवं वज्रप्रकारं तस्यां विलपन्त्यां
 व्याघ्रः पशुमिव तं ब्राह्मणमभक्षयत् । ततश्चातिकोपसमन्विता ब्राह्मणी तं
 राजानं यस्यादेवं मय्यतुप्तायां त्वयायं मत्पतिर्भक्षितस्तस्मात्त्वमप्यन्तमवलोक्य
 भोगप्रवृत्तौ प्राप्स्यसीति शशापाग्निं विवेश च । ततस्तस्य द्वादशशब्दपर्यये
 विमुक्तशापस्य स्त्रीविषयाभिलाषिणो मदयन्ती स्मारयामास । ततश्च पर-
 15 मसौ स्त्रीसंभोगं तत्याज । वसिष्ठश्चापुत्रिणा राज्ञा पुत्रार्थमभ्यर्थितो मद-
 यन्त्यां गर्भाधानं चकार । यदा च सप्त वर्षाण्यसौ गर्भो न जज्ञे ततस्तं
 गर्भमशमना सा देवी जघान । पुत्रश्चाजायत । तस्य चारमक एव नामाभवत् ।

XI. Bhaṭṭikāvya.

Aoriste (15, 1—18).

राक्षसेन्द्रस्ततो ऽभैषीदैक्षिष्ठ परितः पुरम् ।
 प्रातिष्ठिपञ्च बोधार्थं कुम्भकर्णस्य राक्षसान् ॥ १ ॥
 20 ते ऽभ्यगुर्भवनं तस्य सुप्तं चैक्षिषताथ तम् ।
 व्याहार्षुस्तमुलाञ्छन्दान्दण्डैश्चावधिषुर्द्रुतम् ॥ २ ॥
 केशानलुक्षिषुस्तस्य गजान्गान्नेष्वविभ्रमन् ।
 शीतैरभ्यषिचंस्तोद्यैरलतैश्चाप्यदक्षिषुः ॥ ३ ॥
 नखैरकर्तिषुस्तीक्ष्णैरदाङ्गुर्दर्शनैस्तथा ।
 25 शितैरतौत्सुः शूलैश्च भेरीश्चावीवदञ्कुभाः ॥ ४ ॥
 स तान्नाजीगणत्सर्वानिच्छयाबुद्ध च स्वयम् ।
 अबुद्धत कस्मान्नामप्राचीञ्च निशाचरान् ॥ ५ ॥

- ते ऽभाषिषत राजा त्वां दिदृबुः क्षणदाचर ।
 सो ऽस्त्रासीद्वलिपन्थांसमप्सासीद्वारुणीमपात् ॥ ६ ॥
 न्यवसिष्ट ततो द्रष्टुं रावणं प्रावृतद्रुहात् ।
 राजायान्तं तमद्राचीदुदस्थाञ्छेषदासनात् ॥ ७ ॥
- 5 अतुषत्पीठमासन्ने निरदिक्षच्च काञ्चनम् ।
 अस्त्रेष्ट कुम्भकर्णो ऽल्यमुपाविक्षदथान्तिके ॥ ८ ॥
 अवादीन्मां किमित्याहो राज्ञा च प्रत्यवादि सः ।
 नाज्ञासीत्स्वं सुखी रामो यदकार्षीत्स रक्षसाम् ॥ ९ ॥
 उदतारीदुदन्वन्तं पुरं नः परितो ऽरुधत् ।
 10 व्यबोतिष्ठ रणे शस्त्रैरनैषीद्राक्षसान्क्षयम् ॥ १० ॥
 न प्रावोचमहं किं चित्प्रियं यावदजीविषम् ।
 बन्धुस्त्वमर्चितः स्नेहान्मा द्विषो न वधीर्मम ॥ ११ ॥
 वीर्यं मा न ददर्शस्त्वं मा न चास्थाः क्षतां पुरम् ।
 तवाद्राक्ष वयं वीर्यं त्वमजैषीः पुरा सुरान् ॥ १२ ॥
- 15 अवोचत्कुम्भकर्णस्तं वयं मन्त्रे ऽभ्यधाम यत् ।
 न त्वं सर्वं तदश्रौषीः फलं तस्त्रेदमागमत् ॥ १३ ॥
 प्राञ्जवाक्यान्यवामंस्था मूर्खेवाक्क्षिप्वास्थिथाः ।
 अर्धगीष्ठाश्च शास्त्राणि प्रत्यपत्या हितं न च ॥ १४ ॥
 मूर्खास्त्वामववञ्चन्त ये वियहमचीकरन् ।
 20 अभाणीन्माल्यवान्युक्तमर्जंस्थास्त्वं न तन्मदात् ॥ १५ ॥
 राघवस्यामुषः कान्तामाग्नैरुक्तो न चार्पिपः ।
 मा नानुभूः स्वकान्दीषान्मा मुहो मा रुषो ऽधुना ॥ १६ ॥
 तस्याप्यत्यक्रमीत्कालो यत्तदाहमवादिषम् ।
 अघानिषत रक्षांसि परैः कोशांस्त्वमव्ययीः ॥ १७ ॥
- 25 संधानकारणं तेजो न्यगभूत्ते ऽकृथास्तथा ।
 यत्त्वं वैराणि कोशं च सहदण्डमजिग्लपः ॥ १८ ॥

XII. Kathāsaritsāgara

(Vetālapañcaviṃśatikā = Kathās. 75, 21, b—99).

1. Einleitung (75, 21, b—58).

प्रतिष्ठानाभिधानो ऽस्ति देशो गोदावरीतटे ॥ १ ॥

तत्र विक्रमसेनस्य पुत्रः शक्रपराक्रमः ।

प्राक्त्रिविक्रमसेनाख्यः ख्यातकीर्तिरभून्नृपः ॥ २ ॥

तस्य प्रत्यहमास्थानगतस्योपेत्य भूपतेः ।

5 सेवार्थं चान्तिशीलाख्यो भिक्षुः फलमुपानयत् ॥ ३ ॥

सो ऽपि राजा तदादाय फलमासन्नवर्तिनः ।

हस्ते ददौ प्रतिदिनं कोशागाराधिकारिणः ॥ ४ ॥

इत्थं गतेषु वर्षेषु दशस्रच किलैकदा ।

दत्त्वा राज्ञे फलं तस्मिन्भिचावास्थानतो गते ॥ ५ ॥

10 स राजा तत्फलं प्रादात्प्रविष्टायाच दैवतः ।

क्रीडामर्कटपोताय हस्तभ्रष्टाय रक्षिणाम् ॥ ६ ॥

स मर्कटस्तदभ्राति यावत्तावत्फलात्ततः ।

विभिन्नमध्यान्निरगादनर्थं रत्नमुत्तमम् ॥ ७ ॥

तद्वृद्धादाय पप्रच्छ तं भाण्डागारिकं नृपः ।

15 भिक्षूपनीतानि मया यानि नित्यं फलानि ते ॥ ८ ॥

हस्ते दत्तानि तानि क्व स्थापितानि सदा त्वया ।

तच्छ्रुत्वा तं स सभयः कोशाध्यक्षो व्यजिज्ञपत् ॥ ९ ॥

क्षिप्तानि तान्यनुद्वाप्य मया गङ्गे गवाक्षतः ।

यद्यादिशसि तद्देव तमुद्वाप्य गवेषये ॥ १० ॥

20 इत्थुचिवाननुमतो राज्ञा गत्वा क्षणेन सः ।

कोशाध्यक्षः समागत्य प्रभुं व्यज्ञापयत्युनः ॥ ११ ॥

शीर्णानि चात्र पश्यामि कोशे तानि फलान्यहम् ।

रत्नराशिं तु पश्यामि रश्मिज्वालाकुलं विभो ॥ १२ ॥

तच्छ्रुत्वा तान्मणीन्दत्त्वा तुष्टो ऽस्मै कोशरक्षिणे ।

25 राजान्येदुरपृच्छत्स भिक्षुं प्राग्वत्तमागतम् ॥ १३ ॥

भिक्षो धनव्ययेनैवं सेवसे मां किमन्वहम् ।

नेदानीं ते ग्रहीष्यामि फलं यावन्न वक्ष्यसि ॥ १४ ॥

- इत्युक्तवन्तं राजानं भिक्षुस्तं विजने ऽब्रवीत् ।
वीरसाचिव्यसापेक्षं मन्त्रसाधनमस्ति मे ॥ १५ ॥
तत्र वीरेन्द्र साहाय्यं क्रियमाणं त्वयार्थये ।
तच्छ्रुत्वा प्रतिपेदे तत्तथेत्वस्य स भूपतिः ॥ १६ ॥
5 ततः स श्रमणस्तुष्टो नृपं पुनरुवाच तम् ।
तर्हि कृष्णचतुर्दशमागामिन्यां निशागमे ॥ १७ ॥
इतो महाश्रमशानान्ते वटस्याधः स्थितस्य मे ।
आगन्तव्यं त्वया देव प्रतिपालयतो ऽन्तिकम् ॥ १८ ॥
बाढमेवं करिष्यामीत्युक्ते तेन महीभृता ।
10 स चान्तिशीलः श्रमणो हृष्टः स्वनिलयं ययौ ॥ १९ ॥
अथातः स महासत्त्वः प्राप्य कृष्णचतुर्दशीम् ।
प्रार्थनां प्रतिपन्नां तां भिक्षोस्तस्य नृपः स्मरन् ॥ २० ॥
प्रदोषे नीलवसनसमलंकृतशेखरः ।
निर्ययौ राजधानीतः खड्गपाणिरलक्षितः ॥ २१ ॥
15 ययौ च घोरनिबिडध्वान्तव्रातमलीमसम् ।
चितानलोग्रतपनज्वालादारुणदर्शनम् ॥ २२ ॥
आलक्ष्यनरकङ्कालकपालास्थिविशङ्कटम् ।
हृष्यत्सन्निहितोत्तालभूतवेतालवेष्टितम् ॥ २३ ॥
भैरवस्यापरं रूपमिव गम्भीरभीषणम् ।
20 स्फूर्जन्महाशिवारावं श्रमशानं तद्विह्वलः ॥ २४ ॥
विचित्य चात्र तं प्राप्य भिक्षुं वटतरोरधः ।
कुर्वाणं मण्डलन्यासमुपसृत्य जगाद सः ॥ २५ ॥
एषो ऽहमागतो भिक्षो ब्रूहि किं करवाणि ते ।
तच्छ्रुत्वा स नृपं दृष्ट्वा हृष्टो भिक्षुरुवाच तम् ॥ २६ ॥
25 राजन्कृतः प्रसादश्चेत्तदितो दक्षिणामुखम् ।
गत्वा विदूरमेकाकी विद्यते शिंशपातरुः ॥ २७ ॥
तस्मिन्नुल्लभितमृतः को ऽप्येकः पुरुषः स्थितः ।
तमिहानय गत्वा त्वं सानाथ्यं कुरु वीर मे ॥ २८ ॥
तच्छ्रुत्वैव तथेत्युक्त्वा स राजा सत्यसंगरः ।
30 दक्षिणां दिशमालम्ब्य प्रवीरः प्रययौ ततः ॥ २९ ॥
अत्र दीप्तचितालोकलक्षितेन पथा च सः ।
गत्वा तमसि तं प्राप कथं चिच्छिंशपातरुम् ॥ ३० ॥

तस्य स्तब्धे चिताधूमदग्धस्य क्रव्यगन्धिनः ।
 सो ऽपश्यन्नम्बमानं तं भूतस्येव शवं तरोः ॥ ३१ ॥
 आरुह्य चात्र भूमौ तं क्षिन्नरज्जुमपातयत् ।
 पातितः सो ऽपि चाकस्माच्चक्रन्द व्यथितो यथा ॥ ३२ ॥
 5 ततो ऽवरुह्य कृपया जीवाशङ्की स तस्य यत् ।
 राजाङ्गं प्रामृशत्तेन सो ऽदृहासं व्यधाच्छ्वः ॥ ३३ ॥
 ततः स राजा मत्वा तं वेतालाधिष्ठितं तदा ।
 किं हसस्येहि गच्छाव इति यावदकम्पितः ॥ ३४ ॥
 वक्ति तावन्न भूमौ सवेतालं श्वमैक्षत ।
 10 ऐक्षताचैव वृत्ते तु लम्बमानं स्थितं पुनः ॥ ३५ ॥
 ततो ऽधिरुह्य भूयो ऽपि तमवातारयत्ततः ।
 वज्रादपि हि वीराणां चित्तरत्नमखण्डितम् ॥ ३६ ॥
 आरोप्य च सवेतालं स्तब्धे मौनेन तं श्वम् ।
 स चित्रक्रमसेनो ऽथ राजा गन्तुं प्रचक्रमे ॥ ३७ ॥
 15 यान्तं च तं श्वान्तःस्थो वेतालो ऽसंस्थितो ऽब्रवीत् ।
 राजन्नध्विनोदाय कथामाख्यामि ते शृणु ॥ ३८ ॥

2. Erste Erzählung (75, 59—196).

अस्ति वाराणसी नाम पुरारिवसतिः पुरी ।
 खलीव कैलासगिरिर्था पुण्यजनसेविता ॥ १ ॥
 भूरिवारिभृता शश्वदुपकण्ठनिवेशिनी ।
 20 हारथष्टिरिवाभाति यस्याः स्वर्गतरंगिणी ॥ २ ॥
 प्रतापानलनिर्दग्धविपक्षकुलकाननः ।
 तस्यां प्रतापमुकुटो नाम राजाभवत्पुरा ॥ ३ ॥
 तस्याभूद्वज्रमुकुटस्तनयो रूपशौर्ययोः ।
 अकरोद्दर्पदलनं स्मरस्सारिजनस्य च ॥ ४ ॥
 25 राजपुत्रस्य तस्याच मन्त्रिपुत्रो महामतिः ।
 आसीद्बुद्धिशरीराख्यः शरीराभ्यधिकः सखा ॥ ५ ॥
 तेन सख्या सह क्रीडन्त कदा चित्रपादजः ।
 जगाम दूरमध्वानं मृगयातिप्रसङ्गतः ॥ ६ ॥
 शौर्यश्रीचामराणीव सिंहानां मस्तकानि सः ।
 30 क्षिन्दञ्छरैः सजालानि विवेशैकं महावनम् ॥ ७ ॥

- तत्र स्थाने स्मरस्येव पठत्कोकिलबन्दिनि ।
 दत्तोपकारे तस्मिन्मञ्जरीचलचामरैः ॥ ८ ॥
 सो ऽन्वितो मन्त्रिपुत्रेण तेनापश्यत्सरो महत् ।
 विचित्रकमलोत्पत्तिधामाम्बुधिमिवापरम् ॥ ९ ॥
- 5 तस्मिंश्च देव सरसि स्नानार्थं का चिदागता ।
 तेन दिव्याकृतिः कन्या ददृशे सपरिच्छदा ॥ १० ॥
 पूरयन्तीव लावण्यनिर्झरेण सरोवरम् ।
 दृष्टिपातैः सृजन्तीव तत्रोत्पलवनं नवम् ॥ ११ ॥
 प्रत्यादिशन्तीव मुखेनाम्बुजं निर्जितेन्दुना ।
- 10 सा जहार मनस्तस्य राजपुत्रस्य तत्क्षणम् ॥ १२ ॥
 सो ऽप्यहार्षीत्तथा तस्या युवा दृष्ट्वा विलोचने ।
 यथा नैव सा कन्या लज्जां स्वामयलंकृतिम् ॥ १३ ॥
 ततः पश्यति तस्मिन्सा केयं स्यादिति सानुगे ।
 संज्ञां स्वदेशाद्याख्यातुं विलासच्छ्रमनाकरोत् ॥ १४ ॥
- 15 करोति स्मोत्पलं कर्णे गृहीत्वा पुष्पशेखरात् ।
 चिरं च दन्तरचनां चकारादाय च व्यधात् ॥ १५ ॥
 पद्मं शिरसि साकूतं हृदये चादधे करम् ।
 राजपुत्रश्च तस्यास्तां संज्ञां न ज्ञातवांस्तदा ॥ १६ ॥
 मन्त्रिपुत्रस्तु बुबुधे स सखा तस्य बुद्धिमान् ।
- 20 क्षणाच्च सा ययौ कन्या नीयमानानुगैस्ततः ॥ १७ ॥
 प्राप्य च स्वगृहं तस्थौ पर्यङ्के ऽङ्गं निधाय सा ।
 चित्तं तु निजसंज्ञार्थमस्यात्तस्मिन्नुपात्मजे ॥ १८ ॥
 सो ऽपि राजसुतो भ्रष्टविद्यो विद्याधरो यथा ।
 गत्वा स्वनगरीं क्रच्छां प्रापावस्थां तथा विना ॥ १९ ॥
- 25 सख्या च मन्त्रिपुत्रेण तेन पृष्ठस्तदा रहः ।
 शंसता तामदुष्प्रापां त्यक्तधैर्यौ जगाद सः ॥ २० ॥
 यस्या न नाम न ग्रामो नान्वयो वावबुध्यते ।
 सा कथं प्राप्यते तन्नामाश्वासयसि किं मृषा ॥ २१ ॥
 इत्युक्तो राजपुत्रेण मन्त्रिपुत्रस्तमभ्यधात् ।
- 30 किं न दृष्टं त्वया यद्यत्संज्ञया सूचितं तथा ॥ २२ ॥
 न्यस्तं यदुत्पलं कर्णे तेनैवं ते तयोदितम् ।
 कर्णोत्पलस्य राष्ट्रे ऽहं निवसामि महीभृतः ॥ २३ ॥

कृता यदन्तरचना तवैतत्कथितं तथा ।
 तत्र जानीहि मां दन्तघाटकस्य सुतामिति ॥ २४ ॥
 पद्मावतीति नामोक्तं तथोक्तंसितपद्मया ।
 त्वयि प्राणा इति प्रोक्तं हृदयार्पितहस्तया ॥ २५ ॥
 5 कलिङ्गदेशे ह्यस्त्यत्र ख्यातः कर्णोत्पलो नृपः ।
 तस्य प्रसादवित्तो ऽस्ति महान्यो दन्तघाटकः ॥ २६ ॥
 संग्रामवर्धनाख्यस्य तस्याप्यस्ति जगत्तये ।
 रत्नं पद्मावती नाम कन्या प्राणाधिकप्रिया ॥ २७ ॥
 एतच्च लोकतो देव यथावद्विदितं मम ।
 10 अतो ज्ञाता मया संज्ञा तस्या देशादिशंसिनी ॥ २८ ॥
 इत्युक्तो मन्त्रिपुत्रेण तेन राजसुतो ऽथ सः ।
 तुतोष तस्मै सुधिये लब्धोपायो जहर्ष च ॥ २९ ॥
 संमन्य च समं तेन स तदुक्तः स्वमन्दिरात् ।
 प्रियार्थी मृगयाव्याजात्पुनस्तामगमद्दिशम् ॥ ३० ॥
 15 अर्धमार्गं च वाताश्ववेगवञ्चितसैनिकः ।
 तं मन्त्रिपुत्रैकयुतः कलिङ्गविषयं ययौ ॥ ३१ ॥
 तत्र तौ प्राप्य नगरं कर्णोत्पलमहीपतेः ।
 अन्विष्य दृष्ट्वा भवनं दन्तघाटकस्य तस्य च ॥ ३२ ॥
 तद्दूरे च वासार्थमेकस्या वृद्धयोषितः ।
 20 गृहं प्राविशतां राजपुत्रमन्त्रिसुतावुभौ ॥ ३३ ॥
 दत्ताम्बुयवसौ वाहौ गुप्ते ऽवस्थाय चात्र सः ।
 राजपुत्रे स्थिते वृद्धां मन्त्रिपुत्रो जगाद ताम् ॥ ३४ ॥
 कच्चिद्वेत्स्यम्ब संग्रामवर्धनं दन्तघाटकम् ।
 तच्छ्रुत्वा सा जरयोषित्सञ्ज्ञा तमभाषत ॥ ३५ ॥
 25 वेदयेव धात्री तस्यास्मि स्थापिता तेन चाधुना ।
 पद्मावत्याः स्वदुहितुः पार्श्वे ज्येष्ठतरेत्यहम् ॥ ३६ ॥
 किं त्वहं न सदा तत्र गच्छाम्युपहृताम्बरा ।
 कुपुत्रः कितवो वस्त्रं दृष्ट्वा हि हरते मम ॥ ३७ ॥
 एवमुक्तवतीं हृष्टः स्वोत्तरीयादिदानतः ।
 30 संतोष्य सो ऽत्र वृद्धां तां मन्त्रिपुत्रो ऽब्रवीत्पुनः ॥ ३८ ॥
 माता त्वं तद्वदामस्ते गुप्तं यत्तत्कुरुष्व नः ।
 दन्तघाटसुतामेतां गत्वा पद्मावतीं वद ॥ ३९ ॥

- सो ऽचागतो राजपुत्रो दृष्टो यः सरसि त्वया ।
 तेन चेह तवाख्यातुं प्रेषिता प्रणयादहम् ॥ ४० ॥
 तच्छ्रुत्वा सा तथेत्युक्त्वा वृद्धा दानवशीकृता ।
 गत्वा पद्मावतीपार्श्वमाजगाम क्षणान्तरे ॥ ४१ ॥
 5 पृष्ट्वा जगाद तौ राजसुतमन्त्रिसुतौ च सा ।
 युष्मदागमनं तस्या गत्वा गुप्तं मयोदितम् ॥ ४२ ॥
 तथा श्रुत्वा च निर्भर्त्स्य पाणिभ्यामहमाहता ।
 द्वाभ्यां कर्पूरलिप्ताभ्यामुभयोर्गण्डयोर्मुखे ॥ ४३ ॥
 ततः परिभवोद्विग्ना रुदन्यहमिहागता ।
 10 एतास्तदङ्गुलीमुद्राः पुत्रौ मे पश्यतं मुखे ॥ ४४ ॥
 एवं तयोक्ते नैराश्रविषखं तं नृपात्मजम् ।
 जगाद स महाप्राज्ञो मन्त्रिपुत्रो जनान्तिकम् ॥ ४५ ॥
 मा गा विषादं रक्षन्त्या मन्त्रं निर्भर्त्स्य यत्तया ।
 कर्पूरशुभा वक्त्रे ऽस्याः स्वाङ्गुल्यो दश पातिताः ॥ ४६ ॥
 15 तदेतदुक्तं पचे ऽस्मिञ्कुक्ले चन्द्रवतीरिमाः ।
 रात्रीर्दश प्रतीक्षध्वं संगमानुचिता इति ॥ ४७ ॥
 इत्याश्वास्य स तं राजपुत्रं मन्त्रिसुतस्ततः ।
 विक्रीय गुप्तं हस्तस्थं काञ्चनं किं चिदापणे ॥ ४८ ॥
 वृद्धया साधयामास महार्हं भोजनं तथा ।
 20 ततस्तौ बुभुजाते द्वौ तत्तया सह वृद्धया ॥ ४९ ॥
 एवं नीत्वा दशाहानि जिज्ञासार्थं पुनः स ताम् ।
 पद्मावत्यन्तिकं वृद्धां मन्त्रिपुत्रो विस्मृतवान् ॥ ५० ॥
 सापि मिष्टान्नपानादिलुब्धा तदनुरोधतः ।
 गत्वा वासगृहं तस्या भूयो ऽभ्येत्य जगाद तौ ॥ ५१ ॥
 25 इतो गत्वाद्य तूष्णीमप्यहं तत्र स्थिता तथा ।
 युष्मत्कथापरार्धं तमुन्निरन्त्या स्वयं पुनः ॥ ५२ ॥
 सालक्तकाभिस्त्रिभिः कराङ्गुलिभिराहता ।
 उरस्त्रिभ्यैषाहमिहायाता तदङ्किता ॥ ५३ ॥
 तच्छ्रुत्वा राजपुत्रं तं स्वीरं मन्त्रिसुतो ऽब्रवीत् ।
 30 मा कार्षीरन्यथा शङ्कामस्या हि हृदये तथा ॥ ५४ ॥
 सालक्तकाङ्गुलीमुद्रात्रयं विन्यस्य युक्तितः ।
 रजस्रत्ना निशास्त्रिभ्यः स्थिताहमिति सूचितम् ॥ ५५ ॥

30

- सापि दृष्ट्वा तमुत्थाय चिरौत्सुक्वोचितैस्ततः ।
 कण्ठग्रहादिभिस्तैस्तैः प्रौढाचारैरमानयत् ॥ ७२ ॥
 ततस्तथा स गान्धर्वविधिनोदूढया सह ।
 गुप्तं राजसुतस्तस्थौ पूर्णेच्छस्तत्र कान्तया ॥ ७३ ॥
 5 स्थित्वा चाहानि कति चिद्रात्रौ तामवदत्प्रियाम् ।
 सखा मम सहायातो मन्त्रिपुत्र इह स्थितः ॥ ७४ ॥
 स चात्र तिष्ठत्येकाकी त्वज्ज्येष्ठतरिकागृहे ।
 गत्वा संभाव्य तं तन्वि पुनरेष्यामि ते ऽन्तिकम् ॥ ७५ ॥
 तच्छ्रुत्वा तमवोचत्सा धूर्ता पद्मावती प्रियम् ।
 10 हन्तार्यपुत्र पृच्छामि ताः संज्ञा मत्कृतास्त्वया ॥ ७६ ॥
 ज्ञाताः किं किमु वा तेन सख्या मन्त्रिसुतेन ते ।
 एवमुक्तवतोमेतां राजपुत्रो जगाद सः ॥ ७७ ॥
 न ज्ञातं तन्नया किं चिज्ज्ञात्वा सर्वं तु तेन मे ।
 आख्यातं मन्त्रिपुत्रेण दिव्यप्रज्ञानशालिना ॥ ७८ ॥
 15 एतच्छ्रुत्वा विचिन्तैव भामिनी सा जगाद तम् ।
 तर्ह्ययुक्तं कृतं यन्मे चिरात्स कथितस्त्वया ॥ ७९ ॥
 स मे भ्राता सखा यस्ते तस्य च प्रथमं मया ।
 ताम्बूलादिसमाचारः कर्तव्यो हि सदा भवेत् ॥ ८० ॥
 इत्युक्तवत्यानुमतस्तथा पूर्वपथेन सः ।
 20 राजपुत्रो ऽन्तिकं सख्युस्तस्यागाच्च ततो निशि ॥ ८१ ॥
 शशंस च कथामध्ये तत्तस्मै यत्तदाश्रयम् ।
 संज्ञाविज्ञानकथनं कृतं तेन प्रियान्तिके ॥ ८२ ॥
 मन्त्रिपुत्रस्तु सो ऽयुक्तमिति न श्रद्दधे ऽस्य तत् ।
 तावच्च सा तयोस्तत्र विभाताभूद्विभावरी ॥ ८३ ॥
 25 अथैतयोर्विधौ सांध्ये निर्वृत्ते कुर्वतोः कथाः ।
 आगात्पञ्कान्नताम्बूलहस्ता पद्मावतीसखी ॥ ८४ ॥
 सा मन्त्रिपुत्रं कुशलं पृष्ट्वा दत्तोपचारिका ।
 निषेद्धुं राजपुत्रस्य भोजनं तत्र युक्तितः ॥ ८५ ॥
 कथान्तरे स्वामिनीं स्वां भोजनादौ तदागमम् ।
 30 प्रतीक्षमाणामावेद्य चणानुप्तं ततो ययौ ॥ ८६ ॥
 ततस्तं मन्त्रिपुत्रः स राजपुत्रमभाषत ।
 कौतुकं पश्य देवैकं दर्शयाम्यधुना तव ॥ ८७ ॥

इत्युक्त्वा भक्ष्यमेतत्स पक्वान्नं दत्तवांस्ततः ।
 सारमेयाय स च तत्खादित्वैव व्यपद्यत ॥ ८८ ॥
 तद्दृष्ट्वा किमिदं चित्रमिति राजसुतो ऽत्र सः ।
 पप्रच्छ मन्त्रिपुत्रं तं स चैनं प्रत्यभाषत ॥ ८९ ॥
 संज्ञाज्ञानेन धूर्तं मां विदित्वा हन्तुकामया ।
 तया विषान्नं प्रहितं मम त्वदनुरक्तया ॥ ९० ॥
 नास्मिन्सति मदेकाग्रो राजपुत्रो भवेद्यम ।
 एतद्वशश्च सुक्ता मां नगरीं स्वां व्रजेदिति ॥ ९१ ॥
 तन्मुञ्च मन्युमेतस्यां बन्धुत्यागान्महात्मनः ।
 कुर्यात्स्वं हरणे युक्तिं वक्ष्याम्यालोचयाम्यहम् ॥ ९२ ॥
 इत्युक्तवन्तं तं मन्त्रिसुतं राजसुतो ऽत्र सः ।
 सत्वं बुद्धिशरीरस्त्वमिति यावत्प्रशंसति ॥ ९३ ॥
 अशङ्कितं बहिस्तावद्दुःखाकुलजनारवः ।
 हा धियाज्ञः सुतो बालो विपन्न इति शुश्रुवे ॥ ९४ ॥
 तदाकर्णनहृष्टो ऽथ मन्त्रिपुत्रो नृपात्मजम् ।
 जगाद हन्त गच्छाद्य पलायत्या गृहं निशि ॥ ९५ ॥
 तत्र तां पाययेस्तावद्यावत्पानमदेन सा ।
 निःसंज्ञा नष्टचेष्टा च गतजीवेव जायते ॥ ९६ ॥
 ततस्तस्याः सनिद्रायाः शूलेनाङ्कं कटीतटे ।
 दत्त्वाभितप्तेनादाय तदाभरणसंचयम् ॥ ९७ ॥
 आगच्छेत्स्वं गवाक्षेण रज्जुलम्बविनिर्गतः ।
 ततः परं यथा भद्रं भवेज्ज्ञास्याम्यहं तथा ॥ ९८ ॥
 इत्युक्त्वा कारयित्वा च क्रोडवालनिभाश्रिकम् ।
 मन्त्रिपुत्रो ददौ तस्मै त्रिशूलं राजसूनुवे ॥ ९९ ॥
 राजपुत्रः स हस्ते तत्कृत्वा कुटिलकर्कशम् ।
 कालायसदृढं चित्तमिव कान्तावयस्ययोः ॥ १०० ॥
 तथेति पूर्ववद्वाचावगात्पलायतीगृहम् ।
 अविचार्यं प्रभूणां हि शुचेर्वाक्यं स्वमन्त्रिणः ॥ १०१ ॥
 तत्र तां मद्यनिश्चेष्टां शूलेन जघने ऽङ्किताम् ।
 हतलंकरणां हत्वा तस्यागात्सख्युरन्तिकम् ॥ १०२ ॥
 दर्शिताभरणस्तस्मै शशंस च यथा कृतम् ।
 ततः स मन्त्रिपुत्रो ऽपि सिद्धं मेने मनीषितम् ॥ १०३ ॥

- प्रातर्गत्वा रमशाने च सो ऽभूत्तापसवेषभृत् ।
 खैरं राजसुतं तं च विदधे शिष्यरूपिणम् ॥ १०४ ॥
 अत्रवीत्तं च गच्छैकामितो ऽलङ्कारणादिमाम् ।
 मुक्तावलीं समादाय त्वं विक्रेतुमिवापणे ॥ १०५ ॥
 5 बद्धं मूल्यं वदेष्यास्या येनैतां नैव कश्चन ।
 गृह्णीयाद्भ्राम्यमाणां च सर्वः को ऽपि विलोकयेत् ॥ १०६ ॥
 गुरुणा मम विक्रेतुमियं दत्तेत्यनाकुलः ।
 ब्रूयाच्च यदि गृह्णीयुरत्र त्वां पुररक्षिणः ॥ १०७ ॥
 इति स प्रेषितस्तेन गत्वा राजसुतस्तदा ।
 10 अतिष्ठदापणे भ्राम्यन्व्यक्तं मुक्तावलीं दधत् ॥ १०८ ॥
 तथाभूतश्च जगृहे स दृष्ट्वा पुररक्षिभिः ।
 दन्तघाटसुतामोषज्ञप्तेश्चौरगवेषिभिः ॥ १०९ ॥
 निन्ये च नगराध्यक्षनिकटं तैः स तत्क्षणम् ।
 स च तं तापसाकारं दृष्ट्वा पप्रच्छ सान्त्वतः ॥ ११० ॥
 15 कुतो मुक्तावलीयं ते भगवन्निह हारिता ।
 दन्तघाटककन्याया हतं ह्याभरणं निशि ॥ १११ ॥
 तच्छ्रुत्वा राजपुत्रस्तं सो ऽवादीत्तापसाकृतिः ।
 गुरुणा मम दत्तेयमेत्यासौ पृच्छ्यतामिति ॥ ११२ ॥
 ततश्चोपेत्य तं नत्वा पप्रच्छ नगराधिपः ।
 20 मुक्तावलीयं भगवन्कुतस्ते शिष्यहस्तगा ॥ ११३ ॥
 श्रुत्वैतद्विजनं कृत्वा स धूर्तस्तमभाषत ।
 अहं तपस्वी भ्राम्यामि सदारख्येष्वितस्ततः ॥ ११४ ॥
 सो ऽहं दैवादिह प्राप्तः रमशाने ऽत्र स्थितो निशि ।
 अपश्यं योगिनीचक्रं समागतमितस्ततः ॥ ११५ ॥
 25 तद्वदधे चैक्यानीय योगिन्या राजपुत्रकः ।
 उर्ध्वाटितहृदश्मोजो भैरवाय निवेदितः ॥ ११६ ॥
 पानमत्ता च सा हर्तुं जपतो मे ऽक्षमालिकाम् ।
 प्रावर्तत महामाया विकारान्कुर्वती मुखे ॥ ११७ ॥
 अतिप्रवृत्ता च मया क्रुद्धेन जघनस्थले ।
 30 अङ्किता सा त्रिशूलेन मन्त्रप्रज्वलिताग्निणा ॥ ११८ ॥
 हता मुक्तावली चेयं तस्याः कण्ठावधया तदा ।
 सैषाव तापसानर्हा विक्रेया मम वर्तते ॥ ११९ ॥

एतच्छ्रुत्वा पुराध्यक्षो गत्वा भूपं व्यजिज्ञपत् ।
 भूपो ऽप्याकर्ण्य तत्तां च बुद्ध्वा तन्मौक्तिकावलीम् ॥ १२० ॥
 प्रेक्षणप्रेषितायातवृद्धाप्तवनितामुखात् ।
 श्रुत्वा च दृष्ट्वशूलाङ्गां जघने सत्यमेव ताम् ॥ १२१ ॥
 5 ग्रस्तः सुतो मे डाकिन्या तथेत्युत्पन्ननिश्चयः ।
 स्वयं तस्यान्तिकं गत्वा मन्त्रिपुत्रतपस्विनः ॥ १२२ ॥
 पृष्ट्वा च निग्रहं तस्याः पद्मावत्याः स तद्भिरा ।
 पितृभ्यां शोच्यमानायाः पुरान्निर्वासनं व्यधात् ॥ १२३ ॥
 निर्वासिताटवीस्था सा नद्यापि न जहौ तनुम् ।
 10 उपायं मन्त्रिपुत्रेण तं संभाव्य तथा कृतम् ॥ १२४ ॥
 दिनान्ते तां च शोचन्तीमश्वाखुडावुपेयतुः ।
 त्यक्ततापसवेशौ तौ मन्त्रिपुत्रनृपात्मजौ ॥ १२५ ॥
 आश्वास्थारोप्य तुरगे स्वराष्ट्रं निन्यतुश्च ताम् ।
 तत्र तस्थौ तया सार्धं राजपुत्रः स निर्वृतः ॥ १२६ ॥
 15 दन्तघाटस्त्वरणे तां क्रव्याद्भिर्भक्षितां सुताम् ।
 मत्वा व्यपादि शोकेन भार्या चानुजगाम तम् ॥ १२७ ॥
 इत्याख्याय स भूयस्तं वेतालो नृपमब्रवीत् ।
 तं मे ऽत्र संशयं क्षिन्वि दंपत्योरेतयोर्वधात् ॥ १२८ ॥
 मन्त्रिपुत्रस्य किं पापं राजपुत्रस्य किं नु वा ।
 20 पद्मावत्याः किमथ वा त्वं हि बुद्धिमतां वरः ॥ १२९ ॥
 जानानश्च न चेद्वाजन्मम तत्त्वं वदिष्यसि ।
 तदेष शतधा मूर्धा निश्चितं ते स्फुटिष्यति ॥ १३० ॥
 इत्युक्तवन्तं वेतालं विजानञ्छापभीतितः ।
 स त्रिविक्रमसेनस्तमेवं प्रत्यब्रवीन्नृपः ॥ १३१ ॥
 25 योगेश्वर किमज्ञेयमेतन्नैषां हि पातकम् ।
 त्रयाणामपि राज्ञस्तु पापं कर्णोत्पलस्य तत् ॥ १३२ ॥
 वेतालो ऽप्याह राज्ञः किं ते हि तत्कारणास्त्रयः ।
 काकाः किमपराध्यन्ति हंसैर्जघ्नेषु शालिषु ॥ १३३ ॥
 राजा ततो ऽब्रवीदेवं न दुष्यन्ति त्रयो ऽपि ते ।
 30 मन्त्रिसूनोर्हि तत्तावत्प्रभुकार्यमपातकम् ॥ १३४ ॥
 पद्मावतीराजपुत्री तौ हि कामशराग्निना ।
 संतप्तावविचारज्ञावदोषौ स्वार्थमुद्यतौ ॥ १३५ ॥

कणोत्पलस्तु राजा स नीतिशास्त्रेष्वशिक्षितः ।

चारैः प्रजास्वनन्विष्यंस्तत्त्वशुद्धिं निजास्वपि ॥ १३६ ॥

अज्ञानन्यूर्तचरितानीङ्गिताद्यविचक्षणः ।

तथा तन्निर्विचारं यच्चक्रे तेन स पापभाक् ॥ १३७ ॥

5 इत्याकर्ण्य विमुक्तमौनमुदिते सम्यङ्प्रेनोत्तरे

स्कन्धात्तस्य स दार्ढ्यमाकलयितुं मायावलात्तत्क्षणम् ।

वेतालो नृकलेवरान्तरगतः क्वाप्यप्रतर्क्यो ययौ

निष्कम्पः स च भूपतिः पुनरमुं प्राप्तुं व्यधान्निश्चयम् ॥ १३८ ॥

3. Zweite Erzählung (76, 1—42).

ततो ऽच पुनरानेतुं तं वेतालमगान्त्रपः ।

10 स त्रिविक्रमसेनस्तच्छिंशपापादपान्तिकम् ॥ १ ॥

प्राप्तो ऽच वीक्षते यावच्चितालोकवशान्निशि ।

तावद्दर्शं तं भूमौ कूजन्तं पतितं शवम् ॥ २ ॥

अथ तं मृतदेहस्थं वेतालं स महीपतिः ।

आरोप्य स्कन्धमानेतुं तूष्णीं प्रववृते जवात् ॥ ३ ॥

15 ततः स्कन्धात् वेतालो भूयस्वं नृपमब्रवीत् ।

राजन्महत्यनुचिते क्लेशे ऽस्मिन्पतितो भवान् ॥ ४ ॥

अतस्तव विनोदाय कथयामि कथां शृणु ।

अस्त्यग्रहारः कालिन्दीतटे ब्रह्मस्थलाभिधः ॥ ५ ॥

अभिस्वामीति तत्रासीद्ब्राह्मणो वेदपारगः ।

20 तस्यातिरूपा मन्दारवतीत्यजनि कन्यका ॥ ६ ॥

यां निर्माय नवानर्घ्यलावण्यां नियतं विधिः ।

स्वर्गस्त्रीपूर्वनिर्माणं निजमेवाजुगुप्सत ॥ ७ ॥

तस्यां च यौवनस्थायामाययुः कन्यकुञ्जतः ।

समसर्वगुणास्तत्र त्रयो ब्राह्मणपुत्रकाः ॥ ८ ॥

25 तेषां चात्मायर्थमेकैकस्तत्पितुस्तामयाचत ।

अनिच्छन्दानमन्यस्मै तस्याः प्राणव्यादपि ॥ ९ ॥

तत्पिता स तु तन्मध्यान्नैकस्मायपि तां ददौ ।

भीतो ऽन्ययोर्वधात्तेन तस्थौ कन्यैव सा ततः ॥ १० ॥

ते च त्रयो ऽपि तद्वक्त्रचन्द्रैकास्तदृष्टयः ।

30 चकोरव्रतमालम्ब्य तत्रैवासन्दिवानिशम् ॥ ११ ॥

अथाकक्षात्समुत्पन्नदाहज्वरवशेन सा ।

जगाम मन्दारवती कुमारी किल पञ्चताम् ॥ १२ ॥

ततस्तां विप्रपुत्रास्ते परासुं शोकविल्लावाः ।

कृतप्रसाधनां नीत्वा श्मशानं चक्रुरप्रिसात् ॥ १३ ॥

एकश्च तेषां तत्रैव विधाय मठिकां ततः ।

कृततद्गुणशय्यः सन्नास्त याचितमैक्षभुक् ॥ १४ ॥

द्वितीयो ऽस्थीन्युपादाय तस्या भागीरथीं ययौ ।

तृतीयस्तापसो भूत्वा भान्तुं देशान्तराण्यगात् ॥ १५ ॥

स भान्त्यस्तापसः प्राप्य ग्रामं वक्रोलकाभिधम् ।

तत्रातिथिः सन्कस्यापि विप्रस्य प्राविशद्वहम् ॥ १६ ॥

तत्पूजितः स यावच्च भोक्तुं तत्र प्रचक्रमे ।

तावदेकः शिशुस्तत्र प्रवृत्तो ऽभूत्प्ररोदितुम् ॥ १७ ॥

स सान्त्वयमानो ऽपि यदा न व्यरंसीत्तदा क्रुधा ।

बाह्योरादाय गृहिणी ज्वलत्यग्नौ तमक्षिपत् ॥ १८ ॥

क्षिप्त एव स मृदङ्गो भस्मीभावमवाप्तवान् ।

तद्दृष्ट्वा जातरोमाञ्चः सो ऽब्रवीत्तापसो ऽतिथिः ॥ १९ ॥

हा धिक्कष्टं प्रविष्टो ऽस्मि ब्रह्मराक्षसवेश्मनि ।

तन्मूर्तें किल्बिषमिदं न भोक्ष्ये ऽन्नमिहाधुना ॥ २० ॥

एवं वदन्तं तं सो ऽत्र गृहस्थः प्राह पश्य मे ।

शक्तिं पठितसिद्धस्य मन्त्रस्य मृतजीवनीम् ॥ २१ ॥

इत्युक्त्वादाय तन्मन्त्रपुस्तिकामनुवाच्य च ।

तत्र भस्मानि चिक्षेप स धूलिमभिमन्त्रिताम् ॥ २२ ॥

तेनोदतिष्ठत्तद्रूप एव जीवन्स बालकः ।

ततः स निर्वृत्तस्तत्र भुक्तवान्विप्रतापसः ॥ २३ ॥

गृहस्थो ऽपि स तां नागदन्ते ऽवस्थाप्य पुस्तिकाम् ।

भुक्त्वा च शयनं भेजे रात्रौ तत्रैव तद्युतः ॥ २४ ॥

सुप्ते गृहपतौ तस्मिन्स्त्रैरमुत्थाय शङ्कितः ।

स प्रियाजीवनार्थी तां पुस्तिकां तापसो ऽग्रहीत् ॥ २५ ॥

गृहीत्वैव च निर्गत्य ततो रात्रिर्दिवं व्रजन् ।

क्रमाच्छ्रान्शनं संप्राप यत्र दग्धास्य सा प्रिया ॥ २६ ॥

ददर्श चात्र तत्कालं तं द्वितीयमुपागतम् ।

यः स गङ्गास्नसि क्षेप्तुं तदस्थीनि गतो ऽभवत् ॥ २७ ॥

- तच्छं समासाद्य च तस्या भस्मनि शायिनम् ।
 निबद्धमठिकं तत्र द्वावप्येतावुवाच सः ॥ २८ ॥
 मठिकापास्ततामेषा यावदुत्थापयामि ताम् ।
 जीवन्तीं भस्मतः कान्तां मन्त्रशक्त्या कयाप्यहम् ॥ २९ ॥
 इति तौ प्रेर्य निर्बन्धान्निलीढौ मठिकां च सः ।
 उद्धाय तापसो विप्रः पुस्तिकां तामवाचयत् ॥ ३० ॥
 अभिमन्य च मन्त्रेण धूलिं भस्मन्यवाक्षिपत् ।
 उदतिष्ठच्च जीवन्ती सा मन्दारवती ततः ॥ ३१ ॥
 वह्निं प्रविश्य निष्क्रान्तं वपुः पूर्वाधिकद्युति ।
 तदा बभार सा कन्या काञ्चनेनैव निर्मितम् ॥ ३२ ॥
 तादृशीं तां पुनर्जातां ते दृष्ट्वैव स्मरातुराः ।
 प्राप्नुकामास्त्रयो ऽप्येवमन्योऽन्यं कलहं व्यधुः ॥ ३३ ॥
 एको ऽब्रवीदियं भार्या मम मन्त्रबलार्जिता ।
 तीर्थप्रभावजा भार्या ममेयमिति चापरः ॥ ३४ ॥
 रक्षित्वा भस्म तपसा जीवितेयं मयेह यत् ।
 तदेषा मम भार्येति तृतीयो ऽत्र जगाद सः ॥ ३५ ॥
 विवादनिर्णये तेषां त्वं तावन्मे महीपते ।
 निश्चयं ब्रूहि कस्मैषा कन्या भार्योपपद्यते ॥ ३६ ॥
 विदलिष्यति मूर्धा ते यदि जानन्न वक्ष्यसि ।
 इति वेतालतः श्रुत्वा तं स राजैवमभ्यधात् ॥ ३७ ॥
 यः क्लेशमनुभूयापि मन्त्रेणैतामजीजिवत् ।
 पिता स तस्यास्तत्कार्यकरणान्न पुनः पतिः ॥ ३८ ॥
 यस्यास्त्रीनि निनायास्या गङ्गायां स सुतो मतः ।
 यस्तु तद्भस्मशय्यसामाश्लिष्यासीत्तपश्चरन् ॥ ३९ ॥
 रमशान एव तत्प्रीत्या भर्ता तस्याः स उच्यते ।
 कृतं तदनुरूपं हि तेन गाढानुरागिणा ॥ ४० ॥
 एवं नृपात्त्रिविक्रमसेनाच्छुल्लैव मुक्तमौनात्सः ।
 तस्य स्कन्धादगमद्वेतालो ऽतर्कितः स्वपदम् ॥ ४१ ॥
 राजाथ भित्त्वर्थसमुद्यतस्तं प्राप्तुं स भूयो ऽपि मनो बबन्ध ।
 प्राणान्त्वये ऽपि प्रतिपन्नमर्थं तिष्ठन्त्यनिर्वाह्य न धीरसत्त्वाः ॥ ४२ ॥

4. Dritte Erzählung (77, 1—95).

अथ भूयो ऽपि वेतालमानेतुं नृपसत्तमः ।
 स चिविक्रमसेनस्तमुपागाच्छिंशपातरम् ॥ १ ॥
 तत्रस्थमेतं संप्राप्य मृतदेहगतं पुनः ।
 स्नान्ये गृहीत्वैव गन्तुं तूष्णीं प्रववृते ततः ॥ २ ॥
 5 प्रयान्तं च तमाह स वेतालो ऽस्य पृष्ठगः ।
 चित्रं नोद्विजसे राजन्निशि कुर्वन्गमागमम् ॥ ३ ॥
 तद्वेदाय भूयस्ते वर्णयामि कथां शृणु ।
 अस्ति पाटलिपुत्राख्यं ख्यातं भूमण्डले पुरम् ॥ ४ ॥
 तत्रासीन्नृपतिः पूर्वं नाम्ना विक्रमकेसरी ।
 10 गुणानामिव रत्नानामाश्रयं यं व्यधाद्विधिः ॥ ५ ॥
 तस्य शापावतीर्णो ऽभूद्विविज्ञानवाञ्छुकः ।
 विदग्धचूडामणिरित्वाख्यया सर्वशास्त्रवित् ॥ ६ ॥
 तेनोपदिष्टां सदृशीं राजपुत्रीं नृपात्मजः ।
 मागधीमुपयेमे स भार्यां चन्द्रप्रभाभिधाम् ॥ ७ ॥
 15 तस्या अपि तथाभूता ज्ञानविज्ञानशालिनी ।
 शारिका सोमिका नाम राजपुत्र्याः किलाभवत् ॥ ८ ॥
 ते चैकपञ्जरस्थे द्वे तत्रास्तां शुकशारिके ।
 सेवमाने स्वविज्ञानैर्दपती तौ निजप्रभू ॥ ९ ॥
 एकदा साभिलाषस्तां शारिकां सो ऽब्रवीच्छुकः ।
 20 एकशय्यासनाहारं सुभगे भज मामिति ॥ १० ॥
 नाहं पुरुषसंसर्गमिच्छामि पुरुषा यतः ।
 दुष्टाः क्रतव्ना इति सा शारिका प्रत्युवाच तम् ॥ ११ ॥
 न दुष्टाः पुरुषा दुष्टा नृशंसहृदयाः स्त्रियः ।
 इति भूयः शुकेनोक्ते विवादो ऽत्रालगतयोः ॥ १२ ॥
 25 क्रतदासत्वभार्यात्वपणौ तौ शकुनी मिथः ।
 निश्चयायाथ सभ्यं तं राजपुत्रमुपेयतुः ॥ १३ ॥
 स विवादपदं श्रुत्वा तयोरास्थानगः पितुः ।
 कथं क्रतव्नाः पुरुषा ब्रूहीत्याह स शारिकाम् ॥ १४ ॥
 ततः सा शृणुतेत्युक्त्वा निजपक्षप्रसिद्धये ।
 30 पुंदोषख्यापिनीमेतां शारिकाकथयत्कथाम् ॥ १५ ॥
 अस्ति कामन्दकी नाम नगरी भुवि विश्रुता ।
 अर्थदत्ताभिधानो ऽभूदणित्कस्यां महाधनः ॥ १६ ॥

- धनदत्ताभिधानश्च पुत्रस्तस्योदपद्यत ।
 पितर्युपरते सो ऽपि बभूवोच्छृङ्खलो युवा ॥ १७ ॥
 द्यूतादिसङ्गे धूर्ताश्च मिलितास्तमपातयन् ।
 कामं व्यसनवृक्षस्य मूलं दुर्जनसंगतिः ॥ १८ ॥
 5 अचिराद्वासनलीणधनो दीर्गत्वलज्जया ।
 सो ऽथ त्वत्का स्वदेशं तं भ्रान्तुं देशान्तराख्यगात् ॥ १९ ॥
 गच्छंश्च चन्दनपुरं नाम स्थानमवाप्य सः ।
 विवेश भोजनार्थी सन्नेकस्य वणिजो गृहम् ॥ २० ॥
 स वणिक्कुमारं तं दृष्ट्वा पृष्ठान्वयादिकम् ।
 10 ज्ञात्वा कुलीनं सत्कृत्य स्वीचक्रे दैवयोगतः ॥ २१ ॥
 ददौ च सधनां तस्यै नाम्ना रत्नावलीं सुताम् ।
 ततः स धनदत्तो ऽत्र तस्यौ श्वशुरवेश्मनि ॥ २२ ॥
 दिनेष्वेव च यातेषु सुखविस्मृतदुर्गतिः ।
 स्वदेशं गन्तुकामो ऽभूत्प्राप्तार्थो व्यसनोत्सुकः ॥ २३ ॥
 15 ततो ऽनुमान्य कथमप्यवशं श्वशुरं शठः ।
 तं दुहिचेकसंतानं गृहीत्वा तामलंकृताम् ॥ २४ ॥
 भार्यां रत्नावलीं युक्तामेकया वृद्धया स्त्रिया ।
 स आत्मनातृतीयः सन्देशात्प्रस्थितवांस्ततः ॥ २५ ॥
 क्रमात्प्राप्याटवीं दूरामुक्त्वा तस्करजां भियम् ।
 20 गृहीत्वाभरणं तस्या भार्यायाः स्वीचकार सः ॥ २६ ॥
 दृष्ट्वातां द्यूतवेशादिकष्टव्यसनसङ्गिनाम् ।
 हृदयं हा कृतघ्नानां पुंसां निस्त्रिंशर्कशम् ॥ २७ ॥
 सो ऽथ पापो ऽर्थहेतोस्तां भार्यां गुणवतीमपि ।
 हन्तुं श्वभ्रे निचिक्षेप तया वृद्धस्त्रिया युताम् ॥ २८ ॥
 25 क्षिप्त्वेव च गते तस्मिन्साथ वृद्धा व्यपद्यत ।
 तज्जार्या तु लतागुल्मविलया न व्यपादि सा ॥ २९ ॥
 उत्तस्थौ च ततः श्वभ्राक्रीशन्ती करुणं शनैः ।
 आलम्ब्य तृणगुल्मादि सशेषत्वात्किलायुषः ॥ ३० ॥
 आययौ विचिताङ्गी च पृष्ट्वा मार्गं पदे पदे ।
 30 यथागतेनैव पथा कृच्छात्तत्सदनं पितुः ॥ ३१ ॥
 तत्राकस्मात्तथाभूता प्राप्ता पृष्ट्वा ससंभ्रमम् ।
 मात्रा पित्रा च रुदिता साध्वी सैवमभाषत ॥ ३२ ॥

मुषिताः स्त्रः पथि स्तेनैर्नीतो बद्धा च मे पतिः ।
 वृद्धा मृता निपत्यापि श्वभे नाहं मृता पुनः ॥ ३३ ॥
 अथागतेन केनापि पथिकेन कृपालुना ।
 उद्धृताहं ततः श्वभात्प्राप्तास्त्रीह च दैवतः ॥ ३४ ॥
 5 एवमुक्तवती पित्रा मात्रा चाश्वासिता ततः ।
 भर्तृचित्तैव सा तस्मै तत्र रत्नावली सती ॥ ३५ ॥
 याते काले च तद्भर्ता स स्वदेशगतः पुनः ।
 द्यूतत्रयिततद्वित्तो धनदत्तो व्यचिन्तयत् ॥ ३६ ॥
 आनयामि पुनर्गत्वा मार्गित्वा श्वशुराद्वनम् ।
 10 गृहे स्थिता मे त्वत्पुत्रीत्यभिधास्ये च तत्र तम् ॥ ३७ ॥
 एवं स हृदये ध्यात्वा प्रायाच्छ्वशुरवेशम् तत् ।
 प्राप्तं च तत्र तं दूरात्स्वभार्या पश्यति स्त्र सा ॥ ३८ ॥
 धावित्वा चापतत्तस्य सा पापस्यापि पादयोः ।
 दुष्टे ऽपि पत्यौ साध्वीनां नान्यथावृत्ति मानसम् ॥ ३९ ॥
 15 भीताय च ततस्तस्मै तदशेषं न्यवेदयत् ।
 यन्मृषा चौरपातादि पित्रोः प्राग्वर्णितं तथा ॥ ४० ॥
 ततस्तथा समं तत्र निर्भयः श्वशुरे गृहे ।
 प्रविष्टः श्वशुराभ्यां स हर्षाद्दृष्ट्वाभ्यनन्यत ॥ ४१ ॥
 दिव्या जीवन्नयं मुक्तश्चौरैरिति महोत्सवः ।
 20 तेन तच्छ्वशुरेणाथ चक्रे मिलितबन्धुना ॥ ४२ ॥
 ततः स धनदत्तो ऽत्र भुञ्जानः श्वशुरीं श्रियम् ।
 रत्नावल्या तथा साकमासीत्पत्या यथामुखम् ॥ ४३ ॥
 एकदा तत्र रात्रौ च स नृशंसश्चकार यत् ।
 कथोपरोधतः शान्तमवाच्यमपि कथ्यते ॥ ४४ ॥
 25 हत्वाङ्गसुप्तां भार्यां तां तदाभरणसंचयम् ।
 अपहृत्य ततः प्रायात्स स्वदेशमलक्षितः ॥ ४५ ॥
 ईदृशाः पुरुषाः पापा इति शारिकयोदिते ।
 त्वमिदानीं वदेत्याह राजपुत्रस्तदा शुक्म ॥ ४६ ॥
 ततो जगाद स शुको देव दुःसहसाहसाः ।
 30 स्त्रियो दुश्चरिताः पापास्तथा च श्रूयतां कथा ॥ ४७ ॥
 अस्ति हर्षवती नाम नगरी तत्र चाभवत् ।
 अग्रणीर्धर्मदत्ताख्यो बज्रकोटीश्वरो वणिक् ॥ ४८ ॥

- वसुदत्ताभिधाना च रूपे ऽनन्यसमा सुता ।
 बभूव तस्य वणिजः प्राणेभ्यो ऽप्यधिकप्रिया ॥ ४९ ॥
 सा च तेन समानाय धनयौवनशालिने ।
 दत्ता वराङ्गनानेचचकोरामृतरश्मये ॥ ५० ॥
 5 नाम्ना समुद्रदत्ताय वणिकपुत्राय साधवे ।
 नगर्यामार्यजुष्टायां ताम्रलिप्यां निवासिने ॥ ५१ ॥
 कदा चित्ता स्वदेशस्थे पत्न्यौ स्वस्य पितुर्गृहे ।
 स्थिता वणिकसुता दूरात्कं चित्पुरुषमैवत ॥ ५२ ॥
 तं युवानं सुकान्तं सा चपला मारमोहिता ।
 10 गुप्तं सखीमुखानीतं भेजे प्रच्छन्नकामुकम् ॥ ५३ ॥
 ततः प्रभृति तेनैव सह तत्र तदा रहः ।
 रात्रौ रात्रावरंस्तासौ तदेकासक्तमानसा ॥ ५४ ॥
 एकदा च स कौमारः पतिस्तस्याः स्वदेशतः ।
 आजगामात्र तत्पित्रोः प्रमोद इव मूर्तिमान् ॥ ५५ ॥
 15 सोत्सवे च दिने तस्मिन्सा नक्तं छतमण्डना ।
 मात्रानुप्रेषिता भेजे शय्यास्थापि न तं पतिम् ॥ ५६ ॥
 प्रार्थिता तेन चालीकसुप्तं चक्रे ऽन्यमानसा ।
 पानमत्तो ऽध्वखिन्नश्च सो ऽपि जह्रे ऽथ निद्रया ॥ ५७ ॥
 तावच्च सुप्ते सर्वस्मिन्भुक्तपीते जने शनैः ।
 20 संधिं भित्त्वा विवेशात्र चौरौ वासगृहान्तरे ॥ ५८ ॥
 तत्कालं तमपश्यन्ती साप्युत्थाय वणिकसुता ।
 स्वजारछतसंकेता निभृतं निरगात्ततः ॥ ५९ ॥
 तदालोक्य स चौरौ ऽत्र विधितेच्छो व्यचिन्तयत् ।
 येषामर्थे प्रविष्टो ऽहं तैरेवाभरणैर्वृता ॥ ६० ॥
 25 निशीथे निर्गतैषा तद्वीक्षे ऽहं सा क्व गच्छति ।
 इत्याकलय्य निर्गत्य स चौरस्तां वणिकसुताम् ॥ ६१ ॥
 वसुदत्तामनुययौ दत्तदृष्टिरलक्षितः ।
 सापि पुष्पादिहस्तैकसंसंकेतसखीयुता ॥ ६२ ॥
 गत्वा बाह्यं प्रविष्टाभूदुद्यानं नातिदूरगम् ।
 30 तत्रापश्यच्च तं वृक्षे लम्बमानं स्वकामुकम् ॥ ६३ ॥
 संकेतकागतं रात्रौ लब्ध्वा नगररक्षिभिः ।
 उल्लम्बितं चौरबुद्ध्या पाशकण्ठं मृतं स्थितम् ॥ ६४ ॥

ततः सा विह्वलोद्भ्रान्ता हा हतास्मीति वादिनी ।
 पपात भूमौ कृपणं विलपन्ती हरोद च ॥ ६५ ॥
 अवतार्याथ वृक्षान्तं गतासुं निजकामुकम् ।
 उपवेशाङ्गरागेण पुष्पेशालंचकार सा ॥ ६६ ॥
 5 समालिङ्ग्य च निःसंज्ञं रागशोकान्धमानसा ।
 उन्नमय्य मुखं यावत्तस्मार्ता परिचुम्बति ॥ ६७ ॥
 तावच्च तस्याः सहसा निर्जीवः परपूरुषः ।
 वेतालानुप्रविष्टः सन्दनैश्चिच्छेद नासिकाम् ॥ ६८ ॥
 तेन सा विह्वला तस्मात्सव्यथापद्यताप्यहो ।
 10 किं खिज्जीवेदिति हता पुनरेत्य तमैव त ॥ ६९ ॥
 दृष्ट्वा च वीतवेतालं निश्चेष्टं मृतमेव तम् ।
 सा भीता परिभूता च चचाल रुदती शनैः ॥ ७० ॥
 तावच्छन्नः स्थितः सो ऽथ चौरः सर्वं व्यलोकयत् ।
 अचिन्तयच्च किमिदं पापया कृतमेतया ॥ ७१ ॥
 15 अहो बताशयः स्त्रीणां भीषणो घनतामसः ।
 अन्धकूप इवागाधः पाताय गहनः परम् ॥ ७२ ॥
 तदिदानीमिदं किं नु कुर्यादिति विचिन्त्य सः ।
 कौतुकाद्भूरतश्चौरो भूयो ऽप्यनुससार ताम् ॥ ७३ ॥
 सापि गत्वा प्रविशैव तत्सुप्तस्थितभर्तृकम् ।
 20 गृहं तदा स्वकं प्रोच्चैः प्ररुदत्येवमब्रवीत् ॥ ७४ ॥
 परित्रायध्वमेतेन मम दुष्टेन नासिका ।
 क्षिप्त्वा निरपराधाया भर्तृरूपेण शत्रुणा ॥ ७५ ॥
 श्रुत्वैतं मुञ्जराक्रन्दं तस्याः सर्वे ससंभ्रमम् ।
 उदतिष्ठन्प्रबुध्याच पतिः परिजनः पिता ॥ ७६ ॥
 25 एत्याथ तत्पिता दृष्ट्वा तामार्द्रच्छिन्ननासिकाम् ।
 क्रुद्धस्त्वं बन्धयामास भार्याद्रोहीति तत्पतिम् ॥ ७७ ॥
 स तु नैवाब्रवीत्किं चिद्वध्यमानो ऽपि मूकवत् ।
 विपर्यस्तेषु शृण्वत्सु सर्वेषु श्वशुरादिषु ॥ ७८ ॥
 ततो ज्ञात्वैव तच्चौरे तस्मिन्नपद्यते लघु ।
 30 कोलाहलेन तस्यां च व्यतीतायां क्रमान्निशि ॥ ७९ ॥
 स निम्ने वणिजा तेन श्वशुरेण वणिकसुतः ।
 राजान्तिकं तया साकं भार्यया क्षिप्त्वा नासया ॥ ८० ॥

- राजा च कृतविज्ञप्तिः स्वदारद्रोहसाविति ।
 तस्यादिशद्वणिकसूनोर्वधं न्यकृततद्वचाः ॥ ८१ ॥
 ततो वध्यभुवं तस्मिन्नीयमाने सडिण्डिमम् ।
 उपागम्य स चौरो ऽत्र बभाषे राजपुरुषान् ॥ ८२ ॥
 निष्कारणं न वध्यो ऽयं यथावृत्तं तु वेद्यहम् ।
 मां प्रापयत राजाग्रं यावत्सर्वं वदाम्यदः ॥ ८३ ॥
 इत्युचिवान्स नीतसैनृपस्याग्रं वृताभयः ।
 आ मूलाद्रात्रिवृत्तान्तं चौरः सर्वं न्यवेदयत् ॥ ८४ ॥
 अत्रवीक्ष्य न चेद्देव मद्वाचि प्रत्ययस्तव ।
 तत्सा नासा मुखे तस्य शवस्याद्यापि वीक्ष्यताम् ॥ ८५ ॥
 तच्छ्रुत्वा वीक्षितुं भृत्यान्प्रेष्य सत्यमवेत्य तत् ।
 स राजा तं वणिकपुत्रं मुक्तवान्वधनियहात् ॥ ८६ ॥
 तां च कर्णावपि च्छित्त्वा दुष्टां देशान्निरस्तवान् ।
 तद्भार्यां श्वशुरं चास्य तं सर्वस्वमदण्डयत् ॥ ८७ ॥
 चौरं च तं पुराध्यक्षं तुष्टश्चक्रे स भूपतिः ।
 एवं स्त्रियो भवन्त्येव निसर्गविषमाः शठाः ॥ ८८ ॥
 इत्युक्तवानेव शुको भूत्वा चिचरथाभिधः ।
 चीणेन्द्रशापो गन्धर्वो दिव्यरूपो दिवं ययौ ॥ ८९ ॥
 शारिका सापि तत्कालं भूत्वा स्वःस्त्री तिलोत्तमा ।
 तथैव चीणतच्छापा जगाम सहसा दिवम् ॥ ९० ॥
 विवादश्चाप्यनिर्णीतः सभायां सो ऽभवत्तयोः ।
 इत्याख्याय कथां भूयस्तं वेतालो ऽब्रवीन्नृपम् ॥ ९१ ॥
 तद्भवान्वक्तुं किं पापाः पुरुषाः किमुत स्त्रियः ।
 अजल्पतो जानतस्ते शिरो यास्यति खण्डशः ॥ ९२ ॥
 एतन्निशम्य वचनं वेतालस्यांसवर्तिनस्तस्य ।
 स जगाद भूपतिस्तं योगीश्वर योषितः पापाः ॥ ९३ ॥
 पुरुषः को ऽपि हि तादृक्कापि कदा चिद्भवेद्दुराचारः ।
 प्रायः सर्वत्र सदा स्त्रियस्तु तादृग्विधा एव ॥ ९४ ॥
 इत्युक्तवतो नृपतेः प्राग्बल्लन्धात्स तस्य वेतालः ।
 नष्टो ऽभूत्स च राजा जयाह पुनस्तदानयनयत्नम् ॥ ९५ ॥

5. Neunte Erzählung (83, 1—39).

ततो गत्वा पुनस्तस्माच्छिंशपापादपानृपः ।
 स त्रिविक्रमसेनस्तं स्तब्धे वेतालमग्रहीत् ॥ १ ॥
 प्रस्थितश्च ततस्तेन वेतालेनाभ्यधायि सः ।
 राजन्क राज्ञं क्लैतस्त्रिञ्चप्रशाने भ्रमणं निशि ॥ २ ॥
 किमेतन्नेवसे भूतसंकुलं रात्रिभीषणम् ।
 चिताधूमैरिव ध्वानैर्निरुद्धं पितृकाननम् ॥ ३ ॥
 कष्टं कीदृग्ग्रहो ऽयं ते भिक्षोस्तस्यानुरोधतः ।
 तदिमं शृणु तावन्मे प्रज्ञं मार्गविनोदनम् ॥ ४ ॥
 अवन्तिष्वस्ति नगरी युगादौ देवनिर्मिता ।
 शैवी तनुरिवोद्दामा भोगभूतिविभूषिता ॥ ५ ॥
 पद्मावती भोगवती या हिरण्यवतीति च ।
 कृतादिषु त्रिषु ख्याता कलावुज्जयिनीति च ॥ ६ ॥
 तस्यां च वीरदेवाख्यो राजाभूद्भूतां वरः ।
 तस्य पद्मरतिर्नाम महादेवी बभूव च ॥ ७ ॥
 सो ऽथ राजा तथा साकं गत्वा मन्दाकिनीतटे ।
 हरमाराधयामास तपसा पुत्रकाम्यया ॥ ८ ॥
 चिरं तपःस्थितश्चात्र परितुष्टश्चरोदिताम् ।
 कृतस्नानार्चनविधिः शुश्रावेमां गिरं दिवः ॥ ९ ॥
 राजन्तुत्यते पुत्रः शूरस्तव कुलोद्बहः ।
 कन्या चानन्यसामान्यलावण्यकृताप्सराः ॥ १० ॥
 श्रुत्वैतां नाभसीं वाणीं सिद्धाभीष्टः स भूपतिः ।
 वीरदेवः स्वनगरीमाचयौ महिषीसखः ॥ ११ ॥
 तत्रास्य शूरदेवाख्ये जाते प्रथममात्मजे ।
 तस्यां पद्मरती देव्यां क्रमादजनि कन्यका ॥ १२ ॥
 अनङ्गस्यापि रूपेण रतिमुत्पादयेदियम् ।
 इत्यनङ्गरतिर्नाम्ना पित्रा तेन व्यधायि सा ॥ १३ ॥
 वृद्धिं गतायास्तस्याश्च स पिता सदृशं वरम् ।
 प्रेप्सुरानाययत्पृथ्वां पटेषु लिखितानृपान् ॥ १४ ॥
 तेष्वेको ऽपि न यत्तस्य तत्तुल्यः प्रत्यभासत ।
 तेन राजा स वात्सल्यात्तां सुतां प्रत्यभाषत ॥ १५ ॥
 अहं तावन्न पश्यामि सदृशं पुत्रि ते वरम् ।
 तत्कुरुष्व नृपान्सर्वान्नेलयित्वा स्वयंवरम् ॥ १६ ॥

- एतत्पितृवचः श्रुत्वा राजपुत्री जगाद सा ।
 तात स्वयंवरं कर्तुं द्वेपणान्नाहमुत्सहे ॥ १७ ॥
 किं त्वेकं वेत्ति यः पूर्णं विज्ञानं स्वाकृतिर्युवा ।
 तस्मै त्वयाहं दातव्या नार्थो ऽन्येनाधिकेन मे ॥ १८ ॥
 5 इत्यनङ्गरतेस्तस्याः श्रुत्वा स्वदुहितुर्वचः ।
 तादृशं तद्वरं यावदन्विष्यति स भूपतिः ॥ १९ ॥
 तावत्तल्लोकतो बुद्ध्वा चत्वारस्तमुपाययुः ।
 वीरा विज्ञानिनी भव्याः पुरुषा दक्षिणापथात् ॥ २० ॥
 ते राज्ञा पूजितास्तस्मै स्वं स्वं विज्ञानमेकशः ।
 10 शशंसुः संनिधौ तस्या राजपुत्र्यास्तदर्थिनः ॥ २१ ॥
 एको जगाद शूद्रो ऽहमाख्यया पञ्चफुट्टिकः ।
 पञ्चाग्न्यवस्त्रयुग्मानि करोम्येको ऽहमन्वहम् ॥ २२ ॥
 तेभ्य एकं प्रयच्छामि देवायैकं द्विजन्मने ।
 एकं च परिगृह्णामि वाससोरात्मनः कृते ॥ २३ ॥
 15 एकं ददामि भार्यायै यदि सा भवतीह मे ।
 एकं विक्रीय चाहारपानादि विदधाम्यहम् ॥ २४ ॥
 एवंविज्ञानिने ऽनङ्गरतिमे दीयतामिति ।
 इत्येकेनोदिते तेन द्वितीयः पुरुषो ऽब्रवीत् ॥ २५ ॥
 भाषाज्ञो नाम वैश्यो ऽहं सर्वेषां मृगपक्षिणाम् ।
 20 रुतं वेत्ति तदेषा मे राजपुत्री प्रदीयताम् ॥ २६ ॥
 एवमुक्ते द्वितीयेन तृतीयः प्रोक्तवांस्ततः ।
 अहं खड्गधरो नाम दोःशाली क्षत्रियो नृप ॥ २७ ॥
 न खड्गविद्याविज्ञाने प्रतिमल्लो ऽस्ति मे क्षितौ ।
 तदेषा तनया राजंस्त्वया मह्यं वितीर्यताम् ॥ २८ ॥
 25 इत्युक्ते तु तृतीयेन चतुर्थ इदमभ्यधात् ।
 विप्रो ऽहं जीवदत्ताख्यो विज्ञानं च ममेदृशम् ॥ २९ ॥
 जन्तून्मृतानप्यानीय दर्शयाम्याशु जीवतः ।
 तद्वीरचर्यासिद्धं मां पतिमेषा प्रपद्यताम् ॥ ३० ॥
 एवंवक्तृन्स तान्पश्यन्दिव्यवेषाकृतीन्नुपः ।
 30 वीरदेवः सुतायुक्तो दोलारूढ इवाभवत् ॥ ३१ ॥
 इत्याख्याय कथामेतां वेतालः पृष्ठवान्नृपम् ।
 स चिविक्रमसेनं तं दत्तपूर्वोक्तशाप्रभीः ॥ ३२ ॥

- तद्भवान्वक्तु तावन्मे कस्यै देया विशां पते ।
 तेषां चतुर्णां मध्यात्सा कन्यानङ्गरतिर्भवेत् ॥ ३३ ॥
 एतच्छ्रुत्वा स राजा तं वेतालं प्रत्यभाषत ।
 मीनं त्याजयति प्रायः कालक्षेपाय मां भवान् ॥ ३४ ॥
 5 अन्यथा गर्हणः को ऽयं प्रश्नो योगेश्वरोच्यताम् ।
 शूद्राय हि कुविन्दाय चत्रिया दीयते कथम् ॥ ३५ ॥
 वैश्यायापि कथं देया चत्रिया यच्च तद्गतम् ।
 मृगादिभाषाविज्ञानं कार्यं तत्क्रोपयुज्यते ॥ ३६ ॥
 यो ऽपि विप्रसृतीयो ऽत्र तेनापि पतितेन किम् ।
 10 स्वकर्मप्रच्युतेनेन्द्रजालिना वीरमानिना ॥ ३७ ॥
 तस्मात्तस्मै चतुर्थाय चत्रियाय समाय सा ।
 देया खड्गधरायैव स्वविद्यावीर्यशालिने ॥ ३८ ॥
 एतत्तस्य वचो निश्चयं नृपतिरंसखलात्पूर्व-
 द्वेतालः स जगाम योगबलतः स्वस्थानमेवाशु तत् ।
 15 भूपालो ऽपि स तं तथैव पुनरप्यानेतुमन्वग्या-
 वृत्साहैकघने हि वीरहृदये नाप्नोति खेदो ऽन्तरम् ॥ ३९ ॥

6. Vierundzwanzigste Erzählung (98, 1—75).

- ततस्तां तिमिरश्चामां चितामिज्जलितेक्षणां ।
 रमशाने भीषणे तस्मिन्वीरो रजनिराक्षसीम् ॥ १ ॥
 घोरामगणयन्नाजा गत्वा तां शिशुपां पुनः ।
 20 स चिविक्रमसेनस्तं तस्या वेतालमाददे ॥ २ ॥
 स्कन्धे कृत्वा च तं यावत्प्रक्रामति स पूर्ववत् ।
 तावद्भूयः स वेतालो नरदेवमुवाच तम् ॥ ३ ॥
 भो राजन्नहमुदिभो न पुनस्त्वं गतागतैः ।
 तदेकं मे महाप्रश्नमिमं कथयतः शृणु ॥ ४ ॥
 25 आसीन्माण्डलिकः को ऽपि नृपतिर्दक्षिणापथे ।
 धर्माभिधानो धीरेयः साधूनां बङ्गगोचजः ॥ ५ ॥
 तस्य चन्द्रवती नाम भार्या मालवदेशजा ।
 अभून्महाकुलोत्पन्ना वरस्त्रीमौलिमालिका ॥ ६ ॥
 तस्यां च तस्य भार्यायां भूपतेरुदपद्यत ।
 30 एकैव लावण्यवती नामान्वर्थाभिधा सुता ॥ ७ ॥

- प्रदेयायां च तस्यां स सुतायां धर्मभूपतिः ।
 उन्मूलितो ऽभून्मूलितैर्दायादै राश्रमेदिभिः ॥ ८ ॥
 ततः पलाय्य निरगात्स देशाञ्चार्यया सह ।
 दुहित्रा च तथा रात्रावात्तसद्गतसंचयः ॥ ९ ॥
 5 मालवं प्रति च स्वैरं प्रस्थितः श्वशुरास्यदम् ।
 विन्ध्याटवीं तथा रात्र्या प्राप भार्यासुतासखः ॥ १० ॥
 तस्यां प्रविष्टस्योदश्रुरिवावश्यायशीकरैः ।
 निशानुयात्रां दत्त्वेव ययौ तस्य महीक्षितः ॥ ११ ॥
 आरुरोहाथ पूर्वाद्विमुत्तिप्ताग्रकरो रविः ।
 10 मा गाञ्चौराटवीमेतामिति तं वारयन्निव ॥ १२ ॥
 ततो ऽत्र ससुताजानिः क्षताङ्घ्रिः कुशकण्टकैः ।
 पदातिः स नृपो गच्छन्भिन्नानां प्राप पत्निकाम् ॥ १३ ॥
 परेषां प्राणसर्वस्वहारिभिः पुम्भिरावृताम् ।
 वर्जितां धार्मिकैर्दुर्गां हतान्तनगरीमिव ॥ १४ ॥
 15 तत्र दृष्ट्वैव तं दूरात्सवस्त्राभरणं नृपम् ।
 मोषितुं बहवो ऽधावञ्छ्वबरा विविधायुधाः ॥ १५ ॥
 तान्विलोक्य सुताभार्ये राजा धर्मो जगाद सः ।
 पुरा स्पृशन्ति वां स्नेच्छास्तदितो विशतं वनम् ॥ १६ ॥
 इति राज्ञोदिता राज्ञी वनमध्यं विवेश सा ।
 20 लावण्यवत्या सुतया साकं चन्द्रवती भयात् ॥ १७ ॥
 राजाप्यभिमुखायातान्खड्गचर्मधरो ऽत्र सः ।
 अवधीत्तान्बह्वञ्छूरः शबरञ्छ्वरवर्षिणः ॥ १८ ॥
 ततस्तेनाखिला पत्नी पत्याज्ञप्ता निपत्य तम् ।
 प्रहारक्षतचर्माणमवधीन्नुपमेककम् ॥ १९ ॥
 25 गृहीताभरणे याते दस्युसैन्ये विलोक्य तम् ।
 भर्तारं निहतं दूराद्वनगुल्मान्तरस्थिता ॥ २० ॥
 राज्ञी चन्द्रवती साच दुहित्रा सह विह्वला ।
 पलायमाना गहनं दूरमन्यदगाद्वनम् ॥ २१ ॥
 तत्र मध्याह्नापातार्तास्त्रिव मूलानि शाखिनाम् ।
 30 क्वायास्त्रपि प्रविष्टासु शिशिराणि सहाध्वनैः ॥ २२ ॥
 एकदेशे ऽञ्जसरसस्तीरे ऽशोकतरोस्तले ।
 शोकार्तां रुदती श्रान्ता संसुता समुपाविशत् ॥ २३ ॥

तावत्तद्वनमभ्यर्णनिवासी मृगयाकृते ।

महामनुष्यः को ऽप्यागादश्चारूढः सपुत्रकः ॥ २४ ॥

स चण्डसिंहनामा तं पुत्रं सिंहपराक्रमम् ।

उवाच दृष्ट्वा च तयोः पांसूत्रे पादपद्मती ॥ २५ ॥

एते सुरेखे सुभगे अनुसृत्याप्तुवो यदि ।

स्त्रियौ ते तत्तयोरेकां स्त्रीकुरुष्व यथारुचि ॥ २६ ॥

इत्युक्तवन्तं तं स्नाह पुत्रः सिंहपराक्रमः ।

यस्याः सूक्ष्माविमौ पादौ सा भार्या प्रतिभाति मे ॥ २७ ॥

सा हि स्वल्पवया नूनं जाने समुचिता मम ।

बृहत्पादा तु योग्येयमेतज्ज्येष्ठवयास्तव ॥ २८ ॥

इति सूनोर्वचः श्रुत्वा चण्डसिंहो जगाद तम् ।

कैषा कथा भवन्माता प्रत्यग्रं हि गता दिवम् ॥ २९ ॥

तादृशे सुकलत्रे च गते कान्यत्र वासना ।

तच्छ्रुत्वा सो ऽपि पुत्रस्तं चण्डसिंहमभाषत ॥ ३० ॥

तात मैवमभार्यं हि शून्यं गृहपतेर्गृहम् ।

अन्यच्च मूलदेवोक्ता गाथा किं न श्रुता त्वया ॥ ३१ ॥

यत्र घनस्तनजघना नास्ते मार्गावलीकिनी कान्ता ।

अजडः कस्तदनिगडं प्रविशति गृहसंज्ञकं दुर्गम् ॥ ३२ ॥

तज्जीवितेन मे तात शापितो ऽसि न तां यदि ।

द्वितीयां मदभीष्टाया भार्यार्थं स्त्रीकरिष्यसि ॥ ३३ ॥

एतत्पुत्रवचः श्रुत्वा प्रतिपद्य च तत्सखः ।

स चण्डसिंहो ऽनुसरन्पदपङ्क्तिं शनैर्ययौ ॥ ३४ ॥

प्राप्य तच्च सरःस्थानं मुक्ताहारौघमण्डिताम् ।

श्यामां चन्द्रवतीं राज्ञीं तां ददर्शवभासिताम् ॥ ३५ ॥

लावण्यवत्या सुतया ज्योत्स्नयेवावदातया ।

नैशीं बामिव मध्याह्ने तरुच्छायामुपाश्रिताम् ॥ ३६ ॥

उपाययौ स पुत्रेण साकं तां च सकौतुकम् ।

सापि दृष्ट्वा तमुत्तस्थौ विचस्ता चौरशङ्किनी ॥ ३७ ॥

अलं चासेन नास्मैतौ चौरौ सौम्याकृती इमौ ।

सुवेष्टौ कौ चिदाखेटकृते नूनमिहागतौ ॥ ३८ ॥

इत्युक्ता सुतया राज्ञी यावद्दोलायते ऽव सा ।

तावदश्चावतीर्णस्ते चण्डसिंहो ऽब्रवीदुभे ॥ ३९ ॥

- किं संभ्रमेण वामावां प्रणयाद्दृष्टुमागतौ ।
 तद्विश्रम्य निराशङ्के वदतं के युवामिह ॥ ४० ॥
 हरनेवानलज्वालादग्धमन्मथदुःस्थिते ।
 रतिप्रीती इवारण्यमिदमेवमुपागते ॥ ४१ ॥
 5 प्रविष्टे स्थः कथं चेह वत निर्मानुषे वने ।
 रत्नप्रासादवासार्हमिदं हि युवयोर्वपुः ॥ ४२ ॥
 कथं वराङ्गनोत्सङ्गयोग्यौ कण्टकितामिमाम् ।
 भुवं वां चरणौ भ्रान्ताविति नौ मनसि व्यथा ॥ ४३ ॥
 एषा च चित्रं युवयोः पतन्ती धूलिरानने ।
 10 वातोद्भूता हतच्छायमावयोः कुरुते मुखम् ॥ ४४ ॥
 भवत्योरेष चाङ्गे ऽस्मिन्विलसन्पुष्पपेशले ।
 किरणोष्मा दहत्यस्मानुच्चण्डश्चण्डदीधितेः ॥ ४५ ॥
 तद्रूतमात्मवृत्तान्तं दूयते हृदयं हि नौ ।
 द्रष्टुं न शक्नुवो ऽरण्ये स्थितिं वः श्वापदावृते ॥ ४६ ॥
 15 इत्युक्ते चण्डसिंहेन राज्ञी निःश्वस्य सा शनैः ।
 लज्जाशोकाकुला तस्मै खवृत्तान्तमवर्णयत् ॥ ४७ ॥
 ततो निःस्वामिकां मत्वा तामाश्वास्य च सात्मजाम् ।
 स्वीचक्रे मधुरैर्वाक्यैश्चण्डसिंहो ऽनुरञ्जयन् ॥ ४८ ॥
 आरोग्य चाश्वयोः पृष्ठं सपुत्रस्तां सपुत्रिकाम् ।
 20 निनाय वित्तपपुरीं समृद्धां वसतिं निजाम् ॥ ४९ ॥
 सापि जन्मान्तरगतेवावशाङ्गीचकार तम् ।
 अनाथा कृच्छ्रपतिता विदेशे स्त्री करोति किम् ॥ ५० ॥
 ततस्तां सूक्ष्मपादत्वाद्राज्ञीं सिंहपराक्रमः ।
 चण्डसिंहसुतस्तत्र भार्यां चन्द्रवतीं व्यधात् ॥ ५१ ॥
 25 तत्सुतां तां च लावण्यवतीं नृपतिकन्यकाम् ।
 बृहत्वात्पादयोर्भार्यां चण्डसिंहश्चकार सः ॥ ५२ ॥
 प्राग्धि सूक्ष्मबृहत्पादमुद्रापङ्क्तिद्वयेक्षणात् ।
 प्रतिपन्नं तथा ताभ्यां सत्त्वं कश्चातिवर्तते ॥ ५३ ॥
 एवं पादविपर्यासान्ते पितापुत्रयोस्तयोः ।
 30 दुहितामातरौ भार्ये जाते श्वश्रूस्तुषे तदा ॥ ५४ ॥
 कालेन च तयोस्ताभ्यां भर्तृभ्यां जङ्गिरे द्वयोः ।
 पुत्रा दुहितरश्चैव तेषां चान्ये ऽप्यथ क्रमात् ॥ ५५ ॥

इत्थं संप्राप्य तौ चण्डसिंहसिंहपराक्रमौ ।
 तस्थुस्तत्र लावण्यवतीं चन्द्रवतीं च ते ॥ ५६ ॥
 इति व्यावर्त्य वेतालस्तदा पथि कथां निशि ।
 स त्रिविक्रमसेनं तं पप्रच्छ नृपतिं पुनः ॥ ५७ ॥
 5 तयोर्मातादुहित्रोर्ये पुत्रपित्रोस्तयोनृप ।
 सकाशाज्जन्तवो जाताः क्रमादुभयपक्षयोः ॥ ५८ ॥
 ज्ञात्वेदं ब्रूहि मे तेषामन्योऽन्यं के भवन्ति ते ।
 पूर्वोक्तः सो ऽत्र शापस्ते जानानश्चेन्न वक्ष्यसि ॥ ५९ ॥
 एतद्वेतालतः श्रुत्वा विमृशन्बहुधापि सः ।
 10 नाज्ञासीत्तद्यदा राजा तूष्णीकः प्रययौ तदा ॥ ६० ॥
 ततस्तदंसकूटस्थो वेतालो विहसन्हृदि ।
 मृतपूरुषदेहान्तर्निविष्टः समचिन्तयत् ॥ ६१ ॥
 नायं राजा महाप्रश्ने वेत्यस्मिन्दातुमुत्तरम् ।
 तेन तूष्णीं व्रजत्येव हृष्टो ऽतिचतुरैः पदैः ॥ ६२ ॥
 15 न च वञ्चयितुं शक्यः सत्त्तराशिरयं परः ।
 क्रीडन्भिन्नुः स चास्माभिरियतैव न शाम्यति ॥ ६३ ॥
 तद्वयं वञ्चयित्वा तं दुरात्मानमुपायतः ।
 तत्सिद्धिं भाविकल्याणे राजन्यस्मिन्निवेश्ये ॥ ६४ ॥
 इत्यालोच्य स वेतालो नृपं तमवदत्तदा ।
 20 राजन्कृष्णनिशाघोरे रमशाने ऽस्मिन्गतागतैः ॥ ६५ ॥
 एतैः क्लिष्टः सुखीव त्वं न विकल्प्य को ऽपि ते ।
 तदाश्चर्येण धैर्येण तुष्टो ऽहममुना तव ॥ ६६ ॥
 श्वमेतं नयेदानीं निर्गच्छाम्यमुतो ह्यहम् ।
 इदं च शृणु यद्वक्ष्मि हितं तव कुरुष्व च ॥ ६७ ॥
 25 आनीतमेतद्भवता यस्त्रार्थे नृकलेवरम् ।
 कुम्भिन्नुः सो ऽयं मामस्मिन्समाह्वयार्चयिष्यति ॥ ६८ ॥
 उपहारीचिकीर्षुश्च त्वामेव स शठस्ततः ।
 भूमौ प्रणाममष्टाभिरङ्गैः कुर्विति वक्ष्यति ॥ ६९ ॥
 त्वं प्राग्दर्शय तावन्मे करिष्ये ऽहं तथैव तत् ।
 30 इति सो ऽपि महाराज वक्तव्यः श्रमणस्त्वया ॥ ७० ॥
 ततो निपत्य भूमौ स प्रणामं यावदेव ते ।
 दर्शयिष्यति तावत्त्वं किन्द्यास्तस्यासिना शिरः ॥ ७१ ॥

ततो विद्याधरैश्चर्यसिद्धिर्यां तस्य वाञ्छिता ।
 तां त्वं प्राप्स्यसि भुङ्क्षेमां भुवं तदुपहारतः ॥ ७२ ॥
 अन्यथा तु स भिक्षुस्त्वामुपहारं विधास्यति ।
 एतदर्थं कृतो विघ्नस्तवात्रेयच्चिरं मया ॥ ७३ ॥
 तत्सिद्धिरस्तु ते गच्छेत्युक्त्वा तस्यांसपृष्ठगात् ।
 निर्गत्य स ययौ तस्माद्वितालः प्रेतकायतः ॥ ७४ ॥
 अथ स नरपतिस्तं प्रीतवेतालवाक्याच्छ्रमणमहितमेव ज्ञान्तिशीलं विचिन्त्य ।
 वटविटपितलं तत्तस्य पार्श्वं प्रतस्थे मृतपुरुषशरीरं तद्वृहीत्वा प्रहृष्टः ॥ ७५ ॥

7. Schluß (99, 1—41).

ततस्तस्यान्तिकं भिक्षोः ज्ञान्तिशीलस्य भूपतिः ।
 स चिविक्रमसेनो ऽत्र प्राप स्कन्धे शवं वहन् ॥ १ ॥
 ददर्श तं च श्रमणं मार्गाभिमुखमेककम् ।
 कृष्णपक्ष्मपारौद्रे शमशाने तद्भूलगम् ॥ २ ॥
 अखग्लिप्तस्थले गौरेणास्थिचूर्णेन निर्मिते ।
 मण्डले दिक्षु विन्यस्तपूर्वशीणितकुम्भके ॥ ३ ॥
 महातैलप्रदीपाढ्ये ऊतपार्श्वस्थवह्निनि ।
 संभृतोचितसंभारे स्वेष्टदैवतपूजने ॥ ४ ॥
 उपागाच्च स तं राजा सो ऽपि भिक्षुर्विलोक्य तम् ।
 आनीतमटकं हर्षादुत्पायोवाच संस्तुवन् ॥ ५ ॥
 दुष्करो मे महाराज विहितो ऽनुग्रहस्त्वया ।
 त्वादृशः क्व क्व चेष्टेयं देशकालौ क्व चेदृशौ ॥ ६ ॥
 निष्कम्पसत्यमेवाङ्गमुख्यं त्वां कुलभूताम् ।
 एवमात्मानपेक्षेण परार्थी येन साध्यते ॥ ७ ॥
 एतदेव महत्त्वं च महतामुच्यते बुधैः ।
 प्रतिपन्नादचलनं प्राणानामत्यये ऽपि यत् ॥ ८ ॥
 इति ब्रुवन्स सिद्धार्थमानो भिक्षुर्महीपतेः ।
 तस्यावतारयामास स्कन्धात्तन्मृतकं तदा ॥ ९ ॥
 स्तपयित्वा समालभ्य बद्धमाल्यं विधाय च ।
 मृतकं मण्डलस्थान्तः स्थापयामास तस्य तत् ॥ १० ॥
 भस्मोद्भूलितगात्रश्च केश्यञ्चोपवीतभृत् ।
 प्रावृतप्रेतवसनो भूत्वा ध्यानस्थितः क्षणम् ॥ ११ ॥

तस्मिन्नन्वबलाहृतं प्रवेश्य नृकलेवरे ।
 तं वेतालवरं भिक्षुः पूजयामास स क्रमात् ॥ १२ ॥
 ददौ तस्मै कपालार्घपात्रेणार्घं सुनिर्मलैः ।
 नरदनैस्ततः पुष्पं सुगन्धिं च विलेपनम् ॥ १३ ॥
 5 दत्त्वा मानुषनेत्रैश्च धूपं मांसैर्वलिं तथा ।
 समाप्य पूजां राजानं तमुवाच स पार्श्वगम् ॥ १४ ॥
 राजन्निहास्य मन्त्राधिराजस्य कृतसंनिधेः ।
 प्रणाममङ्गैरष्टाभिर्निपत्य कुरु भूतले ॥ १५ ॥
 येनाभिप्रेतसिद्धिं ते दास्यत्येष वरप्रदः ।
 10 श्रुत्वैतत्स्मृतवेतालवचा राजाब्रवीत्स तम् ॥ १६ ॥
 नाहं जानामि तत्पूर्वं प्रदर्शयतु मे भवान् ।
 ततस्तथैव तदहं करिष्ये भगवन्निति ॥ १७ ॥
 ततो दर्शयितुं यावत्स भिक्षुः पतितो भुवि ।
 तावत्खड्गप्रहारेण स राजास्य शिरो ऽच्छिन्त ॥ १८ ॥
 15 आचकर्ष च हृत्पद्ममुदरादस्य पाटितात् ।
 वेतालाय च तस्मै ते शिरोहृत्कमले ददौ ॥ १९ ॥
 साधुवादे ऽभितो दत्ते हृष्टैर्भूतगणैस्ततः ।
 तुष्टो ऽब्रवीत्स वेतालो नृपं तं नृकलेवरात् ॥ २० ॥
 राजन्विद्याधरेन्द्रत्वं भिक्षोरासीद्यदीप्सितम् ।
 20 तत्तावद्भूमिसाम्राज्यभोगान्ते ते भविष्यति ॥ २१ ॥
 क्लेशितो ऽसि मया यतस्तदभीष्टं वरं वृणु ।
 इत्युक्तवन्तं वेतालं स राजा तमभाषत ॥ २२ ॥
 त्वं चेत्प्रसन्नः को नाम न सिद्धो ऽभिमतो वरः ।
 तथाप्यमोघवचनादिदं त्वत्तो ऽहमर्थये ॥ २३ ॥
 25 आद्याः प्रश्नकथा एता नानास्थानमनोरमाः ।
 चतुर्विंशतिरेषा च पञ्चविंशी समाप्तिका ॥ २४ ॥
 सर्वाः ख्याता भवन्त्वेताः पूजनीयाश्च भूतले ।
 इति तेनार्थितो राज्ञा वेतालो निजगाद सः ॥ २५ ॥
 एवमस्तु विशेषं च शृणु वच्म्यत्र भूपते ।
 30 यास्तुतुर्विंशतिः पूर्वा या चैषिका समापिनी ॥ २६ ॥
 कथावलीयं वेतालपञ्चविंशतिकाख्यया ।
 ख्याता जगति पूज्या च शिवायैव भविष्यति ॥ २७ ॥

- यः श्लोकमात्रमप्यस्याः पाठयिष्यति सादरः ।
 यो वा श्रोष्यति तौ सद्यो मुक्तपापौ भविष्यतः ॥ २८ ॥
 यच्चवेतालकुष्माण्डाकिनीराक्षसादयः ।
 न तत्र प्रभविष्यन्ति यत्रैषा कीर्तयिष्यते ॥ २९ ॥
 इत्युक्त्वा स ययौ तस्मान्निर्गत्य नृकलेवरात् ।
 यथाभिरुचितं धाम वेताली योगमायया ॥ ३० ॥
 ततस्तत्र सुरैः सार्धं राज्ञस्तस्य महेश्वरः ।
 साक्षादाविरभूत्तुष्टः प्रणतं चादिदेश तम् ॥ ३१ ॥
 साधु वत्स हतो ऽद्यायं यत्त्वया कूटतापसः ।
 विद्याधरमहाचक्रवर्तिताहटकासुकः ॥ ३२ ॥
 त्वमादौ विक्रमादित्यः सृष्टो ऽभूः स्वांशतो मया ।
 स्नेच्छरूपावतीर्णानामसुराणां प्रशान्दये ॥ ३३ ॥
 अब्रुवोऽहमदुर्वृत्तदमनाय मया पुनः ।
 त्वं त्रिविक्रमसेनाख्यो वीरः सृष्टो ऽयं भूपतिः ॥ ३४ ॥
 अतः सद्दीपपातालां स्थापयित्वा वशे महीम् ।
 विद्याधराणामचिरादधिराजो भविष्यसि ॥ ३५ ॥
 भुक्त्वा दिव्यांश्चिराद्भोगानुद्विग्नः स्नेच्छयैव तान् ।
 त्यक्त्वा मयैव सायुज्यमन्ते यास्यस्वसंशयम् ॥ ३६ ॥
 अपराजितनामानं खड्गं चैतं गृहाण मे ।
 यस्य प्रसादात्सर्वं त्वं प्राप्स्यसे तद्वथोदितम् ॥ ३७ ॥
 इत्युक्त्वा खड्गरत्नं तद्वत्त्वा तस्मै महीभृते ।
 वाक्पुष्पाभ्यर्चितस्तेन देवः शंभुस्तिरो दधे ॥ ३८ ॥
 अथ दृष्ट्वैव समाप्तं कार्यमशेषं निशि प्रयातायाम् ।
 प्रविवेश स त्रिविक्रमसेनः स्वपुरं नृपः प्रतिष्ठानम् ॥ ३९ ॥
 तत्र क्रमावगतरात्रिविचेष्टिताभिरभ्यर्चितः प्रकृतिभिर्विततोत्सवाभिः ।
 स्नानप्रदानगिरिशार्चननृत्यगीतवाद्यादिभिस्तदखिलं स दिनं निनाय ॥ ४० ॥
 अल्पैरेव च वासरैः स नृपतिः शार्वस्य वीर्यादसेः
 सद्दीपां सरसातलां च बुभुजे निष्कण्टकां मेदिनीम् ।
 संप्राप्याथ हराक्षया सुमहतीं विद्याधराधीशतां
 भुक्त्वा तां च चिरं जगाम भगवत्सायुज्यमन्ते कृती ॥ ४१ ॥

XIII. Hitopadeśa.

1. Einleitung und Anfang des ersten Buches.

सिद्धिः साध्ये सतामस्तु प्रसादात्तस्य धूर्जटेः ।
 जाह्नवीफेनलेखेव यन्मूर्ध्नि शशिनः कला ॥ १ ॥
 श्रुतो हितोपदेशो ऽयं पाटवं संस्कृतोक्तिषु ।
 वाचां सर्वत्र वैचित्र्यं नीतिविद्यां ददाति च ॥ २ ॥
 5 अजरामरवत्प्राज्ञो विद्यामर्थं च चिन्तयेत् ।
 गृहीत इव केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत् ॥ ३ ॥
 सर्वद्रव्येषु विद्यैव द्रव्यमाङ्गरनुत्तमम् ।
 अहार्यत्वादनर्घ्यत्वादक्षयत्वाच्च सर्वदा ॥ ४ ॥
 संगमयति विद्यैव नीचगापि नरं सरित् ।
 10 समुद्रमिव दुर्धर्षं नृपं भाग्यमतः परम् ॥ ५ ॥
 विद्या ददाति विनयं विनयाद्याति पात्रताम् ।
 पात्रत्वाद्धनमाप्नाति धनाद्धर्मं ततः सुखम् ॥ ६ ॥
 विद्या शस्त्रस्य शास्त्रस्य द्वे विद्ये प्रतिपत्तये ।
 आद्या हास्याद्य वृद्धत्वे द्वितीयाद्रियते सदा ॥ ७ ॥
 15 यन्नवे भाजने लभः संस्कारो नान्यथा भवेत् ।
 कथाक्लेन बालानां नीतिस्तदिह कथ्यते ॥ ८ ॥
 मित्रलाभः सुहृद्भेदो विग्रहः संधिरेव च ।
 पञ्चतन्त्रात्तथान्यस्माद्ब्रन्थादाकथ्य लिख्यते ॥ ९ ॥

अस्ति भागीरथीतीरे पाटलिपुत्रनामधेयं नगरम् । तत्र सर्वस्वामिगुणोपेतः
 20 सुदर्शनो नाम नरपतिरासीत् । स भूपतिरेकदा केनापि पद्यामानं श्लोक-
 द्वयं श्रुत्वा ।

अनेकसंशयोच्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शकम् ।
 सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव सः ॥ १० ॥
 यौवनं धनसंपत्तिः प्रभुत्वमविवेकता ।
 25 एकैकमप्यनर्थाय किमु यत्र चतुष्टयम् ॥ ११ ॥

इत्याकर्णात्मनः पुत्राणामनधिगतशास्त्राणां नित्यमुच्चार्यगामिनां शास्त्राननु-
 ष्ठानेनोद्विगमनाः स राजा चिन्तयामास ।

को ऽर्थः पुत्रेण जातेन यो न विद्वान्न धार्मिकः ।
 काणेन चक्षुषा किं वा चक्षुःपीडैव केवलम् ॥ १२ ॥

- अजातमृतमूर्खाणां वरमाद्यौ न चान्तिमः ।
 सङ्गद्दुःखकरावाद्यावन्तिमस्तु पदे पदे ॥ १३ ॥
- किं च । स जातो येन जातेन याति वंशः समुन्नतिम् ।
 परिवर्तिनि संसारे मृतः को वा न जायते ॥ १४ ॥
- 5 अन्यच्च । गुणिगणगणनारम्भे न पतति कठिनी सुसंभ्रमाद्यस्य ।
 तेनाम्बा यदि सुतिनी वद वन्ध्या कीदृशो भवति ॥ १५ ॥
- अपि च । दाने तपसि श्रौत्यै च यस्य न प्रथितं मनः ।
 विद्यायामर्थलाभे च मातुरुच्चार एव सः ॥ १६ ॥
- अपरं च । वरमेको गुणी पुत्रो न च मूर्खशतैरपि ।
 10 एकश्चन्द्रस्तमो हन्ति न च तारागणैरपि ॥ १७ ॥
 पुण्यतीर्थे कृतं येन तपः क्वाप्यतिदुष्करम् ।
 तस्य पुत्रो भवेद्दृश्यः समृद्धो धार्मिकः सुधीः ॥ १८ ॥
- तथा चोक्तम् ।
 अर्थागमो नित्यमरोगिता च प्रियश्च भार्या प्रियवादिनी च ।
 15 वश्यश्च पुत्रो ऽर्थकरी च विद्या षड्जीवलोकेषु सुखानि राजन् ॥ १९ ॥
- को धन्यो बह्वभिः पुत्रैः कुशूलापूरणाढकैः ।
 वरमेकः कुलालम्बी यत्र विश्रूयते पिता ॥ २० ॥
 ऋणकर्ता पिता शत्रुर्माता च व्यभिचारिणी ।
 भार्या रूपवती शत्रुः पुत्रः शत्रुरपण्डितः ॥ २१ ॥
- 20 अनभ्यासे विषं विद्या अजीर्णे भोजनं विषम् ।
 विषं सभा दरिद्रस्य वृद्धस्य तरुणी विषम् ॥ २२ ॥
 यस्य तस्य प्रसूतो ऽपि गुणवान्पूज्यते नरः ।
 धनुर्वंशविशुद्धो ऽपि निर्गुणः किं करिष्यति ॥ २३ ॥
 हाहा पुत्रक नाधीत सुगतैतासु रात्रिषु ।
 25 तेन त्वं विदुषां मध्ये पङ्के गौरिव सीदसि ॥ २४ ॥
- तत्कथमिदानीमेते मम पुत्रा गुणवन्तः क्रियन्ताम् ।
 आहारनिद्राभयमैशुनं च सामान्यमेतत्पशुभिर्नराणाम् ।
 धर्मो हि तेषामधिको विशेषो धर्मेण हीनाः पशुभिः समानाः ॥ २५ ॥
- यतः । धर्मार्थकाममोक्षाणां यस्मैको ऽपि न विद्यते ।
 30 अजागलस्तनस्त्रेव तस्य जन्म निरर्थकम् ॥ २६ ॥
 यच्चोच्यते । आयुः कर्म च वित्तं च विद्या निधनमेव च ।
 पञ्चैतान्यपि हज्यन्ते गर्भस्थस्यैव देदिनः ॥ २७ ॥

- किं च । अवशंभाविनो भावा भवन्ति महतामपि ।
 नम्रत्वं नीलकण्ठस्य महाहिंश्यनं हरेः ॥ २८ ॥
- अपि च । यदभावि न तद्भावि भावि चेन्न तदन्यथा ।
 इति चिन्ताविषयोऽयमगदः किं न पीयते ॥ २९ ॥
- 5 एतत्कार्यालमाणां केषां चिदालस्यवचनम् ।
 न दैवमपि संचिन्त्य त्वजेदुद्योगमात्मनः ।
 अनुद्योगेन तैलानि तिलेभ्यो नामुमर्हति ॥ ३० ॥
- अन्यच्च । उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मी-
 दैवेन देयमिति कापुरुषा वदन्ति ।
 10 दैवं निहत्य कुरु पौरुषमात्मशक्त्या
 यत्ने कृते यदि न सिध्यति कोऽच दोषः ॥ ३१ ॥
 यथा ह्येकेन चक्रेण न रथस्य गतिर्भवेत् ।
 एवं पुरुषकारेण विना दैवं न सिध्यति ॥ ३२ ॥
- तथा च । पूर्वजन्मकृतं कर्म तद्दैवमिति कथ्यते ।
 15 तस्मात्पुरुषकारेण यत्नं कुर्यादतन्द्रितः ॥ ३३ ॥
 यथा मृत्पिण्डतः कर्ता कुरुते यद्यदिच्छति ।
 एवमात्मकृतं कर्म मानवः प्रतिपद्यते ॥ ३४ ॥
- अपरं च । काकतालीयवत्प्राप्तं दृष्ट्वापि निधिमग्रतः ।
 न स्वयं दैवमादत्ते पुरुषार्थमपेक्षते ॥ ३५ ॥
 20 उद्यमेन हि सिध्यन्ति कार्याणि न मनोरथैः ।
 न हि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगाः ॥ ३६ ॥
 मातृपितृकृताभ्यासो गुणितामेति बालकः ।
 न गर्भच्युतिमात्रेण पुत्रो भवति पण्डितः ॥ ३७ ॥
- तथा च । माता शत्रुः पिता वैरी येन बालो न पाठितः ।
 25 न शोभते सभामध्ये हंसमध्ये बको यथा ॥ ३८ ॥
 रूपयौवनसंपन्ना विशालकुलसंभवाः ।
 विद्याहीना न शोभन्ते निर्गन्धा इव किंशुकाः ॥ ३९ ॥
 मूर्खोऽपि शोभते तावत्सभायां वस्त्रवेष्टितः ।
 तावच्च शोभते मूर्खो यावत्किञ्चिन्न भाषते ॥ ४० ॥
- 30 एतच्चिन्तयित्वा स राजा पण्डितसभां कारितवान् । राजोवाच । भो भोः
 पण्डिताः श्रूयताम् । अस्ति कश्चिदेवंभूतो विद्वान्यो मम पुत्राणां नित्य-
 मुच्चार्यगामिनामनधिगतशास्त्राणामिदानीं नीतिशास्त्रोपदेशेन पुनर्जन्म का-
 रयितुं समर्थः ।

यतः । काचः काञ्चनसंसर्गाद्वत्ते मारकतीं व्युत्तिम् ।

तथा सत्सन्निधानेन मूर्खो याति प्रवीणताम् ॥ ४१ ॥

उक्तं च । हीयते हि मतिस्तात हीनैः सह समागमात् ।

समैश्च समतामेति विशिष्टैश्च विशिष्टताम् ॥ ४२ ॥

5 अत्रान्तरे विष्णुशर्मनामा महापण्डितः सकलनीतिशास्त्रतत्त्वज्ञो बृहस्पति-
रिवान्रवीत् । देव महाकुलसंभूता एते राजपुत्राः । तन्मया नीतिं ग्राह-
यितुं शक्नुते ।

यतः । नाद्रव्ये निहिता काचित्क्रिया फलवती भवेत् ।

न व्यापारशतेनापि शुकवत्पाद्यते बकः ॥ ४३ ॥

10 अन्यच्च । अस्मिंस्तु निर्गुणं गोत्रे नापत्यमुपजायते ।

आकरे पद्मरागाणां जन्म काचमणेः कुतः ॥ ४४ ॥

अतो ऽहं षण्मासाभ्यन्तरे तव पुत्राप्नोतीतिशास्त्राभिज्ञान्करिष्यामि । राजा
सविनयं पुनरुवाच ।

कीटो ऽपि सुमनःसङ्गादारोहति सतां शिरः ।

15 अश्मापि याति देवत्वं महद्भिः सुप्रतिष्ठितः ॥ ४५ ॥

अन्यच्च । यथोदयगिरेर्द्रव्यं संनिकर्षेण दीप्यते ।

तथा सत्सन्निधानेन हीनवर्णो ऽपि दीप्यते ॥ ४६ ॥

गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः ।

सुखादुतोयाः प्रभवन्ति नवः समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः ॥ ४७ ॥

20 तदेतेषामस्त्रपुत्राणां नीतिशास्त्रोपदेशाय भवन्तः प्रमाणमित्युक्त्वा तस्य विष्णु-
शर्मणो वज्रमानपुरःसरं पुत्रान्समर्पितवान् । अथ प्रासादपृष्ठे सुखोपविष्टानां
राजपुत्राणां पुरस्तात्प्रस्तावक्रमेण स पण्डितो ऽब्रवीत् ।

काव्यशास्त्रविनोदेन कालो गच्छति धीमताम् ।

व्यसनेन च मूर्खाणां निद्रया कलहेन वा ॥ ४८ ॥

25 तद्व्रतां विनोदाय काककूर्मादीनां विचित्रां कथां कथयामि । राजपुत्रै-
रुक्तम् । आर्यं कथ्यताम् । विष्णुशर्मोवाच । शृणुत यूयं संप्रति । मित्र-
लाभः प्रसूयते यस्यायमाद्यः श्लोकः ॥

॥ मित्रलाभः ॥

असाधना वित्तहीना बुद्धिमन्तः सुहृत्तमाः ।

30 साधयन्त्याशु कार्याणि काककूर्ममृगाखुवत् ॥ १ ॥

राजपुत्रा ऊचुः । कथमेतत् । सो ऽब्रवीत् । अस्ति गोदावरीतीरे वि-
शालः शाखलीतरुः । तत्र नानादिग्देशादागत्य रात्रौ पक्षिणो निवसन्ति ।

अथ कदा चिदवसन्नायां रात्रावस्ताचलचूडावलम्बिनि भगवति कुमुदिनीना-
यके चन्द्रमसि लघुपतनकनामा वायसः प्रबुद्धः कृतान्तमिव द्वितीयमायान्तं
व्याधमपश्यत् । तमवलोक्याचिन्तयत् । अथ प्रातरेवानिष्टदर्शनं जातम् । न
जाने किमनभिमतं दर्शयिष्यति । इत्युक्त्वा तदनुसरणक्रमेण व्याकुलश्चलितः ।

5 शोकस्थानसहस्राणि भयस्थानशतानि च ।

दिवसे दिवसे मूढमाविशन्ति न पण्डितम् ॥ २ ॥

अन्यच्च । विषयिणामिदमवशं कर्तव्यम् ।

उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं महद्भयमुपस्थितम् ।

मरणव्याधिशोकानां किमद्य निपतिष्यति ॥ ३ ॥

10 अथ तेन व्याधेन तण्डुलकणान्विकीर्यं जालं विस्तीर्णम् । स च प्रच्छन्नो
भूत्वा स्थितः । तस्मिन्नेव काले चित्रग्रीवनामा कपोतराजः सपरिवारो
वियति विसर्पंस्तान् तण्डुलकणानवलोकयामास । ततः कपोतराजस्तण्डुलकण-
लुब्धान्कपोतान्प्राह । कुतो ऽत्र निर्जने वने तण्डुलकणानां संभवः । तन्नि-
रूप्यतां तावत् । भद्रमिदं न पश्यामि । प्रायेणानेन तण्डुलकणलोभेनास्मा-
15 भिरपि तथा भवितव्यम् ।

कङ्कणस्य तु लोभेन मयः पङ्के सुदुस्तरे ।

वृद्धव्याघ्रेण संग्रातः पथिकः स मृतो यथा ॥ ४ ॥

कपोता ऊचुः । कथमेतत् । सो ऽब्रवीत् । अहमेकदा दक्षिणारण्ये चरन्न-
पश्यम् । एको वृद्धव्याघ्रः स्नातः कुशहस्तः सरस्तोरि ब्रूते । भो भोः पान्थाः ।

20 इदं सुवर्णकङ्कणं गृह्यताम् । तद्वचनमाकर्ण्य भयात्को ऽपि तत्पार्श्वं न भजते ।
ततो लोभाच्छेन केन चित्पान्थेनालोचितम् । भाग्येनैतत्संभवति । किं त्व-
स्मिन्नात्मसंदेहे प्रवृत्तिर्न विधेया ।

यतः । अनिष्टादिष्टलाभे ऽपि न गतिर्जायते शुभा ।

यत्रास्ति विषयसंसर्गो ऽमृतं तदपि मृत्यवे ॥ ५ ॥

25 किं तु सर्वचार्थाजने प्रवृत्तिः संदेह एव । तथा चोक्तम् ।

न संशयमनारुह्य नरो भद्राणि पश्यति ।

संशयं पुनरारुह्य यदि जीवति पश्यति ॥ ६ ॥

तन्निरूपयामि तावत् । प्रकाशं ब्रूते । कुत्र तव कङ्कणम् । व्याघ्रो हस्तं
प्रसार्य दर्शयति । पान्थो ऽवदत् । कथं मारात्मके त्वयि विश्वासः । व्याघ्र

30 उवाच । शृणु रे पान्थ । प्रागेव यौवनदशायामतिदुर्वृत्तो ऽस्मि । अनेक-
गोमानुषाणां वधात् पुत्रा मृता दाराश्च वंशहीनश्चाहम् । ततः केन चिद-
हमादिष्टः । दानधर्मादिकं चरतु भवान् । तदुपदेशादिदानीमहं स्नान-
शीलो दाता वृद्धो गलितनखदन्तो न कथं विश्वासभूमिः ।

यतः । इज्याध्ययनदानानि तपः सत्त्वं धृतिः क्षमा ।
अलोभ इति मार्गो ऽयं धर्मस्याष्टविधः स्मृतः ॥ ७ ॥
तत्र पूर्वश्चतुर्वर्गो दम्भार्थमपि सेव्यते ।

उत्तरस्तु चतुर्वर्गो महात्मन्येव तिष्ठति ॥ ८ ॥

5 मम चैतावांल्लोभविरहो येन स्वहस्तस्थमपि सुवर्णकङ्कणं यस्यै कस्यै चिद्वा-
तुमिच्छामि । तथापि व्याघ्रो मानुषं खादतीति लोकप्रवादो दुर्निवारः ।

यतः । गतानुगतिको लोकः कुटुम्बीसुपदेशिनीम् ।

प्रमाणयति नो धर्मं यथा गोघ्नमपि द्विजम् ॥ ९ ॥

मयापि धर्मशास्त्राण्यधीतानि । शृणु ।

10 मरुस्थल्यां यथा वृष्टिः क्षुधाते भोजनं तथा ।
दरिद्रे दीयते दानं सफलं पाण्डुनन्दन ॥ १० ॥

प्राणा यथात्मनो ऽभीष्टा भूतानामपि ते तथा ।

आत्मौपम्येन भूतेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ॥ ११ ॥

अपरं च । प्रत्याख्याने च दाने च सुखदुःखे प्रियाप्रिये ।

15 आत्मौपम्येन पुरुषः प्रमाणमधिगच्छति ॥ १२ ॥

अन्यच्च । मातृवत्परदारिषु परद्रव्येषु लोष्टवत् ।

आत्मवत्सर्वभूतेषु यः पश्यति स पण्डितः ॥ १३ ॥

त्वं चातिदुर्गतः । तेन तत्तुभ्यं दातुं सयत्नो ऽहम् ।

तथा चोक्तम् । दरिद्रान्भर कौन्तेय मा प्रयच्छेश्वरे धनम् ।

20 व्याधितस्त्र्यौषधं पथ्यं नीरुजस्तु किमौषधैः ॥ १४ ॥

अन्यच्च । दातव्यमिति यद्दानं दीयते ऽनुपकारिणे ।

देशे काले च पात्रे च तद्दानं सात्त्विकं स्मृतम् ॥ १५ ॥

तद्वच सरसि स्नात्वा सुवर्णकङ्कणं गृहाण । ततो यावदसौ तद्वचःप्रतीतो
लोभात्सरः स्नातुं प्रविशति तावन्महापङ्के निमग्नः पलायितुमक्षमः । पङ्के

25 पतितं दृष्ट्वा व्याघ्रो ऽवदत् । अहह महापङ्के पतितो ऽसि । अतस्त्वामुत्था-
पयामि । इत्युक्त्वा शनैः शनैरुपगम्य तेन व्याघ्रेण धृतः स पान्थो ऽचिन्तयत् ।

न धर्मशास्त्रं पठतीति कारणं न चापि वेदाध्ययनं दुरात्मनः ।

स्वभाव एवात्र तथातिरिच्यते यथा प्रकृत्या मधुरं गवां पयः ॥ १६ ॥

किं च । अवशेन्द्रियचित्तानां हस्तिस्तानमिव क्रिया ।

30 दुर्भगाभरणप्रायो ज्ञानं भारः क्रियां विना ॥ १७ ॥

तन्मया भद्रं न कृतं यदत्र मारात्मके विश्वासः कृतः ।

तथा चोक्तम् । नदीनां शस्त्रपाणीनां नखिनां शृङ्गिणां तथा ।

विश्वासी नैव कर्तव्यः स्त्रीषु राजकुलेषु च ॥ १८ ॥

- अपरं च । सर्वस्य हि परीक्ष्यन्ते स्वभावा नेतरे गुणाः ।
 अतीत्य हि गुणान्सर्वान्स्वभावो मूर्ध्नि वर्तते ॥ १९ ॥
- अन्यच्च । स हि गगणविहारी कल्पषध्वंसकारी
 दशशतकरधारी ज्योतिषां मध्यचारी ।
 5 विधुरपि विधियोगाद्रस्यते राज्ञासाँ
 लिखितमपि ललाटे प्रोञ्चितं कः समर्थः ॥ २० ॥
- इति चिन्तयन्नेवासौ व्याघ्रेण व्यापादितः खादितश्च । अतो ऽहं ब्रवीमि
 कङ्कणस्य तु लोभेनेत्यादि । अतः सर्वथाविचारितं कर्म न कर्तव्यम् ।
 यतः ।
- 10 सुजीर्णमन्नं सुविचक्षणः सुतः सुशसिता स्त्री नृपतिः सुसेवितः ।
 सुचिन्त्य चोक्तं सुविचार्य यत्कृतं सुदीर्घकाले ऽपि न याति विक्रियाम् ॥ २१ ॥
- एतद्वचनं श्रुत्वा कश्चित्कपोतः सदर्पमाह । आः किमेवमुच्यते ।
 वृद्धस्य वचनं ग्राह्यमापत्काले ह्युपस्थिते ।
 सर्वत्रैवं विचारेण भोजने ऽप्यप्रवर्तनम् ॥ २२ ॥
- 15 यतः । शङ्काभिः सर्वमाक्रान्तमन्नं पानं च भूतले ।
 प्रवृत्तिः कुत्र कर्तव्या जीवितव्यं कथं नु वा ॥ २३ ॥
- तथा चोक्तम् । ईर्ष्यां घृणी त्वसंतुष्टः क्रोधनो नित्यशङ्कितः ।
 परभाग्योपजीवी च षडेते दुःखभागिनः ॥ २४ ॥
- एतच्छ्रुत्वा सर्वे कपोतास्तचोपविष्टाः ।
- 20 यतः । सुमहान्वपि शास्त्राणि धारयन्तो बद्धश्रुताः ।
 छेत्तारः संशयानां च क्लिश्यन्ते लोभमोहिताः ॥ २५ ॥
- अन्यच्च । लोभात्क्रोधः प्रभवति लोभात्कामः प्रजायते ।
 लोभान्मोहश्च नाशश्च लोभः पापस्य कारणम् ॥ २६ ॥
- अन्यच्च । असंभवं हेममृगस्य जन्म तथापि रामो लुलुभे मृगाय ।
 25 प्रायः समापन्नविपत्तिकाले धियो ऽपि पुंसां मलिना भवन्ति ॥ २७ ॥
- अनन्तरं सर्वे जालबद्धा बभूवुः । ततो यस्य वचनात्तत्रावलम्बितास्तं सर्वे
 तिरस्कुर्वन्ति ।
- यतः । न गणस्याग्रतो गच्छेत्सिद्धे कार्ये समं फलम् ।
 यदि कार्यविपत्तिः स्यान्मुखरस्तत्र हन्यते ॥ २८ ॥
- 30 तस्य तिरस्कारं श्रुत्वा चित्रग्रीव उवाच । नायमस्य दोषः ।
 यतः । आपदामापतन्तीनां हितो ऽप्यायाति हेतुताम् ।
 मातृजङ्घा हि वत्सस्य स्तम्भीभवति बन्धने ॥ २९ ॥

अन्यच्च । स बन्धुर्यो विपन्नानामापदुद्धरणक्षमः ।

न तु भीतपरिचाणवस्तूपालम्भपण्डितः ॥ ३० ॥

विपत्काले विस्मय एव कापुरुषलक्षणम् । तदत्र धैर्यमवलम्ब्य प्रतीकार-
श्चिन्त्यताम् ।

5 यतः । विपदि धैर्यमथाभ्युदये क्षमा सदसि वाक्पटुता युधि विक्रमः ।
यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ प्रकृतिसिद्धमिदं हि महात्मनाम् ॥ ३१ ॥

संपदि यस्य न हर्षो विपदि विषादो रणे च धीरत्वम् ।

तं भुवनत्रयतिलकं जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ३२ ॥

अन्यच्च । षड् दोषाः पुरुषेणैह हातव्या भूतिमिच्छता ।

10 निद्रा तन्द्रा भयं क्रोध आलस्यं दीर्घसूत्रता ॥ ३३ ॥

इदानीमप्येवं क्रियताम् । सर्वैरेकचिन्तीभूय जालमादायोद्धीयताम् ।

यतः । अल्पानामपि वस्तूनां संहतिः कार्यसाधिका ।

तृणैर्गुणत्वमापन्नैर्व्यन्ते मत्तदन्तिनः ॥ ३४ ॥

संहतिः श्रेयसी पुंसां स्वकुलैरल्पकैरपि ।

15 तुषेणापि परित्यक्ता न प्ररोहन्ति तण्डुलाः ॥ ३५ ॥

इति विचिन्त्य पक्षिणः सर्वे जालमादायोत्पतिताः । अनन्तरं स व्याधः

सुदूराज्जालापहारकांस्तानवलोक्य पश्चाद्भावन्नचिन्तयत् ।

संहतास्तु हरन्तीमे मम जालं विहंगमाः ।

यदा तु निपतिष्यन्ति वशमेष्यन्ति मे तदा ॥ ३६ ॥

20 ततस्तेषु चक्षुर्विषयातिक्रान्तेषु पक्षिषु स व्याधो निवृत्तः । अथ लुब्धकं नि-
वृत्तं दृष्ट्वा कपोता ऊचुः । किमिदानीं कर्तुमुचितम् । चित्रयीव उवाच ।

माता मित्रं पिता चेति स्वभावात्त्रितयं हितम् ।

कार्यकारणतश्चान्ये भवन्ति हितबुद्धयः ॥ ३७ ॥

तदस्माकं मित्रं हिरण्यको नाम मूषिकराजो गण्डकीतीरे चित्रवने निव-

25 सति । सो ऽस्माकं पाशांश्छेत्यति । इत्यालोच्य सर्वे हिरण्यकविवरसमीपं

गताः । हिरण्यकश्च सर्वदापायशङ्कया शतद्वारं विवरं कृत्वा निवसति ।

ततो हिरण्यकः कपोतावपातभयाञ्चकितसूष्णीं स्थितः । चित्रयीव उवाच ।

सखे हिरण्यक किमस्मान्न संभाषसे । ततो हिरण्यकस्तद्वचनं प्रत्यभिज्ञाय

ससंभ्रमं बहिर्निःसृत्याब्रवीत् । आः पुण्यवानस्मि प्रियसुहृन्ने चित्रयीवः स-

30 मायातः ।

यस्य मित्रेण संभाषो यस्य मित्रेण संस्थितिः ।

यस्य मित्रेण संलापस्ततो नास्तीह पुण्यवान् ॥ ३८ ॥

पाशवद्वाञ्छितान्दृष्ट्वा सविस्मयः क्षणं स्थित्वोवाच । सखे किमेतत् । चित्रग्रीव
उवाच । सखे ऽस्माकं प्राक्तनजन्मकर्मणः फलमेतत् ।

यस्माच्च येन च यथा च यदा च यच्च

यावच्च यत्र च शुभाशुभमात्मकर्म ।

5

तस्माच्च तेन च तथा च तदा च तच्च

तावच्च तत्र च विधातृवशादुपैति ॥ ३९ ॥

रोगशोकपरीतापबन्धनव्यसनानि च ।

आत्मापराधवृत्ताणां फलान्येतानि देहिनाम् ॥ ४० ॥

एतच्छ्रुत्वा हिरण्यकश्चित्रग्रीवस्य बन्धनं क्हेत्तुं सत्वरमुपसर्पति । चित्रग्रीव

10

उवाच । मित्र मा मैवम् । अस्मदाश्रितानामेषां तावत्पाशांश्चिच्छिन्धि तदा

मम पाशं पश्चाच्छेत्स्यसि । हिरण्यको ऽप्याह । अहमल्पशक्तिर्दन्ताश्च मे को-

मलास्तदेतेषां पाशांश्चिच्छेत्तुं कथं समर्थः । तद्यावन्मे दन्ता न च्युयन्ति तावत्तव

पाशं क्षिन्धि । तदनन्तरमेतेषामपि बन्धनं यावच्छक्यं क्हेत्स्यामि । चित्रग्रीव

उवाच । अस्त्वेवं तथापि यथाशक्ति बन्धनमेषां खण्डय । हिरण्यकेनोक्तम् ।

15

आत्मपरित्यागेन यदाश्रितानां परिरक्षणं तन्न नीतिवेदिनां संमतम् ।

यतः । आपदर्थे धनं रक्षेद्द्वारान्नक्षेत्रैरपि ।

आत्मानं सततं रक्षेद्द्वारैरपि धनैरपि ॥ ४१ ॥

अन्यच्च । धर्मार्थकाममोक्षाणां प्राणाः संसिद्धिहेतवः ।

तान्निघ्नता किं न हतं रक्षता किं न रक्षितम् ॥ ४२ ॥

20

चित्रग्रीव उवाच । सखे नीतिस्त्वावदीदृशेव किं त्वहमस्मदाश्रितानां दुःखं

सोढुं सर्वथासमर्थस्तेनेदं ब्रवीमि ।

यतः । धनानि जीवितं चैव परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।

सन्निमित्ते वरं त्यागो विनाशे नियते सति ॥ ४३ ॥

अयमपरश्चासाधारणो हेतुः ।

25

जातिद्रव्यबलानां च साम्यमेषां मया सह ।

मत्प्रभुत्वफलं ब्रूहि कदा किं तद्भविष्यति ॥ ४४ ॥

अन्यच्च । विना वर्तनमेवैते न त्यजन्ति ममान्तिकम् ।

तस्मै प्राणव्ययेनापि जीवयैतान्ममाश्रितान् ॥ ४५ ॥

किं च । मांसमूत्रपुरीषास्थिनिर्मिते च कलेवरे ।

30

विनश्यरे विहायास्थां यशः पालय मित्र मे ॥ ४६ ॥

अपरं च पश्य । यदि नित्यमनित्येन निर्मलं मलवाहिना ।

यशः कायेन लभ्येत तदालभ्यं भवेन्न किम् ॥ ४७ ॥

यतः । शरीरस्य गुणानां च दूरमत्यन्तमन्तरम् ।

शरीरं क्षणविध्वंसि कल्यान्तस्थायिनो गुणाः ॥ ४८ ॥

इत्याकर्ण्य हिरण्यकः प्रहृष्टमनाः पुलकितः सन्नव्रवोत् । साधु मित्र साधु ।

अनेनाश्रितवात्सल्येन त्रैलोक्यस्यापि प्रभुत्वं त्वयि युज्यते । एवमुक्त्वा तेन

5 सर्वेषां बन्धनानि क्षिन्नानि । ततो हिरण्यकः सर्वान्सादरं संपूज्याह ।

सखे चित्रग्रीव सर्वथाच जालबन्धनविधौ सति दोषमाशङ्क्यात्मन्यवज्ञा न कर्तव्या ।

यतः । यो ऽधिकाब्जजनशतात्पश्यतीहामिषं खगः ।

स एव प्राप्तकालस्तु पाशवन्धं न पश्यति ॥ ४९ ॥

10 अपि च ।

शशिदिवाकरयोर्ग्रहपीडनं गजभुजंगमयोरपि बन्धनम् ।

मतिमतां च विलोक्य दरिद्रतां विधिरहो बलवानिति मे मतिः ॥ ५० ॥

अन्यच्च । व्योमैकान्तविहारिणो ऽपि विहगाः सम्प्राप्तुवन्त्यापदं

बध्यन्ते निपुणैरगाधसलिलान्धत्याः समुद्रादपि ।

15 दुर्नीतं किमिहास्ति किं सुचरितं कः स्थानलाभे गुणः

कालो हि व्यसनप्रसारितकरो गृह्णाति दूरादपि ॥ ५१ ॥

इति प्रबोधातिथ्यं कृत्वालिङ्ग्य च संप्रेषितश्चित्रग्रीवः सपरिवारो यथेष्टदेशान्यथौ । हिरण्यको ऽपि स्वविवरं प्रविष्टः ॥

यानि कानि च मित्राणि कर्तव्यानि शतानि च ।

20 पश्य मूषिकमित्रेण कपोता मुक्तबन्धनाः ॥ ५२ ॥

2. Die Gazelle, der Schakal und die Krähe (1, 3).

अस्ति मगधदेशे चम्पकवती नामारण्यानी । तस्यां चिरामहता स्नेहेन

मृगकाकौ निवसतः । स च मृगः स्नेह्या भ्रातृमुष्टाङ्गः केन चित्सृगाले-

नावलोकितः । तं दृष्ट्वा सृगालो ऽचिन्तयत् । आः । कथमेतन्मांसं मुललितं

भक्षयामि । भवतु । विश्वासं तावदुत्पादयामि । इत्यालोच्योपसृत्यात्र-

25 वीत् । मित्र । कुशलं ते । मृगेणोक्तम् । कस्त्वम् । जम्बुको ब्रूते । लुद्रबुद्धि-

नामा जम्बुको ऽहम् । अत्रारण्ये मित्रबन्धुहीनो मृतवदेकाको निवसामि ।

इदानीं भवन्तं मित्रमासाद्य पुनः सबन्धुर्जीवलोकं प्रविष्टो ऽस्मि । अधुना

मया तवानुचरेण सर्वथा भवितव्यम् । मृगेणोक्तम् । एवमस्तु । ततो ऽस्मं

गते सवितरि भगवति मरीचिमालिनि मृगस्य वासभूमिं प्रति मृगजम्बुको

गतौ । तत्र चम्पकवृक्षशाखायां सुबुद्धिनामा काको मृगस्य चिरमित्रं निव-
सति । तौ दृष्ट्वा काको ऽवदत् । सखे चित्राङ्ग । को ऽयं द्वितीयः । मृगो
ब्रूते । जम्बुको ऽयमस्मत्सख्यमिच्छन्नागतः । काको ब्रूते । मित्र । अकस्मादा-
गन्तुना सह विश्वासो नैव युक्तः । तन्न भद्रमाचरितम् । तथा चोक्तम् ।

5 अज्ञातकुलशीलस्य वासो देयो न कस्य चित् ।

मार्जारस्य हि दोषेण हतो गृध्रो जरद्भवः ॥

इत्याकर्ण्य स जम्बुकः सकीपमाह । मृगस्य प्रथमदर्शनदिने भवानप्यज्ञात-
कुलशील एवासीत् । तद्भवता सह कथमयं यावदेतस्य स्नेहानुवृत्तिरुत्त-
रोत्तरं वर्धते ।

10 यत्र विद्वज्जनो नास्ति स्नाध्यस्तत्राल्पधीरपि ।

निरस्तपादपे देशे एरण्डो ऽपि द्रुमायते ॥

अन्यच्च । अयं निजः परो वेति गणना लघुचेतसाम् ।

उदारचरितानां तु वसुधैव कुटुम्बकम् ॥

यथा चायं मृगो मम बन्धुस्तथा भवानपि । मृगो ऽब्रवीत् । किमनेनोत्त-

15 रोत्तरेण । सर्वैरेकत्र विश्रम्भालापैः सुखमनुभवद्भिः स्वीयताम् । यतः ।

न कश्चित्कस्य चिन्मित्रं न कश्चित्कस्य चिद्रिपुः ।

व्यहारेण मित्राणि जायन्ते रिपवस्तथा ॥

काकेनोक्तम् । एवमस्तु । अथ प्रातः सर्वे यथाभिमतदेशं गताः । एकदा
निभृतं खगालो ब्रूते । सखे मृग । एतस्मिन्नेव वनैकदेशे सख्यपूर्णं क्षेत्रमस्ति ।

20 तदहं त्वां तत्र नीत्वा दर्शयामि । तथा कृतं सति मृगः प्रत्यहं तत्र गत्वा

सख्यं खादति । अथ क्षेत्रपतिना तद्दृष्ट्वा पाशास्तत्र नियोजिताः । अनन्तरं
पुनरागतो मृगस्तत्र चरन्पाशैर्बद्धो ऽचिन्तयत् । को मामितः कालपाशा-

दिव व्याधपाशात्तातुं मित्रादन्यः समर्थः । अत्रान्तरे जम्बुकस्तत्रागत्योप-
स्थितो ऽचिन्तयत् । फलितं तावदस्माकं कपटप्रबन्धेन । मनोरथसिद्धिरपि

25 बाङ्गल्यान्मे भविष्यति । एतस्योक्तृत्यमानस्य मांसादग्निलिप्तान्वस्थीनि मया-

वशं प्राप्तव्यानि । स च मृगस्तं दृष्ट्वाहसितो ब्रूते । सखे हिन्धि तावन्मम
बन्धनम् । सत्वरं त्रायस्व माम् । यतः ।

आपत्सु मित्रं जानीयाद्युद्धे शूरमृगे शुचिम् ।

भार्या चीणेषु वित्तेषु व्यसनेषु च बान्धवान् ॥

30 अपरं च । उत्सवे व्यसने चैव दुर्भिक्षे शत्रुसंकटे ।

राजद्वारे श्मशाने च यस्तिष्ठति स बान्धवः ॥

जम्बुकः पाशं मुञ्चमुञ्चर्विलोक्याचिन्तयत् । दृढबन्धनबद्धो ऽस्ति तावदयं मृगः ।

ब्रूते च । स्नायुनिर्मिताः पाशाः । तदयं भट्टारकवारे कथमेतान्दन्तैः स्पृशामि ।

मित्र यदि नान्यथा मन्यसे तदा प्रभाते यत्त्वयोच्यते तन्नया कर्तव्यम् ।
इत्युक्त्वा तत्समीप आत्मानमाच्छाद्य स्थितः सः । अनन्तरं स काकः प्रदोषकाले
मृगमनागतमवलीक्येतस्ततो ऽन्विष्य तथाविधं दृष्ट्वा वाच । सखे किमेतत् ।
मृगेणोक्तम् । अवधीरितसुहृद्वाक्यस्य फलमेतत् । तथा चोक्तम् ।

5 सुहृदां हितकामानां यः शृणोति न भाषितम् ।
विपत्संनिहिता तस्य स नरः शत्रुनन्दनः ॥

काको ब्रूते । स खगालः क्व । मृगेणोक्तम् । मन्त्रांसार्थी तिष्ठत्यत्रैव । काको
ब्रूते । मित्र । उक्तमेव मया पूर्वम् ।

अपराधो न मे ऽस्तीति नैतद्विश्वासकारणम् ।
10 विद्यते हि नृशंसेभ्यो भयं गुणवतामपि ॥
परोक्षे कार्यहन्तारं प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् ।
वर्जयेत्तादृशं मित्रं विषकुम्भं पयोमुखम् ॥

निःश्वस्य । अरे वञ्चक किं त्वया पापकर्मणा कृतम् । यतः ।

संलापितानां मधुरैर्वचोभिर्मिथ्योपचारैश्च वशीकृतानाम् ।
15 आशावतां अद्भुतां च लोके किमर्थिनां वञ्चयितव्यमस्ति ॥
अन्यच्च । उपकारिणि विश्रब्धे शुद्धमतौ यः समाचरति पापम् ।
तं जनमसत्यसंधं भगवति वसुधे कथं वहसि ॥
दुर्जनेन समं सख्यं प्रीतिं चापि न कारयेत् ।
उष्णो दहति चाङ्गारः शीतः कृष्णायते करम् ॥

20 अथ वा स्थितिरियं दुर्जनानाम् ।

प्राक्पादयोः पतति खादति पृष्ठमांसं कर्णे कलं किमपि रौति शनैर्विचित्रम् ।

किट्ठं निरूप्य सहसा प्रविशत्यशङ्कः सर्वं खलस्य चरितं मशकः करोति ॥

तथा च । दुर्जनः प्रियवादी च नैतद्विश्वासकारणम् ।

मधु तिष्ठति जिह्वाग्रे हृदये तु हलाहलम् ॥

25 अथ प्रभाते स चेत्त्रपतिर्लगुडहस्तसं प्रदेशमागच्छन्काकेनावलीकितः । तमा-
लोक्य काकेनोक्तम् । सखे मृग त्वमात्मानं मृतवत्संदर्श्य वातेनोदरं पूर-
यित्वा पादान्तस्मीकृत्य तिष्ठ । यदाहं शब्दं करोमि तदा त्वं सत्वरमुत्थाय
पलायिष्यसि । मृगस्तथैव काकवचनेन स्थितः । ततः चेत्त्रपतिना हर्षोत्फुल्ल-
लोचनेनावलीकितः । तथाविधं मृगमवलीक्यासौ आः स्वयंमृतो ऽयमि-
30 त्युक्त्वा मृगं बन्धनान्मोचयित्वा पाशान्संवरितुं सयत्नो बभूव । ततः कि-
यद्दूरे ऽन्तरिते चेत्त्रपतौ स मृगः काकस्य शब्दं श्रुत्वा ससंभ्रमः समुत्थाय
पलायितः । तमुद्दिश्य तेन चेत्त्रपतिना प्रकोपात्क्षिप्तलगुडेन खगालो व्यापा-
दितः । तथा चोक्तम् ।

त्रिभिर्वर्षैस्त्रिभिर्मासैस्त्रिभिः पक्षैस्त्रिभिर्दिनैः ।

अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमश्नुते ॥

अतो ऽहं ब्रवीमि ।

भक्ष्यभक्षकयोः प्रीतिर्विपत्तेरेव कारणम् ।

5

खगालात्पाशबद्धो ऽसौ मृगः काकेन रक्षितः ॥

3. Der blinde Geier, die Katze und die Vögel (1, 4).

अस्ति भागीरथीतीरे गृध्रकूटनाम्नि पर्वते महान्पर्कटीवृक्षः । तस्य
कोटरे दैवदुर्विपाकाद्गलितनयनो जरद्गवो नाम गृध्रः प्रतिवसति । अथ
कृपया तज्जीवनाय तद्गृहवासिनः पक्षिणः स्वाहारात्किं चित्किं चिद्दति ।
तेनासौ जीवति । अथ कदा चिद्दीर्घकर्णनामा मार्जारः पक्षिशवकान्भक्ष-
10 यितुं तत्रागतः । ततस्तमायान्तं दृष्ट्वा पक्षिशवकैर्भयतिः कोलाहलः कृतः ।
तच्छ्रुत्वा जरद्गवेनोक्तम् । को ऽयमायाति । दीर्घकर्णो गृध्रमवलोक्य सभ-
यमाह । हा हतो ऽस्ति । अधुनातिसंनिधानेन पलायनमप्यशक्यम् । तद्वथा
भवितव्यं तथा भवतु । एतत्समीपमुपगच्छामि । इत्यालोच्योपहृत्याब्रवीत् ।
आर्यं त्वामभिवन्दे । गृध्रो ऽवदत् । कस्तम् । सो ऽब्रवीत् । मार्जारो ऽहम् ।
15 गृध्रो ब्रूते । तदूरमपसर । नो चेद्वन्तव्यो ऽसि मया । मार्जारो ऽवदत् ।
श्रूयतां तावदस्मद्वचनम् । ततो यद्यहं वध्यस्तदा हन्तव्यः । यतः ।

जातिमात्रेण कश्चित्किं वध्यते पूज्यते क्व चित् ।

व्यवहारं परिज्ञाय वध्यः पूज्यो ऽथ वा भवेत् ॥

गृध्रो ब्रूते । ब्रूहि । कीदृग्व्यापारवान् । सो ऽवदत् । अहमव गङ्गातीरे
20 नित्यस्नायी निरामिषाशी ब्रह्मचर्येण चान्द्रायणव्रतमाचरंस्तिष्ठामि । युष्मांश्च
धर्मज्ञानरतान्विश्वासभूमयः पक्षिणः सर्वे सर्वदा ममाग्रे स्तुवन्ति । अतो
भवद्भ्यो विद्यावयोवृद्धेभ्यो धर्मं श्रोतुमिहागतः । भवन्तश्चैतादृशा धर्मज्ञा
यन्नामतिथिं हन्तुमुद्यताः । गृहस्थस्य धर्मस्यैव समुदीरितः ।

अरावप्युचितं कार्यमातिथ्यं गृहमागते ।

25

केतुमप्यागते द्वायां नोपसंहरते द्रुमः ॥

किं च । यद्यत्र नास्ति तदा प्रीतिवचसाप्यतिथिः पूज्यः । यतः ।

तृणानि भूमिरुदकं वाक्कतुर्थी च सूनृता ।

एतान्यपि सतां गेहे नोच्छिद्यन्ते कदा चन ॥

अन्यच्च । बालो वा यदि वा वृद्धो युवा वा गृहमागतः ।

30

तस्य पूजा विधातव्या सर्वत्राभ्यागतो गुरुः ॥

अन्यच्च । निर्गुणेष्वपि सत्त्वेषु दयां कुर्वन्ति साधवः ।
नहि संहरते ज्योत्स्नां चन्द्रश्चाण्डालवेश्मनि ॥

अन्यच्च । अतिथिर्यस्य भयाशो गृहात्प्रतिनिवर्तते ।
स दत्त्वा दुष्कृतं तस्मै पुण्यमादाय गच्छति ॥

5 अन्यच्च । उत्तमस्यापि वर्णस्य नीचो ऽपि गृहमागतः ।
पूजनीयो यथायोग्यं सर्वदेवमयो ऽतिथिः ॥

गृध्रो ऽवदत् । मार्जारो हि मांसरूचयो भवन्ति पक्षिशावकाश्चात्र निव-
सन्ति । तेनैवं ब्रवीमि । मार्जारो ऽप्येवं श्रुत्वा भूमिं स्पृष्ट्वा कर्णौ स्पृशति
ब्रूते च । मया धर्मशास्त्रं श्रुत्वा वीतरागेणेदं दुष्करं व्रतं चान्द्रायणमध्य-
10 वसायितम् । यतः परस्परं विवदमानानामपि धर्मशास्त्राणामहिंसा परमो
धर्म इत्यत्रैकमव्ययम् । यतः ।

सर्वहिंसानिवृत्ताश्च नराः सर्वसहाश्च ये ।
सर्वस्याश्रयभूताश्च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥

अन्यच्च । एक एव सुहृद्वर्गो निधने ऽप्यनुयाति यः ।
15 शरीरेण समं नाशं सर्वमन्यद्वि गच्छति ॥

किं च । यो ऽस्ति यस्य यदा मांसमुभयोः पश्यतान्तरम् ।
एकस्य क्षणिकी प्रीतिरन्यः प्राणैर्विमुच्यते ॥

अपि च । मर्त्यमिति यदुःखं पुरुषस्योपजायते ।
शक्यस्तेनानुमानेन परो ऽपि परिरक्षितुम् ॥

20 शृणु पुनः । स्वच्छन्दवनजातेन शकेनापि प्रपूर्यते ।
अस्य दग्धोदरस्यार्थं कः कुर्यात्पातकं महत् ॥

एवं विश्वास्य स मार्जारस्तरुकोटरे स्थितः । ततो दिनेषु गच्छत्सु पक्षिशाव-
कानाक्रम्य कोटरमानीय प्रत्यहं खादति । अथ येषामपत्यानि खादितानि
तैः शोकात्तैर्विलपद्भिरितस्ततो जिज्ञासा समारब्धा । तत्परिज्ञाय मार्जारः
25 कोटरान्निःसृत्य पलायितः । पश्चात्पतत्रिभिरितस्ततो निरूपयद्भिस्तत्र तरु-
कोटरे शावकास्थीनि प्राप्तानि । अनन्तरं च अनेनैव शावकाः खादिता
इति निश्चित्य मिलित्वा तैः पक्षिभिः स गृध्रो व्यापादितः । अतो ऽहं
ब्रवीमि ।

अज्ञातकुलशीलस्य वासो देहो न कस्य चित् ।
30 मार्जारस्य हि दोषेण हतो गृध्रो जरद्भवः ॥

4. Der allzu sparsame Schakal (1, 7).

आसीत्कल्याणकटकवास्तव्यो भैरवो नाम व्याधः । स चैकदा मांस-
लुब्धः सन्धनुरादाय विन्ध्याटवीमध्यं गतः । तत्र तेन मृग एको व्यापा-
दितः । मृगमादाय गच्छता तेन घोराकृतिः सूकरो दृष्टः । ततस्तेन मृगं
भूमौ निधाय सूकरः श्रेण हतः । सूकरेणाप्यागत्य प्रलयघनघोरगर्जनं कृत्वा
5 स व्याधो मुष्कदेशे हतश्चिन्नद्रुम इव पपात । यतः ।

जलमग्निं विषं शस्त्रं जुद्धाधी पतनं गिरिः ।

निमित्तं किं चिदासाय देही प्राणैर्विमुच्यते ।

अचान्तरे दीर्घरावो नाम जम्बुकः परिभ्रमन्नाहारार्थी तान्मृतामृगव्याधसू-
करानपश्यत् । आलोक्याचिन्तयद्सौ । अहो भाग्यम् । महज्जीज्यं समुप-
10 स्थितम् । अथ वा ।

अचिन्तितानि दुःखानि यथैवायान्ति देहिनाम् ।

सुखान्यपि तथा मन्ये दैवमत्रातिरिच्यते ॥

भवतु । एषां मांसैर्मांसत्रयं समधिकं भोजनं मे भविष्यति । ततः प्रथमबु-
भुक्षायां तावदिमानि खादूनि मांसानि विहाय कोदण्डाटनीलपं स्त्रायु-
15 बन्धं खादामीत्युक्त्वा तथाकरोत् । ततश्चिन्ने स्त्रायुबन्धे द्रुतमुत्पतितेन धनुषा
हृदि भिन्नः स दीर्घरावः पञ्चत्वं गतः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

कर्तव्यः संचयो नित्यं कर्तव्यो नातिसंचयः ।

अतिसंचयदोषेण धनुषा जम्बुको हतः ॥

5. Der Prinz und die Frau des Kaufmannssohnes (1, 8).

अस्ति कान्यकुब्जविषये राजा वीरसेनो नाम । तेन वीरपुरनाम्नि
20 नगरे तुङ्गवलो नाम राजपुत्रो भोगपतिः कृतः । स च महाधनस्तरुणः ।
एकदा खनगरं भाग्यन्नतिप्रौढयौवनां लावण्यवतीं नाम वणिक्पुत्रवधूमा-
लोकयामास । ततः स्वहर्म्यं गत्वा स्मराकुलितमतिस्तस्याः कृते दूतीं प्रेषि-
तवान् । यतः ।

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति च नरस्तावदेवेन्द्रियाणां
25 लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्ब्यते तावदेव ।

भूचापाकृष्टमुक्ताः श्रवणपथगता नीलपद्मा एते

यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति ॥

सापि लावण्यवती तदवलोकनक्षणात्प्रभृति स्मरशरप्रहारजर्जरितहृदया तदे-
कचित्ताभवत् । तथा चोक्तम् ।

न स्त्रीणामप्रियः कश्चित्प्रियो वापि न विद्यते

गावस्तृणमिवारण्ये प्रार्थयन्ति नवं नवम् ॥

अथ दूतीवचनं श्रुत्वा लावण्यवत्युवाच । अहं पतिव्रता परपुरुषस्पर्शमात्र-
मपि न करोमि । यतः ।

5 सा भार्या या गृहे दत्ता सा भार्या या प्रजावती ।
सा भार्या या पतिप्राणा सा भार्या या पतिव्रता ॥
कोकिलानां स्वरो रूपं नारीरूपं पतिव्रतम् ।
विद्या रूपं कुरुपाणां क्षमा रूपं तपस्विनाम् ॥

अन्यच्च । न सा स्त्री ह्यभिमन्तव्या यस्यां भर्ता न तुष्यति ।

10 तुष्टे भर्तरि नारीणां तुष्टाः स्युः सर्वदेवताः ॥
ततो यद्यदादिशति मे प्राणेश्वरस्तत्तदेवाहमविचारितं करोमि । दूत्योक्तम् ।
सत्यमेतत् । लावण्यवत्युवाच । सत्यमेवैतत् । ततः सर्वमेव लावण्यवत्या यथा-
भिहितं दूत्या गत्वा तुङ्गबलस्याग्रे निवेदितम् । तच्छ्रुत्वा तुङ्गबलो ऽवदत् ।
विषमेषुणा व्रणितहृदयस्यां विना कथमहं जीविष्यामि । कुट्टन्याह । स्वा-
15 मिनानीय समर्पयितव्या । स प्राह । कथमेतच्छक्यम् । कुट्टन्याह । उपायः
क्रियताम् । तथा चोक्तम् ।

उपायेन हि यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमैः ।

दृग्गालेन हतो हस्ती गच्छता पङ्कवर्त्मना ॥

ततः कुट्टन्युपदेशेन तं चारुदत्तनामानं वणिक्पुत्रं स राजपुत्रः सेवकं चकार ।
20 ततो ऽसौ तेन सर्वविश्वासकार्येषु नियोजितः । एकदा कुट्टन्युपदेशेन तेन
राजपुत्रेण स्नातानुलिप्तेन कनकालंकारधारिणोक्तम् । चारुदत्त मया मा-
समेकं यावन्नौरीव्रतं कर्तव्यम् । तद्व्यारभ्य प्रतिरात्रमेकां कुलीनां युवती-
मानीय समर्पय । सा मया यथोचितेन विधिना पूजयितव्या । ततः स
चारुदत्तस्तथाविधां तरुणीमानीय समर्पयति । पश्चात्पञ्चनः किमयं करो-
25 तीति निरूपयति । स च तुङ्गबलस्यां युवतीमस्मृशन्नेव दूराद्वस्त्रालंकार-
गन्धचन्दनैः संपूज्य रत्नकं दत्त्वा तत्क्षणमेव प्रस्थापयति । अथ तेन वणि-
क्पुत्रेण तद्दृष्टोपजातविश्वासेन लोभाकृष्टमनसा स्वधूः समानीय समर्पिता ।
स च तुङ्गबलस्यां हृदयप्रियां लावण्यवतीं विज्ञाय ससंभ्रममुत्थाय निर्दयमा-
लिङ्गानन्दोन्मीलितलोचनः प्रहृष्टमना बह्विधामनङ्गक्रीडां विधाय पर्यङ्के
30 तथा सह सुष्याप । तदालोक्य वणिक्पुत्रश्चित्रलिखित इवेतिकर्तव्यतामूढः
परं विषादमुपागतः ।

6. Der Elefant und der Schakal (1, 9).

अस्ति ब्रह्मारण्ये कर्पूरतिलको नाम हस्ती । तमवलोक्य सर्वे खगला-
 श्चिन्तयन्ति स्म । यद्ययं केनायुपायेन म्रियेत तदास्माकमेतद्देहेन मासचतु-
 ष्यस्य स्वेच्छाभोजनं भवेत् । ततस्तन्मध्यादिकेन वृद्धखगलेन प्रतिज्ञा कृता ।
 मया बुद्धिप्रभावादस्य मरणं साधयितव्यम् । अनन्तरं स वञ्चकः कर्पूरति-
 5 लकसमीपं गत्वा साष्टाङ्गपातं प्रणम्योवाच । देव दृष्टिप्रसादं कुरु । हस्ती
 ब्रूते । कस्त्वम् । कुतः समायातः । सो ऽवदत् । जम्बुको ऽहम् । सर्वैर्वन-
 वासिभिर्मिलित्वा भवत्सकाशं प्रस्थापितः । यद्विना राज्ञा स्थातुं न युक्तं
 तदचाटवीराज्ये ऽभिषेक्तुं भवान्सर्वस्वामिगुणोपेतो निरूपितः । यतः ।

यः कुलाभिजनाचारैरतिशुद्धः प्रतापवान् ।

10 धार्मिको नीतिकुशलः स स्वामी युज्यते भुवि ॥

अपरं च पश्य ।

राजानं प्रथमं विन्देत्ततो भार्या ततो धनम् ।

राजन्यसति लोके ऽस्मिन्कुतो भार्या कुतो धनम् ॥

अन्यच्च । पर्जन्य इव भूतानामाधारः पृथिवीपतिः ।

15 विकले ऽपि हि पर्जन्ये जीव्यते न तु भूपती ॥

किं च । नियतविषयवर्ती प्रायशो दण्डयोगा-

ज्जगति परवशे ऽस्मिन्दुर्लभः साधुवृत्तः ।

क्रशमथ विकलं वा व्याधितं वाधनं वा

पतिमिव कुलनारी दण्डभीत्याभ्युपैति ॥

20 तद्यथा लग्नवेला न चलति तथा कृत्वा सत्वरमागम्यतां देवेन । इत्यु-
 त्कोत्थाय चलितः । ततो ऽसौ राज्यलोभाकृष्टः कर्पूरतिलकः खगालदर्शि-
 तवर्त्मना धावन्महापङ्के निमग्नः । हस्तिनोक्तम् । सखे खगाल किमधुना
 विधेयम् । महापङ्के पतितो ऽहम् । खगालेन विहस्योक्तम् । देव मम
 पुच्छाग्रे हस्तं दत्तोत्तिष्ठ । यस्य वचसि त्वया विश्वासः कृतस्तस्य फलमेतत् ।

25 तथा चोक्तम् ।

यदा सत्सङ्गनिरतो भविष्यसि भविष्यसि ।

तदासज्जनगोष्ठीषु पतिष्यसि पतिष्यसि ॥

ततो महापङ्के निमग्नो हस्ती खगालैर्भक्षितः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

उपायेन हि यच्छक्यं न तच्छक्यं पराक्रमैः ।

30 खगालेन हतो हस्ती गच्छता पङ्कवर्त्मना ॥

7. Der Affe und der Keil (2, 2).

अस्ति मगधदेशे धर्मारण्यसंनिहितवसुधायां शुभदत्तनाम्ना कायस्थेन
विहारः कारयितुमारब्धः । तत्र करपत्रविदार्यमाणकाष्ठस्तम्भस्य कियदूर-
विदीर्णखण्डद्वयस्य मध्ये कीलकः सूचधारेण निहितः । तत्र च वनवासी
महान्वानरयूथः क्रीडनार्थमायातः । तेष्वेको वानरः कालदण्डप्रेरित इव
5 तं कीलकं हस्ताभ्यां धृत्वापविष्टः । ततस्तस्य मुष्कद्वयं लम्बमानं काष्ठद्वया-
भ्यन्तरे प्रविष्टम् । अनन्तरं सहजचपलतया महता प्रयत्नेन कीलकमाकृष्ट-
वान् । आकृष्टे सति काष्ठाभ्यां चूर्णिताण्डद्वयः पञ्चत्वं गतः । अतो ऽहं
ब्रवीमि ।

अव्यापारेषु व्यापारं यो नरः कर्तुमिच्छति ।

10

स एव निधनं याति कीलोत्पाटीव वानरः ॥

8. Der Dieb, der Esel und der Hund (2, 3).

अस्ति वाराणस्यां कर्पूरपटो नाम रजकः । स चैकदाभिनववयस्कया
कान्तया सह चिरात्कीलिं कृत्वा निर्भरं प्रसुप्तः । तदनन्तरं द्रव्याणि हर्तुं
तद्गृहं चौरः प्रविष्टः । तस्य प्राङ्गणे गर्दभो बद्धस्तिष्ठति कुक्कुरस्योपविष्टः ।
तं चौरमवलोक्य गर्दभः श्वानमाह । तव तावदयं व्यापारः । तत्किमिति
15 त्वमुच्चैः शब्दं कृत्वा स्वामिनं न जागरयसि । कुक्कुरो ब्रूते । मम नियोग-
स्यास्य चर्चा किं त्वया कर्तव्या । त्वमेव जानासि यथाहमेतस्याहर्निशं गृह-
रक्षां करोमि । यतो ऽयं चिरान्निर्वृतो ममोपयोगं न जानाति तेनाधुना
ममाहारदाने ऽपि मन्दादरः । विना विधुरदर्शनं स्वामिनो ऽनुजीविषु
मन्दादरा भवन्ति । गर्दभो ब्रूते । शृणु रे बर्बर ।

20

याचते कार्यकाले यः स किंभृत्यः स किंसुहृत् ।

कुक्कुरो ब्रूते । भृत्यान्संभावयेद्यस्तु कार्यकाले स किंप्रभुः ॥

किं च । आश्रितानां भृतौ स्वामिसेवायां धर्मसेवने ।

पुत्रस्थोत्पादने चैव न सन्ति प्रतिहस्तकाः ॥

ततो गर्दभः सकोपमाह । आः पापीयांस्त्वं यः स्वामिकार्योपेक्षां करोषि ।

25 भवतु । यथा स्वामी जागर्ति तथा मया कर्तव्यम् । यतः ।

पृष्ठतः सेवयेदर्कं जठरेण ऊताशनम् ।

स्वामिनं सर्वभावेन परलोकममाचया ॥

इत्युक्त्वा स अतीव चीत्कारं कृतवान् । ततः स रजकस्तेन चीत्कारेण प्रबुद्धो
निद्राविमर्दकोपादुत्याय गर्दभं लगुडेन ताडयामास । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

पराधिकारचर्चा यः कुर्यात्स्वामिहितेच्छया ।

स विषीदति चीत्कारात्ताडितो गर्दभो यथा ॥

9. Der Löwe, die Maus und die Katze (2, 4).

5 अस्त्युत्तरापथे ऽर्बुदशिखरनाम्नि पर्वते महाविक्रमो नाम सिंहः । तस्य
पर्वतकन्दरमधिग्यानस्य केसरायं मूषिकः कश्चिच्छिनत्ति । स सिंहः केस-
रायं लूनं बुद्ध्वा कुपितो विवरान्तर्गतं मूषिकमलभमानो ऽचिन्तयत् । किं
विधेयमत्र । भवतु । एवं श्रूयते ।

क्षुद्रशत्रुर्भवेद्यस्तु विक्रमान्न स नम्यते ।

10 तं निहन्तुं पुरस्कार्यः सदृशस्तस्य सैनिकः ॥

इत्यालोच्य तेन ग्रामं गत्वा दधिकर्णनामा बिडालो मांसाद्याहारेण संतोष्य
प्रयत्नादानीय स्वकन्दरे धृतः । ततस्तद्ग्रयान्मूषिको बहिर्न निःसरति ।
तेनासौ सिंहो ऽक्षतकेसरः सुखं स्वपिति । मूषिकशब्दं यदा यदा शृणोति
तदा तदा सविशेषं तं बिडालं मांसाहारदानेन संवर्धयति । अथैकदा स
15 मूषिकः क्षुधा पीडितो बहिः संचरंस्तेन मार्जारिणं प्राप्तो व्यापादितः खादि-
तश्च । अनन्तरं स सिंहो यदा कदा चिदपि मूषिकशब्दं न श्रुत्वा तदोप-
योगाभावात्तस्य बिडालस्याहारदाने मन्दादरो बभूव । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

निरपेक्षो न कर्तव्यो भृत्यैः स्वामी कदा चन ।

निरपेक्षं प्रभुं कृत्वा भृत्यः स्यादधिकर्णवत् ॥

10. Die kluge Kupplerin (2, 5).

20 अस्ति श्रीपर्वतमध्ये ब्रह्मपुराख्यं नगरम् । तत्र शैलशिखरे घण्टाकर्णो
नाम राक्षसः प्रतिवसतीति जनप्रवादः श्रूयते । एकदा घण्टामादाय पला-
यमानः कश्चिच्चौरो व्याघ्रेण व्यापादितः । तत्पाणिपतिता घण्टा वानरैः
प्राप्ता । ते वानरास्तां घण्टामनुक्षणं वादयन्ति । ततो नगरजनैर्मनुष्यः
खादितो दृष्टः प्रतिक्षणं घण्टारावश्च श्रूयते । अनन्तरं घण्टाकर्णः कुपितो
25 मनुष्यान्वादति घण्टां च वादयतीत्युक्त्वा जनाः सर्वे नगरात्पलायिताः ।
ततः करालया नाम कुट्टन्या विमृश्य मर्कटा घण्टां वादयन्तीति स्वयं वि-
ज्ञाय राजा विज्ञापितः । देव यदि कियन्नोपलभ्यः क्रियते तदाहमेतं

घण्टाकर्णं साधयामि । ततो राज्ञा तुष्टेन तस्यै धनं दत्तम् । कुट्टन्या च मण्डलं कृत्वा तच्च गणेशादिगौरवं दर्शयित्वा स्वयं वानरप्रियफलान्यादाय वनं प्रविश्य फलान्याकीर्णानि । ततो घण्टां परित्यज्य वानराः फलासक्ता बभूवुः । कुट्टनी च घण्टां गृहीत्वा नगरमागता सकललोकपूज्याभवत् ।
 5 अतो ऽहं ब्रवीमि ।

शब्दमात्रान्न भेतव्यमज्ञात्वा शब्दकारणम् ।

शब्दहेतुं परिज्ञाय कुट्टनी गौरवं गता ॥

11. Die Frau des Kuhhirten und ihre beiden Liebhaber (2, 9).

अस्ति द्वारावत्यां पुर्यां कस्य चिद्गोपस्य वधूर्बन्धकी । सा च ग्रामस्थ दण्डनायकेन तत्पुत्रेण च सह रमते । तथा चोक्तम् ।
 10 नापिस्तृष्यति काष्ठानां नापगानां महोदधिः ।
 नान्तकः सर्वभूतानां न पुंसां वामलोचना ॥
 अन्यच्च । न दानेन न मानेन नार्जवेन न सेवया ।
 न शस्त्रेण न शास्त्रेण विषमाः सर्वथा स्त्रियः ॥
 यतः । गुणाश्रयं कीर्तियुतं च कान्तं पतिं विधेयं सधनं रतिज्ञम् ।
 15 विहाय शीघ्रं वनिता व्रजन्ति नरान्तरं शीलगुणादिहीनम् ॥
 अथ सा कदा चिद्दण्डनायकसुतेन सह रममाणा तिष्ठति । अत्रान्तरे दण्ड-
 नायको ऽप्यागतः । तं दृष्ट्वा तत्पुत्रं कुशूले धृत्वा दण्डनायकेन समं तथैव
 क्रीडवती । अनन्तरं तस्या भर्ता गोपो गोष्ठात्समागतः । तमालोक्य
 गोप्योक्तम् । दण्डनायक त्वं लगुडं गृहीत्वा कोपं दर्शयन्सत्वरं चाहि ।
 20 तथानुष्ठिते सति स गोपालस्तत्रागत्य भार्यां पृष्ठवान् । केन कारणेन दण्ड-
 नायकः समागतो ऽत्र । सा ब्रूते । अयं केनापि कारणेन पुत्रस्योपरि क्रुद्धः ।
 स च पलायमानो ऽत्रागत्य प्रविष्टो मया कुशूले निक्षिप्य रचितस्तत्पित्रा
 चान्विष्यता गृहे न दृष्टः । अतो ऽयं कुपित एव गच्छति । ततः सा तत्पुत्रं
 कुशूलादवतार्य दर्शितवती । तथा चोक्तम् ।
 25 आहारो द्विगुणः स्त्रीणां बुद्धिस्तासां चतुर्गुणा ।
 षड्गुणो व्यवसायश्च कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥
 अतो ऽहं ब्रवीमि ।

उत्पन्नेषु च कार्येषु मतिर्यस्य न हीयते ।

स निश्चरति दुर्गाणि गोपी जारद्वयं यथा ॥

12. 13. Die Krähe und die Schlange (2, 10).

Das kluge Häslein (2, 11).

कस्मिंश्चित्तरौ वायसदंपती निवसतः । तयोश्चापत्यानि तरुकोटराव-
स्थितकृष्णसर्पेण खादितानि । ततः पुनर्गर्भवती वायसी ब्रूते । स्वामिन् ।
त्यज्यतामयं तरुः । अत्र यावत्कृष्णसर्पस्तावदावयोः संततिः कदा चिदपि
न भविष्यति । यतः ।

5 दुष्टा भार्या शठं मित्रं भृत्यश्चोत्तरदायकः ।

ससर्पे च गृहे वासो मृत्युरेव न संशयः ॥

वायसी ब्रूते । प्रिये न भेतव्यम् । वारं वारं मयैतस्य महापराधः सोढः ।
इदानीं पुनर्न चन्तव्यः । वायस्याह । कथमनेन बलवता कृष्णसर्पेण सार्धं
भवान्विग्रहीतुं समर्थः । वायसो ब्रूते । अलमनया चिन्तया । यतः ।

10 यस्य बुद्धिर्बलं तस्य निर्वुद्धेस्तु कुतो बलम् ।

वने सिंहो बलोन्मत्तः शशकेन निपातितः ॥

वायस्याह । कथमेतत् । वायसः कथयति । अस्ति मन्दरनाम्नि पर्वते दुर्दान्तो
नाम सिंहः । स च सर्वदा पशूनां वधं विदधान एवास्ते । ततः सर्वैः
पशुभिर्मेलकं कृत्वा स सिंहो विज्ञप्तः । देव किमर्थं सर्वपशुवधः क्रियते ।
15 वयमेव भवदाहारार्थं प्रत्यहमेकैकं पशुमुपढौकयामः । सिंहेनोक्तम् । यदे-
तदभिमतं भवतां तर्हि भवतु । ततः प्रभृति प्रत्यहमेकैकं पशुमुपकल्पितं
भक्षयन्नास्ते । अथ कदा चित्कस्यापि वृद्धशशकस्य वासरः प्राप्तः । ततः
सो ऽचिन्तयत् ।

चासहेतोर्विनीतिस्तु क्रियते जीविताशया ।

20 पञ्चत्वं चेन्नमिष्यामि किं सिंहानुनयेन मे ॥

तन्मन्दं मन्दमुपगच्छामि । ततः सिंहो ऽपि क्षुधा पीडितः कोपात्तमुवाच ।
कुतस्त्वं विलम्ब्यागतो ऽसि । शशको ऽब्रवीत् । नाहमपराधः । पथि सिं-
हान्तरेण बलाद्भुतस्तस्याग्रे पुनरागमनाय शपथं कृत्वा स्वामिनं निवेदयितु-
मत्रागतो ऽस्मि । सिंहः सकोपमाह । सत्वरं गत्वा मां दर्शय । क्वासौ
25 दुरात्मा तिष्ठति । ततः शशकस्तं गृहीत्वा गम्भीरकूपसमीपं गतः । अत्रागत्य
पश्यतु स्वामीत्युक्त्वा तस्मिन्कूपजले तस्यैव प्रतिबिम्बं दर्शितवान् । ततो ऽसौ
दर्पाध्मातस्तस्योपर्यात्मानं निक्षिप्य पञ्चत्वं गतः । अतो ऽहं ब्रवीमि । यस्य
बुद्धिर्बलं तस्येत्यादि ।

वायसी ब्रूते । श्रुतं मया । कर्तव्यतां ब्रूहि । वायसो ऽवदत् । प्रिये ।

30 आसन्ने सरसि राजपुत्रः सततमागत्य स्नाति । तस्मिन्प्रसरे तदङ्गादवतारितं
कनकसूत्रं चञ्चा धृतानीयास्मिन्कोटरे धरिष्यसि । अथ कनकसूत्रानुसरण-

प्रवृत्तैः राजपुरुषैः कोटरे निरूप्यमाणे कृष्णसर्पे द्रष्टव्यो व्यापादयितव्यश्च ।
अथ कदा चित्स्नातुं प्रविष्टे राजपुत्रे वायस्या तदनुष्ठितम् । तथानुष्ठिते
तद्वृत्तम् । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

उपायेन हि तत्कुर्याद्यन्न शक्यं पराक्रमैः ।

5

काक्या कनकसूत्रेण कृष्णसर्पे निपातितः ॥

14. Der Strandläufer und das Meer (2, 12).

समुद्रतीरे टिट्ठिभदंपती निवसतः । अथ टिट्ठिभ्यासन्नप्रसवा भर्तार-
माह । नाथ प्रसवयोग्यस्थानमन्विष्यताम् । टिट्ठिभो ऽवदत् । नन्विदमेव
स्थानं प्रसूतियोग्यम् । सा ब्रूते । समुद्रवेलया स्नायते स्थानमेतत् । सो ऽब्र-
वीत् । किमहं निर्बलः । मम गृहावस्थितान्यण्डानि समुद्रेणापहर्तव्यानि ।
10 टिट्ठिभी विहस्याह । नाथ त्वया समुद्रेण च महदन्तरम् । तथा चोक्तम् ।

अनुचितकर्मारम्भः स्वजनविरोधो बलीयसा स्पर्धा ।

प्रमदाजनविश्वासो मृत्योर्द्वाराणि चत्वारि ॥

अथ वा । दुःखमात्मा परिच्छेत्तुमेवं योग्यो न वेति वा ।

अस्तीदृग्यस्य विज्ञानं स कच्छे ऽपि न सीदति ॥

15 ततः स्वामिवचनान्तचैव प्रसूता सा । एतत्सर्वं श्रुत्वा समुद्रेणापि तच्छक्ति-
ज्ञानार्थिना तदण्डान्यपहतानि । ततस्तु टिट्ठिभी शोकार्ता भर्तारमाह ।
नाथ कष्टमापतितम् । अण्डानि मे नष्टानि । टिट्ठिभो ऽवदत् । प्रिये
मा भैषीः । इत्युक्त्वा पक्षिणां मेलकं कृत्वा पक्षिस्वामिनो गरुडस्य समीपं
गतः । निजाण्डानां विनाशकथां निवेदयति । ततस्तेन गरुडता तद्वचन-
20 मार्कार्थं प्रभुर्भगवान्नारायणः सृष्टिस्थितिप्रलयहेतुर्विज्ञप्तः । ततो भगवदाज्ञां
मौलौ निधाय समुद्रसमीपं गतः । ततस्तद्वचनमार्कार्थं समुद्रस्तान्यण्डानि
समर्पितवान् । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

अङ्गाङ्गिभावमज्ञात्वा कथं सामर्थ्यनिर्णयः ।

पश्य टिट्ठिभमात्रेण समुद्रो व्याकुलीकृतः ॥

15. Die Vögel und die Affen (3, 2).

25

अस्ति नर्मदातीरे पर्वतोपत्यकायां विशालः शाख्यलीतरः । तत्र निर्मि-
तनीडक्रोडे पक्षिणः सुखेन वर्षास्वपि निवसन्ति । अथ नीलपटैरिव
जलधरपटलैरावृते नभस्तले धारासारैर्महती वृष्टिर्बभूव । ततो वानरा-

स्तरुतले ऽवस्थिताञ्छीतार्तान्कम्पमानानवलोक्य पक्षिभिरुक्तम् । भो भो वानराः । श्रूयताम् ।

अस्माभिर्निर्मिता नीडाश्चक्षुमाचाहृतैस्तृणैः ।

हस्तपादादिसंयुक्ता यूयं किमवसीदथ ॥

5 तच्छ्रुत्वा वानरैर्जातामर्षैरालोचितम् । अहो । निर्वातनीडगर्भावस्थिताः सुखिनः पक्षिणो ऽस्मान्निन्दन्ति । तद्भवतु तावद्वृष्टेरुपशमः । अनन्तरं शान्ते पानीयवर्षे तैर्वानरैर्वृक्षमारुह्य सर्वे नीडा भग्नाः । तेषां पक्षिणामण्डानि चाधः पतितानि । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

विद्वानेवोपदेष्टव्यो नाविद्वांस्तु कदा चन ।

10 वानरानुपदिश्यान्नान्स्थानभ्रंशं ययुः खगाः ॥

16. Der Esel in der Tigerhaut (3, 3).

अस्ति हस्तिनापुरे कर्पूरविलासो नाम रजकः । तस्य गर्दभो ऽतिभारवाहनाद्बल्लो मुमूर्षुरिवाभवत् । ततस्तेन रजकेनासौ व्याघ्रचर्मणा प्रच्छा-
द्यारण्यसमीपे सख्येचे भोचितः । ततो दूरादवलोक्य व्याघ्रबुद्ध्या चेचपतयः
सत्वरं पलायन्ते । स च सुखेन सख्यं चरति । अथैकदा केनापि सख्यरक्ष-
15 केण धूसरकम्बलकृततनुचाणेन धनुष्काण्डं सज्जीकृत्यावनतकायेनैकान्ते स्थि-
तम् । तं च दूरे दृष्ट्वा गर्दभः पुष्टाङ्गो गर्दभीयमिति मत्वा शब्दं कुर्वाण-
स्तदभिमुखं धावितः । ततस्तेन सख्यरक्षकेण गर्दभो ऽयमिति ज्ञात्वा लीलयैव
व्यापादितः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

सुचिरं हि चरन्मीनं श्रेयः पश्यत्यबुद्धिमान् ।

20 द्वीपिचर्मपरिच्छन्नो वाग्दोषाद्गर्दभो हतः ॥

17. Die Elefanten und die Hasen (3, 4).

कदा चिद्वर्षास्त्रपि वृष्टेरभावात्तृषार्तो गजयूथो यूथपतिमाह । नाथ
को ऽप्युपायो ऽस्माकं जीवनाय नास्ति । अस्त्यत्र बुद्धजन्तूनां निमज्जनस्था-
नम् । वयं च निमज्जनाभावादन्या इव । क्व यामः किं वा कुर्मः । ततो
हस्तिराजो नातिदूरं गत्वा निर्मलं हृदं दर्शितवान् । ततस्तत्तीरावस्थिताः
25 शशका गजयूथपादाहतिभिर्बहवश्चूर्णिताः । अनन्तरं शिलीमुखो नाम शशकः
सर्वानाह्वयं चिन्तयामास । अनेन गजयूथेन पिपासाकुलितेन प्रत्यहमेवाचा-
गन्तव्यम् । अतो विनङ्गुल्यस्तकुलम् । अथ विजयो नाम वृद्धशशको ऽवदत् ।

मा विषीदत । प्रतीकारो मया कर्तव्यः । इति प्रतिज्ञाय चलितः । गच्छता
च तेनालोचितम् । कथं मया गजयूथपनिकटे गत्वा वक्तव्यम् । यतः ।

स्यून्नपि गजो हन्ति जिघ्रन्नपि भुजंगमः ।

हसन्नपि नृपो हन्ति मानयन्नपि दुर्जनः ॥

- 5 अतो ऽहं पर्वतशिखरमारुह्य यूथनाथमभिवादयामि । तथानुष्ठिते सति यूथ-
नाथ उवाच । कस्त्वम् । कुतः समायातः । स ब्रूते । दूतो ऽहं भगवता
चन्द्रेण प्रेषितः । यूथपतिराह । कार्यमुच्यताम् । विजयो वदति । शृणु गजेन्द्र ।

उद्यतेष्वपि शस्त्रेषु दूतो वदति नान्यथा ।

सदैवावध्यभावेन यथार्थस्य हि वाचकः ॥

- 10 तदहं तदाज्ञया ब्रवीमि । शृणु । यदेते शशकाश्चन्द्रसरोरचकास्त्वया निः-
सारितास्त्रं युक्तं कृतम् । यतो रचकास्ते शशका मदीया अत एव लोके
मे शशाङ्क इति प्रसिद्धिः । एवमुक्तवति दूते स यूथपतिर्भयादिदमाह ।
इदमज्ञानतः कृतम् । पुनर्न गमिष्यामि । दूत उवाच । तदत्र सरसि भग-
वन्तं चन्द्रमसं प्रकोपात्कम्पमानं प्रणम्य प्रसाद्य च गच्छ । ततस्तेन राज्ञी
15 नीत्वा तत्र जले चक्षुर्लं चन्द्रप्रतिबिम्बं दर्शयित्वा स यूथपतिः प्रणामं का-
रितः । देव । अज्ञानादेवानेनापराधः कृतस्तत्त्वम्यतामित्युक्त्वा तेन शशकेन
स यूथपतिः प्रस्थापितः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

व्यपदेशेन महतां सिद्धिः संजायते परा ।

शशिनी व्यपदेशेन वसन्ति शशकाः सुखम् ॥

18. Die Gans und die Krähe (3, 5).

- 20 अस्त्युज्जयिनीवर्त्मनि प्रान्तरे महान्पिप्पलवृक्षः । तत्र हंसकाकौ निव-
सतः । कदा चिद्वीष्मसमये परिश्रान्तः कश्चित्पथिकस्तत्र तद्वृक्षे धनुष्काण्डं
निधाय सुप्तः । ततः क्षणान्तरे तन्मुखाद्वृक्षच्छायापगता । अनन्तरं सूर्यते-
जसा तन्मुखं व्याप्तमवलोक्य कृपया पुण्यात्मना पापरहितेन तत्पिप्पलवृक्ष-
स्थितेन हंसराजेन पक्षी प्रसार्य पुनस्तन्मुखे क्वाया कृता । ततो निर्भरं नि-
25 द्रासुखिना परिश्रान्तेन पान्थेन मुखव्यादानं कृतम् । अनन्तरं स्वभावदौर्ज-
न्येन परसुखमसहिष्णुः स काकस्तस्य मुखे पुरीषोत्सर्गं कृत्वा पलायितः ।
ततो यावदसावुत्पायोर्ध्वं निरीक्षते तावत्तेनावलोकितो हंसः काण्डेन हतः ।
अतो ऽहं ब्रवीमि ।

न स्थातव्यं न गन्तव्यं दुर्जनेन समं क्व चित् ।

काकसङ्गादतो हंसस्तिष्ठन्गच्छंश्च वर्तकः ॥

19. Die Krähe und die Wachtel (3, 5).

एकः काको वृक्षशाखायां स्वपिति । वर्तकश्चाधस्ताद्भूमौ निवसति ।
 एकदा सर्वे पक्षिणो भगवतो गरुडस्य आचाप्रसङ्गेन समुद्रतीरं प्रचलिताः ।
 तत्र काकेन सह वर्तकश्चलितः । अथ गच्छतो गोपालस्य मस्तकावस्थित-
 भाण्डाद्धि वारं वारं तेन काकेन खाद्यते । ततो यावदसौ दधिभाण्डं
 5 भूमौ निधायोर्ध्वमवलोकते तावत्काकवर्तकौ दृष्टौ । ततस्तेन खेदितः काकः
 पलायितः । वर्तको मन्दगतिस्तेन प्राप्तो व्यापादितः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।
 न स्थातव्यं न गन्तव्यमित्यादि ।

20. Der Wagner und seine Frau (3, 6).

अस्ति श्रीनगरे मन्दमतिर्नाम रथकारः । स च स्वभार्या बन्धकीं
 जानाति । किं तु जारेण सममेकस्थाने स्वचक्षुषा न पश्यति । ततो ऽसौ
 10 रथकारो ऽहमन्यं ग्रामं गमिष्यामीत्युक्त्वा प्रचलितः । स कियदूरं गत्वा
 निभृतं पुनरागत्य स्वगृहे खट्वातले पतित्वा स्थितः । अथ मम भर्ता ग्रा-
 मान्तरं गत इत्युपजातविश्वासया तद्वधा जारः संस्थाकाल एवाहृतः । पश्चा-
 त्तेन जारेण समं तस्यां खट्वायां निर्भरं क्रीडन्ती स्थिता । खट्वाधः स्वामिना
 सहानुभूतकिञ्चिदङ्गस्यर्शात्स्वामिनं विज्ञाय सा विषणाभवत् । ततो जारे-
 15 णोक्तम् । किमिति मया सहाय निर्भरं न रमसे । विस्मितेव प्रतिभासि ।
 अथ तयोक्तम् । यो ऽसौ मे प्राणेश्वरः सो ऽद्य ग्रामान्तरं गतः । तेन
 विना सकलजनपूर्णे ऽप्ययं ग्रामो मां प्रत्यरण्यवत्प्रतिभाति । किं भावि
 तत्र परस्थाने । किं खादितवान् । कथं वा प्रसुप्त इत्यस्मद्बुद्धयं विदीर्यते ।
 जारेणोक्तम् । किमेवंविधा स्नेहभूमिः स ते भर्ता कलहकारः । बन्धकी
 20 ब्रूते । रे बर्वर किं ब्रवीषि । शृणु ।

परुषाण्यपि या प्रोक्ता दृष्टा वा क्रोधचक्षुषा ।

सुप्रसन्नमुखी भर्तुः सा नारी धर्मभागिणी ॥

अपरं च । नगरस्थो वनस्थो वा पापी वा यदि वा शुचिः ।

यासां स्त्रीणां प्रियो भर्ता तासां लोका महोदयाः ॥

25 अन्यच्च । भर्ता नाम परं नार्या भूषणं भूषणैर्विना ।

एषा हि रहिता तेन शोभमाना न शोभते ॥

त्वं च जारो मनोलौब्ध्यात्पुष्पताम्बूलसदृशः कदा चित्तेव्यसे । स च मे स्वामी
 मां विक्रेतुं देवभ्यो ब्राह्मणेभ्यो वा दातुं समर्थः । किं बज्जना । तस्मिञ्जीवति
 जीवामि । तन्मरणे चानुमरणं करिष्यामीत्येष मे निश्चयः । यतः ।

- तिस्रः कोट्यो ऽर्धकोटी च यानि रोमाणि मानुषे ।
तावत्कालं वसेत्स्वर्गे भर्तारं यानुगच्छति ॥
अन्यच्च । व्यालयाही यथा व्यालं बलादुद्धरते बिलात् ।
नरकस्थं पतिं तद्वत्पतिप्राणानुगा सती ॥
- 5 अपरं च ।
चित्तौ परिष्वज्य विचेतनं पतिं प्रिया हि या मुञ्चति देहमात्मनः ।
कृत्वापि पापं शतसंख्यमप्यसौ पतिं गृहीत्वा सुरलोकमाप्नुयात् ॥
यतः । यस्यै दद्यात्पिता त्वेनां भ्राता वानुमते पितुः ।
तं मुश्रूषेत जीवन्तं संस्थितं च न लङ्घयेत् ॥
- 10 एतत्सर्वं श्रुत्वा स रथकारो धन्यो ऽहं यस्मैतादृशी भार्या स्नेहवती प्रिय-
वादिनी चेति मनसि निधाय तां खट्वां स्त्रीपुरुषसहितां मूर्ध्नि धृत्वा स
मन्दमतिर्नर्तितवान् । अतो ऽहं ब्रवीमि ।
प्रत्यक्षे ऽपि कृते पापे मूर्खः साम्ना प्रशाम्यति ।
रथकारः स्वकां भार्यां सजाराम् शिरसावहत् ॥

21. Der blaue Schakal (3, 7).

- 15 अस्ति खगालः कश्चित्स्वेच्छया नगरोपान्ते भ्रमन्नीलसंधानभाण्डे नि-
पतितः । पश्चात्तत उत्थातुमसमर्थः प्रातरात्मानं मृतवत्संदर्शं स्थितः । अथ
नीलीभाण्डस्वामिनासावुत्थाय दूरे नीत्वा परित्यक्तः । ततो ऽसौ वनं
गत्वात्मानं नीलवर्णमवलोक्याचिन्तयत् । अहमिदानीमुत्तमवर्णः । तदात्मनः
किमुत्कर्षं न साधयामि । इत्यालोच्य खगालानाह्वय तेनोक्तम् । अहं भग-
20 वत्या वनदेवतया स्वहस्तेनारण्यराज्ये सर्वौषधिरसेनाभिषिक्तः । पश्यत मम
वर्णम् । तद्व्यारभ्यास्तदाज्ञास्त्रिन्नरखे व्यवहारः कार्यः । खगालाश्च तं वि-
शिष्टवर्णमवलोक्य साष्टाङ्गपातं प्रणम्योचुः । यथाज्ञापयति देवः । ततो ऽनेन
क्रमेण सर्वेष्वरण्यवासिष्वाधिपत्यं तस्य बभूव । ततस्तेन सिंहव्याघ्रादीनुत्तम-
परिजनान्प्राप्य खगालानवलोक्य लज्जमानेनावज्ञया दूरीकृताः स्वज्ञातयः ।
25 ततो विषण्णान्खगालानवलोक्य वृद्धखगालेन केन चित्रतिज्ञातम् । मा वि-
षीदतैवं चेदनेनानीतिज्ञेन वयं मर्मज्ञाः परिभूताः । तद्वथायं नश्यति तन्नया
विधेयम् । यतो ऽमी व्याघ्रादयो वर्णमात्रविप्रलब्धाः खगालमज्ञात्वा राजा-
नममुं मन्यन्ते तद्वथायं परिचीयते तथा कुरुत । तत्र चैवमनुष्ठेयं यथा
वदामि । यदा सर्वे संध्यासमये तत्संनिधाने महारावमेकदा करिष्यथ ततस्तं
30 शब्दमाकर्ण्य स्वभावात्तेनापि शब्दः कर्तव्यः । यतः ।

यः स्वभावो हि यस्य स्वात्तस्वासी दुरतिक्रमः ।

आ यदि क्रियते भोगी तत्किं नाश्नात्युपानहम् ॥

ततः शब्दाद्विज्ञाय व्याघ्रेण हन्तव्यः । तथानुष्ठिते सति तद्वृत्तम् । तथा चीत्तम् ।

किद्रं मर्म च वीर्यं च विजानाति निजो रिपुः ।

5 दहत्यन्तर्गतस्यैव शुष्कवृक्षमिवानलः ॥

अतो ऽहं ब्रवीमि ।

आत्मपक्षं परित्यज्य परपक्षे च यो रतः ।

स परैर्हन्यते मूढो नीलीवर्णस्तृणालवत् ॥

22. Der Krieger, der seinen eigenen Sohn opfert (3, 8).

अहं पुरा शूद्रकस्य राज्ञः क्रीडासरसि कर्पूरकेलिनाम्नो राजहंसस्य
10 पुत्र्या कर्पूरमञ्जर्या सहानुरागवान्बभूव । तत्र वीरवरो नाम राजपुत्रः
कुतश्चिद्देशादागत्य राजद्वारि प्रतीहारमुपागम्योवाच । अहं वर्तनार्थी राज-
पुत्रः । मां राजदर्शनं कारय । ततस्तेन राजदर्शनं कारितो ब्रूते । देव
यदि मया सेवकेन प्रयोजनमस्ति तदास्मद्वर्तनं क्रियताम् । शूद्रक उवाच ।
किं ते वर्तनम् । वीरवरेणोक्तम् । प्रत्यहं सुवर्णशतचतुष्टयम् । राजाह । का
15 ते सामग्री । वीरवरो ब्रूते । द्वौ बाहू तृतीयश्च खड्गः । राजाह । नैत-
च्छक्यम् । तच्छ्रुत्वा वीरवरो प्रणम्य चलितः । अथ मन्त्रिभिरुक्तम् । देव
दिनचतुष्टयस्य वर्तनं दत्त्वा ज्ञायतामस्य स्वरूपम् । किमुपयुक्तो ऽयमेता-
वद्वर्तनं गृह्णात्यनुपयुक्तो वेति । ततो मन्त्रिवचनादाह्वय तांभूतं दत्त्वा
तद्वर्तनं दत्तवान् । वर्तनविनियोगश्च राज्ञा सुनिभृतं निरूपितः । तदर्थं
20 वीरवरेण देवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यो दत्तम् । स्थितस्यार्धं दुःखितेभ्यः । तदवशिष्टं
च भोजनव्ययेन व्यधितम् । एतत्सर्वं नित्यकृत्यं कृत्वा राजद्वारमहर्निशं खड्ग-
पाणिः सेवते । यदा च राजा स्वयं समादिशति तदा स्वगृहमुपयाति ।
अथ कृष्णचतुर्दशां रात्रौ सकलैकक्रन्दनध्वनिं स राजा श्रुत्वा । तं श्रुत्वा
राजा ब्रूते । कः को ऽत्र द्वारि तिष्ठति । तदा तेनोक्तम् । देव । अहं
25 वीरवरः । राजोवाच । क्रन्दनानुसरणं क्रियताम् । वीरवरो ऽपि यथा-
ज्ञापयति देव इत्युक्त्वा चलितः । राज्ञा चिन्तितम् । अथमेकाकी राजपुत्रो
मया सूचीमेवे तमसि प्रहितः । तदनुचितम् । अहमपि गत्वा निरूपयामि ।
किमेतदिति । ततो राजापि खड्गमादाय तदनुसरणक्रमेण नगरद्वाराद्व-
हिर्निर्जंगाम । ततो गत्वा वीरवरेण रुदतो रूपधौवनसंपन्ना सर्वालंकार-
30 भूषिता का चित्स्त्री दृष्टा पृष्टा च । का त्वं किमर्थं रोदिषि । स्त्रियोक्तम् ।

- अहमेतस्य शूद्रकस्य राज्ञो लक्ष्मीः । चिरादेतस्य भुजङ्गायायां महता सुखेन
विश्रान्ता । देव्या अपराधेन तृतीयदिवसे राजा पञ्चत्वं यास्यति । अह-
मनाथा भविष्यामि । इदानीं न स्थास्यामीति रोदिमि । वीरवरो ब्रूते ।
कथं पुनरिहावासो भगवत्याः संभवति । लक्ष्मीरुवाच । यदि त्वमात्मनः
5 पुत्रस्य शक्तिधरस्य द्वाविंशलक्षणीपेतस्य मस्तकं स्वहस्तेन च्छित्त्वा भगवत्याः
सर्वमङ्गलाया उपहारं करोषि तदा राजा शतायुर्भविष्यति । अहं पुनरत्र
सुचिरं सुखेन निवसामि । इत्युक्त्वा सादृश्याभवत् । ततो वीरवरेण स्वगृहं
गत्वा निद्रालसा वधूः प्रबोधिता पुत्रश्च । तौ निद्रां परित्यज्योपविष्टौ ।
वीरवरस्तत्सर्वं लक्ष्मीवचनमुक्तवान् । तच्छ्रुत्वा शक्तिधरः सानन्दं ब्रूते ।
10 तात को ऽधुना विलम्बः । कदापि तावदेवविधे कर्मण्येतस्य देहस्य विनि-
योगः स्नाध्यः । यतः ।

धनानि जीवितं चैव परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।

सन्निमित्ते वरं त्यागो विनाशे नियते सति ॥

- शक्तिधरस्य माता ब्रूते । अस्मत्कुलोचितं यदेवं न कर्तव्यं तदा गृहीतरा-
15 जवर्तनस्य निस्तारः कथं भविष्यति । इत्यालोच्य सर्वे सर्वमङ्गलायतनं गताः ।
तत्र सर्वमङ्गलां संपूज्य वीरवरो ब्रूते । देवि प्रसीद । विजयतां शूद्रको
महाराजः । गृह्यतामयमुपहारः । इत्युक्त्वा पुत्रस्य शिरश्चिच्छेद । ततो
वीरवरश्चिन्तयामास । गृहीतराजवर्तनस्य निस्तारः कृतः । अधुना निष्पु-
त्रजीवनं विडम्बनम् । इत्यालोच्यात्मनो ऽपि शिरश्चिच्छेद । ततः स्त्रियापि
20 स्वामिनः पुत्रस्य च शोकार्तया तदनुष्ठितम् । एतत्सर्वं श्रुत्वा दृष्ट्वा च राजा
साश्चर्यं चिन्तयामास ।

जीवन्ति च म्रियन्ते च मद्विधाः क्षुद्रजन्तवः ।

अनेन सदृशो लोके न भूतो न भविष्यति ॥

- एतत्परित्यक्तेन राज्येनापि किं प्रयोजनम् । ततः स्वशिरश्छेत्तुमुन्नासितः
25 खड्गः शूद्रकेणापि । अथ भगवत्या सर्वमङ्गलाया प्रत्यक्षभूतया राजा करे
धृत उक्तश्च । पुत्र । अलं साहसेन । इदानीं ते राज्यभङ्गो नास्ति । राजा
साष्टाङ्गपातं प्रणम्योवाच । देवि न मे राज्येन जीवितेन श्रिया वा
प्रयोजनमस्ति । यदि ममानुकम्पा क्रियते तदा ममायुःशेषेणाप्ययं सदार-
पुत्रो राजपुत्रो जीवतु । अन्यथाहं यथाप्राप्तां गतिं गच्छामि । भगवत्यु-
30 वाच । अनेन ते सत्त्वोत्कर्षेण भृत्यवात्सल्येन च सर्वथा संतुष्टास्मि । गच्छ ।
विजयी भव । अयमपि सपरिवारो राजपुत्रो जीवतु । इत्युक्त्वा देवदृ-
श्याभवत् । राजा तां प्रणम्यालक्षितश्चलितः । प्रासादगर्भं गत्वा सुप्तः ।
वीरवरो ऽपि सपुत्रदारः प्राप्तजीवनः स्वगृहं गतः । अथ पुनर्दारस्यो

वीरवरो भूपालेन पृष्ठः सन्नुवाच । देव सा रुदती स्त्री मामवलोक्या-
दृक्षाभवत् । न काप्यन्या वार्त्ता विद्यते । तद्वचनमाकर्ण्य संतुष्टो राजा
साश्चर्यं चिन्तयामास । कथमयं स्नाध्यतां महासत्त्वः । यतः ।

प्रियं ब्रूयादरुणः शूरः स्यादविकल्पनः ।

5

दाता नापात्रवर्षी स्यात्प्रगल्भः स्यादनिष्टुरः ॥

एतन्महापुरुषलक्षणमेतस्मिन्सर्वमस्ति । ततः स राजा प्रातः शिष्टप्रभां कृत्वा
सर्ववृत्तान्तं प्रस्तुत्य प्रसादात्तस्मै कर्णाटराज्यं ददौ ।

23. 24. Die beiden Gänse und die Schildkröte. Die drei Fische (4, 2. 3).

अस्ति मगधदेशे फुल्लोत्पलाभिधानं सरः । तत्र चिरात्संकटविकटना-
मानौ हंसौ निवसतः । तयोर्मित्रं कम्बुग्रीवनामा कूर्मः प्रतिवसति । अथै-
कदा धीवरैरागत्य तत्रोक्तं यदव्यासाभिरचोषित्वा प्रातः कूर्ममत्स्यादयो
10 व्यापादयितव्याः । तदाकर्ण्य कूर्मो हंसावाह । सुहृदौ श्रुतो ऽयं धीव-
रालापः । अधुना किं मया कर्तव्यम् । हंसावाहतुः । ज्ञायतां तावत् ।
पश्चाद्यदुचितं तत्कर्तव्यम् । कूर्मो ब्रूते । मैवं यतो दृष्टव्यतिकरो ऽहमत्र ।
तथा चोक्तम् ।

15

अनागतविधाता च प्रत्युत्पन्नमतिश्च यः ।

द्वावेतौ सुखमेधेते यज्ञविष्यो विनश्यति ॥

तावाहतुः । कथमेतत् । कूर्मः कथयति । पुरैतस्मिन्नेव सरस्त्रेवंविधेष्वेव धीव-
रेषूपस्थितेषु मत्स्यत्रयेणालोचितम् । तत्रानागतविधाता नामैको मत्स्यः ।
तेनोक्तम् । अहं तावज्जलाशयान्तरं गच्छामि । इत्युक्त्वा स हृदान्तरं गतः ।
20 अपरेण प्रत्युत्पन्नमतिनाम्ना मत्स्येनाभिहितम् । भाविन्यर्थे प्रमाणाभावात्कुत्र
मया गन्तव्यम् । तदुत्पन्ने कार्ये यथाकार्यमनुष्ठेयम् । ततो यज्ञविष्येणोक्तम् ।

यदभावि न तज्जावि भावि चेन्न तदन्यथा ।

इति चिन्ताविषयो ऽयमगदः किं न पीयते ॥

ततः प्रातर्जालेन बद्धः प्रत्युत्पन्नमतिर्मृतवदात्मानं संदर्श्य स्थितः । ततो जा-
25 लादपसारितः स्थलादुत्प्लुत्य गम्भीरं नीरं प्रविष्टः । यज्ञविष्यश्च धीवरैः
प्राप्तो व्यापादितः । अतो ऽहं ब्रवीमि । अनागतविधातेत्यादि ।

तद्यथाहमन्यद्दं प्राप्तोमि तदव्य विधीयताम् । हंसावाहतुः । जला-
शयान्तरे प्राप्ते तव कुशलम् । स्थले गच्छतस्ते को विधिः । कूर्मो ब्रूते ।
यथाहं भवज्ज्ञां सहाकाशवर्त्मना यामि स उपायो विधीयताम् । हंसौ

ब्रूतः । कथमुपायः संभवति । कच्छपो वदति । युवाभ्यां चबुधृतं काष्ठमेकं
 मया मुखेनावलम्बितव्यम् । अतो भवतोः पक्षबलेन मयापि मुखं गन्तव्यम् ।
 हंसौ ब्रूतः । संभवत्येष उपायः । किं त्वावाभ्यां नीयमानं त्वां दृष्ट्वा लोकैः
 किं चिद्वक्तव्यमेव । तदाकर्ण्य यदि त्वमुत्तरं ददासि तदा तव मरणं भवि-
 5 यति । तत्सर्वथाचैव स्थीयताम् । कूर्मो वदति । किमहमन्नः । न किमपि
 मया वक्तव्यम् । तत एवमनुष्ठिते सत्याकाशे नीयमानं तं कूर्ममालोक्य सर्वे
 गोरक्षकाः पश्चाद्वावन्ति वदन्ति च । अहो महदाश्चर्यम् । पक्षिभ्यां कूर्मः
 समुद्यते । तत्र कश्चिदाह । यद्ययं कूर्मः पतति तदाचैव पक्ता खादितव्यः ।
 को ऽपि निगदति । गृहं नेतव्यः । कश्चिद्वदति । सरसः समीपे पक्ता भक्षि-
 10 तव्यः । तत्पक्षवचनमाकर्ण्य स कूर्मः क्रोधाद्विस्मृतसंस्कारो ऽवदत् । युष्मा-
 भिर्भस्म भक्षितव्यम् । इति वदन्नेव काष्ठात्पतितो गोरक्षकैर्व्यापादितः ।
 अतो ऽहं ब्रवीमि ।

सुहृदां हितकामानां न करोतीह यो वचः ।

स कूर्म इव दुर्बुद्धिः काष्ठाद्भ्रष्टो विनश्यति ॥

25. Der Kaufmann und seine listige Frau (4, 4).

15 अस्ति विक्रमपुरे समुद्रदत्तो नाम वणिक् । तस्य रत्नप्रभा नाम वधूः
 केनापि स्वसेवकेन समं सर्वदा रमते । अथैकदा सा रत्नप्रभा तस्य सेवकस्य
 मुखे चुम्बनं ददती समुद्रदत्तेनालोकिता । ततः सा बन्धकी सत्वरं भर्तुः
 समीपमुपगम्याह । नाथ । एतस्य सेवकस्य महती निर्वृत्तिर्यतो युष्मदर्थं
 नीयमानं कर्पूरमश्नाति । कर्पूरगन्धः प्रत्यक्षो ऽस्य मुखे मया घ्रातः । तदा-
 20 कर्ण्य सेवकेनाप्युपक्रुशोक्तम् । तत्र सेवकेन कथं स्थातव्यं यत्र प्रतिक्षणं गृहिणी
 सेवकस्य मुखं जिघ्रति । ततो ऽसावुत्थाय चलितः । ततो ऽसौ साधुना
 यत्नात्संबोध्य धृतः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।

उत्पन्नामापदं यस्तु समाधत्ते स बुद्धिमान् ।

वणिजो भार्यया जारः प्रत्यक्षे निहृतो यथा ॥

26. Die Reiher und die Ichneumone (4, 5).

25 अस्त्युत्तरापथे गृध्रकूटो नाम पर्वतः । तत्रैव रेवातीरे न्यग्रोधपादपे
 बका निवसन्ति । तस्य वटस्थाधस्ताद्विवरे सर्पसिष्ठति । स च बकानां
 बालापत्यानि खादति । ततः शोकार्तानां बकानां प्रलापं श्रुत्वा केन चिद्वृद्ध-
 वकेनोक्तम् । भोः । एवं कुरुत यूयम् । मत्स्यानानीय नकुलविवरादारभ्य

सर्पविवरं यावत्पङ्क्तिर्मेणैकैकशो मत्स्यान्धत्त । ततस्तदाहारवर्त्मना नकुलै-
रागत्य सर्पो द्रष्टव्यः स्वभावद्वेषाद्वापादयितव्यश्च । तथानुष्ठिते सति तद्वृत्तम् ।
अथ नकुलैर्वृक्षोपरि पक्षिशावकानां रावः श्रुतः । पश्चात्तैर्वृक्षमारुह्य शावकाः
सर्वे एव खादिताः । अत आवां ब्रूवः ।

5 उपायं चिन्तयेत्प्राज्ञस्तथापायं च चिन्तयेत् ।
पश्यतो बकमूर्खस्य नकुलैर्भक्षिता वकाः ॥

27. Der Einsiedler und die Maus (4, 6).

अस्ति गौतमारखे महातपा नाम मुनिः । तेनाश्रमसंनिधाने मूषिक-
शावकः काकमुखाद्गृध्रो दृष्टः । ततो दयालुना तेन मुनिना नीवारकणैः
स संवर्धितः । तं च मूषिकं खादितुमनुधावन्विडालो मुनिना दृष्टः ।
10 पश्चात्तपःप्रभावात्तेन मुनिना मूषिको बलिष्ठो विडालः कृतः । स विडालः
कुङ्कुराद्विभेति । ततो ऽसौ कुङ्कुरः कृतः । कुङ्कुरस्य व्याघ्रान्धहृद्भयम् । तद-
नन्तरं स व्याघ्रः कृतः । अथ व्याघ्रमपि तं मूषिकनिर्विशेषं पश्यति मुनिः ।
अतः सर्वे तच्चस्था जनास्तं व्याघ्रं दृष्ट्वा वदन्ति । अनेन मुनिना मूषिको ऽयं
व्याघ्रतां नीतः । एतच्छ्रुत्वा स व्याघ्रः सव्यथो ऽचिन्तयत् । यावदनेन मुनिना
15 जीवितव्यं तावदिदं मम स्वरूपाख्यानमकीर्तिकरं न पलायिष्यते । इति
समालोच्य मुनिं हन्तुं समुद्यतः । ततो मुनिना तस्य चिकीर्षितं ज्ञात्वा
पुनर्मूषिको भवेत्युक्त्वा मूषिक एव कृतः । अतो ऽहं ब्रवीमि ।
नीचः स्नाध्यपदं प्राप्य स्वामिनं लोभुमिच्छति ।
मूषिको व्याघ्रतां प्राप्य मुनिं हन्तुं गतो यथा ॥

28. Der Reiher und der Krebs (4, 7).

20 अस्ति मालवविषये पद्मगर्भाभिधानं सरः । तत्रैको वृद्धबकः सामर्थ्य-
हीनस्तथोद्विग्नमिवात्मानं दर्शयित्वा स्थितः । स च केन चित्कुलीरेण दूरा-
देव पृष्ठः । किमिति भवानाहारपरित्यागेन तिष्ठति । बकेनोक्तम् । मत्स्या
मम जीवनहेतवः । ते चात्रावश्यमेव कैवर्तैर्व्यापादयितव्या इति नगरोपान्ते
पर्यालोचना मयाकर्णिता । तदितो वर्तनाभावादस्मद्यरणमुपस्थितम् । इति
25 ज्ञात्वाहमाहारे ऽपि मन्दादरः कृतः । तच्छ्रुत्वा सर्वैर्मत्स्यैरालोचितम् ।
इह समये तावदुपकारक एवायमुपलक्ष्यते ऽस्माकम् । तद्यमेव यथाकर्तव्यं
पृच्छताम् । तथा चोक्तम् ।

उपकर्त्रारिणा संधिर्न मित्रेणापकारिणा ।

उपकारापकारौ हि लब्धं लक्षणमेतयोः ॥

- मत्स्या ऊचुः । भो बक । अस्माकं कुत्र रक्षणोपायः । बको ब्रूते । अस्ति
रक्षणहेतुर्जलाशयान्तरम् । तत्राहमेकैकशो युष्मानयामि । मत्स्यैरपि भया-
5 दुक्तम् । एवमसु । ततो ऽसौ दुष्टबकस्तान्मत्स्यानेकैकान्नीत्वा कस्मिंश्चिद्देशे
खादित्वा पुनरागत्य वदति । ते मया जलाशयान्तरे स्थापिताः । अनन्तरं
कुलीरस्तमुवाच । भो बक मामपि तत्र नय । ततो बको ऽप्यपूर्वकुली-
रमांसार्थी सादरं तं नीत्वा स्थले धृतवान् । कुलीरो ऽपि मत्स्यकङ्काला-
कीर्णां भूमिं दृष्ट्वाचिन्तयत् । हा हतो ऽस्मि मन्दभाग्यः । भवतु । इदानीं
10 समयोचितं व्यवहरामि । यतः ।

तावद्गयात्तु भेतव्यं यावद्भयमनागतम् ।

आगतं तु भयं दृष्ट्वा प्रहर्तव्यमभीतवत् ॥

अपरं च । अयुद्धे हि यदा पश्येन्न किं चिद्विषयमात्मनः ।

युध्यमानस्तदा प्राज्ञो म्रियते रिपुणा सह ॥

- 15 इत्यालोच्य स कुलीरस्तस्य बकस्य ग्रीवां चिच्छेद । स बकः पञ्चत्वं गतः ।
अतो ऽहं ब्रवीमि ।

भक्षयित्वा बह्वन्मत्स्यानुत्तमाधममध्यमान् ।

अतिलील्याद्वकः कश्चिन्मृतः कर्कटकग्रहात् ॥

XIV. Sprüche.

- अकाण्डपातजातानामार्द्राणां मर्मभेदिनाम् ।
20 गाढशोकप्रहाराणामचिन्तैव महौषधम् ॥ १ ॥
अकिंचनः परिपतन्मुखमास्वादयिष्यसि ।
अकिंचनः सुखं शेते समुत्तिष्ठति चैव ह ॥ २ ॥
अकुलानां कुले भावं कुलीनानां कुलक्षयम् ।
संयोगं विप्रयोगं च पश्यन्ति चिरजीविनः ॥ ३ ॥
25 अकृतेष्वेव कार्येषु मृत्युर्वै संप्रकर्षति ।
युवैव धर्मशीलः स्वादनिमित्तं हि जीवितम् ॥ ४ ॥

अमौ प्रास्त्वं तु पुरुषं कर्मान्विति स्वयंकृतम् ।
 तस्मात्तु पुरुषो यत्नादमं संचिनुयाच्छनैः ॥ ५ ॥
 अचोद्यमानानि यथा पुष्पाणि च फलानि च ।
 स्वं कालं नातिवर्तन्ते तथा कर्म पुराकृतम् ॥ ६ ॥

5 अन्नः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः ।
 ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि नरं न रज्जयति ॥ ७ ॥
 अणुभ्यश्च महद्भ्यश्च शास्त्रेभ्यः कुशलो नरः ।
 सर्वतः सारमादद्यात्पुण्येभ्य इव षट्पदः ॥ ८ ॥

अतिकुपिता अपि सुजना योगेन मृदूभवन्ति न तु नीचाः ।
 10 हेमः कठिनस्यापि द्रवणोपायो ऽस्ति न तृणानाम् ॥ ९ ॥
 अतिथिर्वालकश्चैव राजा भार्या तथैव च ।
 अस्ति नास्ति न जानन्ति देहि देहि पुनः पुनः ॥ १० ॥

अतिमलिने कर्तव्ये भवति खलानामतीव निपुणा धीः ।
 तिमिरे हि कौशिकानां रूपं प्रतिपद्यते चक्षुः ॥ ११ ॥
 15 अतिवादं न प्रवदेन्न वादयेद्यो नाहतः प्रतिहन्यान्न घातयेत् ।
 हन्तुं च यो नेच्छति पापकं वै तस्मै देवाः स्युहयन्त्यागताय ॥ १२ ॥
 अतिसाहसमतिदुष्करमत्याश्चर्यं च दानमर्थानाम् ।
 यो ऽपि ददाति शरीरं न ददाति स वित्तलेशमपि ॥ १३ ॥

अत्यन्तचञ्चलस्त्रेह पारतस्य निबन्धने ।
 20 कामं विज्ञायते युक्तिर्न स्त्रीचित्तस्य का चन ॥ १४ ॥
 अत्यादरो भवेद्यत्र कार्यकारणवर्जितः ।
 तत्र शङ्का प्रकर्तव्या परिणामे सुखावहा ॥ १५ ॥
 अत्युदात्तगुणेष्वेषा कृतपुण्यैः प्ररोपिता ।
 शतशाखी भवत्येव यावन्मात्रापि सत्क्रिया ॥ १६ ॥
 25 अत्येति रजनी या तु सा न प्रतिनिवर्तते ।
 यात्येव यमुना पूर्णा समुद्रमुदकार्णवम् ॥ १७ ॥

अथ प्रसन्नेन्दुमुखी सिताम्बरा समाययावुत्पलनीललोचना ।
 सपङ्कजा श्रीरिव गां निषेवितुं सहस्रवालव्यजना शरद्वधूः ॥ १८ ॥
 अदर्शने दर्शनमात्रकामा दृष्टौ परिष्वङ्गरसैकलोलाः ।
 30 आलिङ्गितायां पुनरायताभ्यामाशास्त्रहे विग्रहयोरभेदम् ॥ १९ ॥
 अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा दृष्टे विच्छेदभीरुता ।
 नादृष्टेन न दृष्टेन भवता लभ्यते सुखम् ॥ २० ॥

अद्यापि नोज्झति हरः किल कालकूटं कूर्मो विभर्ति धरणीं खलु पृष्ठभागे ।
अशोनिधिः सहति दुःसहवाडबाभिमङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥ २१ ॥

अद्वैव कुरु यच्छ्रेयो मा त्वां कालो ऽत्यगादयम् ।

अकृतेष्वेव कार्येषु मृत्युर्वै संप्रकर्षति ॥ २२ ॥

5

अधः करोति यद्रत्नं मूर्ध्ना धारयते तृणम् ।

दोषस्तस्यैव जलधे रत्नं रत्नं तृणं तृणम् ॥ २३ ॥

अधमं बाधते भूयो दुःखवेगो न तूत्तमम् ।

पादद्वयं व्रजत्याशु शीतस्पर्शो न चक्षुषी ॥ २४ ॥

अधमा धनमिच्छन्ति धनमानौ च मध्यमाः ।

10

उत्तमा मानमिच्छन्ति मानो हि महतां धनम् ॥ २५ ॥

अधर्मेणैधते तावत्ततो भद्राणि पश्यति ।

ततः सपत्नाञ्जयति समूलस्तु विनश्यति ॥ २६ ॥

अनधिगतमनोरथस्य पूर्वं शतगुणितेव गता मम चियामा ।

यदि तु तव समागमे तथैव प्रसरति सुभु ततः कृती भवेयम् ॥ २७ ॥

15

अनर्थार्थस्वार्थरूपेण अर्थार्थानर्थरूपिणः ।

अर्थार्थैव हि केषां चिद्वननाशो भवत्युत ॥ २८ ॥

अनवाप्यं च शोकेन शरीरं चोपतप्यते ।

अभिन्नाश्च ग्रहण्यन्ति मा स्म शोके मनः कृथाः ॥ २९ ॥

अनित्ये प्रियसंवासे संसारि चक्रवद्व्रतौ ।

20

पथि संगतमेवैतद्भ्राता माता पिता सखा ॥ ३० ॥

अनुकुरतः खलसुजनावगिमपाश्चात्यभागयोः सूच्याः ।

विदधाति रन्ध्रमेको गुणवानन्यस्त्वपिदधाति ॥ ३१ ॥

अनुगन्तुं सतां वर्त्म छत्स्नं यदि न शक्यते ।

खल्पमप्यनुगन्तव्यं मार्गस्थो नावसीदति ॥ ३२ ॥

25

अनुबन्धानपेक्षेत सानुबन्धेषु कर्मसु ।

संप्रधार्य च कुर्वीत न वेगेन समाचरेत् ॥ ३३ ॥

अन्यथा चिन्तिता ह्यर्था नरैस्तात मनस्विभिः ।

अन्यथैव प्रपद्यन्ते दैवादिति मतिर्मम ॥ ३४ ॥

अन्यथा परिदृष्टानि मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ।

30

अन्यथा परिवर्तन्ते वेगा इव नभस्वतः ॥ ३५ ॥

अन्यदुप्तं जातमन्यदित्येतन्नोपपद्यते ।

उष्यते यद्वि यद्वीजं तत्तदेव प्ररोहति ॥ ३६ ॥

अन्यान्यरिवदन्साधुर्यथा हि परितप्यते ।

तथा परिवदन्नन्यांस्तुष्टो भवति दुर्जनः ॥ ३७ ॥

5 अन्यो धनं प्रेतगतस्य भुङ्क्ते वयांसि चाग्निश्च शरीरधातून् ।

द्वाभ्यामयं सह गच्छत्यमुच पुण्येन पापेन च वेध्यमानः ॥ ३८ ॥

अपकारिषु मा पापं चिन्तयस्व कदा चन ।

स्वयमेव पतिष्यन्ति कूलजाता इव द्रुमाः ॥ ३९ ॥

अपहृत्य बुद्धिमतो दूरस्थो ऽस्मीति नाश्वसेत् ।

10 दीर्घीं बुद्धिमतो बाह्व याभ्यां हिंसति हिंसितः ॥ ४० ॥

अपमानं पुरस्कृत्य मानं कृत्वा तु पृष्ठतः ।

स्वकार्यमुद्धरेत्प्राज्ञः कार्यध्वंसो हि मूर्खता ॥ ४१ ॥

अपूर्वं को ऽपि कोपाग्निः सज्जनस्य खलस्य च ।

एकस्य शाम्यति स्नेहाद्वर्धते ऽन्यस्य वारितः ॥ ४२ ॥

15 अपूर्वं चौर्यमभ्यस्तं त्वया चञ्चललोचने ।

दिवापि जाग्रतां पुंसां चेतो हरसि दूरतः ॥ ४३ ॥

अप्युन्नत्तात्प्रलपतो बालाञ्च परिजल्पतः ।

सर्वतः सारमादव्यादश्मभ्य इव काञ्चनम् ॥ ४४ ॥

अभिज्ञस्तं प्रपश्यन्ति दरिद्रं पार्श्वतः स्थितम् ।

20 दारिद्र्यं पातकं लोके न तच्छंसितुमर्हति ॥ ४५ ॥

अभ्यावहति कल्पाणं विविधं वाक्कुभाषिता ।

सैव दुर्भाषिता राजन्ननर्थायोपपद्यते ॥ ४६ ॥

अधच्छाया तृणादग्निः खलप्रीतिः स्थले जलम् ।

विश्वारागः कुमित्रं च षडेति बुद्बुदोपमाः ॥ ४७ ॥

25 अमित्रानपि कुर्वीत मित्राण्युपचयावहान् ।

अहिते वर्तमानानि मित्राण्यपि परित्यजेत् ॥ ४८ ॥

अमीषां प्राणानां तुलितविसिनीपत्रपयसां

कृते किं नास्माभिर्विगलितविवेकैर्व्यवसितम् ।

यदाद्यानामग्रे द्रविणमदनिःसञ्चमनसां

30 कृतं वीतव्रीडैर्निजगुणकथापातकमपि ॥ ४९ ॥

अमृतममृतं कः संदेहो मधुन्यपि नान्यथा
मधुरमधिकं चूतस्यापि प्रसन्नरसं फलम् ।
सकृदपि पुनर्मथ्यस्थः सन्नसान्तरविज्जनो
वदतु यदिहान्यत्स्वादु स्वात्त्रियारदनच्छदात् ॥ ५० ॥

5 अमृतस्येव संतृप्येदवमानस्य पण्डितः ।
सुखं ह्यवमतः श्रेते यो ऽवमन्ता स नश्यति ॥ ५१ ॥
अयःपिण्ड इवोत्तप्ते खलानां हृदये क्षणात् ।
पतिता एव नेच्यन्ते गुणास्तोयकणा इव ॥ ५२ ॥
अर्थप्राणविनाशसंशयकरिं प्राप्यापदं दुस्तरां
10 प्रत्यासन्नभयो न वेत्ति विभवं स्वं जीवितं काङ्क्षति ।
उत्तीर्णस्तु ततो धनार्थमपरां भूयो विशत्यापदं
प्राणानां च धनस्य चाधमधियामन्योऽन्यहेतुः पणः ॥ ५३ ॥

अर्थिनस्त्वरितदानेन तृप्तिर्भवति यादृशी ।
वज्रदानं विलम्बेन न तादृक्तृप्तिकारकम् ॥ ५४ ॥
15 अर्थिनां मित्रवर्गस्य विद्विषां च पराङ्मुखः ।
यो न याति पिता तेन पुत्री माता च वीरसूः ॥ ५५ ॥
अलम्बे रागिणो लोका अहो लम्बे विरागिणः ।
हेमन्ते तापमीहन्ते हन्त ग्रीष्मे हिमं पुनः ॥ ५६ ॥

अलमलमघृणस्य तस्य नाम्ना पुनरपि सैव कथा गतः स कालः ।
20 कथय कथय वा तथापि दूति प्रतिवचनं दिषतो ऽपि माननीयम् ॥ ५७ ॥

अवश्यं यातारश्चिरतरमुषित्वापि विषया
वियोगे को भेदस्त्यजति न जनो यत्स्वयममून ।
व्रजन्तः स्वातक्यादतुलपरितापाय मनसः
स्वयंत्यक्तास्वेते शमसुखमनन्तं विदधति ॥ ५८ ॥

25 अवश्यं निधनं सर्वैर्गन्तव्यमिह मानवैः ।
अवश्यभाविन्यर्थे वै संतापो नेह विद्यते ॥ ५९ ॥
अव्यये व्ययमायाति व्यये याति सुविस्तरम् ।
अपूर्वः को ऽपि भाण्डारस्तत्र भारति दृश्यते ॥ ६० ॥

अव्याहृतं व्याहृताच्छ्रेय आहुः सत्यं वदेद्वाहृतं तद्वितीयम् ।
30 धर्मं वदेद्वाहृतं तत्तृतीयं प्रियं वदेद्वाहृतं तच्चतुर्थम् ॥ ६१ ॥

अग्नीमहि वयं भिक्षामाशावासी वसीमहि ।
शयीमहि महीपृष्ठे कुर्वीमहि किमीश्वरैः ॥ ६२ ॥

असंख्याः परदोषज्ञा गुणज्ञा अपि के चन ।
स्वयमेव स्वदोषज्ञा विद्यन्ते यदि पञ्चषाः ॥ ६३ ॥
असन्तो ऽभ्यर्थिताः सङ्गिः क्व चित्कार्ये कदा चन ।
मन्यन्ते सन्तमात्मानमसन्तमपि विश्रुतम् ॥ ६४ ॥

असाराः सन्त्वेते विरतिविरसायासविषया
जुगुप्सन्तां यद्वा ननु सकलदोषास्यदमिति ।

तथाप्यन्तस्तत्त्वे प्रणिहितधियामप्यतिबल-

स्तदीयो ऽनाख्येयः स्फुरति हृदये को ऽपि महिमा ॥ ६५ ॥
अस्माकं सखि वाससी न रुचिरे ग्रैवेयकं नोज्ज्वलं
नो वक्रा गतिरुद्धतं न हसितं नैवास्ति कश्चिन्नदः ।
किं त्वन्ये ऽपि जना वदन्ति सुभगो ऽप्यस्याः प्रियो नान्यतो
दृष्टिं निक्षिपतीति विश्वमियता मन्यामहे दुःस्थितम् ॥ ६६ ॥

अस्या मनोहराकारकवरीभारवर्जिताः ।
लज्जयेव वने वासं चक्रुश्चमरवर्हिणः ॥ ६७ ॥

अहमेव गुरुः सुदारुणानामिति हालाहल मा स्म तात दृष्यः ।
ननु सन्ति भवादृशानि भूयो भुवने ऽस्मिन्वचनानि दुर्जनानाम् ॥ ६८ ॥

अहान्यस्तमयान्तानि उदयान्ता च शर्वरी ।
सुखस्थानं सदा दुःखं दुःखस्थानं सदा सुखम् ॥ ६९ ॥
अहो धार्ढ्यमसाधूनां निन्दतामनघाः स्त्रियः ।
मुष्णतामिव चौराणां तिष्ठ चौरेति जल्पताम् ७० ॥
आकारमात्रविज्ञातसंपादितमनोरथाः ।

धन्यास्ते ये न शृण्वन्ति दीनाः प्रणयिनां गिरः ॥ ७१ ॥
आकिंचन्यं सुखं लोके पथ्यं शिवमनामयम् ।

अनमित्रलाभो ह्येष दुर्लभः सुलभो मतः ॥ ७२ ॥

आकिंचन्ये च राज्ये च विशेषः सुमहानयम् ।

निव्योद्विपो हि धनवान्मृत्योरास्त्रगतो यथा ॥ ७३ ॥

आगच्छन्सूचितो येन येनानीतो गृहं प्रति ।

प्रथमं सखि कः पूज्यः किं काकः किं क्रमेलकः ॥ ७४ ॥